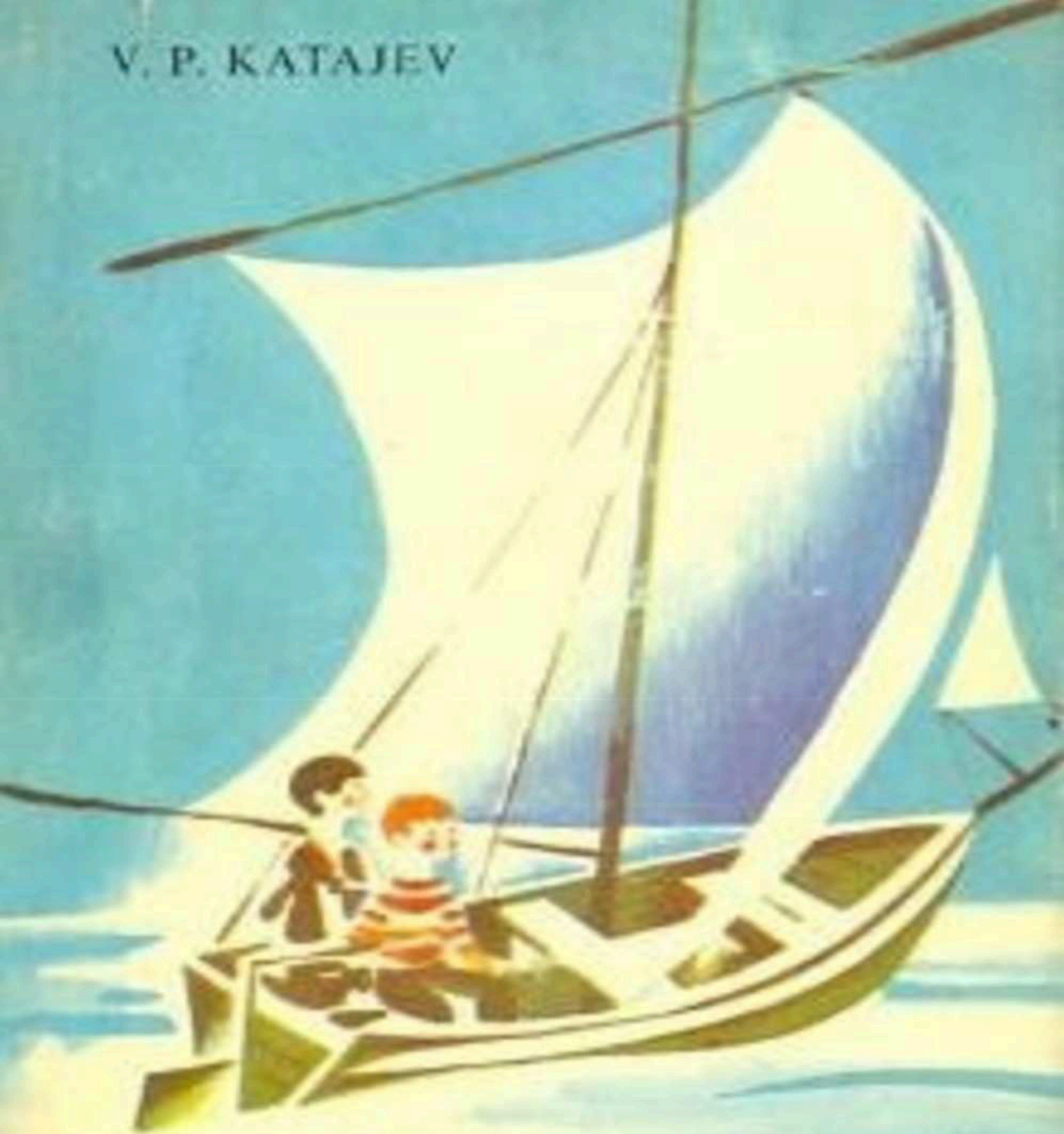

V. P. KATAJEV

TÁVOLBAN
EGY FEHÉR VITORLA

Szkennelte, javította, tördelte: Dr. Kiss István; 2005.

1. BÚCSÚZÁS

Reggel öt óra tájban kürtszó harsant fel az uradalom istállójának udvarán.

A fülsértőén éles kürtszó sok-sok apró hangfoszlányra szakadozott, végignyújtózott a gyümölcsös barackfái között, kirepült a puszta sztyeppre, eljutott a tengerig, és hosszan, bánatosan visszhangzott a tengerpart sziklái között.

Elhangzott az első jel a postakocsi indulására.

Mindennek vége. Elérkezett a búcsúzás keserű perce.

Tulajdonképpen nem is volt kitől búcsúzni. Amúgy is kevesen nyaraltak ezen a vidéken, s azok is megijedtek az eseményektől, hazaszállingóztak, elutaztak még a nyár közepén.

A nyaralók közül már csak egy odesszai tanár és két kisleány maradt itt: Bacsej tanár, a nyolc és fél éves Petya meg a négyéves Pavlik. Ma ők is elutaznak.

Nekik szólt a kürt, nekik vezették ki az istállóból a két hatalmas, hollófekete paripát.

, Petya jóval a kürtszó előtt ébredt. Nyugtalanul aludt, madáracsiripelés ébresztette fel. Felöltözött, kiment a levegőre.

Hűvös árnyék borította a kertet, a sztyeppét, az udvart. A tengerből már felbukkant a nap, de a part magas sziklái még elfogták sugarait.

Petya városi ünneplő ruháját vette fel, amelyet a nyáron alaposan kinőtt. Sötétkék matrózbóluz, a gallérján fehér zsinórral, rövidnadrág, hosszú pamutharisnya, gombos cipő, széles karimájú, kerek szalmakalap volt rajta.

Fázósan összehúzta magát, fel-alá járkált, lassú léptekkel bejárta az uradalmat, hogy elbúcsúzzon minden helytől, minden kis zugtól, ahol oly kellemesen töltötte a nyarat.

Egész nyáron félmeztelenül szaladgált. Barnára sült a napon, mint egy indián, megtanult mezítláb járni a tarlón, naponta háromszor fürdött a tengerben. A tengerparton tetőtől talpig bemázolta magát vörös agyaggal, mellére mintákat karcolt, és így valóban olyan lett, mint egy rézbőrű, főleg ha üstökébe tűzte a parti sziklák között fészkelő, mesébe illő szép madarak kék tolat.

S most a bőséges, nagy szabadság után milyen rossz szűk gyapjúblúzt viselni, kényelmetlen cipőben, szúrós harisnyában járni, nagy szalmakalapot hordani, amelynek gumija az ember fülét dörzsöli, és torkát szorítja! Levette kalapját, és a vállára akasztotta. A szalmakalap úgy lötyögött a hátán, mint valami üres kosár. Két kövér kacsza totyogott el mellette vidám hápogással. A kacsák megvetően pillantottak a felöltözött kisleányra, mint valami ismeretlen idegenre, és átbújtak a kerítés alatt.

Mi volt ez - tüntetés, vagy valóban nem ismerték meg a kacsák? Szíve összeszorult bánatában, majdnem elsírta magát.

Most már teljesen idegennek érezte magát ezen a sívár, hűvös hajnalon. Még a nagy gödör is a kert sarkában - az a nagyszerű, mély gödör, melynek fenekén oly titokzatos és érdekfeszítő volt nyílt tűzön krumplit sütni -, még ez a gödör is olyan különös, olyan idegen volt.

A nap mind magasabbra emelkedett.

Bár a kertet és az udvart még árnyék fedte, a korai napsugarak már hidegen, csillogó aranyfénnel vonták be a nádfödeles csöszkunyó tetején sorba rakott rózsaszínű, sárga, lila tököket.

Az álmos képű szakácsnő, kockás háziszöttes szoknyában, fekete-piros keresztöltésekkel kivarrott vászonmellényben, kócos hajába tűzött vasfésűvel, a küszöb előtt a tegnapi hamut kaparta ki a szamovárból.

Petya megállt előtte, nézegette, hogyan táncol az üveggyöngysor a szakácsnő ráncos nyakán.

- Elutaztok? - kérdezte az asszony egy kedvűen.

- Utazunk - felelte a kisfiú remegő hangon.

- No, szerencsés utat!

A szakácsnő odalépett a vizeshordóhoz, kezét becsavarta a kockás szoknyája szélébe, és kiütötte a dugót.

Vastag vízsugár szökött ki nagy ívben a hordóból.

A földön gömbölyű, csillogó vízcseppek gurultak szét, begöngyölték magukat szürke porral.

A szakácsnő a vízsugár alá állította a szamovárt. A szamovár halkán nyöszörgött, míg meg nem telt friss vízzel.

Petya iránt senki sem mutatott egy szikrányi részvétet sem.

A játszótéren, a pázsiton, a lugasban, mindenütt ugyanaz az ellenséges csönd, némaság fogadta, és sehol senki nem mutatkozott.

Pedig nem is olyan régen milyen vidám, ünnepi hangulat volt itt. Mennyi takaros kislány, hány pajkos fiú! Mennyi csintalanság, veszekedés, játék, verekedés, kibékülés, csók és barátság!

Milyen nagyszerű ünnepséget rendezett a földbirtokos, Rudolf Karlovics, felesége, Lujza Francevna születése napján!

Petya sohasem fogja elfelejteni azt az ünnepséget.

Reggel a barackfák alatt virágokkal díszített óriási asztalt terítettek. Az asztal közepén akkora kuglóf volt, mint egy biciklikerek.

A porcukorral sűrűn behintett, pompás süteményre harmincöt gyertyát állítottak, ez jelezte az ünnepelt éveinek számát.

Minden nyaralót meghívtak a barackfák alá, reggeli teára.

Ugyancsak ünnepélyesen telt el az egész nap.

S az ünnepélyesen kezdődő nap ugyanúgy folytatódott, este pedig gyermekjelmezbállal, zenével és tűzijátékkal fejeződött be.

Minden gyerek jó előre elkészített jelmezbe öltözött. A kislányok sellők, tündérek lettek, cigánylánynak öltöztek, a fiúk pedig indián-, rabló-, kínai mandarin- vagy matrójjelmezt öltöttek. Mindegyiknek gyönyörű, csillogó, tarkabarka papírj elmeze volt.

Suhogtak a selyempapírból készült szoknyácskák és köpenyek, drótszárakon hintáztak a művirágok, hosszan

kígyózott a szerpentin sokszínű szalagja. De a legszebb jelmez - hát ez csak természetes! - Petyáé volt. Apja saját kezével készítette, két álló nap bíbelődött vele - közben még a csíptetője is leesett néhányszor az orráról. Feldöntötte a gumiarábikumot, szakáilába dűnnyögve szőrnyű átkokat küldött a "szamárság" rendezőinek címére, és általában mindenféleképpen kifejezte utálatát ezzel az "ostoba ötlettel" kapcsolatban.

Természetesen csak ravaszkodott. Egész egyszerűen attól félt, hogy a jelmez nem sikerül, és ő szégyenben marad. Rettentően igyekezett. S a jelmez - akárki akármit mond - nagyszerűen sikerült!

Valódi lovagpáncél volt ez a ragyogó jelmez, művésziiesen drótvázra ragasztott arany- és ezüstpapírból készült. A pompás, tollas forgóval díszített sisakot Walter Scott lovagjai is bátran viselhették volna. A sisak rostélyát le is lehetett eresztetni.

Mindez olyan gyönyörű volt, hogy Zoja mellé állították párnak. A kis Zoja rózsaszínű tündér jelmezében a legszebb kislány volt a nyaralók között.

Kart karba öltve járták körül a kínai lampionokkal díszített kertet. A titokzatos félhomályban hol itt, hol ott kigyúló piros, zöld, kék rakéták ragyogó fénnel árasztották el a kert fáit és bokrait.

A lugasban gyertyafénynél vacsoráztak a felnőttek. Az éjjeli pillangók vakon röpdöstek, egyenesen a gyer-

8 tyák lángjába, és megperzselt szárnyakkal hullottak az asztalra.

Négy rakéta röpült fel sisteregve a tűzijáték füstjéből, és elfáradva, nehézkesen kúszott felfelé a közeli hegyen.

Ámde hold is van az égen. Ez csak akkor derült ki, mikor Petya és Zoja egyszerre csak a kert mélyén, a legsűrűbb bokrok között találta magát. A ragyogó holdsugarak áthatoltak a fák lombjain, a bokrok ágai között. A csodálatos holdfényben kékesen ragyogott a kislány szeme fehérje. Ugyanolyan kékesen csillogott az öreg barackfa alatt a kádban sötétlő víztükör, valami játék haj ócska úszkált rajta.

Itt a kisfiú és a kislány azután egészen váratlanul összecsókolózott. Ez az ártatlan csók annyira zavarba hozta mindkettőjüket, hogy hangosan sikoltozva futásnak eredtek, és addig szaladtak, amíg a hátsó udvarra nem értek. A béresek és a zsellérek mulattak itt, akik a háziasszonyt jöttek felköszönteni.

A gazdasági cselédek konyhájából kihozták az udvarra a hosszú deszkaasztalt. Az asztalon egy hordó sör, két nagy üveg bor, egy tál sült hal és fehér kalács állt. A részeg szakácsné fodros szaténblúzban állt az asztal mellett, haragos képpel osztott a mulatozó zselléreknek egy-egy porció halat, és teletöltötte korsójukat. A harmonikás kigombolta inge nyakát, szétterpesztett lábbal hintázott a széken, és vidáman húzta a lihegő harmonikát. '

Két hosszú legény közömbös arccal, összekapaszkodva járta a polkát. Néhány béreslány összeölelkezve álldógált. Vadonatúj kendő volt a vállukon, szűk kecskebőr bocskor a lábukon, s arcukat - hogy szép piros, no meg

kacérabb legyen - kikenték paradicsomlével.

Rudolf Karlovics és Lujza Francevna rémülten menekült egy rájuk támadó béres elöl.

A béres teljesen részeg volt. Néhányan lefogták, de kitepte magát kezükből. Valami lé folyt az orrából kitéhasított ünneplő ingére. Rettenetesen káromkodott. Üvöltött, szinte elfulladt ebben a dühödt, vad üvöltésben. Csikorgó foggal ordította:

- Három és fél rubelt fizetsz, én meg két hónapig dolgoztam látástól vakulásig! Hej, te lelketlen! Eressztek oda a gazemberhez! Legyetek emberségesek, engedjétek hozzá: hadd szorítsam ki belőle a szuszt! Adjatok gyufát, eresszetek a szalmához: majd adok én nekik születésnap tûzijátékot! Hej, Grisa Kotovszkij* kéne ide, te féreg!...

A holdsugár megcsillant vérben forgó szemében.

-| Nonono... - morogta a gazda, és visszahúzódott. - Vigyázz, Gavrila, inkább hallgass, az ilyen szavakért még fel is akaszthatnak!

- Rajta! Akasztass fel! - kiáltozta elfulladva a béres.

- Hát miért nem akasztatsz fel? Ne, igyál vért! Igyál!...

Olyan szörnyű, olyan érthetetlen volt ez a jelenet, és főleg annyira elütött ettől a csodálatos ünnepségtől, hogy a gyerekek rémülten futottak vissza, egyre kiabálva, hogy Gavrila le akarja szúrni Rudolf Karlovicsot, és felgyújtja az uradalmat.

Nehéz elmondani, hogy milyen zûrzavar tört ki a majorban.

A szülők szobájukba vitték gyermekeiket. Bezártak minden ajtót és ablakot, mint amikor vihar van készülöben. Csuvsjakov, a járási főnök, aki néhány napja érkezett oda vendégségbe, végigment a játszótéren, letaposta a karikákat, félrerugdosta a labdákat és a krikettütöket.

Kezében, lövésre készen, kétcsövű vadászpuskát szorongatott.

Rudolf Karlovics hiába kérte a nyaralókat, hogy nyugodjanak meg. Hiába bizonygatta, hogy semmiféle veszély sincs: Gavrilát megkötötték, bezárták a pincébe, és holnap eljön érte egy csendőr.

* Grigorij Kotovszkij, a későbbi legendás hírű forradalmár a 2 1905-1906. évi parasztfelkelések ismert szervezője volt.

10

Majd egy éjszakán, valahol messze a sztyepp felett, bíborvörös lett az ég. Reggel elterjedt a hír, hogy a szomszédos uradalom leégett. Azt beszéltek, hogy a béresek gyújtották fel.

Az Odesszából érkezők elmondották, hogy a városban zavargások vannak. Az a hír járta, hogy a kíkötőhíd.

Az ünnep utáni hajnalon egy csendőr érkezett. Elvitte magával Gavrilát. Petya hajnali félálomban még hallotta is a csendőr trojkájának csengőjét.

A nyaralók elutaztak.

A major hamarosan egészen kiürült.

Petya még egy darabig ott álldogált kedvenc dézsája mellett, az öreg barackfa alatt, s pálcájával csapkodta a vizet. De hiába! A dézsa már nem volt a régi, a víz sem, még az öreg barackfa sem.

Körös-körül minden idegen lett, minden elvesztette régi varázsát, s valahonnan a régmúlt időkből nézett vissza Petyára.

Hát a tenger? Csak nem fog az is ilyen hidegen és közbönsen búcsúzni tőle?

Petya leszaladt a tengerpartra.

2. A TENGER

A kelő nap vakítóan sütött a szemébe. A végtelen tenger kápráztató magnéziumfényvel égett a napsugarak özönében. A sztyepp egyszerre elvált a tengertől.

A vadolajfák ezüstös ágai a párás levegőben úszva remegtek a mély part felett.

Meredek, kanyargó ösvény vezetett le a vízhez. Petya megszokta, hogy mezítláb futkosson rajta. Most viszont cipő szorította a lábát. A cipő talpa csúszott, Petyát vitte a lába lefelé. Nem tudott megállni.

Az első fordulóig a kisfiúnak sikerült még valahogy legyőznie a föld vonzóerejét. A földre vágta sarkait, belekapaszkodott az ösvény két oldalán lengő-lógó ágakba

11

és gyökerekbe. A rothadó gyökerek kiszakadtak. Petya cipőjének sarka felszántotta az agyagos ösvényt. A kisfiút finom, csokoládébarna porfelhő vette körül.

A por az orrába szállt, torkát kaparta, fojtogatta. Petya hamarosan beleunt. Eh, lesz, ami lesz!

Tele torokkal rikoltott egyet, karját széttárta, és fejét leszegve rohant előre, lefelé.

A vállán lógó szalmakalap szelet fogott, és a hátát csapkodta. Matrózgallérja lobogott a szélben. Harisnyájára bogáncsok tapadtak... Nagy ugrásokkal szaladt lefelé a lépcsőzetes ösvényen, majd egy végső, hatalmas lendülettel kiugrott a part száraz, hűvös homokjára, melyet a nap még nem melegített fel. A süppedő, mély homok csodálatosan fehér és finom volt, mint a legfinomabb grízesliszt, és még jól látszottak benne a formátlaná taposott tegnapi lábnyomok.

A part alig észrevehetően, szelíden lejtett a vízbe. A homok víz menti részét percenként hófehér habnyelvek simogatták végig, s bár nedves, bársonysima volt, de elég szilárd ahhoz, hogy könnyű legyen rajta a járás. A világ legszebb tengerpartja, amely a sziklák alatt százversztnyire húzódott Kardino-Bugasztól a Duna torkolatáig. Románia akkori határáig, e hajnali órában teljesen vad, néptelen tájnak látszott.

Petyát ismét elfogta az egyedüllét érzése. Ez azonban már egészen másfajta, egy Robinson büszke és férfias egyedülléte volt a lakatlan szigeten.

Petya elsősorban alaposan megvizsgálta a nyomokat.

A fiúnak gyakorlott, éles kalandorszeme volt.

A sok nyom között Petya úgy olvasott, mint Mayne Reid.*

Egy fekete folt a szakadék alján és a szürke hamu arról beszélt, hogy az éjjel csónakról bennszülöttek szálltak partra, és nyílt tűzön vacsorát főztek maguknak. A sirályok jól látható nyomai pedig szélcsendről és arról

* Reid - (1818-1883), teljes nevén: Thomas Mayne Reid, ismert angol író, kalandos regények szerzője.

12

tanúskodtak, hogy a part közelében nagy bőségben tenyésznek apró halak.

Egy francia címkés hosszú dugó és egy megfehéredett citromhéj vetődött a partra, és ezek minden kétséget kizáróan bizonyították, hogy néhány nappal ezelőtt idegen hajó járt arrafelé, kint a nyílt tengeren.

Közben a nap már magasabbra emelkedett. A tenger most már csak két helyen ragyogott. Egy hosszú, fénylő sáv húzódott a láthatár alján, és tucatnyi vakító fényű csillag sziporkázott a homokos parton csendes lassúsággal elnyúló hullámok tükrében.

A végtelen tenger egész felületén az augusztusi szélcsend gyöngéd, bánatosan kéklő, fenséges nyugalma ragyogott. Az embernek önkéntelenül eszébe jut:

Távolban egy fehér vitorla

kék tenger ködén átragyog . . .

Vitorla ugyan sehol sem látszott, no meg a tenger egy csöppet sem volt ködös.

Petya gyönyörködött.

Akármennyit is nézte a tengert, soha meg nem unta.

A végtelen víz mindig változatos, új, ismeretlen.

Szeme láttára változott óránként, sőt néha még gyakrabban is.

Halvány világoskék, egyes helyeken majdnem fehér habfodrok borítják a vizet. Olykor élénken csillogó, ragyogó kék.. Máskor olyan, mintha báránnyelű játéknának rajta. Majd jön egy friss szellő, a tenger hirtelen sötétkék lesz, felborzolódik, mintha sima, bársonyos gyapját visszafelé borzolnák.

Ha pedig vihar támad, akkor fenyegetővé válik. A vihar szele hatalmas hullámokat ver. Visongó sirályok röpködnek a palaszürke égen. A felvert hullámok csapkodva dobálják a part mentén egy-egy döglött delfin fénylő, sima hulláját. A láthatár élénkzöldje csipkés falként áll a szélűzte viharfelhők felett. A zegzugosán futkározó, fehér habbal telefirkáit, zöldeskék hullámtáblák

13

ágyúlovésszerű dőrejjel törnek darabokra a part szikláin. A visszhang tompán terjed a fojtott légtérben. Finom, nyirkos ködfosztlányok lebegnek a sziklafal egész magasságában.

De a tenger varázsa mégis titok, amelyet a végtelen vizek őriznek.

Titok az a foszforeszkáló fény, amikor a holdtalan júliusi éjszakán a sötét, langyos vízbe mártott kéz egyszerre világítani kezd, mintha teleszórták volna kéklő fényszikrákkal. Titok a láthatatlan hajók imbolygó fénye és a világítótorony halvány, távoli pislákolása. És mennyi titok van a homokszemcsék megszámlálhatatlan sokaságában!

S végül mélységes rejtély volt az a fellázadt cirkáló, amely egy alkalommal megjelent a nyílt tengeren, nagyon messze a parttól.

A cirkáló megjelenését tűzvész előzte meg az odeszszai kikötőben. A tűz fénye negyvenversztnyire ellátzott. Azonnal elterjedt a hír, hogy ég a kikötőhid. Azután valaki kimondta a hajó nevét: Potyomkin.

Néhányszor titokzatosan, magányosan megjelent a fellázadt cirkáló a láthatáron, a besszarábiai partok közelében.

A béresek abbahagyták a munkát, és a meredek ten-

gerpartra siettek, látni akarták a távoli füstöt. Néha, mi-
kor azt hitték, hogy látják, lekapták sapkájukat, ingü-
ket, és vadul integettek, üdvözölték a lázadókat.

De Petya, akárhogy is meresztette a szemét, őszintén
szólva semmit sem látott a végtelen pusztá tengeren.
Csak egyetlenegyszer pillantotta meg a háromkémé-
nyes cirkáló világoszöld körvonalait, árbocán a vörös
zászlót, egy látcsövön keresztül, amelyet egy kisfiútól
kapott kölcsön néhány percre.

A hajó gyorsan haladt nyugatra, Románia felé.

Másnap az egész láthatárt alacsonyan szálló, sötét
füstfelhő lepte be. Egész fekete-tengeri hajóhad indult
a Potyomkin nyomába.

Nagy, fekete ladikon halászok jöttek a Duna torkola-
14

tától, ők hozták a hírt, hogy a Potyomkin befutott
Konstancába; ott kénytelen volt megadni magát a ro-
mán kormánynak. A legénység partra szállt, és elszé-
ledt, ki merre látott.

Elmúlt még néhány izgalmas nap, s hajnalban a lát-
határt ismét füst borította.

A fekete-tengeri flotta tért vissza Konstancából Sze-
vasztopolba, mintegy pányván vonszolva maga után az
elfogott lázadót.

Üresen, legénység nélkül, vízlepte gépházzal, a láza-
dás zászlaját félárbocra eresztve, az erősen csapkodó
hullámok között nehézkesen, lassan haladt a Potyom-
kin, sűrű füsttől bontottan. Soká tartott, amíg elhaladt
Besszarábia meredek, magas tengerpartja előtt. A part-
ról némán nézték az uradalom munkásai, a határőrség
katonái, halászok, zsellérlányok... Mindaddig nézték,
amíg az egész hajóhad el nem tűnt szemük elől.

S a tenger ismét csendes lett, szelíd, mintha kék olaj-
jal öntötték volna le.

A sztyepp útjain és ösvényein lovas határőrök jelen-
tek meg, akiket azért küldtek a román határra, hogy el-
fogják a Potyomkin szökött matrózait.

... Petya elhatározta, hogy búcsúzóul gyorsan meg-
fürdik. Levetközött, nekifutott a tengernek, a hullámo-
kat paskolva a vízbe vetette magát, féloldalt fordult, és
úszni kezdett. Barnára égett karjával, erős vállával szel-
te a vizet. Alig úszott néhány métert, és máris elfelejtett
mindent a világon.

A partnál mélyülő vízben befelé úszott; majd ismét
olyan részre jutott, ahol a víz egészen sekély volt. Itt
talpra állt, fel-alá járkált a térdig érő vízben, és figyel-
mesen nézegette az átlátszó vízrétegen keresztül a ho-
mokus tengerfenéket.

A tengerfenék első pillantásra lakatlannak látszott. De
a figyelmes szemlélő a homok barázdáiban és gyűrődé-
seiben felfedezhette az életet. Apró, csigatestű remete-
rákok mászkáltak a homokban, hol eltűntek, hol ismét
előbukkantak a homokbarázdákból. Petya felvett egy

16

csigát a víz alól, és ügyesen kihúzta házából a nyálkás,
puha testű kis állatkát, amelynek tökéletes, apró rák for-
mája - még ollója is volt.

A kislányok fonálra fűzik ezeket az apró rákocskákat.

Nagyszerű gyöngyfűzér lesz belőlük. Ez azonban csak
lányoknak való foglalkozás!

Most egy medúzát pillantott meg a vízben, és azt igyekezett megfogni. A medúza áttetsző teste ugyanolyan áttetsző csápokon függött, lebegett a tenger vizében, mint valami lámpaernyő, teljesen mozdulatlanul. De ez csak a látszat volt. A medúza kövér, kupola alakú teste lélegzett, és az állat izgatottan mozgatta csápjait. Ferde mozdulattal igyekezett lemerülni a víz mélyébe, mintha érezné a közelgő veszélyt.

Petya elérte a medúzát. Óvatosan, hogy ne érintse csalánként égető, mérges szívócsápjait, két kézzel megragadta a medúza kupoláját, és az állat puha, de azért súlyos testét kihúzta a vízből. Azután teljes erővel meglendítette, és kihajította a partra.

A medúza repülés közben elhagyta letört csápjait, és nagyot puffant a nedves homokon. Nyálkás teste ezüstösen ragyogott a nap fényében.

Petya harsány diadalordítással vetette magát ismét a mély vízbe, és nyitott szemmel úszkált a víz alatt. Ez volt egyik legkedvesebb szórakozása.

Valósággal megmámorosodott a sokféle látnivalótól.

A víz mélyén Petya tágra nyitott, bámuló szeme elé tárult a tengerfenék csodálatos világa. A vastag vízrétegen keresztül is tisztán látszottak a lépcsőzetes tengerfenék színes kövecskéi, megnövekedve, mintha nagyítóüvegen keresztül nézné őket. A tengerfenék olyan volt, mint a kikövezett országút, teljesen ellepték ezek az apró, színes kövek.

Csudálatos őserdőt alkottak a víz alatti növények; a hosszú indákat, szárat felülről megvilágította a zöldes napsugár, haloványan, derengően, mintha nem is a nap, hanem a hold fénye lett volna.

A növényzet gyökerei között egy nagy, öreg rák igye-

2 U71

í

kezett előre, ijesztő ollóit nyújtogatva. Pókszerű lábain nyálkás, szálkával borított, felfújtt skatulyához hasonló valamit cipelt - a saját testét.

Petya egy csöppet sem ijedt meg. Nagyon jól tudta, hogyan kell elbánni a rákokkal. Két ujjal bátran meg kell ragadni felülről a hátukat. Akkor a rák tehetetlen, és nem tud csípni.

Mellesleg megjegyezve, a rák egyáltalán nem érdekelte a kisfiút. Csak hadd mászkáljon, a rák éppen nem ritkaság. Az egész tengerpart tele volt száraz ollókkal és apró, bíborvörös rákpáncéllal.

Sokkal érdekesebbek voltak a csikóhalak.

A vízínövények között éppen ekkor bukkant elő néhány szép példány. Hegyes pofájukkal és szügyecskéjükkel olyanok voltak, mint a sakkfigurák, csupán annyi különbséggel, hogy előrekunkorodó kis farkuk volt. Egyenesen Petya felé úsztak, hártás uszonyaikat széttárva, mint apró, víz alatti sárkányok.

Ezek az apró állatok nem is sejtették, hogy ilyen korán reggel vadászra bukkannak.

A kisfiúnak megdobbant a szíve az örömtől. Gyűjteményében eddig mindössze egyetlen csikóhal volt, az is csúnya, ráncos, redves. Ezek viszont nagyok és mind egyformán szépek voltak.

Esztelenség lett volna elszalasztani az ilyen rendkívüli

alkalmat.

Petya fölbukkant a víz színére, hogy elegendő levegőt szívjon tüdejébe, és mennél gyorsabban kezdhesse a vadászatot. Ekkor azonban fenn a sziklás parton megpillantotta apját.

Apja szalmakalapjával integetett, és valamit kiabált.

A part magas volt, és a hangot olyan tompán verte vissza a sziklás part, hogy Petyáig csupán néhány hangfoszlány jutott el:

- ... lan-lan-lan-lan!...

Petya azonban nagyon jól tudta, hogy mit jelent ez a "lan-lan-lan-lan". Ez a következőket jelentette:

- Hová tűntél el, te haszontalan kölyök? Már minde-

18
nütt kerestelek! Vár a postakocsi!.. . Azt akarod, hogy miattad lekéssünk a hajóról? Rögtön gyere ki a vízből, te haszontalan!

Apja hangja visszatérítette Petyát a szomorú valóságba. Ismét érezte az elválás keserűségét, ugyanúgy, mint hajnalban, amikor felébredt. És olyan elkeseredett hangon kiáltotta a választ, hogy a füle is megcsendült belé:

- Mindjárt megyek! Mindjárt!

A parti sziklákról tompán verődött vissza a hang:

- ... árt-árt-árt-árt!

Petya, ahogy volt, vizesen, gyorsan belebújt ruhájába

- ami így, nedves testtel, el kell ismerni, roppant kellemes volt -, és szaporán megindult felfelé.

3. A SZTYEPPÉN

A postakocsi már az országúton állt, a kapu előtt. A kocsis felhágott a kerékre, és a kocsi tetejére kötözte az elutazó nyaralók összehajtható tábori ágyait meg a törökparadicsommal telt, kerek kosarakat, amelyeket - élve az alkalommal - az uradalomból Akkermanba küldtek.

A kis Pavlikot új, kék ruhába öltöztették az útra, fejébe kikeményített szalmakalapot nyomtak. Pavlik elővigyázatosan, kellő távolságban helyezkedett el a lovaktól, és mélyen elgondolkozva tanulmányozta a lószerszám alkatrészeit.

Végtelenül csodálkozott, hogy ez a lószerszám, a valódi, élő lovak valódi szerszáma mennyire nem hasonlít arra, amelyet Kudlatka, az ő gyönyörű szép falovacskája viselt. (Kudlatkát nem hozták magukkal nyaralni, s a lovacska minden bizonnyal már nagyon várja gazdáját Odesszában.)

Nagyon valószínű, hogy az a kereskedő, akitől Kudlatkát vásárolták, valamit összezavart, vagy pedig becsapta őket.

Mindenesetre nem szabad elfelejteni, hogy hazaérkezés után azonnal megkérje papát, valamiből vágjon ki és

19

varrjon oda Kudlatka szeméhez olyan fekete, gyönyörű szép ellenzőket, melyekről senki sem tudja, hogy tulajdonképpen mi is a nevük

Alighogy Kudlatka eszébe jutott Pavliknak, rögtön nyugtalanodni kezdett. Mit csinál a lovacska, hogyan él kis gazdája nélkül odahaza a kamrában? Vajon ad-e neki a néni zabot és szénát? Vajon nem rágták-e le az egerrek a farkát? Igaz, már csak egészen kis farka van - két-három szőrszál meg a szög, ami azt tartotta, de mégis .. .

Pavlik szörnyen türelmetlen lett, lélekszakadva beszaladt a házba, hogy siettesse papát és Petyát.

De bármennyire is nyugtalanította Pavlikot Kudlatka sorsa, mégsem feledkezett meg egy pillanatra sem új úti-táskájáról, melyet a vállára akasztva hordott. Mindkét kezével erősen fogta a becses jószágot.

A táskában egy tábla csokoládén és néhány szelvet Kapitány piskótán kívül legdrágább kincsét tartogatta: egy Eynem Cacao pléhdobozából készült perselyt. Ebben őrizgette a pénzét, amit biciklivásárlásra gyűjtögetett.

Már meglehetősen sok pénze volt: harmincnyolc vagy harminckilenc kopek.

Papa és Petya éppen befejezték a reggelizést, aludt-tejet ettek rozskenyérrel. Már jöttek is a postakocsi felé.

Petya vigyázva szorította hóna alá kincseit: a szpiritusba rakott tengeri sünöket és egyéb csodabogarakat, a pillangó-, cserebogár-, kagyló- és rákgyűjteményét. Mindhárman barátságosan elbúcsúztak a háziaktól, akik egészen a kapuig kísérték az elutazókat, majd beültek a postakocsiba, és elindultak.

Az út megkerülte az uradalmat.

Zörgött, csörömpölt a postakocsi alá kötözött itatóvödör, amikor elhaladtak a gyümölcsöskert, a lugas, az istálló és a baromfiudvar mellett. Végül elérték a szérűskertet, azt a kis kerek, lapos, simára döngölt teret, ahol a gabonát csépelik és rostálják.

A vasúti töltés mögött a sűrű portól ezüstszürkére festett, 20

tett, hosszúkás szemű, érett gyümölcstől roskadozó eperfák után kezdődött a szérű szalmavilága.

Egész város volt itt a tavalyi és ideai szalmakazlaktól. Valódi utcák, mellékutcák és zsákutcák. Imitt-amott a majdnem feketére rothadt, tavalyi szalma alól kidugta fejét egy-egy szál búza fényes, smaragdzöld csírája. A gőzgép kéménye sűrű, opálkék füstöt eregetett. Egy láthatatlan cséplőgép zúgása hallatszott. Messziről fursán aprónak látszó asszonyok vasvillával új kazlakat építettek szalmanyalábokból, miközben térdig jártak a búzában.

A villára szúrt nyalábok egy-egy pillanatra árnyéket vetettek a mezsgyékkal határolt, napfényes mezőre.

Aztán zsákokat, mérleget láttak egy pillanatra a robogó postakocsiból.

Egy frissen csépelte, ponyvával letakart búzahegy mellett robogtak el.

A postakocsi kiért a nyílt sztyeppre.

Egyszóval kezdetben minden ugyanúgy történt, mint az előző években. Tíz- és húszversztnyire körös-körül csak a puszta tarló látszott. Egy-egy magányos halom. Fénylő lila, tündöklő virágok. Egy mogyorópele, mókushoz hasonló kis állatka üldögélt barlangocskája mellett. Egy kötéldarab, amely széttaposott siklóra emlékeztet...

Az úton előttük váratlan porfelhő kerekedett, és egy kis csoport lovas katona vágatott el gyors iramban a postakocsi mellett.

- Állj!

A postakocsi megállt.

Az egyik katona odalovagolt a kocsihoz. Vállán rövid

csövû karabély táncolt, zöld vállpántja volt, s rajta egy szám. Táncolt a fején félrecsapott, porlepte sapkája is. A ló nyerge csikorgóit, és meleg börszagot árasztott. A ló felhorkant, és megállt a kocsi mellett, feje pontosan egy vonalba került a nyitott ablakkal. Hatalmas fogaival rágta-harapta a zabla fehér vasát. Fűzőld tajték csöpögött sötétvörös nyelvéről. Testszínû rózsaszín orr-
21

I

lyukaiból kitóduló, ziháló lélegzetének melegét a postakocsiban ülők is érezték.

A ló nagy fogaival Petya szalmakalapja után kapott.

- Kit viszel? - hallatszott valahonnan fentről a katonahangja.

- Nyaralókat a kikötőbe - válaszolt felismerhetetlenül vékonyra szelídült, szolgálatkész hangon a kocsis.

- Akkermanba mennek, onnan meg hajóval egyenesen Odesszába. Egész nyáron itt éltek az uradalomban. Június elejétől kezdve. Most utaznak hazafelé . . .

- No, hadd lássuk!

E szavak után megjelent az ablakban egy fakószőke bajuszú és szemöldökű katona simára borotvált, vörös arca, zöld tányérsapkáján tojásdad kokárdával.

- Kik vagytok?

- Nyaralók - hangzott a mosolygós válasz.

A katonának nyilván nem tetszett sem a mosoly, sem a válasz, valószínűleg azt az egyszerű szót, hogy "nyaralók", gúnyolódásnak vette.

- Látom, hogy nyaralók - morogta kelletlenül, és rájuk förmedt: - Azt mindenki mondhatja! De miféle nyaralók?

Petya észrevette, hogy apja arca megremegett, szakálla szinte táncolni kezdett. Annyira felháborodott, hogy belesápadt, és remegő ujjával nyakig begombolta nyári felöltőjét, majd megigazította csíptetőjét, és éles hangon, dühösen kiáltott a katonára:

- Hogy merészel velem ilyen hangon beszélni? Én

Bacsej középiskolai tanár, kollégiumi tanácsos vagyok, ezek pedig a gyermekeim: Pjotr és Pavel. Odesszába utazunk. - S arca most már vörös lett a méregtől.

- Bocsánat, nagyságos uram! - meresztette a katonavizenyős szemét, és korbácsát tartó kezét sapkája-hoz emelte. - Tévedtem.

Arcán meglátszott, hogy halálra ijedt, amikor meghallotta a számára mindeddig ismeretlen és olyan fenyegetően hangzó polgári rangot: "kollégiumi tanácsos".

"Az ördög vigye el! Még valami kellemetlen históriába

22

keveredik itt az ember. És aztán kap egy nagyot a fejére."

Megsarkantyúzta lovát, és elvágtatott.

- Hülye - szólalt meg Petya, amikor a katonák már messze jártak.

Apja ismét felfortyant:

- Hallgass! Hányszor mondtam már neked, hogy ne merészd kiejteni ezt a szót! Az, aki gyakran használja ezt a szót: hülye, nagyon gyakran saját maga sem túlságosan okos ember. Ezt jól vésd az eszedbe!

Máskor természetesen Petya vitatkozni kezdett volna,

de most inkább elhallgatott.

Nagyon jól megértette apja lelkiállapotát.

Apja mindig felháborodva és lenézően beszélt a rangokról és rendjelekről, sohasem hordta államhivatalnoki egyenruháját, és sohase tűzte mellére "Harmadosztályú Anna-rend"-jét. Nem ismert el semmiféle kiváltságos társadalmi réteget, és kereken kijelentette, hogy Oroszország összes lakói lényegében nem mások, mint egyszerű "állampolgárok", de most ingerültségében ki tudja, mit össze nem beszélt? És kinek mondta ezt? Az első katonának, akivel az úton összetalálkoztak ...

"Középiskolai tanár ..." "Kollégiumi tanácsos . . ."

"Hogy merészel velem ilyen hangon beszélni?..."

"Pfuj, micsoda ostobaság! - ez volt apja zavart arcára írva. - Pfuj, szégyellem magam!"

Ezalatt a kocsisnak - amint ez gyakran előfordul hosszú utazások alkalmával - már sikerült az általános zűrzavarban elvesztenie az ostorszíjat. Megindult gyalog az úton visszafelé, az ostornyéllal bökdösve az útszéli porlepte bokrokat.

Végre megtalálta a szíjat, rákötötte a nyélre, és a csomót szorosra húzta a fogával.

- Hogy pusztulnátok el! - mormogta, mikor odaért a postakocsihoz. - Ezek a járőrök csak az utat koptatják, meg az embereket ijesztgetik.

- Minek járnak erre? - kérdezte a tanár.

- Hát ki tudhatja, minek? . . . Talán keresnek valakit.

23

Tegnapelőtt vagy harmincversztnyire innen Balabanov földbirtokos majorját felgyújtották. Azt beszélnek, valami szökött matróz gyújtotta fel a Potyomkinről. Most ezért járják a környéket, és hajszolják azt a szökött matrózt. Azt beszélnek, hogy valahol itt a sztyeppén bujkál. így van ez. No, mehetünk?

A kocsis beszéd közben felkapaszkodott a bakra, kezébe kapta a kantárszárat, és a postakocsi megindult. Akármilyen szép is volt ez a reggel, a hangulat most már elromlott.

Ügy látszik, ezen a csodálatos világon, a kergetőző fehér báránnyal borított kék ég alatt, a lilásan játszó árnyékok világában, amelyek szabadon futkároznak dombról dombra a gázos, füves sztyeppén, ahol a fűben itt-ott felvillan egy elhullott ló fehér csontváza vagy egy-egy ökörszarv, ebben a világban, amely eddig legalábbis úgy tűnt, hogy csakis az emberiség öröme és boldogságára teremődött - ezen a világon nem volt minden a legteljesebb rendben.

Erre gondolt most a postakocsiban a papa is, a kocsis is meg Petya is.

Csak egyedül Pavliknak voltak sajátos, egészen másfajta gondolatai.

A kisfiú az ablaknál ült, kimeresztette bámuló, barna szemét, erősen összeráncolta a homlokát. Gondosan rövidre vágott hajfürtjei kis kerek kalapja alól a homlokába hullottak.

- Papa - szólalt meg váratlanul s anélkül, hogy levette volna szemét az ablakról. - Papa, ki a cár?

- Hogyhogy ki a cár?

- No igen, ki?

- Hm ... egy ember.
- De nem... azt én is tudom, hogy ember. Látod, milyen vagy! Nem ember, hanem ki? Érted? Ki?
- Nem értem, mit akarsz.
- Azt kérdezem: ki?
- Ejnye, istenem ... Ki és ki? ... Nos, ha úgy tetszik, felkent személy.

24

- Mivel van felkenve?
- Hogyan ? - nézett szigorúan fiára.
- Hát úgy: ha felkent, hát mivel? Érted, mivel van felkenve?
- Ne számázkodj! - mondta, és mérgesen elfordult Pavliktól.

4. ITATÁS

Reggel tíz óra felé egy nagy, félig moldován, félig ukrán faluba érkeztek. Megálltak, hogy megittassák a lovakat.

Apja kézen fogta Pavlikot, és elment dinnyét vásárolni. Petya a lovak mellett maradt, hogy megnézzé az itatást.

A kocsis nem fogta ki a lovakat, hanem a kocsisal együtt állt meg a vályúnál, csizmája szárába dugta az ostort, majd megmarkolta a hatalmas gémeskút hosszú, függőlegesen lógó kútostorát, amelynek végén rövid láncra kötve súlyos, tölgyfából készült vödör himbálózott. Kezét váltogatva a kútostoron, leeresztette a vödört a kútba. A kútgém panaszosán nyöszörgött. A magas gém egyik vége lehajolt, mintha bele akarna nézni a kútba. Ugyanakkor a másik vége, amelyre az egyensúly miatt hatalmas lyukacsos ködarab volt kötve, könnyedén a magasba emelkedett.

Petya nekidőlt a kút kávájának, és figyelmesen nézett lefelé, mint valami távcsőbe.

Rettentő mély volt a terméskövel kirakott kerek kútverem, s oldalait körös-körül sötétbarna, bársonyos moha borította. S valahol a mélyben, a hűvös félhomályban egy kis kerek víztükör csillogott, amelyben, mint egy fényképen, tisztán és élesen látszott Petya kalapja.

Petya ráfeküdt a nagy fazékhoz hasonló kút szélére, és beletekintett, mint egy hatalmas távcsőbe.

A vödör nagyon sokáig ment lefelé, már egészen kicsi lett, és még mindig nem érte el a vizet. Végre nagyon

25

messziről loccsanás hallatszott. A vödör megmerült, megtelt vízzel, és megindult felfelé.

Súlyos vízcsöppek potyogtak vissza a vízbe. Olyan zajt csaptak, mint egy-egy pisztolylövés.

Sokáig jött fel a kútostor, amelyet üvegsimára dörzsölt már a sok-sok kéz, végül megjelent a nedves lánc.

A kútgém még egy utolsót nyikorgott. A kocsis erős kezével megragadta a súlyos vödört, és kiöntötte a vizet a kövályúba.

De mielőtt kiöntötte volna, maga is jót ivott belőle.

A kocsis után Petya is ivott. Hiszen éppen ez volt a legnagyobb gyönyörűség az egész itatásban.

A kisfiú bedugta orrát és állat a teljesen áttetsző, jéghideg vízbe. A vödör fenekét belülről is benötte a zöld

szakállú békanyál. Furcsa boszorkányos-varázslatos holmi volt ez a vödör és ez a békanyál, volt benne valami ősrégi, mesebeli, valami titokzatos, amely a kisfiú képezetében felidézte az elvarázsolts vízimalmot, a nagy szakállú varázslómolnárt és a békává lett királyleányt. A jéghideg víztől megfájdult a feje. De szép meleg nap volt, és Petya tudta, hogy ez a fájdalom nem tart soká.

Petya jól tudta azt is, hogy nyolc-tíz vödör víz kell ahhoz, hogy a lovakat megittassák. Ezzel elmúlik legalább egy fél óra. Addig sétálhat egyet.

A kisfiú óvatosan elindult, keresztüllábolt az ajtó körüli sűrű, szurokfekete sáron, ami telis-teli volt disznók lábnyomaival és túrásokkal. Azután a vízlefolyó mentén eljutott egy nagy tócsáig. A tócsa piszkos vizén elhullajtott libatoll úszkált. A tócsa után nád-, sás- és gyékényerdővel benőtt térség terült el.

Itt még a legfényesebb délben is hűvös árnyék volt.

A bódító illatok sokasága ütötte meg az orrát.

A sásvirág különös, erős illata valami furcsa, bódító szaggal vegyült össze, talán bodzaillattal, amitől most már valóban megfájdult a feje.

A cserjék és bokrok ágai sötétzöld, száraz és húsos bogyókkal, némelyik egészen zsenge és halványfehér

26
büdös virággal volt tele. A bokrok között ebszőlő és titokzatos álomiú illatozott.

Az ösvényen egy nagy levelibéka ült, csukott szemmel, mintha el lenne varázsolva. Petya teljes erővel igyekezett elfordítani a tekintetét róla, nehogy hirtelen megpillantson a béka fején egy kis aranykoronát.

Minden olyan varázslatosnak látszott itt, mint a mesebeli erdőben.

Talán itt barangolt valahol a közelben a mesebeli, nagyszemű Aljonuska, aki vigasztalhatatlanul siratta testvérbátyját, Ivanuskát?

S ha a sűrűből most kifutott volna egy fehér báránka, és megszólalt volna vékony gyermekhangon, akkor Petya ijedtében minden bizonnyal elvesztette volna eszméletét.

A kisfiú elhatározta, hogy nem fog a mesebeli báránkára gondolni. De éppen azért, mert olyan nagyon igyekezett, hogy ne gondoljon rá, annál inkább folyton az járt a fejében.

S ilyenformán percről percre félelmetesebbé vált ez az elátkozott hely, amelynek sötétzöld sűrűjében bolyongott.

Petya összeráncolta homlokát, erősen összeszorította fogát, hogy föl ne kiáltson félelmében, és vad futással igyekezett kijutni a mérges növények sűrűjéből. Mindaddig futott, míg egy kis tanya hátsó udvarán találta magát.

A sövény mögött, amelyen agyagkorsók sokasága meredezett az égnek, Petya megpillantotta a szérűskertet.

A szérűskert közepén, a mezőről frissen behordott, cséplésre váró búzakévék között tíz-tizenegy éves kislány sürgött-forgott. Fején babos kendő piroslott, hosszú, ráncos szoknyája, rövid, bő ujjú perkálblúza volt. Mezítláb lépkedett, körbe-körbehajtotta a taposóba befogott két lovat.

Patáikkal puhán szórva a szalmát, a lovacsák maguk után húzták a ragyogó, vastag búzarétegen a rovátkolt köhengert. A henger keményen, zajtalanul ugrándozott,
27

mögötte széles deszka húzódott. A deszka eleje felhajlott, mint egy sítalp.

Petya jól tudta, hogy a deszka alján számtalan, élesre csiszolt kő van, amelyek rendkívül tisztán kiverik a magot a kalászból. Ezen a gyorsan csúszó deszkán, mint ha szánkón állna, egy Petya-korabeli kisfiú egyensúlyozott erőlködve, de ügyesen, nyitott, kifakult ingben, fülére csapott sapkával.

Apró, szöske kislány guggolt mögötte, mint egy kis egérke, két kezecskéjével görcsösen kapaszkodott bátyja nadrágjába.

Egy öreg paraszt futkosott körülöttük, favillával a lovak lábai alá dobálta s egyre forgatta a búzakévéket.

Öreg anyóka rúdra szegezett deszkával egyengette a szétzilált, formátlanná, vált kört.

Odébb a kazalnál napégette, izmos-eres, férfias kezű asszony erőlködve hajtotta a rostáló kerekét. A rosta dobjának kerek nyílásában fel-felvillantak a vörös keverőlapátok.

A szél ragyogó pelyvafelhőt repített ki a rostából; s a pelyva könnyedén, légiesen, mint a harmat, belepte a földet, a gázt, elérte a veteményeskertet, ahol száraz indájú, érett, sárgászöld paradicsomok fölött egy rongyos kabátba, vörös szegélyes, szakadozott sapkába öltözött madárijesztő ágaskodott.

Ezen a kis szérűn dolgozott az egész "parasztcsalád, a gazdát kivéve. A gazda persze a háborúban volt, Mandzsúriában, és nagyon valószínű, hogy ebben a pillanatban egy lövészárkban hasal, és a japánok lönek rá.

Ez a szegényes, szorgalmas cséplés egyáltalán nem hasonlított ahhoz a zajos, gazdag csépléshez, amihez az uradalomban Petya hozzászokott. De azért ebben is sok gyönyörűséget talált. Nagyon szeretett volna egy kicsit körbekocsikázni azon a deszkán állva, vagy legalábbis megforgatni a rosta kerekét. Máskor minden bizonnyal megkérte volt azt a fiút, hogy engedje maga mellé állni a deszkára, de most, sajnos, erre nem futotta az idejéből, sietnie kellett.

28

Petya megindult visszafelé.

Mindörökre megmaradtak emlékezetében a paraszti munka meghatóan egyszerű részletei: az új szalma ragyogó fénye, a házikó tiszta, fehérre meszelt hátsó fala, a fal tövében heverő rongybaba és néhány apró, kiszáritott tök, a parasztgyerekek játékszerei; a nádfedelel háttetön gólya állt fél lábon, gallyakból rendetlenül összetákolt, nagy fészke mellett.

Különösen megmaradt emlékezetében a fekete kabátos, fehér pikémellényes gólya, a madár egyetlen, hórihorgas vörös lába (a másik egyáltalán nem látszott) és hosszú, vörös csőre. Ez a gólya éppen olyan fahangon kelepeit, mint az éjjeliőr kereplője.

Egyik ház falán tábla volt, rajta kék betűkkel: "Járási hivatal". A veranda oszlopaihoz három felnyergeit háttasió volt kikötve. Poros csizmás katona ült az árnyék-

ban, a küszöbön, kardját térde közé szorította, és újságpapírba csavart mahorkát szívott.

- Mondja, mit csinálnak itt maguk? - kérdezte Petya.

A katona tetőtől talpig lustán végigmérte a városi kisfiút. Fogai között hosszan sárgás dohánylét sercentett, és egykedvűen felelte:

- Egy matrózt kergetünk.

"Ki lehet ez a titokzatos, szörnyű matróz, aki valahol itt a közelben rejtőzik a sztyeppén, aki felgyújtotta az uradalmakat, és akit katonák üldöznek? - gondolta Petya, és lassan megindult a tűző napfényben, a kihalt, néptelen úton vissza, az itatóvályú felé. - Még lehet, hogy ez a szörnyű útonálló megtámadja a mi postakocsinkat."

Természetesen Petya egy szót sem szólt balsejtelméről apjának és öccsének. Minek hiába felizgatni az embereket? Ám a maga részéről megtette az óvintézkedéseket, és elővigyázatosan a pad alá csúsztatta gyűjteményét, egészen hátra.

Alighogy a postakocsi megindult fölfelé a meredek lejtőn, a kisfiú az ablakhoz tapadt, és figyelmesen néze-

getett jobbra-balra, nem tűnik-e föl valamelyik forduló mögött az a rettegett útonálló.

Elhatározta, hogy amíg a városba nem érnek, semmi áron nem hagyja el maga választott őrhelyét.

Ezalatt apja és Pavlik, akik nem is gyanították a veszélyt, a dinnyékkal foglalatostkodtak.

Egy durva háziszöttes párnahuzatban, amelynek mind a négy sarkára a sok mosástól már kifakult színes virágcsokor volt hímezve, vagy egy tucatnyi sárgadinnye hevert. Darabja egy kopek volt. Papa elővett egy jó érett, finom érhálóval borított, vékony héjú, szürkészöld dinnyét, és megszólalt:

- Nos, próbáljuk ki ezeket a híres dinnyéket. - Majd akkurátusan kettévágta, felnyitotta a gyümölcsöt, mint egy kagylót. Csodálatosan kellemes illat töltötte meg a postakocsi belsejét. A tanár késével kivágta a dinnye belét, és egy erős kézmozdulattal ügyesen kiloccsantotta az ablakon. Azután keskeny, étvágygerjesztő szeletekre osztotta a dinnye húsát, rátette egy tiszta zsebkendőre, és megjegyezte:

- Úgy látom, egészen jó lesz ez a dinnyécske.

Pavlik, aki már türelmetlenül izgett-mozgott a helyén, azonnal megragadta a legnagyobb szeletet, és két kezében tartva, belerágta magát egészen a füléig. Még csámcsogott is a gyönyörűségtől, miközben a dinnyéié végigfolyt az állán.

Papa ügyesen levágott egy kis darabkát a dinnyéből, szájába vette, és jókedvűen hunyorgatva nézett a fiára:

- Valóban nagyon ízletes!

- Finom! - erősítette meg Pavlik.

Erre már Petya - aki eddig mindennek hátat fordított - sem bírta tovább, és teljesen megfélelkezve a veszélyről, szintén rávetette magát a dinnyére.

30

5. A SZÖKEVÉNY

Mintegy tízversztnyire Akkerman előtt kezdődtek a szőlőskertek. A dinnyét már rég megették, és a héját is

kidobták az ablakon. Kezdt unalmassá válni az utazás. Délfelé járt az idő.

Már nem fújt az a könnyű reggeli szellő, amely frissességével arra emlékeztetett, hogy mégis ősz felé jár. A nap úgy égetett, mint július közepén, sőt talán még hevesebben, perzselőbben.

A lovak nehezen húzták a terjedelmes postakocsit a majdnem háromnegyed rőfnyi mélységű homokban. Az elülső kis kerekek majdnem a tengelyig merültek benne. A hátsó nagy kerekek lassan forogtak, csikorogva nyomták szét a homokkal alájuk kerülő csigaházakat.

A lisztfinomságú por fojtogató felhővel vette körül az utasokat. Szemöldökük és szempillájuk őszesszürkévé vált. A por csikorgóit foguk között. Pavlik kimeresztette csokoládészínű, csillogó szemét, és elkeseredetten prüszkölt. A kocsiból valóságos lisztes molnár lett.

Körös-körül végtelen szőlőskertek húzódtak.

Görcsös, görbe, öreg szőlőtőkék nyílegyenes, sorai borították a portól megszürkült, kiszáradt földet. Olyan volt, mintha ezeket a szőlőtökeket görcs rángatta volna ilyen görbére. Csúnyák, sőt visszataszítók lettek volna ezek a tőkék, ha a természet nem gondoskodott volna arról, hogy feldíszítse őket csodálatosan szép, nemes, finom vonású levelekkel.

A rézgálictól barna pettyes, kacskaringós erek reliefrajzaival borított, zöld szőlőlevelek áttetszőén fénylettek a déli nap sugaraiban.

A szőlőtökék fiatal hajtásai szorosan rácsavarodtak a vékony, hosszú karókra. Az öreg hajtások lehajlottak a szőlőfürtök súlya alatt.

Éles szem kellett ahhoz, hogy valaki észrevegye ezeket a levelek mögé rejtőző fürtöket. Gyakorlatlan ember egész hold földet is bejárhat anélkül, hogy egyetlen fürtöt is észrevenne, pedig minden egyes tőke tele van

31

érett fürtökkel, és szinte kiabálnak: "Itt vagyunk, te vaksi! Hát nem látsz? Csak a kezed nyújtsd ki és egyél! De szórakozott vagy!" S a szórakozott ember egyszerre csak megpillant az orra előtt egy fürtöt, azután egy másodikat, harmadikat... S mintegy varázsütésre az egész szőlőskert megtelik körülötte fürtökkel.

Petya ilyen dolgokban tapasztalt ember volt. Egyszeriben felfedezte a szőlőfürtöket. De nemcsak észrevette, hanem fajtájukat is felismerte a szaladó postakocsi ablakából.

Sokféle szőlő volt azon a vidéken.

Két-három font súlyú, hatalmas fürtökben lógott a nagy szemű "kecskeszőlő", a szemek vastag, világoszöld bőrén keresztül jól látszottak a magok. Gyakorlott szem nem tévesztette össze a "hölgyiké"-vel. A "hölgyike" szintén világoszöld, de hosszúkásabb formájú, és fényesebb bőrű.

A piros "saszla" majdnem semmiben sem különbözött a "rózsás muskotály"-tól, pedig milyen nagy különbség volt közöttük! A "saszla" gömbölyű szemei olyan sűrűn szorongtak apró fürtjeiken, hogy elformátlanodtak, és csaknem szögletesekké váltak. Rózsaszín bogyóik ragyogóan tükrözték vissza a napsugarakat. A "rózsás muskotály" ibolyakék, hamvas bogyói azonban nem verték vissza a nap sugarait.

De a szőlőfürtök - a kékesfekete "Izabella", a "kecskeszőlő", a "saszla" meg a "muskotály" is - mind olyan csábítóak voltak érett, sokszínű szépségükben, hogy még a válogatós pillangók is rájuk szálltak. S a pillangók apró kis bajuszkái összefonódtak a szőlő zöld kacsáival.

Itt-ott a szőlőskertek között egy-egy présház tűnt fel. Mellette mindenütt ott állott a rézgálicos hordó, az alma- vagy barackfák kellemes, hűvös árnyékában.

Petya irigykedve nézte a kényelmes, szalmatetős présházakat.

Nagyon jól tudta, hogy milyen kellemes bent üldögelni a száraz, meleg szalmán, a délutáni árnyékban.

32

A fullasztó meleg fűszeres kömény- és gyömbérillatokkal volt telítve. Alig hallhatóan, ropogva pattantak fel a száradó borsóhüvelyek. Be szép is mindez!

Még a szőlőtökék is remegtek az égetően forró levegőtől. A sztyepp fölött sápadtan kékllett a majdnem színtelen, poros, tikkadt égbolt.

Mindez csodálatosan szép volt!

De ekkor egy annyira váratlan és rendkívüli esemény történt, hogy nehéz volt megérteni, mi történt előbb, és mi később.

Először is egy lövés hangzott el. De ez nem a jól ismert sörétes csőzpuska megszokott hangja volt, amelyet olyan gyakran hallani a szőlőkben. Nem. Ez egy valódi, vastag csövű katonapuska szörnyű, ijesztő dörrenése volt,

A lövéssel egy időben megjelent az úton egy lovas csendőr, karabéllyal a kezében.

A fegyvert vállához emelte, valahová a szőlőtökék közé célzott, de azután látszólag meggondolta magát, mert nem lőtt. A karabélyt maga elé tette keresztbe a nyeregbe, megsarkantyúzta lovát, átugratott az útszéli árkon és a szőlőskert garádján. Sapkáját szemére húzva, legázolva a szőlőtökéket, toronyiránt bevágatott a szőlőbe, ahol hamarosan eltűnt a szem elől.

A postakocsi csak ment tovább.

Egy ideig csend és nyugalom volt körös-körül.

De egyszerre csak a hátuk mögött, a szőlőskert garádján megzörrentek a bokrok. Valaki beugrott az árokba, azután az árokból kimászott az útra.

Egy emberi alak törtetett sebesen a sűrű porfelhőben, és a postakocsi után vetette magát.

Valószínű, hogy a bakon ülő kocsis mindegyiküknél hamarabb észrevette a dolgot; ahelyett azonban, hogy lassított volna, hirtelen felállt, és megcsóválta az ostort a feje fölött. A lovak vágatni kezdtek.

Az ismeretlennek azonban már sikerült felkapaszkodnia a kocsi hágcsójára. Kinyitotta a hátsó ajtót, és benézett a kocsi belsejébe.

Szinte elfulladt, annyira lihegett.

Zömök, erős, az ijedtségtől sápadt arcú fiatalember volt, huncut barna szemében halálos rémület ült.

Kerek fején, rövidre vágott haján ügyetlenül félrecsappott, új, gombos sapka volt, olyasféle, amelyet a mesterlegények viselnek ünnepnapon. De szűk kabátja alatt varrottas-mintás paraszting látszott, mintha mesterlegény is meg paraszt is lett volna egyszerre.

Vastag kincstári szövetből készült, porlepte nadrágja azonban egyáltalán nem illett sem mesterlegénynek, sem parasztnak.

Egyik nadrágszára elszakadt, és alatta dupla talpú, durva matrózcsizma vörösesbarna bőrszára látszott.

"A matróz!" - villant át Petya fején a szörnyű gondolat. Ugyanekkor az ismeretlen keze fején - amely az ajtó kilincsét szorongatta - nagy rémületére egy kéken tetovált vasmacskát vett észre.

Az ismeretlen azonban - a jelek szerint - ugyanolyan zavarban volt, mint maguk az utasok.

Amikor megpillantotta a csodálkozástól kővé meredt szemüveges urat és a két megrémült gyereket, ajka hangtalanul megremegett, mintha köszönne, vagy talán bocsánatot akarna kérni.

De torkán nem jött ki hang, mindössze egy félnék, tétova mosoly jelent meg ajkán.

Végül legyintett egyet, és már-már leugrott volna a hágcsóról vissza az útra, amikor egy útelágazás tűnt fel előttük. Az ismeretlen óvatosan kikandikált a postakocsi mögül; s amikor a porfelhőben katonákat pillantott meg, villámgyorsan beugrott a kocsiba, és becsapta maga mögött az ajtót.

Könyörgő szemmel nézett az utasokra, majd szó nélkül négykézlábra ereszkedett, és Petya nagy rémületére bemászott a pad alá, ahol a gyűjtemény volt elrejtve. A kisfiú kétségbeesve pillantott apjára, de az teljesen mozdulatlanul, közömbös, bár kissé sápadt arccal ült, állat előreszegezve. Két kezét összekulcsolta a hasán, és hüvelykujjait forgatta, egyiket a másik körül.

34

Arca, egész lénye azt fejezte ki: semmi sem történt, semmit sem kell kérdezni, mindenki üljön a helyére, mintha semmi sem történt volna, és gyerünk tovább.

Nemcsak Petya, de még a kis Pavlik is azonnal megértette apja szándékát.

Semmit sem venni észre! A kialakult helyzetben ez volt a legegyszerűbb és a legjobb megoldás.

A kocsisról még beszélni sem érdemes. A lovak közé vágott, és többet hátra se nézett.

Egyszóval ez egy rendkívül különös, de egységes özszeesküvés volt a hallgatásra.

A járőr elérte a postakocsit.

Néhány katona benézett az ablakon. De a matróz már a pad alatt volt, és egyáltalán nem volt látható.

A katonák semmi gyanúsat nem találtak ebben a békes kocsiban, ahol gyerekek voltak. Megállás nélkül haladtak el mellette.

Legalább egy fél óráig tartott ez az általános hallgatás.

A matróz mozdulatlanul feküdt a pad alatt. Körös-körül minden nyugodt és csendes volt.

Végre a távolban, a ritkászöld akácok között feltűnt a város legszélső házsora.

Petya apja ekkor megtörte a hallgatást. Egykedvűen nézett ki az ablakon, és ahogy megszólalt, mintha saját magának beszélne, de szántszándékkal hangosan:

- Óhó! Ügy látom, megérkeztünk. Már látszik Akkerman. Milyen szörnyű meleg van itt! Egy lélek sincs az úton.

Petya azonnal megértette apja ravaszkodását.

- Megérkeztünk, megérkeztünk! - kiabálta.

Megragadta Pavlik vállát, az ablakhoz húzta, és tette-tett lelkesedéssel kiabált:

- Oda nézz, Pavlik, nézd, milyen szép madár repül ott!

- Hol repül a kis madár? - kérdezte Pavlik, miközben a nyelvét is kidugta nagy kíváncsiságában.

- Ó, hogy te milyen buta vagy! Ott van, ni! Ott!

35

I

- Nem látom.

- Akkor vak vagy.

Ezalatt hátulról halk nesz hallatszott, s rögtön utána becsapódott az ajtó. Petya gyorsan megfordult. Köröskörül minden ugyanolyan volt, mint előbb. Csak a csizma nem látszott már ki a pad alól.

Petya izgatottan hajolt le: vajon megvan-e a gyűjteménye? A skatulyák megvoltak. Minden rendben van.

Pavlik azonban tovább izgett-mozgott az ablaknál, a kis madarat kereste.

- Hol a madárka? - görbült sírásra a szája. - Mutasd a madarat. Pe-e-tya, hol a madárka?

- Ne böggj! - leckéztette Petya. - Nincs madárka. Elrepült. Maradj nyugton!

Pavlik nagyot sóhajtott, és miután megértette, hogy csúnyán becsapták, csodálkozva nézegetett a pad alá.

De ott már nem volt senki.

- Papa - szólalt meg végre remegő hangon -, hol a bácsi? Hová lett?

- Ne fecsegj! - szólt rá szigorúan az apja.

Pavlik szomorúan elhallgatott. Törte kis fejét, hová tűnhetett el olyan titokzatosan a kis madár, és ugyanolyan titokzatosan a bácsi is.

A kerekek zörögni kezdtek, kövesútra értek. A postakocsi befordult az akácfákkal szegélyezett, árnyékos városi utcákra.

Az út két oldalán szürke telefonpóznák, vörös cserepes és kékes, bádogtetős házak látszottak. A távolban egy pillanatra felcsillant az öböl szürkés színű vize. Az árnyékban egy lila inges fagyaltárus ballagott, kis hordóban a fején cipelte áruját.

A nap állása után ítélve már déli egy óra is elmúlhatott. A Turgenyev hajó pedig kettőkor indul.

Papa kiszólt a kocsisnak, hogy ne álljon meg a vendéglőnél, hanem hajtson egyenesen a kikötőbe, ahonnan éppen akkor hangzott fel, hosszan elnyújtva, a hajókürt mély hangja.

6. A TÜRÖENYEV ÍÁAJÖN

Nem szabad elfelejteni, hogy az itt leírt események jóval több mint harminc évvel ezelőtt történtek.* A Turgenyev hajót pedig már abban az időben is eléggé ócska hajónak tartották. A Turgenyev meglehetősen hosszú, keskeny, kétkéményes hajó volt. Rögtön szembetűntek dupla hajtókerekének vörösre festett lapátjai, mégis inkább nagy bárkára, mint kis hajóra emlékeztetett.

Petya azonban a Turgenyevet tartotta a hajóépítés remekművének, s az Odesszából Akkermanba való utazást ezen a hajón egyenértékűnek tartotta az Atlanti-

óceánon való átkeléssel.

A másodosztályú hajójegy elég drága volt: 1 rubel 10 kopek. Két jegyet vettek. Pavlik jegy nélkül utazott. A hajón utazni mégis sokkal olcsóbb és főleg sokkal kellemesebb volt, mint harminc versztet zötyögni egy zsidó fuvaros rázós szekeren a fojtó porban. A piros kocsisövvel átkötött, rongyos kaftánba öltözött fuvaros öt rubelt kért az útért. A pénzt fogaiival kipróbálta, hogy nem hamis-e, miközben gyulladással, vörös szemével fűrészszőn nézte az utasokat, mintha a veséjükbe akarna látni. A rázós, rozoga szekér minden kétversztnyi út után megállt, és a kocsis zabot adott az öregségtől már félholt gebéinek.

Alighogy elfoglalták helyüket, és elhelyezték holmijukat a másodosztályú közös kabinban, az utazástól és forróságtól elcsigázott Pavlik nagyon elálmosodott. Azonnal le kellett őt fektetni a fekete viaszosvászonnal borított padra, melyet szinte izzóra hevített a négyszögletes hajóablakon betűző nap.

Bár ezek az ablakok fényesre tisztított rézkeretbe voltak foglalva, mégis nagyon rontották az összbnyomást. Közismert dolog, hogy egy valódi hajón kis kerek ablakoknak kell lenniük, és ezeket vihar esetén "légménesen" szokták elzárni.

* Katajev 1936-ban írta ezt a regényt.

37

Ebből a szempontból hasonlíthatatlanul jobb volt a helyzet a hajó orrában, a harmadosztályú kabinban. Ott valódi kerek hajóablakok voltak, bár puha díványok helyett csupán egyszerű fapadokon ültek az utasok, mint a lóvasúton.

A harmadosztályon való utazást azonban "lealázónak" tartották, ugyanúgy, mint ahogy az első osztályút "pénzpocsékolásnak".

Társadalmi helyzeténél fogva az odesszai tanár családja a középosztályú utasokhoz tartozott, ezért pontosan megfelelt nekik a másodosztály. Amennyire ez kellemes és kényelmes volt esetenként, annyira kényelmetlen és megalázó is lehetett. Minden attól függött, hogy melyik osztályon utaznak ismerősök.

Ezért Bacsej úr mindig óvakodott, nehogy gazdag szomszédai társaságában utazzék haza a nyaralásból, akik lenézték volna.

Éppen paradicsom- és szőlőszüret ideje volt. A hajó berakodása fárasztóan hosszú ideig tartott.

Petya többször is felment a fedélzetre, hogy megtudja, indulnak-e hamarosan. A kisfiú úgy látta, hogy a rakodás sohasem fog befejeződni. Hosszú sorban, egymás után lépegettek a keskeny deszkapallón a teherhordók, ládákkal és kosarakkal vállukon, de a parton felhalmozott rakomány csak nem akart elfogyni.

A kisfiú odament a kapitány helyetteséhez, aki a berakodást ellenőrizte. Egy ideig ott lebzselte körülötte, majd mellé állva lenézett a hajófenékbe, ahová láncos csigával óvatosan eregették le a boroshordókat, hármát-négyet egyszerre összekötve.

Időnként, mintha véletlenül történné, könyökével megérintette a másodkapitányt. Ezt persze készakarva tette, hogy magára terelje a figyelmet.

- Kisfiú, ne lábatlankodj itt! - vetette oda közöm-

bős, de bosszankodó hangon a másodkapitány.

De Petya nem sértődött meg. Neki csak az volt a fontos, hogy valamiképpen elinduljon a beszélgetés.

- Mondja, kérem: hamarosan indulunk?

38

- Hamarosan.

- De mikor hamarosan?

- Amint berakodtunk, elindulunk.

- És mikor rakodunk be?

- Akkor, amikor elindulunk.

Petya nevetést színlelt, hogy behízelegje magát a másodkapitány kegyeibe.

- De nem, mondja meg komolyan, hogy mikor. . .

- Kisfiú, menj a lábam alól!

Petya továbbment, és olyan képet vágott, mintha semmiféle kellemetlenség nem történt volna közöttük, csak egyszerûen - beszélgettek, azután elváltak.

Állat a korlátra támasztotta, és ismét a halálosan unalmas kikötőt kezdte nézegetni.

A Turgenyevven kívül még számtalan bárka rakodott.

A kikötőben csak úgy nyüzsögtek a búzával megrakott szekerek. Száraz, selymesen zizegő zajjal ömlött a búza a deszkából összeácsolt csatornán a hajófenék négyyszögletes nyílásaiba.

Az izzó fehér nap könnyörtelen egyhangúsággal uralkodott a poézis és a szépség legcsekélyebb jelét is nélkülöző, poros térségen.

Szörnyen csúfnak, unalmasnak és kibírhatatlannak tûnt itt minden.

A csodálatos paradicsomok, amelyek forrón és kíváncsán ragyogtak hervadt leveleik árnyékában a veteményeskertekben, itt ezernyi egyforma, rácsos ládába voltak csomagolva. A legfinomabb fajtájú csemegeszőlőket, amelyeknek minden fürtje műremeknek látszott kint a szőlőben, itt durva vesszőkosarakba préselték, azokat sietve bevarrtak vastag zsákvászonba, és tele ragasztották egyforma kis címkékkel.

A verejtékes munkával megművelt és termesztett nagy szemû, nemes faj búza, amely át volt itatva a szántóföld ezernyi forró illatával, itt piszkos ponyván hevert, és csizmás lábak tapostak rajta.

A zsákok, ládák és hordók között egy akkermani

39

rendőr járkált. A rendőrnek Ördögbörből készült fehér zubbonya volt, narancssárga revolverszíj feszült a vállán, és hatalmas kard lógott az oldalán.

A mozdulatlan, fülledt vízparti hőségtől, a portól, a lassú berakodás csöndes, de szüntelen zajától Petya is elálmosodott.

Mindenesetre még egyszer odament a másodkapitányhoz, hogy megtudja, hamarosan indulnak-e végre; de ismét csak azt a választ kapta: amint berakodnak, rögtön elindulnak, és a berakodást akkor fejezik be, amikor elindulnak.

Petya nagyokat ásított, és az járt álmoságtól nehéz fejében, hogy a világon valószínűleg minden áru: a paradicsom is áru, a bárka is áru, a parti házak is áruk,

a házak mellett felhalmozott citromsárga szénakazlak is áruk, de könnyen lehetséges, hogy még a rakodómunkások is áruk. Lassan bevánszorgott a kabinba, és elhelyezkedett Pavlik mellett. Észre sem vette, mikor aludt el; amikor pedig felébredt, kiderült, hogy a hajó már elindult.

A kabin teljesen érthetetlenül megváltozott. Valahogy minden sokkal világosabb volt benne. A hullámok tükörképe szeszélyesen futkározott a fényes fehér mennyezeten.

A gépek dolgoztak. A kerekek zakatoló zaja erősen hallatszott.

Petya elmulasztotta a legérdekesebb pillanatokot, nem hallotta az indulást jelző hajókürtöt, a kapitány parancs-zavait, nem látta, amikor bevonták a lépcsőt, felhúzták a horgonyt.. .

S mindez annál szörnyűbb volt, mert sem papa, sem Pavlik nem volt a kabinban. Szóval ők mindent láttak.

- Miért nem költöttek fel engem?! - kiáltott fel Petya, aki úgy érezte, hogy álmában meglopták.

A kabinból a fedélzet felé sietett, és fájdalmasan beverte lábát az éles rézküszöbbe. De még csak ügyet sem vetett ilyen apróságokra.

Gonoszok, gonoszok!

40

Pedig Petya fölöslegesen izgult annyira.

Bár a hajó már valóban elhagyta a kikötőt, de még nem haladt menetirányban, csupán megfordult. Szóval a legérdekesebb még hátravolt.

Most jön még csak a "félgözzel előre" és "lassíts" és "állj", "hátra", "félgözzel hátra" és még számtalan szó-rakoztató dolog, amit Petya olyan tökéletesen ismert. A kikötő eltávolodott, egészen kicsi lett, majd lassan elfordult.

Az utasok, akikkel váratlanul megtelt a hajó, tömege-sen tódultak a fedélzet egyik oldalára. Olyan kétségbe-esetten integettek kendőikkel és kalapjaikkal, mintha a jó ég tudja, hová a világ végére indulnának, pedig a valóságban pontosan harmincversztnyi hajóút állott előttük.

De hát ezt a viharos búcsúzást megkövetelték a ten-geri utazás hagyományai és a délvidéki emberek tüzes vérmérséklete.

Az utasok többsége harmadosztályú és úgynevezett "fedélközi" utas volt. Ezek a hajó orrában, az alsó fedél-zeten helyezkedtek el. Nem is volt szabad felmenniük a felső fedélzetekre, mert ezek kizárólagosan az első- és másodosztályú "úri" közönség számára voltak fenn-tartva.

Petya most megpillantotta apját és Pavlikot a felső fedélzeten, ők is a kalapjukat lengették.

Ugyanott tartózkodott a kapitány és a hajó egész sze-mélyzete, a másodkapitány és két mezítlábas matróz.

Közülük csak a kapitány és az egyik matróz foglalkozott a hajó irányításának tényleges munkájával. A másod-kapitány és a másik matróz a jegyeket árulta. Külön-böző színű jegytekercsekkel járták az utasokat, akik el-mulasztottak jegyet váltani a kikötőben.

Egyikük egy kis dróthálóból készült, zöld pénztár-dobozt tartott a kezében, amilyent a péküzletekben le-

het látni.

A kapitány a fedélzeten, a hajó két végében levő hidak között fel-alá járkálva, parancsokat osztogatott. Ez-41

alatt a matróz a csodálkozó utasok szeme láttára a réz-
tokban elhelyezett iránytűt figyelte, és forgatta a kormánykereket, néha-néha még meztelen lábával is segített hozzá. A kormánykerék rettenetesen nyikorgott, a kereket a kormánylapáttal összekötő lánc csörömpölve csúszkált előre-hátra a fedélzet szélén, minden percben leszakítással fenyegetve egy-egy vigyázat! an hölgy uszályát.

A hajó hátrafelé haladt, és lassan megfordult.

- Jobbra! - kiáltotta a kapitány a kormányosnak rekedt, érdes hangon, és ügyet sem vetett az iránytűt kellő tisztelettel körülálló utasokra. - Jobbra! Még jobbra! Még egy kicsit! Még egy egész keveset! Jól van ... így tartsd az irányt!

A kapitány átment a jobb oldali hidra, felhajtotta a hangtölcsér fedelét, amelynek csöve levezetett a hajó belsejébe, és lábával megnyomott egy pedált. A hajó gyomrában egy csengő kezdett csilingelni. Az utasok mély tisztelettel húzták fel szemöldöküket, és némán összenéztek. Tudták, hogy a kapitány most a gépházba csöngetett le.

Nos, most mit tegyen? Felszaladjon a hidra, hogy lássa, hogyan beszél bele a kapitány a csöbe, vagy ott maradjon a matróz és az iránytű mellett? Petya szerette volna széttépni saját magát. Végül is a hangtölcsér győzött.

Megragadta Pavlik kezét, és maga után vonszolta a hidra. Izgatottan kiabált, azzal a titkos szándékkal, hogy tengerésztudományával bámulatba ejtsen két gyönyörű, de ismeretlen kislányt.

- Nézd, Pavlik, oda nézz, mindjárt azt fogja mondani: "Teljes gözzel előre!"

- Félgözzel hátra! - kiáltott a kapitány.

Odalenn azonnal megcsendült a csengő. Jelezte, hogy a parancsot megértették.

7. A FÉNYKÉP

Akkerman eltűnt a láthatárról. Már az ősrégi török vár romjai sem látszottak. A hajó tovább haladt előre a rendkívül széles öbölben, a Dnyeszter torkolatánál, és mindenki úgy érezte, hogy sohasem lesz vége az ólom-szürke napfényvel leöntött, csúf, kávébarna víznek. A hajó árnyéka a zavaros vízben úgy tükröződött, mint az iszapban.

Az utazás mintha még meg sem kezdődött volna.

Szinte kínozta az utasokat az öböl, alig várták, hogy kiérj ének a nyílt tengerre.

Végre, úgy másfél óra múlva, a hajó kijutott a torkolatöbölből.

Petya a korláthoz tapadt. Attól félt, hogy elmulasztja ennek az ünnepélyes pillanatnak valamely apró részletét.

A víz észrevehetően világosabb lett, bár még mindig elég piszkos volt.

A hullámok megnöttek, és magasabbra csaptak. Vörös, gombaszerű úszóbóják ágaskodtak, hintáztak a víz szí-
nén, mutatták a hajózható utat.

Ezek a bóják néha olyan közel kerültek a hajóhoz, hogy Petya világosan látta a rácsos tetejű gomba közepében a kis vaskalitkát, ahová éjszaka a lámpást helyezik.

A Turgenyev néhány fekete halászbárkát és két vitorlás csónakot hagyott maga mögött. A sötét vitorlákat dagadtra fújta a szél. A csónakok vadul táncoltak a hajó nyomán támadt hullámverésben.

A széles, két sor bójával jelzett vízi út a Kardino-Bugaz napsütötte homokhegyén álló kaszárnya és őrtorony mellett vitt el, ki a nyílt tengerre.

A kapitány minden percben az iránytűre pillantott, közben kezével mutatta a kormányosnak az irányt. Bizony, ez már nem volt tréfadolog!

A víz még világosabb és tisztább lett. Egyre inkább keveredett a tiszta, kékesfehér tengervízzel.

43

- Második sebesség! - kiáltotta a kapitány a szócsőbe.

A hajó előtt, élesen elkülönülve az öböl sárga vizétől, hullámzott a tenger habos, kéken sötétlő vize.

- Első sebesség!

A tenger felől friss szellő fúj dogált.

- Még lassabban!

A gépek már alig szuszogtak. A hajókerék lapátjai gyengén paskolták a vizet. A lapos part olyan közel került, hogy szinte úgy tűnt, mintha ki lehetne lépni a hajóról a partra.

Nesztelenül úszott el a hajó mellett a határőrség vakítóan fehér világítóhajója. A világítóhajó magas, sokszínű tengerészszászlókkal díszített, ünneplő ruhás árbo-cát az erős szél féloldalra döntötte. A parti bokrok árnyékában ágyúnaszád ringott, néhány határőr éppen az ingét mosta a sekély, kristálytiszta vízben. A nap éles fényében, mint valami festményen, tisztán kivehető volt ennek az áttetsző képnek minden, még a legapróbb részlete is.

A tenger közelében egyszerre felfrissült és megtisztult a világ, mintha a szellő egyszeriben lefújta volna a port a hajóról és az utasokról.

Még az eddig olyan utálatosan unalmas ládák és kosarak is mintha megváltoztak volna, mindez lassanként rakománnyá változott, és mennél inkább közeledtek a tengerhez, annál inkább nyikorogtak, szép csendesesen, amint ez már a rakományhoz illik.

- Második sebesség!

Az őrtorony már messze elmaradt a hajó mögött.

Tiszta, sötétzöld, mély vízen úszott a hajó. Alighogy bejutottak a mély vízbe, a hajótest remegni, inogni kezdett, és az erősödő szél bepermetezte finom vízcseppekkel.

- Teljes gőzzel!

Kormos füstfelleg tódult a hajókéményből, ferde árnyékot vetve a hajó orrán kifeszített szélfogó vászonra. Úgy szemre nem volt könnyű az öreg gépnek megbir-

44

kóznai a nyílt tenger erős hullámaival. Nehezen lihegett, zakatolt, a hajó rozszant burkolata szabályosan nyikorogott. Az előárboc alatt felhúzott horgony meghajolt a

hullámok előtt.

A szél már valakinek lekapta a szalmakalapját, és a kalap ott úszott, messze a hajó mögött, egyre hintázva a széles, habzó hullámok hátán.

Négy kék szemüveges, vak zsidó libasorban kapaszkodott fel a lépcsőn, görcsösen markolva a korlátot. Amikor elérték a fedélzetet, nagyot zökkenve ültek le egymás mellé egy padra.

A Mandzsúria dombjain induló fülsértő, hamis hangjai összekeveredtek az ócska gép fújtató lihegésével.

A két hajópincér egyike lobogó, fecskefarkú frakkban szaladt fel a lépcsőn. Aránylag eléggé fehér cérnakesztyűbe bújtatott kezével bűvészügyességgel egyensúlyozott egy apró tálcát, amelyen egy üveg szódavizes limonádé gyöngyözött.

Így kezdődött a tenger.

Petya már bejárta az egész hajót. Kiderítette, hogy megfelelő gyerek nincs a közelben, és így úgyszólván senkivel sem lehet kellemes ismeretséget kötni.

Igaz, eleinte még reménykedett abban a két kislányban, akik előtt olyan sikertelenül mutatta be tengerész-tudományát.

De ez a remény nem vált valóra.

Mindenekelőtt ezek a kislányok az első osztályon utaztak. Azután franciául beszéltek gouvernante-jukkal, és ezzel tudomására hozták a másodosztályról jött kisfiúnak, hogy "nem őriztek együtt disznót".

Később, alighogy kiértek a nyílt tengerre, az egyik kislány tengeribetegséget kapott, és - Petya jól látta a nyitott ajtón keresztül - az utolérhetetlenül fényűző első osztályú kabin bársonydíványán feküdt, és citromot szopogatott. Mindez roppant utálatos volt.

A fedélzeten maradt kislány - bár kétségtelenül szép és elegáns volt arany matrózgombokkal díszített rövid-

45

kabátjában és piros bojtos francia matrózsapkájával - hihetetlenül szeszélyesnek és nyafogónak látszott. Szünet nélkül feleselt a papájával, egy magas, roppant flegmatikus, pofaszakállas úrral, aki széles köpenyt viselt, és úgy hasonlított a Grant kapitány gyermekei Lord Glenarvanjára, mint egyik tojás a másikra.

Apa és lánya között a következő párbeszéd folyt:

- Papa, szomjas vagyok.

- Türtöztesd magad, majd elmúlik - válaszolta szemrebbenés nélkül "Lord Glenarvan", anélkül, hogy látcsövet letette volna.

A kislány szeszélyesen dobbantóit egyet, és most már hangosabban ismételte:

- Szomjas vagyok!

- Türtöztesd magad, majd elmúlik - válaszolt apja még közömbösebb hangon.

A kislány makacsul ismételtette:

- Papa, szomjas vagyok! Papa, szomjas vagyok!

Papa, szomjas vagyok!

Szinte habzott a szája tehetetlen mérgében. Olyan kellemetlenül nyávogó hangon ismételte mindig ezt az egy mondatot, hogy bárkit fel tudott volna bosszantani vele.

- Paa-paa, sz-omjas va-a-gyok ...

Amire,,Lord Glenarvan"még egykedvűben válaszolt, minden sietség nélkül, még csak a hangját sem emelte fel:

- Türtöztessd magad, majd elmúlik.

Két makacs élőlény szörnyű párbaja volt ez, és ez a harc még majdnem Akkermanban kezdődött.

Természetes, hogy ismerkedésre még csak gondolni sem lehetett.

Petya ekkor új és nagyon érdekes szórakozást talált: az egyik utas nyomába szegődött. Ahová az utas ment, oda ment ő is.

Ez a mulatság annál is inkább érdekfeszítő volt, mert ez a bizonyos utas már amúgy is magára vonta Petya figyelmét különös, furcsa viselkedésével.

Lehet, hogy a többi utas semmit sem vett észre, de
46

Petyának azonnal szemébe ötlött valami, és ez roppant meglepte.

Arról volt szó, hogy ez az utas jegy nélkül utazott. Mégpedig a másodkapitány tudtával.

De miért, miért nem, a másodkapitány nemcsak hogy semmit sem szólt a különös utasnak, de mintha hallgatólagosan beleegyezett volna, hogy bejárja a hajó minden zegét-zugát, még az első osztályú kabint is.

Petya világosan látta, mi történt, amikor a másodkapitány odament a furcsa utashoz drótból font pénzesdobozával.

- A jegyet kérem - mondta a másodkapitány.

Az utas erre valamit odasúgott neki. A másodkapitány bólintott:

- Tessék.

Ezután többé már senki sem zavarta a különös utast.

Az pedig végigsétált a hajón, és mindenüvé bekukkantott: a kabinokba, gépházba, büfébe, mosdóhelyiségbe, a hajófenékbe.

Ki lehet ez a furcsa ember?

Földbirtokos? Nem. A földbirtokosok nem így öltözködnek, és nem is így viselkednek.

Egy besszarábiai földbirtokosnak okvetlenül fehér szemvédős útisapkája van, és vitorlavászonból készült porköpenyben jár.

Azután kukoricasárga bajuszt hord, és kis fonott vesszőkosarát lakattal zárja be. A kosárban, faládikóban füstölt heringnek, néhány paradicsomnak, gomolyának kell lenni és két-három liter fehér bornak egy zöld kancsóban.

A földbirtokosok takarékoságból utaznak a másodosztályon, de mind összetartanak, ki se dugják orrukat a kabinból, és az egész utazás alatt esznek-isznak vagy kártyáznak.

Petya azonban nem látta a furcsa utast a földbirtokosok társaságában.

Igaz, hogy ez az ember nyári sapkát hordott, de viszont nem volt sem porköpenye, sem fonott kosara.

47

Nem, az már bizonyos, hogy ez az ember nem földbirtokos.

Akkor talán valami postatiszt vagy tanító?

Aligha.

Bár kabátja alatt kihajtott gallérú nyersselyem inget

viselt, és nyakkendő helyett két bojtban végződő zsinór volt a nyakán, viszont kipödrött, nagy, szurokfekete bajusza volt és kiborotvált álla - ez pedig sehogyan sem illett egy postatiszthez vagy egy tanítóhoz.

Az utasok egyetlen kategóriájához sem illett hatalmas napszemüvege, amelyet szőrös orrlyukkal eléktelenített, húsos krumpliorrán hordott.

Azután ez a csíkos nadrág és könnyű szandál is gyanús volt, és az utas ráadásul vastag, fehér, kincstáریفéle harisnyát viselt!

Nem, itt valami nincs egészen rendben.

Petya zsebre vágta a kezét - bár ezt már többször szigorúan megtiltották neki -, és a különös utas nyomába szegődött. Egykedvű képet vágva, mint annak árnyéka, bejárta az egész hajót.

A furcsa utas először a gépház és a konyha közötti szűk folyosón álldogált.

A konyhából kesernyés, fűszeres konyhaillat áradt, a gépház nyitott szellőztetőiből pedig forró gőz-, vas-, forraltvíz- és olajszagú meleg szellő fúj dogált.

A szellőzőablak tárva-nyitva volt. Felülről be lehetett nézni a gépházba, amit Petya nagy élvezettel meg is tett.

Úgy ismerte ezt a képet, mint a saját tenyerét. S a gép mégis minden alkalommal lelkes csodálatot váltott ki belőle. Órák hosszat is szívesen bámulta.

Bár mindenki tudta, hogy a gép ócska, használhatatlan és így tovább, de még így is meglepő volt hihetetlenül csodálatos ereje.

A sűrű, zöld olajjal leöntött hajtókarok könnyedén mozogtak oda és vissza, ami százpudós súlyukat tekintve valóban csodálatos volt.

Csoszogó zajjal működtek a dugattyúk. Halkan duru-

48

zsolt a forgattyú. Kerek rézkorongok dörzsölődtek össze, gyorsan és idegesen, titokzatos befolyást gyakorolva a szerény, de nagyon fontos szelepek alig észrevehető, szorgalmas munkájára.

S e szédítő káoszban az óriási lendítőkerék uralkodott. Mozgása első pillanatra nagyon lassúnak tetszett, de ha valaki figyelmesebben megnézte, észrevehette, hogy szörnyű gyorsan forog, és forgásával egyenletes, meleg szelet támaszt.

Borzasztó volt még nézni is, hogyan járkált a gépész ezek között a feltartóztathatatlanul mozgó kerekek és alkatrészek között. Időnként le-lehajolt, és olajozója hosszú csövét a kerekek közé dugta.

De a legcsodálatosabb volt az egész gépházban a hajó egyetlen villanylámpája. Ez egy bádogtányér alatt lógott, és durva drótból készült, szájkosárszerű háló védte. Mennyire nem hasonlított a mai vakító fényű villanylámpákhoz !

A megfeketedett, körte alakú üvegburában gyöngén pislákkolt az izzóra hevített szénszálacska, törékenyen remegve a hajó rezgésétől.

Ez a vülanylámpa kész csoda volt. Kapcsolatban volt azzal a varázsszóval: "Edison". Ez a szó pedig Petya előtt már régen elvesztette egy családi név jelentőségét, és inkább valami titokzatos természeti megnyilvánulást fejezett ki, mint például a "magnetizmus" vagy a "villa-

mosság".

Most a különös ember lassan végigment az alsó fedélzeten.

Petya úgy látta, hogy az idegen észrevétlenül, de ropant figyelmesen nézegeti az utasokat, körüljárja a fedélzetet, az árbocok körül szimatol, és alaposan szemügyre veszi a rakomány között elhelyezett batyukat és kosarakat.

Petya fogadni mert volna - bár a fogadás is szigorúan tilos volt neki -, hogy ez az ember titokban keres valakit.

Az ismeretlen nem sokat teketóriázott, szó nélkül át-
50

lépkedett az alvó moldovánokon. Befurakodott a zsidók csoportjába. Azok éppen olajbogyót ebédeltek. Majd titokban, hogy senki se vehesse észre, felemelte a paradicsomos ládákat borító ponyva szélét, és oda is bekukkantott.

Egy ember aludt a fedélzet padlóján, arcát betakarta sapkájával, fejét befúrta egy kötélcsomóba, amit a kikötésnél szoktak használni, hogy felfogja vele a kikötő falához ütődő hajó lökését. Álmában kinyújtotta karját, és lábát összehúzta, úgy, mint egy gyerek.

Petya véletlenül az alvó ember lábára tekintett, és szinte megmerevedett.

Az ember lábán a jól ismert vöröses szárú matrózcsizma volt!

Kétségtelen, hogy ezeket a csizmákat látta ma reggel a postakocsi ülése alatt.

De ha ez csupán egyszerû véletlen volt, semmi esetre sem lehetett véletlen egy másik körülmény. Az alvó kezén, a hüvelyk- és a mutatóujj közötti húsos háromszögben ott kékllett a tetovált kis horgony.

Petya majdnem felkiáltott a meglepetéstől.

De visszatartotta magát, mert észrevette, hogy a bajuszos utas szintén nagy figyelmet fordít az alvóra.

Fel-alá sétált mellette, miközben minden igyekezetét arra fordította, hogy meglássa az alvó ember sapkával letakart arcát. Ez azonban sehogy sem sikerült neki. Ekkor még egyszer elsétált az alvó mellett, és mintha véletlenül tenné, rálépett a kezére.

- Bocsánat!

Az alvó felriadt. Felült, és ijedten pislogott álmos szemivel.

- Á? Mi az? Hová? - motyogta értelmetlenül, öklével dörzsölgetve arcát, amelyen vöröses csíkokat nyomott a rozsdás drótkötél.

Ő volt, ugyanaz a matróz!

Petya a hajófenék lejárata mögé rejtőzött, és lélegzetét visszafojtva figyelte, mi fog történni.

De semmi különös nem történt. A bajuszos még egy-
51

szer bocsánatot kért és továbbment, a matróz pedig a másik oldalára fordult, de már nem aludt tovább, hanem riadtan és - Petya úgy látta - valami türelmetlen bosszúsággal nézett körül.

Most mit tegyen? Szaladjon apjához? Vagy mindent mondjon el a másodkapitánynak?

- Nem, nem.

Petya igen jól emlékezett arra, hogy apja hogyan visel-

kedett a postakocsiban. Valószínű, hogy mindabban, ami történt, valami olyan van, amiről senkinek sem szabad szólni, senkit sem szabad kérdezni, hanem hallgatni kell, és úgy tenni, mintha nem tudna semmiről semmit.

Elhatározta, hogy megkeresi a bajuszost, és megnézi, mit csinál.

Az első osztály majdnem üres fedélzetén látta viszont az idegent. Ott állt a ponyvával borított mentőcsónakhoz támaszkodva.

A fedélzet alatt egy láthatatlan kerék zakatolt, egyre paskolta a habzó örvényekkel borított sötét vizet. Olyan szünet nélküli, állandó zúgás volt itt, mint a malomban. A hajó hosszú árnyéka gyorsan siklott a fénylő hullámokon, amelyek minél távolabb voltak a hajótól, annál kékebbnek látszottak. A hajó tatján ott lobogott a napfényben a fehér-kék-piros kereskedelmi zászló.

A hajó mögött egy mindjobban szélesedő, olajosán sima sáv húzódott.

Balról már feltűntek a magas, agyagos hazai partok.

A bajuszos lopva nézegetett valamit, amit a kezében tartott.

Petya észrevétlenül mögéje került, lábujjhegyre állt és meglátta. Kis fénykép volt, úgynevezett igazolványkép. Egy matrózt ábrázolt díszegyenruhában, hetykén félrecsapott, kerek sapkájával a fején, a sapka szalagján pedig a következő felirattal: Knyaz Potjomkin-Tavri-cseszkij.

A fényképen mosolygó matróz ugyanaz a matróz volt, a tetovált horgonnyal a kezén.

S ekkor, valami érthetetlen gondolattársítás következ-

52

tében, Petya előtt hirtelen minden megvilágosodott. A kisfiú egyszeriben megértette, hogy mi volt olyan különös és furcsa a bajuszos külsejében: a bajuszos csakúgy, mint az a másik a horgonnyal, szintén álruhában volt.

8. "EMBER A TENGERBEN!"

Friss hátszél fújt. A kapitány parancsára felhúzták a vitorlát, hogy az segítsen a gépeknek, és így behozzák a hosszúra nyúlt rakodással elveszített időt.

Semmiféle ünnepnek, semmiféle ajándéknak nem örült volna Petya annyira, mint most ennek a csekélységnek. Mellesleg megjegyezve, nem is olyan csekélység! A hajón egyszerre volt gép is meg vitorla is. Gőzhajó és vitorlás is egyszerre!

Azt hiszem, kedves Olvasó, Te is lelkesednél, ha váratlanul az a szerencse érne, hogy valódi gőzhajón utazhatsz a tengeren, és ráadásul kifeszített vitorlákkal! Vitorla már abban az időben is csak a legöregebb hajókon volt, és ott is rendkívül ritkán. Ma már egyáltalán nincs ilyesmi.

Így aztán könnyű elképzelni, mennyire élvezte Petya ezt a nevezetes eseményt.

Magától értetődik, hogy a kisfiú azonnal megfeledkezett a bajuszosról is meg a szökevényről is. Csak állt a hajó orrában, mintha megbabonázták volna, le nem vette szemét a mezítlábas matróról, aki meglehetősen lustán, piszmozgva húzta elő az ügyesen összehajtogatott vitorlát.

Petya nagyon jól tudta, hogy ez a vitorla egy úgyne-

vezett "cleaver",* mégis odament a másodkapitányhoz, aki - mivel nem volt több matróz - segítette a vitorlát felhúzni.

- Mondja, kérem, ez cleaver?

* Cleaver - háromszög alakú, ferde vitorla a hajó elülső részén (ejtsd: klíver).

53

- Cleaver - morogta meglehetősen barátságtalanul a másodkapitány.

De Petya ezért egy cseppet sem haragudott meg rá.

Elvégre tudta, hogy egy valódi tengeri medvének kissé gorombának kell lennie. Micsoda tengerész lenne az más-különben?

Petya fölényének tudatában leereszkedő mosollyal nézett végig az utasokon, és ismét kissé hanyagul, mintha egyenrangúak lennének, odafordult a másodkapitányhoz:

- És mondja, kérem, még milyen vitorlák vannak?

Ha jól tudom, fő vitorla és elővitorla ...

- Kisfiú, ne lábatlankodj itt - nézett rá a másodkapitány olyan képpel, mintha hirtelen megfájdult volna a foga -, eredj innen szépen a kabinba, a mamádhoz.

- A mamám meghalt - felelte Petya szomorú büszkeséggel a goromba embernek. - Papával utazunk.

De a másodkapitány erre már végképp semmit sem válaszolt, és a beszélgetés így félbeszakadt.

Végre kifeszítették a vitorlát.

A kis hajó még gyorsabban nekiiramodott. Mindenki tudta, hogy közeledik Odessza. Messze a hajó előtt már jól látszott a Szuhaj-öböl fehér sávja.

Az öböl sekély vize annyira sűrű, kékes volt, hogy szinte lilásvörösén fénylett.

Azután előbukkantak Lütdorf német telep palatetős házai meg egy magas, komor templom, tornyán ide-oda forgolódo, csikorgó szélkakassal.

A parton lassan feltünedeztek a nyaralók, villák, kertek, gyümölcsösök, uszodák, fürdők, bástyák, világító-tornyok.

Először a híres Kovalevszkij-tornyot pillantották meg, amelyről egy legendát is mesélnek.

Élt egyszer egy gazdag ember, Kovalevszkij úr. Elhátározta, hogy a saját üzleti kockázatára vízvezetékét építet a városnak. Ez végtelen nagy hasznot hajtott volna neki. Mert ennek fele se lett volna tréfa! Az emberek minden egyes korty vízért annyit fizettek volna Kovalevszkij úrnak, amennyit ő akar. Mert úgy állt a dolog,

54

hogy Kovalevszkij úr földjén egy édesvizű forrás fakadt, az egyetlen egész Odessza környékén. A víz azonban nagyon mélyen volt. Hogy felszínre hozhassák, egy óriási szivattyút kellett építeni. Nehéz egy embernek ilyen hatalmas vállalkozásba kezdeni. De Kovalevszkij úr senkivel sem akarta megosztani a jövődöbeli hasznot.

Így hát egyedül látott neki a víztorony építésének. Az építkezés azonban sokkal többbe került, mint amennyire számított. Rokonai hiába könyörögtek neki, hogy hagyja abba ezt az esztelen dolgot, ő már nem hallgatott rájuk. Túlságosan sok pénzt fektetett ebbe a vállalkozásba, késő volt már visszavonulni. Folytatta az építkezést. A toronynak már a háromnegyed része készen volt, amikor elfogyott a pénze. Ekkor elzálogosította házait, földjeit,

és így aztán végül is sikerült neki felépítenie a tornyot. Óriási épület volt ez, nagyon hasonlított egy hatalmasra nőtt sakkbástyához. Vasárnaponként az odesszaiak családjukkal együtt jöttek a toronyhoz, megbámulni a csodát. De a víztorony magában természetesen kevés volt. Külföldről kellett gépeket hozatni, fűrni a talajt, lerakni a csöveket. Kovalevszkij úr kétségbeesve rohant pénzért az odesszai kereskedőkhöz és bankárokhoz. Mesébe illő kamatot ajánlott fel, és példátlan hasznot ígért nekik. Könyörgött, megalázkodott, sírt. De a gazdagok, akik nem bocsátották meg neki, hogy azelőtt nem társult velük, most hajthatatlanok voltak. Egyetlen kopekot sem adtak neki. Kovalevszkij teljesen ki volt fosztva, megsemmisítve, lesújtva járkált a városban. A vízvezeték rögeszméjévé vált. Reggeltől estig, mint egy örült, szaladgált a torony körül, mely elnyelte egész vagyonát, és egyre azon törte a fejét, hol szerezzen pénzt. Lassanként teljesen megtévelyodott. Végül is felmászott az átkozott torony legtetéjébe, és onnan levetette magát. Ez mintegy ötven évvel ezelőtt történt, de az időjárás viszontagságaitól megfeketedett víztorony még mindig ott áll a tengerparton, nem messze a gazdag kereskedővárostól, sötét, szomorú intő jelként, mint a telhetetlen emberi kapzsiság szörnyű emlékoszlopa.

55

A parton feltűnt az új világítótorony, mögötte pedig a régi, amelyik most nem működik.

A nyaraló aranyporral lepett akácfái előtt a rózsaszínű napfényben olyan élesen, tisztán, világosan és közelről látszott a parti sziklák fölött álló, két jól ismert világítótorony, hogy Petya most már maga is szeretne volna teljes erejéből fújni a vitorlákat. Alig várta, hogy megérkezzenek.

Itt már a part minden részének legkisebb zegzuga is kedves ismerőse volt. Nagy Forrás, Középső Forrás, Kis Forrás, a csipkerózsa-, orgona- és galagonyabokrokkal benőtt magas, sziklás part...

A part mentén, a vízből moszattal félig benőtt sziklák meredtek ki. Ezek a sziklákon fürdőzők és hosszú bambuszbotokkal felszerelt horgászok tanyáztak.

Íme, a cölöpökre épült Árkádia vendéglő. A zenekar részére épített kagylószerű helyiség így messziről olyan kicsi volt, mint a színházban a sугólyuk. A vendéglőben tarka napernyők, abroszok virítottak, friss szellő lengette színes vásznaikat.

Mindezek a részletek egymás után tűntek fel a kisfiú szeme előtt, és egyik érdekesebb, frissebb volt, mint a másik. Nem felejtette el őket. Nem! Nem lehet az ilyesmit elfelejteni, éppúgy, mint ahogy az ember nem felejtheti el saját nevét. Csupán egy rövid időre röppentek ki az emlékezetéből. Most pedig úgy futottak vissza, mintha hazasietnének a hosszú távollét után.

Csak úgy rajzoltak az emlékek, egyik a másik után. Mind többen és többen voltak. Igyekeztek elhagyni, megelőzni egymást.

Mintha egymást túlharsogva kiabálták volna a kisfiú felé:

- Szervusz, Petya! Végre megérkeztél! Nagyon unalmas volt itt nélküled! Hát nem ismersz meg? Nézz csak meg jobban! Én vagyok a Marazij-villa, amit annyira

szerettél. És főleg nagyon szerettél mászkálni az én gyönyörűen nyírt zöld pázsitomon, habár ez szigorúan tilos volt! Nagyon szeretted márványszobraimat nézegetni.

56

Emlékszel, a szobrokon házikójukat cipelő, négyszarvú nagy csigák mászkáltak, nedves-nyálkás nyomot hagyva maguk után? Nézd, hogy megnöttem ezen a nyáron!

Nézd, milyen lombosak lettek gesztenyefáim! Milyen pompás georgina és bazsalikom virágzik kertem virágágyaiban! Milyen gyönyörű augusztusi pillangók üldögélnek árnyékos fasoraim hűsében!

- Ez meg én vagyok: Vidám Kert! Lehetetlen, hogy elfelejtetted a strandomat, céllövöldémet, tekepályámat! Nézz csak ide: amíg távol voltál, ott gyönyörű körhintát építettek, lovacskákkal és hintókkal. Nem messze innen lakik játszótársad és barátod: Gavrik. Várva várja ám ő is az érkezésedet! Gyere hát gyorsan, még gyorsabban!

- Én is itt vagyok! Isten hozott, Petya! Nem ismered meg Lanzseront? Ide nézz, mennyi lapos fenekű bárka fekszik partomon, hány halászháló szárad a földbe szúrt evezőlapátokon! Hisz az én homokos partomon találtál a múlt évben két kopekot, és bár alig fért beléd, mégis kiitál egyszerre négy pohár savanykás gabonakvaszt!* A szaga csak úgy facsarta az orrod, az íze meg csípte a nyelvedet! Hát nem ismered meg a kvaszárus bódéját? Ott van, ni, ott áll a parton, mintha semmi sem történt volna a nyáron nagyra nőtt gaz között! Ehhez még meszszelátó sem kell.. .

- Itt vagyok én is! És én is! Szervusz, Petya! Ő, ha tudnád, mi történt itt Odesszában, amíg te oda voltál! Isten hozott, isten hozott!

Minél közelebb értek a városhoz, annál gyengébb, langyosabb lett a szellő.

A nap korongja már egyáltalán nem volt látható, csupán az árbocrúd legtetetjén ülő vörös gömböcske csillogott még a nap utolsó sugaraiban.

A vitorlákat bevonták.

A hajógépek zakatolását zengőn verték vissza a parti sziklák. Halványsárga fény kúszott az árbocrúdon felfelé.

* Kvasz - gabonából készült, savanykás hűsítő ital. Petya minden gondolata ott volt a parton, Odesszában.

A világeért sem hitte volna el, ha most azt mondják neki, hogy nem is olyan régen, még ma reggel szinte sírt, amikor elbúcsúzott az uradalomtól.

Miféle uradalom? Mi az az uradalom? Azt már rég elfelejtette. Az uradalom volt - nincs... egészen a jövő nyárig.

Gyorsan a kabinba, siettetni apját, hogy idejében összeszedje a csomagokat!

Petya nekiindult, hogy tervét végrehajtsa, de hirtelen megtorpant, és szinte elhűlt a rémülettől... Az a tetovált kezű matróz ott ült a hajó orrában, a lépcsőn, a bajuszos pedig egyenesen feléje tartott. Most nem volt rajta szemüveg, zsebre dugta a kezét, és cipője minden lépésnél nyikorgóit egyet.

Szorosan a matróz mellé lépett, lehajolt, és nem hangosan, de nem is halkán kérdezte:

- Zsukov?

- Miféle Zsukov? - nyögte a matróz halkán, szinte erőlködve. Észrevehetően elsápadt, és felállt a lépcsőről.

- Ül le. Csöndesen. Ül le, ha mondom.

A matróz állva maradt. Félénk mosoly remegett vértelenné vált szürke ajkán.

A bajuszos szigorú arcot vágott.

- A Potyomkinvöll Szervusz, barátocskám! Legalább másik csizmát húztál volna! Vártunk téged, menyire vártunk!... Nos, mit szólna mindehhez, Rogyion Zsukov? Megérkeztünk?

A bajuszos megragadta a matróz karját.

A matróz arca eltorzult.

- Ne nyúlj hozzám! - kiáltott fel szörnyű hangon, elrántotta magát, és teljes erejéből mellbe vágta a bajuszost. - Hogy mersz megérinteni egy beteg embert, te pimasz?!

A bajuszos karja a levegőbe lendült.

- Állj!

De már késő volt.

A matróz futásnak eredt, végigrohant a fedélzeten, a kosarak, ládák és emberek között kanyarogva. A bajuszos vágatott utána.

Az érdektelen szemlélő azt hihette volna, hogy ez a két felnőtt ember fogócskát játszik.

Egymást kergetve, beugrottak a gépház bejáratán, majd a másik oldalon kirohantak; nagy zajjal dübörögve futottak fel a csúszós lépcsőn.

- Állj, fogjátok meg! - kiabálta lihegve a bajuszos.

A matróz egy léccet szorongatott, melyet futás közben tört le valahonnét.

- Fogjá-á-ák meg!

Az utasok rémült kíváncsisággal verődtek össze a fedélzeten. Valaki egy rendőrsípval éleset füttyentett.

A matróz nagy lendülettel átugrotta a lejáró magas tetejét. Villámgyorsan elfordult a bajuszostól, aki a lejáratot megkerülve, oldalról futott felé, kanyarodott egyet, majd ismét átugrott a lejáró tetején, és felugrott a padra. A padról a fedélzet szélére toppant, belekapaszkodott a hajó farán álló zászlórúdba, a léccel teljes erejéből a meghökkent bajuszos képébe vágott, és beugrott a tengerbe.

A hajó mögött nagyot csobbant a víz.

- Hah!

Az utasok, mind ahányan voltak, visszahököltek, mintha hirtelen szélroham lökte volna hátra őket. A bajuszos a fedélzet szélén rohant fel s alá, a fejéhez kapott, és rekedten kiabált:

- Fogják meg, megszökik! Fogják meg, megszökik!

A másodkapitány felsietett a lépcsőn, egy mentőövet tartott a kezében.

- Ember a tengerben!

Az utasok odarohantak a fedélzet korlátjához, mintha most meg hátulról fújta volna őket az a szélroham. Petya is közéjük furakodott. A hajótól már elég messze, a fölvert habok között ringott a hullámokon az úszó ember feje.

De nem a hajó felé, hanem ellenkező irányban úszott, teljes erejével dolgozva, kézzel és lábbal. Minden három-négy karcsapás után dühösen erőlködve nézett vissza.

A másodkapitány látta, hogy a tengerbe esett ember

egy csöppet sem óhajtja, hogy "megmentsék". Ellenkezőleg, azon igyekszik, hogy minél messzebb kerüljön megmentőitől. Azonkívül kitűnően úszik, a part pedig aránylag elég közel fekszik.

Így hát minden rendben van.

Semmi ok sincs az izgalomra. A baj uszos hiába kapaszkodott a másodkapitány karjába, hiába forgatta vadul a szemét, és hiába követelte, hogy állítsák meg a hajót, és engedjenek le egy csónakot.

- Politikai gonosztevéőről van szó! Ön ezért felelni fog!

A másodkapitány közömbösen megvonta a vállát.

- Semmi közöm hozzá! Nem kaptam parancsot! Forduljon a kapitányhoz!

A kapitány is csak legyintett.

- Már így is késünk. Hogy képzeled ezt, barátocskám? Nagyon fontos? Hát egy fél óra múlva kikötünk, akkor megfoghatja a politikai bűnözőjét. A mi hajónk kereskedelmi hajó és magántulajdon. Politikával nem foglalkozunk, és erre vonatkozólag semmiféle utasításunk nincs.

A sebzett képű bajuszos halkán káromkodott a fogai között, és hozzákezdett, hogy átfurakodjon a kiszállásra készülődő harmadosztályú utasok tömegén, a hajó széléig, ahonnan a feljáróhidat partra teszik.

Durván lökdöste szét a megrémült embereket, lábukra lépett, félrerugdosta a kosarakat, és végül elérte a hajó szélét. Ott megállt, hogy majd elsőnek ugorhasson a partra, amint a hajó kiköt.

A matróz feje már alig-alig látszott a hullámok között, a különféle halászhajók fölött ringó apró jelzőzászlócskák mögött.

60

9. ODESSZA ÉJJEL

A part szemlátomást sötétedett, egyre sötétebb kék, majd lila színűre változott, a szárazföldön már beállt az est. A tengeren még világos volt. A tiszta, felhőtlen ég visszatükröződött a sima tenger vizén. De már itt is érezhető volt az alkony.

Anélkül, hogy valaki észrevette volna, meggyújtották a hajó jelzőlámpáit. A lámpák domború üvegei annyira homályosak és vastagok voltak, hogy nappal lehetetlen volt kitalálni, milyen színűek. A vastag üvegeken most zöld és vörös fény szűrődött át, és bár még nem világítottak, színes fényük már egészen világosan láthatóvá lett.

A város, a városi színház kupolás tetejével és a Voroncov-palota oszlopsorával, váratlanul megjelent, és eltakarta a fél horizontot.

A kikötő lámpáinak vizenyős csillagai visszatükröződtek az öböl világos és teljesen mozdulatlan vizében. Oda fordult be a Turgenyev, majdnem sűrű fordulás közben a nem túlságosan nagy haranggal és lépcsővel ellátott világítótorony zömök tornyát.

A gépházban utoljára szólalt meg a kapitány csengője.

- Egész lassan!

Gyorsan és majdnem zajtalanul siklott a keskeny hajó a kikötőben egymás mellett sorakozó háromemeletes óceánjárók között.

Petya kénytelen volt jól kinyújtott nyakkal hátra-
szegni a fejét, hogy kellőképpen megbámulhassa a nagy
hajók csodálatos horgonyait. Ezek aztán hajók!

- Állj!

Teljes csöndben, sebességét nem csökkentve siklott a
Turgenyev végig az öblön - már-már beleütközött a
kikötő falába.

A hajó oldalánál halkán csobogott a víz.

A hajó éles orra két hosszú barázdát hagyott maga
után, amitől a két oldalon csobogó vízen tarajok kelet-
keztek.

01

A közeledő városból meleg illat áradt, mint a kemen-
céből.

Petya pillantása ekkor két árbocra és egy kéményre
vetődött, amelyek a tükörsima vízből ágaskodtak ki.
Egész közel voltak a hajó széléhez, feketén, ijesztően,
halottan...

A fedélzeten tolongó utasok közül valaki halkán meg-
szólalt :

- Elsüllyesztették a hajót,

"Ki süllyesztette el?" - akarta kérdezni Petya ijedten.
De ekkor még ennél is szörnyűbb dolgot látott: egy le-
égett hajó vasvázát a kikötő kormos falához dőlve.

- Felgyújtották - mondotta még halkabban az előbbi
utas.

Ekkor érkezett a Turgenyev a kikötő faláig.

- Hátra!

Az elcsöndesült kerekek erre ismét zajos zakatolásba
kezdtek, visszafelé forogtak. Apró örvénygyűrűk futot-
tak szerte a vízen.

Most a kikötő eltávolodott, mint amikor valaki átmegy
a másik oldalra, majd ismét közeledni kezdett, de most
már nagyon lassan, a hajó másik feléhez.

Az utasok feje fölött kidobták a partra a kötelet. Petya
érezte a gyöngé, könnyű lökést, amikor a hajó oldala a
kikötőhöz ütődött, bár a kötélből font ütközőpárnák
gyöngítették a zökkenést.

A kikötőből a hajóra fektették a lejáróhidat. Elsőnek
a bajszos szaladt le rajta, és azonnal eltűnt, belevegyült
a tömegbe.

Utasaink megvárták, míg rájuk kerül a sor, és lassan
lemerültek a kikötőbe. Petyát meglepte, hogy a lejárathoz
egy rendőr és néhány civil ruhás ember állt. Nagyon fi-
gyelmesen nézegették az utasokat, kivétel nélkül min-
denkit, aki a hajóról leszállt. Gondosan szemügyre vet-
ték Petya apját is.

Bacsej tanár úr közben gépiesen begombolkozott, re-
megő szakáiiát előreszegezte. Erősen szorította Pavlik
kezét, és arcán ugyanaz a kellemetlen kifejezés jelent

62

meg, mint reggel a postakocsiban, amikor a katonával
beszélt.

Kocsit béreltek. Pavlikot a lehajtható kisülésre ültet-
ték, míg Petya, mint egy felnőtt ember, apja mellett
helyezkedett el a főülésen. Megindultak.

A kikötő kijáratánál fegyveres, tölténytáskás őr állt.
Ez azelőtt sohasem fordult elő.

- Papa, miért áll itt őr? - suttogta Petya.

- Ó, istenem! - válaszolt apja ingerült hangon. -

Minek és miért? Hát én honnan tudjam? Itt áll, hát itt áll. Te csak ülj nyugodtan.

Petya megértette, hogy nem szabad kérdezősködni, de haragudnia sem szabad apja ingerültsége miatt. Amikor azonban a vasúti átjárónál hirtelen megpillantotta a földig leégett raktárházak, a megszenesedett talpfák halmait, az égnek meredő, elgörbült vasúti sínek, felborult vagonok kerekeinek mozdulatlan összevisszaságát, elfulladva kiáltott fel:

- Jaj, mi ez? Nézzetek oda! Kérem, kocsis bácsi, mi ez?

- Felgyújtották - mormogta a kocsis titokzatosan, és megrázta keménykalapos fejét; nem lehetett tudni, helyesli-e ezt, vagy elítéli.

Az út a híres odesszai lépcső mellett vezetett el. A lépcső tetején, két szimmetrikus, félkör alakú palota között Richelieu herceg kis méretű szobra állott, kinyújtott keze a tenger felé mutatott.

Csillogtak a háromkarú körüti lámpák. A sétány felől zene hallatszott. A körút gesztenyefái és kavicsos sétányai fölött halványan pislogott az esthajnalcsillag. Petya jól tudta, hogy arra feljebb, a Nyikolajevszkij körúton túl ragyogott és zajlott a valóban kívánatos, elérhetetlen, minden képzeletet felülmúló valami, amiről Bacsejéknál lenéző tisztelettel beszéltek: a "belváros". A belvárosban a "gazdagok" éltek, vagyis azok a különös emberek, akik első osztályon utaztak, mindennap járhattak színházba, miért, miért nem, este hét órakor ebédeltek, szakácsnő helyett szakácsuk volt, dajka he-

63
lyett nevelőnőjük, és nagyon gyakran még "saját fogattal" is rendelkeztek, ami már minden emberi képzeletet felülmúló valami volt.

Bacsejék természetesen nem a belvárosban laktak.

A kocsi zötyögve haladt lefelé, végig a kikövezett Karantin utcán, majd balra fordult a város felé emelkedő úton.

Petya nyáron elszokott a várostól. Feje szédült az utaköveken szikrázó patkók csattogásától, a kerékszörgés egyenlőtlen zajától, a lóvasút csengetésétől, a cipők csikorgásától, a sétabotok kemény kopogásától a kék lávakő kockákkal kirakott járdán.

Az uradalomban, a learatott szántóföldeken, a végtelen, nyílt sztyeppén már rég megjelent hűvösen és szomorúan, sárga színeivel az ősz. De itt a városban még mindig pompás meleg nyár volt.

Mozdulatlan, fojtó éjszaka borult az akácokkal beültetett, levegőtlen utcákra.

Kis butikok nyitott ajtóin keresztül petróleumlámpák halványsárgás fénye szűrődött ki az utcára, megvilágítva a festett kandiscukorral telt üvegeket.

A járdán, az akácfák alatt dinnyehalmok heverték - sötétzöld, fényes görögdinnyék, ragyás, recés és sima héjú, kerek és tojásdad alakú dinnyék legkülönbözőbb fajtái.

Időnként egyik-másik utca sarkán feltűnt egy-egy gyümölcsüzlet ragyogó kirakata. Az akkoriban használatos karbidlámpák szinte tûrhetetlenül világos fénye a perzsákra esett, akik suhogó ruháikban sürgölődtek, jól megvilágította a gyönyörű krími gyümölcsöket - a nagy

szemû, hamvaslila, magvaváló szilvát, õszibarackot és a sárga, méregdrága "Alekszandr" körtét. Az örmény árusok papírlapokat lengettek a szebbnél szebb csemegék fölött. A vadszõlõvel befuttatott, vasrácsos kerítések mögött a kivilágított villák ablakainak fénye a virágágyakra vetõdött. Pompás georginák, begóniák és százszorszépek fölött

64
nagy éjszakai pillangók röpdöstek. Az állomásról egy mozdony éles füttye hallatszott. Most egy ismerõs gyógyszerár előtt haladtak* el. Az aranybetûs felirattal díszített, nagy kirakatablak mögött két lilás és zöldes folyadékkal telt kristály váza fénylett. Petya meg volt gyõzõdve arról, hogy ez méreg. Ebbõl a gyógyszerárból hozták haldokló édesanyjának azokat a szõrnyû oxigéntõmlõket. Ó, milyen borzalmasan hörögtek ezek a tõmlõk a mama orvosságtól fekete ajka mellett! Pavlik teljesen elaludt. Apja karjára vette. A kisfiú feje lelógott, és jobbra-balra ingott. Kõvérkés, meztelen lábacskaí ott táncoltak apja térdén, miközben mindkét kezével erõsen szorította táskáját, amelyben az a nevezetes persely volt. így, alvás közben vette át apjától Pavlikot Dunya, a szakácsnõ, amikor a kocsi végre megállt a kapu elõtt, melyen háromszögletû lámpa halvány fénye világította meg a kõbe vésett házszámot. Dunya ugyanis az utcán várta az érkezõket.

- Isten hozta! Isten hozta!
Petya még mindig érezte lábai alatt az ingadozó fedélzetet, miközben beszaladt a kapun. Milyen óriási, üres lépcsõház! Ragyogó, fényes, és mennyre visszhangzik. Milyen sok lámpa! A falon minden fordulónál öntöttvas tartóban egy-egy petróleumlámpa áll. És mindegyik lámpa fölött álmosan hintázik a lámpa kerek árnyéka. Az ajtókon fényesre dörzsölt kis réztáblák. Minden ajtó elõtt lábtõrlõ. Itt egy gyerekkocsi... Mindezek a rég elfelejtett dolgok úgy tûntek fel csodálkozó szeme elõtt, mintha most látná õket elõször. Ezekhez ismét hozzá kell szoknia. Valahol fenn kulcs fordult a zárban, kicsapódott egy ajtó, csak úgy visszhangzóit az egész lépcsõház, és gyors beszéd hallatszott. Minden kiáltás úgy hatott, mint egy-egy pisztolylövés. A vastag falak mögül elfojtva zongorajáték könnyû futamai szûrõdtek ki. A zongorabil-

5 ii7i
65

lentyûk halk muzsikája visszahozta Petyát a valóságba. És végül... . istenem!... Ki ez? Az ajtóban egy elfelejtett, de nagyon ismerõs hölgy jelent meg, csipkegallérral és csipke kezelõvel díszített kék selyemruhában. Könnyektõl vörös, izgatott és örvendezõ szeme van ennek a hölgynek. Mosolyra húzódó ajka remeg, s nem lehet tudni, nevetéstõl-e vagy sírástól.
- Pavlik! - Kikapta a szakácsnõ kezébõl Pavlikot.
- Istenem, milyen nehéz lett ez a gyerek!
Pavlik felnyitotta álmos fekete szemét, és végtelenül

egykedvűen, közömbösen megszólalt:

- Ó! Néni... - Ezzel ismét elaludt.

No igen, hát persze hogy ez a néni! A jól ismert, kedves, drága, csak egy kicsit elfelejtett néni. Hogy lehet az, hogy nem ismerte meg?

- Petya! Milyen nagy fiú lettél!

- Néni, tudja, mi történt velünk? - kérdezte azonnal Petya. - Néni, maga semmit sem tud! Ügy ám, néni!

Hallgassa csak meg, hogy mi történt velünk. De néni, hiszen maga nem is figyel! Néni, figyeljen hát ide!

- Jól van, jól, csak ne mindent egyszerre! Menj be a szobába! Hol van Vaszilij Petrovics?

- Itt van, itt...

Papa jött fel a lépcsőn.

- Itt vagyunk, megérkeztünk. Jó estét, Tatjana Ivanovna!

- Isten hozta! Isten hozta! Tessék befáradni. Nem himbálózott nagyon a hajó?

- Egy csöppet sem. Nagyszerűen utaztunk. Van aprópénze? A kocsis nem tud visszaadni egy háromrubelostól...

- Azonnal, azonnal. Csak ne nyugtalankodjék. . . Petya, ne lábatlankodj itt! Majd később elmondod. Dunya, drága, szaladjon le, és fizesse ki a kocsit. A szobámban az asztalon talál pénzt...

Petya belépett az előszobába, amely végtelen nagy-nak, homályosnak és annyira idegennek tűnt fel, hogy

68

még azt a szalmakalapos, barna bőrű kisfiút sem ismerte meg hirtelen-hamarjában, aki váratlanul - mintha égből pottyant volna le - megjelent előtte. A rég elfelejtett, de jól ismert diófa keretes tükörben, a szintén már rég elfelejtett, de nagyon jól ismert lámpa fényében rátekinthető kisfiút sem ismerte meg azonnal.

Pedig könnyen felismerhette volna, mert az a kisfiú ő maga volt.

10. OTTHON

Ott, az uradalomban egy kis tiszta, fehérre meszelt szobájuk volt, benne három, könnyű takaróval letakart tábori ágy. A sarokban bádogmosdó állt. Fenyőfa asztal. Székek. Gyertya, üveg gyertyatartóban. Rácsos zöld zsálugáter. A folytonos súrolástól megfakult, festett padló. Milyen kellemes volt elaludni a majdnem üres szobában, a halkán morajló tenger partján, miután jóllakott aludttejjelel és friss rozskenyérrel!

Itt minden egészen más volt.

Vászonhuzatba öltözött bútorokkal telerakott, régi-módi, papírtapétával bélelt nagy lakás volt ez.

Minden szobában másfajta bútor állt, és másfajta függöny díszítette az ablakokat.

A tapétákat díszítő virágcsokrok és furcsa ábrák miatt a szobák sokkal kisebbeknek tűntek, mint amilyenek valójában voltak. A bútort itt "berendezésnek" hívták, a léptek zaját és a hangot szőnyeg tompította.

A lámpát átvitték egyik szobából a másikba.

A szalonban húsos, zöld levelű fikusz állt. Friss hajtásai úgy ágaskodtak, mint hegyes szattyánhuzatba bújtatott kis hüvelyek.

A hordozható lámpa fénye hol az egyik, hol a másik tükörből verődött vissza. A zongora tetején remegett a

virágváza: az utcán a ház előtt kocsi hajtott el. A kerek zörgése közelebb hozta a várost a szobához.

Petya szeretett volna mielőbb teázni, hogy azután kiszaladhasson az udvarra, ha csak egy percre is. Jó lett

67

volna találkozni a pajtásokkal, és megtudni, mi újság itthon.

De már nagyon késő volt, kilenc óra is elmúlt. Ilyenkor már bizonyára minden kisfiú alszik.

Nagyon szeretett volna mihamarabb mindent elmondani a néninek vagy Dunyának a szökevény matróról.

De senki sem figyelt rá, mindenki el volt foglalva: megvetették az ágyat, tiszta huzatot húztak a párnákra, nehéz, vastag lepedőket szedtek elő a komódból, közben a lámpát egyik szobából a másikba cipelték.

Petya a néni után osont, rálépett az uszályára, és könnyörgött:

- Néni, miért nem akar meghallgatni? Figyeljen ide!...

- Látod, hogy dolgom van.

- De néni, hát miért nem ...

- Majd holnap elmondod.

- Jaj, milyen is a néni! Nem engedi, hogy elmondjam .. . Néni!...

- Ne lábatlankodj itt... Mondd el Dunyának.

Petya szomorúan ballagott ki a konyhába. A konyhablakban faládikóban zöldhagyma nőtt.

Dunya sietősen vasalt egy párnahuzatot a szürke katonapokróccal letakart vasalódeszkán. A vasaló alól nedves pára gomolygott elő.

- Dunya, figyeljen ide, mi történt velünk ... - kezdte Petya panaszos hangon, és rápillantott a szakácsnő sima, fehér bőrű, izmos karjára.

- Azonnal menjen innen, úrfi, mert isten őrizz, még megégetem a vasalóval!

- Igen, megyek, csak hallgasson ide!

- Menjen, mondja el a néninek.

- A néni nem akarja meghallgatni. Inkább elmondom magának. Figyeljen, Dunya!

- Menjen, mondja el az úrnak.

- Jaj, milyen buta maga! Hiszen papa tudja. .;

- Holnap, úrfi, holnap . . .

- De én ma akarom .. .

- Ejnye, menjen a kezem alól! Talán kevés a szoba, hogy még a konyhába is bemászik?

- Dunyácska, csak elmondom, és mindjárt kimegyek, isten bizony és becsületszavamra!

- Valóságos isten verés ez a gyerek! Ez is az én nyakamra jött meg!.. .

Dunya haragosan csapta le a vasalót. Fölkapta a kivált párnahuzatot, és nagy szelet csapva futott be a szobába.

Petya szomorúan dörzsölte a szemét. Szörnyű álomság fogta el, és nagyokat ásítva, nehezen vonszolta magát ágyáig. Szinte leragadt a szeme, és mint a vak, csukott szemmel kezdte blúzát lehúzni.

Alighogy letette fejét a párnára, azonnal elaludt, olyan mélyen, hogy még apja szakáilát sem érezte, aki szokása szerint odajött ágyához, hogy elalvás előtt gyengéden megcsókolja.

Pavlikkal már sokkal több baj volt. Ügy elaludt a kocsiban, hogy apja és a néni egyesült erővel is alig tudta levetkőztetni.

De alighogy ágyába fektették, Pavlik tágra nyitotta szemét, csodálkozva körülnézett, és frissen, kialudtan megszólalt:

- Még utazunk?

A néni megcsókolta forró, piros arccskáját.

- Nem, már megérkeztél. Aludj, kicsikém.

De kiderült, hogy Pavlik már egyáltalán nem álmos, és beszélgetni van kedve.

- Néni, te vagy az?

- Én, csibikém, aludj .. .

Pavlik egyre bámészkodott tágra nyílt fekete szemével, és az ismeretlen, szokatlan városi zajt figyelte a lakásban.

- Néni, mi zúg? - kérdezte végül ijedt suttogással.

- Hol zúg?

- Ott. Horkol.

- Ez, kicsikém, a vízvezeték csapja.

- Az szipog?

69

- Igen, szipog, hadd szipogjon .. . Aludj!

- És mi fütyül?

- Egy mozdony fütyül.

- Hol?

- Hát már elfelejtetted? Az állomáson. Itt velünk szemben van az állomás. Aludj!

- Hol muzsikálnak?

- Felettünk zongoráznak. Már elfelejtetted, hogyan zongoráznak?

Pavlik hosszan hallgatott. Azt lehetett volna hinni, hogy alszik. De az éjjeliszekrényen álló mécses zöldes fénye élénken visszatükröződött tágra nyílt, ragyogó fekete szemében. Rémülten figyelte a hosszú fénysugarakat, amelyek a mennyezeten imbolyogtak előre-hátra.

- Néni, mi ez ?

- Egy kocsi ment el a ház előtt, lámpással. Csukd be a szemed!

- Hát ez mi?

Egy óriási, halálfejes pillangó csapkodott haragos zúgással a mennyezet egyik szegletében.

- Lepke. Aludj!

- Harap?

- Nem. Nem harap. Aludj!

- Nem vagyok álmos. Félek.

- Mitől félnél? Csak ne találj ki ilyesmiket! Ilyen nagy fiú! Aj-jaj!

Pavlik nagyot lélegzett. Mindkét kezével belekapaszkodott a néni kezébe, és úgy suttogott:

- Cigányt láttál?

- Nem, nem láttam.

- Farkast láttál?

- Nem, azt sem láttam. Aludj!

- Kéményseprőt láttál?

- Kéményseprőt sem láttam. Egész nyugodtan alhatsz.

A kisfiú nagyot sóhajtott, a másik oldalra fordult, feje alá tette kezét, és már csukott szemmel dűnnyögte:

- Néni, dudlit!

- Na, ez szép dolog! És én azt hittem, hogy te már rég leszoktál a dudliról.

"Dudli"-nak neveztek egy külön erre a célra szolgáló fehér zsebkendőt, amelyet Pavlik az ágyban szokott szopogatni elalvásig. E nélkül nem is volt hajlandó aludni.

- Du-ud-li-it... - nyöszörgőit nyugósen a kisfiú.

A néni azonban nem adta oda a zsebkendőt. Pavlik már nagyfiú, ideje, hogy leszokjék az ilyesmiről.

De Pavlik tovább nyugösködött, majd szájába vette a párnája csücskét, benyálazta, és szelíden, álmosan mosolygott lassan lecsukódó nagy szemével. Hirtelen eszébe jutott a persely, vad rémület nyilallt bele: hátha ellopták a tolvajok. De már nem volt elegendő ereje, hogy ezen törje a fejét. Békésen, mélyen elaludt.

11. GAVRIK

Ugyanezen a napon egy másik kisfiú, Gavrik - ugyanaz, akiről futólag megemlékeztünk az odesszai tengerpart leírásánál - hajnalban arra ébredt, hogy nagyon fázik.

A tengerparton aludt, a bárka mellett. Nagy, sima követ tett párnának a feje alá, és arcát betakarta nagyapja kabátjával. De a kabát nem volt elég hosszú, a lába kilógott alóla.

Az éjszaka meleg volt, de hajnal felé lehűlt a levegő. Gavrik meztelen lába fázott. Félálomban lehúzta fejéről a kabátot, és a lábát csavarta be vele. Ekkor viszont a feje kezdett fázni.

Reszketett, de nem hagyta magát. Le akarta győzni a hideget. Elaludni azonban már nem tudott.

Mit lehet tenni? Fel kell kelni, az ördög vigye el!

Gavrik savanyú képpel nyitotta ki szemét. Mogorván nézte a simán fénylő tengert és a komor, meggyszínű hajnalpírt a teljesen tiszta, szürke ég alján. Meleg nap lesz ma. De persze amíg a nap fel nem kel, melegre még csak gondolni sem lehet.

Gavrik természetesen elalhatott volna nagyapjával együtt a kunyhóban. Ott meleg volt és puha fekhely. De melyik fiú mond le arról az élvezetről, hogy a tengerparton aludjon, a szabad ég alatt?

A csendes hullámok lustán, alig hallhatóan csapkodják a partot, majd szelíden visszahúzódnak, és magukkal sodornak egy csomó kavicsot.

Kis idő múlva a hullám megint visszatér, és visszahozza a kavicsokat is.

A szürkésfékete ég telis-tele van szórva augusztusi csillagokkal. A Tejút kettős ága éppen olyan a magasban, mint egy égi folyó.

A tenger teljes pompájában visszatükrözi az eget, úgy hogy a parton fekvő ember sehogy sem érti meg, hol van fenn, és hol van lenn, mintha óriási csillagos űrben lenne. Minden irányban és minden irányból ragyognak, reszketnek, megjelennek és eltűnnek, hullanak a csillagok.

A fűben ciripelnek a tücskök. Valahol messze, a tengerparton egy kutya ugat.

Az ember első látásra azt hinné, hogy a csillagok mozdulatlanok. Ez nem igaz. Ha jobban megfigyeljük, látjuk,

hogy az egész égbolt lassan körbeforog. Egyes csillagok leereszkednek a villák mögé, s más, új csillagok bukkannak fel a tengerből.

A langyos szellő lassan hűvössé lesz.

Az ég fehérebb, áttetszőbb. A tenger vize mintha sötétedne ... A hajnalcsillag, mint apró hold, tükröződik a homályos vízben.

A házak udvarán álmosan kukorékolnak harmadszor a kakasok. Hajnalodik.

Hogyan is lehetne fedél alatt aludni ilyen éjszakán? Gavrik felállt, nagyot nyújtózkodott, felgyúrte a nadrágja szárát, és ásítózva belegázolt a vízbe, bokáig. Megbolondult vagy mi? Hiszen lába már így is kékre fagyott, de ő ráadásul bemegy a tengerbe, mikor a víz látásától is fázik az ember!

Gavrik nagyon jól tudta, mit csinál. A víz csak lát-
72

szatra volt hideg. Valóságban jó langyos volt, sokkal melegebb, mint a levegő. A kisfiú egyszerűen megmelegítette a vízben fázó lábát.

Mikor Gavrik megmosakodott, olyan hangosan prüsskölt a tengerbe, hogy a part közelében tanyázó nagy fejű halporontyok ijedten rebbentek szét, és sietve, cikázva tűntek el a mély vízben. Gavrik ásítózva hunyorgott a felkelő napra, ingével szárazra dörzsölte kerek, szep-lős arcát meg dércsípte, vörös orrocskáját, mely úgy hámlott, mint az új krumpli.

- Á-á-á... - ásított hangosan, mint egy felnőtt, azután lassan keresztet vetett szájára. Elöl még mindig hiányzott két foga. Ezek után felvette kabátját, és lassú, megfontolt léptekkel, mint általában az odesszai halászok, megindult felfelé. Utat tört magának a jó nagyra nőtt, sűrű burjánerdőben; nedves lábát és nadrágja szárát sárga porral hintette be a sok dudvavirág.

A kunyhó harminclépésnyire volt a parttól, egy vörös agyaghalmon, amelyben apró palakristályok csillogtak. A kunyhó tulajdonképpen csak egy kis bódé volt, amelyet mindenféle fa- és léchulladékból, festett csónakdeszkadarabokból, ládából, törött árbocrudakból eszkábáltak össze durván és felületesen.

A kunyhó lapos tetejét agyag fedte, és ebben az agyagban is mindenféle gaz és paradicsom nőtt.

Amikor a nagymama még élt, évenként kétszer - húsvétkor és az augusztusi Megváltó-ünnep előtt - ki-meszelte a kunyhót, hogy valahogy megszépítse az emberek előtt annak nyomorúságos képét. De a nagymama meghalt, és már vagy három éve a kunyhót nem meszelte senki. Falai megfeketedtek, lehámlottak. Csak ahol a méz beleette magát az ócska deszkákba, ott maradt meg itt-ott a meszelés nyoma. Ezek a mézfoltok Gavrikot mindig nagyanyjára és annak életére emlékeztették, amely még olyan tartós sem volt, mint a méz. Gavrik apátlan-anyátlan árva volt. Apjára egyáltalán nem is emlékezett. Anyjára is alig: a mosóteknő mellett állt, vörös kezének egyik ujján kijevi pecsétgyűrű és számta-
73

lan szivárványszínű, apróbb-nagyobb szappanbuborék röpködött vasfésűje körül.

Nagyapó már felkelt. A kicsi kertben járkált. Ott mindent benőtt a gaz, belepett a szemét. Itt-ott rikító sárga

és vörös színben néhány kései tök virágzott. A narancs-sárga virágok áttetsző kelyhében ragyogó, mézédés har-matcseppek tündököltek.

Nagyapó paradicsomot szedett. Agyonmosott inge már régen színtelenné fakult, de most halvány rózsaszínűre festette a felkelő nap sugara.

Az öreg az inge aljába szedte a paradicsomokat, a fel-húzott ing és a zsákból varrt nadrág között kilátszott so-vány, barna hasa és fekete köldöke. A kertben már alig akadt paradicsom. Majdnem mind megették az elmúlt napokban. Nagyapónak mindössze nyolc-tíz félérett, zöl-dessárga paradicsomot sikerült összeszednie. Több nem volt.

Nagyapó lehajtotta ősz fejét, úgy járkált a kertben. Meztelen lábával kotorászott a gaz között, nem akad-e ott még valami. De semmit sem talált.

Egy kis kakas futkározott az öreg nyomában. Lábára színes kis rongy darabka volt kötve; időnként megállt, és kapirgálni kezdett a földön, míg fölötte megremegett a kapor aranykoronája.

Nagyapó és unokája nem üdvözölték egymást, általá-ban nem kívántak egymásnak jó reggelt. Ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy haragban vannak. Ellenkező-leg. Nagyon jó barátok voltak.

Egyszerűen azért volt ez, mert a most kezdődő nap sem ígért semmi újat, csak nehéz munkát és gondot. Nem volt semmi értelme, hogy üres kívánságokkal csap-ják be egymást.

- Mindent megettünk, semmink sem maradt - mor-mogta nagyapó, mintha folytatná a tegnapi beszélgetést.

- Mit szólna hozzá? Nyolc paradicsom, hát mire jó ez? Még a kakas is kinevet bennünket.

- Indulunk? - pillantott Gavrik a tenyere alól a nap irányába.

74

- Mennünk kell - válaszolta nagyapó, miközben ki-ment a kertből.

Beléptek a kunyhóba, és egymás után jóízűt ittak a tiszta deszkával rendesen letakart vödörből.

Az öreg krárogott, és Gavrik is krárogott egyet.

Nagyapó szorosabbra húzta a nadrágszíját, unokája ugyanígy cselekedett. Nagyapó ezután levette a polcra a tegnapi kenyérmaradékot, és a paradicsomokkal együtt bekötötte egy háziszöttes kendőbe. Hóna alá kap-ta a kis vizeshordót, kiment a kunyhóból, és belakatolta az ajtót.

Ez fölösleges óvatosság volt. Először is nem volt mit lopni, másodszor pedig ki lett volna olyan lelkiismeret-len, hogy a koldustól lopjon?

Gavrik levette a tetőről az evezőket, és kicsi, de erős vállára vette a terhet.

Sok munka vár ma nagyapóra és unokájára. Harmad-napja tombolt a vihar. A hullámok megszagatták a ki-rakott horgokat. Már három napja egyetlen halat sem fogtak. Pedig egyetlen kopek sem akadt a háznál.

Tegnap elcsendesült a tenger, és éjszakára ismét ki-rakták a hálót. Ma fel kell húzni, a halat el kell vinni a piacra, azután csalétket raknak majd a hálóba, és estére megint kivetik, hogy el ne szalasszák a kedvező időt. A bárkát a kavicsokon nagy nehezen a vízpartig húzták,

és ott óvatosan belökték a hullámok közé. Gavrik térdig beállt a vízbe, a csónak farában elhelyezte a lyukacsos, fedett ladikot, amelyben az élő halat tartják, erősen meglökte a bárkát, utánafutott, és hasra feküdt a szélén. A víztükör fölött kalimpáló lábáról csillogó vízcseppek hullottak a tengerbe. Csak akkor mászott nagyapja mellé, amikor a bárka már jó mélyen járt, és nekifeküdt az evezésnek. Mindketten egy-egy evezővel dolgoztak. így könnyen és vidáman ment az evezés: ki kit győz le?

Mindketten egykedvűen hunyörgattak, és időnként krákoztak egyet.

Gavrik tenyere kellemesen égett. A zöld vízbe merít-
75

tett evező olyannak látszott, mintha el volna törve. A rúd végén a keskeny lapát ruganyosán mozgott a víz alatt, apró örvényeket kavart maga mögött.

A bárka erősen ringatózva ment előre, hol jobbra, hol balra fordult. Hol nagyapó húzta meg erősebben, hol az unokája.

- E-ehh! - nyögött nagyapó, és erőteljesen megrántotta a lapátot.

A bárka balra lendült.

- E-ehh! - nyögött még erősebben Gavrik.

A bárka visszanyerte egyensúlyát, és jobbra fordult. Nagyapó meztelen lábát az ülésnek feszítette, és rövid rándításokkal húzta az evezőt. De unokája sem maradt el: mindkét lábát nekitámasztotta az ülésnek, s öszszeharapta ajkát.

- Nem húz le, nagyapó! - mormogta fogai között az izzadó Gavrik.

- Lehúzlak ám! - krákozott lihegve nagyapó.

- Bizony nem húz le!

- Majd kiderül!

- Meglátjuk!

De nagyapó, bármennyire is erőlködött, nem tudta legyőzni Gavrikot. Azok az évek már elmúltak! Meg a kis unoka is alaposan megnőtt ám! Kicsinek kicsi, de erős és makacs. Még a saját nagyapjától sem fél!

Az öreg haragosan ráncolta össze szemöldökét, ősz szemöldöke alól sandán pislogott a mellette szuszogó kisfiúra. Öregesen vizenyős szemében jókedvű csodálat fénylett.

így haladtak, egymással birkózva, legalább egyversztnyit a parttól. Itt a hullámok között nagy parafa dugókon hintáztak a kivetett hálót jelző, kifakult zászlócskák.

Közben már az egész tengert szinte ellepték a halászbárkák.

Felhúzott vitorlákkal siklott a hullámokon a recés, lapos fenekű, kékre festett új bárka: Nagya és Vera. A bárka végében gondtalanul elnyúlva feküdt Fegyva, a
76

malofontani halász, akit Gavrik jól ismert. Fegyva napraforgómagot rágcsált. Matrózgombos kék sapkájának bőr-ellenzője alól lustán bámult a levegőbe bánatos szép szemével, amelyet csaknem eltakart csapzott, sötét hajfürtje. Egyetlen pillantásra sem érdekmesítette nagyapó szegényes bárkáját. Hátát neki vetette a kormányrúdnak, és mozdulatlanul ült.

De Fegya öccse, Vaszja - rövid ujjú, csíkos matrózblúzában -, amint megpillantotta Gavrikot, abbahagyta a horgászsinór feltekerését, tenyerét a szeme elé tartotta ellenzőnek, és úgy kiabált:

- Hej, Gavrik!... Elsüllyedsz! Kapaszkodj a vízbe, akkor nem merülsz el!

A Nagyá és Vera elsuhant mellettük, egész vízárdatot fröcskölve nagyapóra és unokájára.

Ebben természetesen semmi sértő nem volt. Mindennapos, barátságos tréfa volt csupán. Nagyapó mindenestre úgy tett, mintha semmit sem hallott volna. De lelke mélyén azért egy kicsit mégis meg volt sértve. Hisz neki, nagyapónak, valamikor gyönyörű szép, új vitorlás bárkája volt! S azon a vitorlás bárkán sok halat fogott a hálójával. De még mennyit! Volt olyan nap, hogy a megboldogult nagyanyó két-háromszáz halat is vitt a piacra.

Az az idő elmúlt... Nagyapónak csak a szegényes kunyhója meg a vitorla nélküli bárkája maradt meg. A vitorla ráment az orvosságra, amikor nagyanyó beteg lett. Még az is hiábavalónak bizonyult: mégis meghalt szegény. S most már olyan vitorlát többé nem lehet szerezni.

És hogy lehet halászni vitorla nélkül? Nevetséges! Csak úgy, ha apró halakat használ csaléteknek. Szomorú dolog ez!

Gavrik nagyon jól tudta, mire gondol nagyapó. De nem mutatta. Ellenkezőleg! Hogy elkergesse az öreg keserű gondolatait, a hálóval kezdett foglalkozni: kihúzta az első zászlót.

Nagyapó rögtön átlépett a padon, unokája mellé állt

77

f

- kettesben kezdték húzni a nedves zsineget. A horgok gyorsan emelkedtek ki a vízből, de bizony hal kevés volt rajtuk, ami volt, azok is aprók.

Gavrik erélyesen megragadta a vergődő halak csúszós kopoltyúját, ügyesen kihúzta szájukból a horgot, és a tengerbe eresztett halasládába dobálta őket.

De egy tucatnyi horog közül alig háromra akadt valódi hal, a többieken döglött apró halacskák vagy rákok lógtak.

- így nem mennek rá - mormogta letörve nagyapó.

- Na, mit szólsz hozzá? Csupa apró. Hús kellene csaléteknek. A húsrá mindig harapnak. De hol vegyünk húst, ha egy font halért a piacon csak tizenegy kopeket adnak? Egyszerűen nevetséges!

Most váratlanul valami füstölgő óriás jelent meg a tengeren.

Két nagy, ferde árnyék suhant át a vízen. A víz szörnyen zajongani kezdett... S a bárka közvetlen közelében úszott el egy hajó, szorgalmasan csapkodva a vizet nagy, lapátos kerekével.

A bárka fölemelkedett, majd a mélybe zuhant, aztán ismét a magasba lendült.

A háló jelzőzászlói szinte a hajókerék alatt ugráltak. Ha egy kicsit közelebb jön a hajó, forgácscsá zúzott volna mindent.

- Hej, Turgenyev! - ordította a nagyapó, és széttárta karjait, mintha egy megbokrosodott lovat akart volna

megállítani. - Megkergültetek? Nem láttátok a hálót?
Szentelen népség!

De a hajó már szerencsésen elhaladt mellettük. Zajosan távolodott, a farán háromszínű zászló lengett, még a mentőöveket, mentőcsónakokat és az utasokat is jól látták a halászok. A levegőben sötét füstfelhőt, a tiszta, sötétzöld vízen pedig nagy, hófehér örvényeket hagyott maga után.

Ekkor már reggel hét óra volt.

A Turgenyev volt ugyanis a halászok órája. Este nyolckor ment visszafelé Akkermanból Odesszába.

78

Sietni kellett, hogy el ne késsenek a halakkal a piacról.

Nagyapó és unokája gyorsan megreggeliztek, megették a paradicsomot kenyérrel, vizet ittak rá a magukkal hozott kis hordóból. A víz bizony már állott, langyos, hordóízű lett. Azután gyorsan hozzáfogtak a többi háló kiszedéséhez.

12. "HÁT EZ IS LÓ?"

Kilenc óra felé Gavrik már buzgón gyalogolt a város felé. Vállán cipelte a halakkal telt ládát. Persze át lehetett volna rakni a halakat a kosárba, de így sokkal mutatósabb volt az egész. Ez a lyukacsos láda azt bizonyította, hogy a hal teljesen friss, élő, éppen most fogták ki a tengerből.

Nagyapó otthon maradt, hogy megjavítsa a hálót.

Bár Gavrik alig múlt kilencéves, nagyapó nyugodtan rábízta ezt a fontos munkát, a halak eladását. Teljesen megbízott unokájában. Érti ő a dolgát. Elvégre nem kisgyerek már.

De hát kiben is bízhatott volna az öreg, ha nem a saját unokájában?

Gavrik megbízatása fontosságának és felelősségének tudatában komolyan, sőt talán egy kissé komoran bandukolt a napsütötte, meleg ösvényen, az illatozó bokrok és mezei virágok között, ujjait mutató, apró lábnyomokat hagyva maga után a porban.

Komoly, megfontolt képe mintha azt mondta volna:

"Ti csak csináljatok, amit akartok, fürödjetek a tengerben, heverjétek a homokban, biciklizetek, igyatok ásványvizet vagy limonádét - én halász vagyok! Az én dolgom halat fogni, és eladni a piacon. A többi engem nem érdekel."

Gavrik éppen a strand mellett ment el. A pénztár ablaka fölött bekeretezett fekete tábla függött, melyre krétával ráírták: 18°. A kisfiú gúnyosan elnevette ma-

79

gát: annyira nevetséges, sőt utálatos volt az a fehér bőrű, kövér ember, aki zsebkendővel védte a nap ellen kopasz koponyáját. A kövér orrát-fülét befogva meg-megmerült az iszapos part menti vízben, és egy centiméternyire sem mert eltávolodni a zöld moszatos mentőkötétől.

Kétféleképpen lehetett fölmenni a partra: a hosszú, lejtős szerpentin úton vagy pedig a majdnem függőleges, meredek, korhadtt falépcsőn.

Mondani sem kell, hogy Gavrik a lépcsőt választotta.

Fogait összeszorítva, gyorsan szedte a lábát. Egy iramo-

dással felért, egyetlenegyszer sem állt meg, hogy kifújja magát.

Poros, árnyékos utcába ért. Ez az utca a "Meleg tengeri fürdő" mellett a Kadétiskolához vezetett. Itt kezdődött a város.

A Francia körúton, hervadozó levelű fák árnyékában egy nyitott fedelű lóvasút döcögött az Árkádia felé. A nap felé eső oldalát vitorlavászonnal függönyözték le. A lóvasút hátsó peronján egy köteg bambusznád horgászbót ágaskodott az ég felé. Minden egyes boton kék-piros parafa pedző virított. Három jókedvű csikó húzta az omnibuszt, a fordulóknál élesen nyikorgóit a fék. Gavrik figyelmét most a kvaszárus bódéja vontagára. A csinos kis házikó kívülről zöld olaj festékkel volt bemázolva, belülről pedig ugyanolyan sűrű és ragyogó fehérrel.

A kvaszárus olyan felülmúlhatatlan és ünnepélyes ember volt, hogy Gavrik minden alkalommal, amikor csak megpillantotta, kénytelen volt megállni a sarkon, és onnan bámulta lelkesedve, irigyen.

Sohasem gondolkozott még azon, hogy mi lesz belőle, ha megnő. Tulajdonképpen nem is igen válogathatott. De ha már választani lehet, akkor természetesen kvaszárus szeretne lenni.

Valamennyi odesszai kvaszárus olyan elegáns és szép volt, mintha festették volna. De ez itt különösen csodálatos volt, mintha skatulyából vették volna ki.

80

Valóban. Finom kék szövetből készült sapkája alól gesztenyebarna, hullámos haj fürtök lógtak ki. Tükörfényes csizma feszült a lábán. Hát még az ing, amelyet csak húsvétvasárnap volna szabad felvenni: ragyogó fehér vászon, bő ujjú, hosszú, majdnem térdig érő ing, számtalan kék üveggommbal díszítve.

Az ing fölött pedig fekete szövetmellényt viselt a kvaszárus. Ennek egyik gomblyukában ezüst óralánc fityegett, kis ezüstrudacska tartotta, hogy le ne essen. Ha az ember megpillantja ezt a gyönyörű inget, máris kedve kerekedik meginni egy pohár kvaszt.

Nézzétek csak, hogyan dolgozik! Ügyesen, gyorsan, tisztán. ..

Egy vevő lép a bódéba.

- Adjál csak egy pohárkával.

- Milyet parancsol? Savanyút, édeset? Az édesből egy korsó egy kopek, a savanyúból két korsó egy kopek.

- Savanyút kérek.

- Parancsoljon!

Abban a pillanatban egyik kezével ügyesen felemeli a jégszekrény kerek fedelét, belenyúl a mély tartóba, és kihúzza onnan egy üveget. Ezzel egyidejűleg másik keze egy ronggyal az anélkül is száraz, hófehér deszkát törli tisztára. A vödörben kiöblít egy óriási literes korsót - amelynek csalóka vastag feneke van -, és elegáns mozdulattal megforgatja a levegőben, majd nagy koppanással a vendég elé állítja.

Kis dugóhúzó fúródik a dugóba. A csizmás lábai közé szorított üveg dugója nagyot pukkan. Vöröses hab csordul ki. Az ügyes csaposlegény a korsó fölé lendíti az üveget; s a korsó gyorsan megtelik egynegyed rész cit-

romsárga kvasszal és háromnegyed rész habbal.

A vevő mohón fújja le a habot, és iszik, iszik... Az elegáns csapos pedig már sebesen törülgeti az asztalt, a nedves kopekot pedig egy pléhdobozba söpri, amelyben valamikor a "Krahmalnyikov Testvérek" cukorkagyár különlegességeit árusították.

Lám, ez aztán legény a talpán! Ez az igazi élet!

82

Persze Gavrik is szörnyen szeretett volna egy pohár kvaszt inni, de nem volt pénze. Talán majd visszafelé – de akkor is aligha. Mert volt ugyan vagy kétszáz hal a ládában, de nagyapó sokkal tartozott a kofának, akinek a halakat mindig eladták. A múlt héten felvett előlegképpen három rubelt, hogy azon dugókat meg hálót vásároljon, és eddig mindössze egy rubel negyvenötöt fizetett vissza. Így még több mint másfél rubel volt az adósság – óriási nagy pénz az!

Jó lenne, ha a kofa beleegyezne, hogy ne egyszerre vonja le az egész tartozást. És ha mindet akarja? Adja az isten, hogy azért mégis jusson egy kevés pénz családokra meg kenyérre: kvaszra még csak gondolni sem lehet.

Gavrik köpött egyet, pontosan úgy, mint ahogyan az öreg halászok szokták, amikor a gond már nagyon nyomja a vállukat.

Ezután egyik válláról a másikra tolta a ládát, és továbbment.

Képzeteiben magával vitte az elegáns csaposlegény képét és a savanyú kvasz hűvös illatát, amit meg se kóstolt.

Már a váres magas házai, üzletei, raktárai, kapui között járt. Az akácfák és a fényesöld szőlőlevelek hűs árnyéka itt mindent beborított.

Az úton egy jegeskocsi döcögött. Árnyékcsíkok futkároztak a magas német szerszámmal felszerszámozott lovakon, a kocison és a kocsi fehérre festett oldalán, amelyen nagy kék betűkkel ez állt: "Műjéggyár".

Szakácsnők lépkedtek, kosárral karjukon. Árnyékuk szorosan nyomukba szegődött, s egy tapodtat sem maradt el tőlük.

A lógó nyelvű kutyák a fák törzsére erősített bádogtálakhoz futottak. Farkukat csóválva lefetyelték a langyos vizet, és rendkívül meg voltak elégedve az odeszszai városi tanáccsal, hiszen ők gondoskodtak arról, hogy a kutyák meg ne vesszenek a szomj úságtól.

Mindez jól ismert látvány volt, és egyáltalán nem ér-

83

dekes. De valóban különös volt egy kis taliga azzal az apró pónival. Ilyen kis lovat Gavrik még soha életében nem látott, a póni nem volt nagyobb, mint egy borjú, de egy nagy ló pontos másának tűnt.

A sárgásbarna sörényű, kövér kis pejko rövidre vágott, de dús farkával, szalmakalappal a fején, amelybe két lyukat fúrtak fülei számára, nyugodtan állt a kapu előtt egy akácfa árnyékában, olyan szelíden sütötte le szemét, mint egy jól nevelt kislány.

A kis lovat körülvették a kíváncsi gyerekek.

Gavrik odament, és sokáig szótlánul nézte: nem tudta, mit gondoljon erről a tüneményről. Szó se róla, a kis ló nagyon megtetszett neki, de egyúttal valami in-

gerültséget is váltott ki belőle.

Minden oldalról körüljárta a lovacskát. Olyan, mint amilyen a ló általában lenni szokott: van patája, sörénye, foga. De milyen kicsi? Utálatos!

- Hát ez is ló? - húzta fel végül lenézően az orrát.

- Ez nem ló, ez nem ló - csiripelte sietve egy kislány, akinek két kis copfba volt fonva a haja, és tapsolt örömeiben. - Ez nem ló, hanem csak póni.

- Ló ez - mondta komoran Gavrik, de rögtön elszégyellte magát, és nagyon dühös lett, hogy leereszkedett, és szóba állt egy ilyen szalagos hajú pocokkal.

- Póni, az bizony póni!

- A cirkuszból - morogta Gavrik rekedtes hangon, mintha senkihez sem szólna. - Közönséges póni a cirkuszból.

- De nem a cirkuszból, de nem a cirkuszból! Póni... Petróleumot szállít rajta Nobel, ezen a pónin. Nem látod a kannákat?

Valóban, a taligán petróleummal töltött tiszta bádoggannák álltak.

Gavrikot ez teljesen váratlanul érte. Mindenki tudja, hogy a petróleumot festékesnél szokás vásárolni. Egy kopekért negyed litert kapni, és üveget kell vinni hozzá.

De hogy házhoz hordják kocsival, és méghozzá a ko-

84

csit egy ilyen díszes póni húzza - ez már túlságosan sok volt!

- Közönséges ló - dörmögte dühösen Gavrik, és ott-hagyta az egész gyülekezetet.

- Póni! Póni! Póni! - kiabált utána papagáj módra a kislány, és a földre ülve tapsolni kezdett.

"Te magad vagy póni!" - gondolta Gavrik, de sajnos, nem volt ideje ahhoz, hogy komoly vitába kezdjen. Megkerülte az állomás előtti parkot. Az alacsony vasrács mögül mirtusz és kesernyés tujatoboz illata terjengett. Gavrik megállt, és fejét hátrahajtva, meglehetősen hosszú ideig figyelte az állomás óráját.

Csak nemrégiben tanulta meg, hogyan lehet megtudni az óráról az időt. Most aztán nem tudott úgy elmenni egy óra mellett, hogy meg ne álljon, és ki ne számítsa a pontos időt.

Az ujjain számolta a római számok furcsa vonalait.

Egyáltalán nem hasonlítottak az eddig tanult számokhoz. Csak azt tudta Gavrik, hogy a legfelső a tizenkettes, és onnan kell a számolást kezdeni.

A földre tette lábáját, és ujjait egymás után behajlítgatva, halkan számolni kezdett.

- Egy, kettő, három, négy ... - suttogta, és homlokát szigorúan ráncolta. A kismutató a kilencesen állt, a nagy pedig a hatoson.

- Kilenc és fél - nyögte ki végül megkönnyebbült sóhajtással, és inge ujjával letörölte az izzadságot a homlokáról.

Ügy látszik, minden egybevág. De azért nem ártana ellenőrizni.

- Bácsi, hány óra van?

A nyersselyem kiskabátba öltözött, trópusi sisakot viselő úriember saszorára tette aranykeretes csíptetőjét, megsimogatta őszülő szakáilát, egy pillantást vetett az

órára, és gyorsan mondta:

- Fél tíz.

Gavrik majd kövé meredt a meglepetéstől.

- Bácsi, de ott az van írva, hogy kilenc és fél.

85

- Szóval fél tíz - jelentette ki szigorúan az úriember, majd figyelemre se méltatva tovább a kisfiút, beült egy kocsiba, elefántcsont fogantyús sétatbotját térdei közé szorította, és a kocsi azon nyomban elindult. Gavrik még egy ideig ott álldogált, foghíjas száját tátva felejtette, annyira igyekezett megérteni, vajon tréfált-e ez az úr, vagy pedig valóban úgy van-e, ahogy mondta.

Végül vállára vetteládáját, feljebb rántotta a derekáról egyre lecsusszanó nadrágját, majd fejét rázva és hitetlenül mosolyogva továbbment.

Most kiderült, hogy kilenc és fél óra, az ugyannyi, mint fél tíz. Különös. Nagyon különös. Semmi esetre sem ártana megkérdezni ezt valakitől, aki ért hozzá.

13. MADÁM SZTOROZSENKO

- Rákot vegyenek! Rákot vegyenek!

- Keszeget! Keszeget! Keszeget!

- Rombuszhalat tessék! Rombuszhalat!

- Szkomber! Élő szkomber! Szkomber!

- Lepényhal! Lepényhal!

- Kölöntét! Kölöntét! Kölöntét! Kölöntét!

Az odesszai piac összes kofái között a halaskofák a leghíresebbek: nekik van a legélesebb és legkellemetlenebb hangjuk.

Az odesszai háziasszonyok és szakácsnők bátorsága kell ahhoz, hogy valaki szép lassan végig merészeljen sétálni a halpiacon.

A halpiacon két hosszú sorban asztalokon, kosarakban és ládáknál volt fölhalmozva a tengeri halak, kagylók és rákok tömege. Terjedelmes vitorlavászon ernyők alatt heverték a simára gyalult deszkák a csillogó pikkelyes, ficáncoló halak, a Fekete-tenger élő kincsei. Mennyi különböző formájú, színű és nagyságú hal!

A természet minden erejét összeszedte, hogy csodálatos teremtményeit megvédje, és megmentse a pusztulástól. Ezért azon igyekezett, hogy ezek a halak mennél kevésbé legyenek észrevehetőek az emberi szem számára.

Befestette őket a tenger színének minden árnyalatával.

A drága és nemes fajtajú szkombernek például, a Fekete-tenger királynőjének keskeny, sima, orsó alakú teste a szelíd kék színű minden árnyalatában pompázik, a halvány égszínkéktől a sötétkékig.

Gavrik tudta, hogy jó messze a parttól, éppen ott, ahol a szkomberok seregei leggyakrabban tanyáznak, a tenger vize ugyanilyen kék színekben, sötétkék ráncokkal árnyékolt világoskék színben játszik.

Lám, milyen ravasz hal ez a szkomber!

Bár mindennap látta, megszokta a halakat, és félversztnyiről is fölfedezte a tengerben a szkombert, mégis minden alkalommal újból és újból lelkesítette ennek az állatnak szépsége és ravaszsága.

Vagy nézzük csak a kölöntét. A part mentén, a sziklák között található, no meg a homokban, jó mélyen. Ezért viseli a sziklák sötét vagy a homok sárgás színét.

Nézd a sima testű nagy kambalát, ezt másképpen rom-

buszhalnak vagy félszegűszónak nevezik. A kambala csendes kis öblök iszapos fenekén él, s vaskos teste csodálatos sötétzöld színű. Mindkét szeme a feje tetején van elhelyezve, ezért emlékeztet a kambala a kerítésre firkáit gyerekrájkokra: arc profilban, amelynek két szeme van.

Igaz, hogy a kambala hasa viaszszárga színű, de ez a hal sohasem mutatja a hasát, mindig a víz fenekén hever, szorosán hozzásimulva a homokhoz.

Gavriknak roppant tetszett a kambala ravaszága is. Azután ott volt még a barbunyka is, apró, vöröses-fekete színű, hatalmas, vörös pikkelyű, púpos halacska. Ez meg szakasztott olyan, mint a legtisztább öblökben hemzsegő, jól megtermett, rózsaszínű kagylók.

Apró, ezüstös heringek seregei nyüzsögnek a víz fel-* színén, a part mentén, a reggeli napfény halvány csillo^ gásában.

Szó se róla, a természet nagyon ravasz. De Gavrik jól
87

tudta, hogy az ember még ravaszabb. Mert az ember kiveti a hálót és a horgokat, bedobja az átlátszó vízbe a csalétket, és az a sok ravasz és alig észrevehető hal máris ott ragyog varázslatos színeivel a kosarakban és a halpiac deszkáin.

Csak lenne pénze az embernek, hogy vehetne egy jó horgászfelszerelést!

Gavrik lassan bandukolt az áttetsző, halványzöld rákokkal telt kosarak mellett, és az ismerős kofát kereste.

A rákok lustán mozogtak a kosarakban, fenyegetően nyújtogatták ijesztő ollójukat.

Az apró halak nagy csomókba rakva, ezüstösen ragyogtak, mint az aprópénz.

A nedves háló alatt apró tengeri rákok nyüzsögtek, mozgás közben só pattogzott le testükről. Nyálkás pikkelyek tapadtak Gavrik meztelen lábához. Sarka megmegcsúszott egy-egy eldobott halhólyagon.

Eszelősen kimeresztett szemű, megtépázott piaci macskák mohón keresgéltek a földön, igyekeztek megszerzni napi zsákmányukat, és dühösen lapították a fülüket.

A gazdasszonyok répával telt szatyrokat cipeltek karjukon. Kezüikkel a felbontott, kövér halak súlyát latolgatták.

A nap égetett. Az ismerős kofa egy hatalmas vitorlavászon ernyő alatt ült, zsámolya körül hallal telt kosarak sorakoztak.

A nagy, kövér halaskofa a húszfokos meleg ellenére is rövid bekecset viselt, sőt a mellén még egy nagykendőt is keresztbe kötött. Nyakában súlyos aprópénzes táska lógott. Épp nagyban alkudozott egy vevővel.

Gavrik tiszteletteljesen félreállt, és úgy várta, hogy rákerüljön a sor. Nagyon jól tudta, hogy ő is meg nagyapó is, mindketten ettől az asszonytól függenek. Szóval a lehető legszerényebbnek és legudvariasabbnak kell lennie. Kétségkívül levette volna sapkáját is, ha lett volna. De sapkája nem volt.

A kisfiú megelégedett azzal, hogy ládáját csöndesen
88

letette a földre, és két kezét lelógatva, meztelen lábait nézegette. Az egész lábfejét bokáig vastag szürke por

borította.

Bár mindössze néhány tucat kölöntéről volt szó, a két asszony mégis szörnyen sokáig alkudozott. A vevő tízszer is elment, de mind a tízszer visszatért. A kofa tízszer egymás után rakta tele a mérleg serpenyőjét, és mind a tízszer visszadobta a halakat a kosárba. Hevesen gesztikulált levágott ujjú, fekete cérnakesztyűbe bújtott, húsos kezével, de közben nem felejtette el a kisujját elegánsan begörbíteni.

Kabátja ujjával megtörölte vöröséslila, puffadt arcát. Orra alatt néhány fekete szőrszál nőtt, mintha bajusza volna. Az állán egy szőrös, nagy szemölcs éktelenkedett. Dühösen nyomkodta vissza zsíros hajába nagy vashajtűt. Rekedtes hangon kiabált:

- De hova gondol, naccsága? Ilyen kölöntét sehol sem talál! Ez nem is kölönte, hanem tiszta színarany.

- Apró - mondta a vevő mély megvetéssel, és elindult -, nincs mit sütni rajta.

- Jöjjön vissza, naccsága! Ha erre a halra azt mondja, hogy nincs mit sütni rajta, akkor nem tudom, kinél fog ennél nagyobb találni! Talán a zsidónál? Hát menjen a zsidóhoz! De ismerhetne engem. Soha nem engedném meg magamnak, hogy állandó vevőmre apró halakat sózzak rá!

- Ennek a kölöntének tucatja tíz kopek?... Soha!

Legfeljebb nyolcat adok érte.

- Vegyen két tucatot tizenkilencért.

- Annyi pénzért már inkább lazacot veszek.

- Naccsága, utolsó ára tizenennyolc kopek. Ha nem tetszik, hát nem tetszik.. . Hová megy hát, naccsága?

Végre megkötötték az üzletet, a kofa kimérte a halat, és táskájába szórta a pénzt.

Gavrik nyugodtan, türelmesen várta, amíg őt is észreveszik. De a kofa, bár már régen meglátta a kisfiút, úgy tett, mintha nem venné észre.

A piacon ez volt a szokás. Akinek pénzre van szük-

89

sége, az csak hadd várjon. Nem tesz semmit. Nem hal bele, ha egy kicsit vár.

- Kinek kell friss hal? Élő kölönte! Kambala! Kambala! - kiabált a kofa, majd egy pillanatra megpihent, és rá sem pillantva Gavrikra, megszólalt: - No? Mutasd!

Gavrik kinyitotta a ládát, és közelebb tolta a kofához.

- Kölönte - mondta tiszteletteljesen.

A kofa bedugta kezét a ládába, és kimarkolt néhány halat. Fél szemmel, sandán rápillantott a halakra, majd Gavrikra szegezte kerek szemét, amely olyan kékesfekete volt, mint az "Izabella" szőlő.

- Na? Hol a kölönte?

Gavrik hallgatott.

- Nem hallod? Azt kérdeztem: hol a kölönte?

A kisfiú bánatosan nehezedett egyik lábáról a másikra, és szerényen mosolygott; megpróbálta a kellemetlen beszélgetést tréfával elütni.

- Hát itt a kölönte, néni. A kezében. Nem látja?

- Hol a kölönte? - vörösödött el a kofa dühében, mint a cékla. - Hol a kölönte? Mutasd meg, hol van?

Én nem látom. Talán ez, amit a kezemben tartok? Ez

nem kölönte, hanem tetû! Hát van ezen mit sütni? Ezt megsütni sem lehet! Minek hordtok a nyakamra mindig csak ilyen aprót? Az aprót vigyétek a zsidónak!

Gavrik egy szót sem szólt.

Persze nem lehetett azt állítani, hogy a kölönték óriások voltak. De semmi esetre sem voltak olyan aprók, mint ahogy azt a kofa kikiabálta. Ellenkezni azonban nem volt szabad.

A kofa befejezte a kiabálást, és egészen nyugodtan hozzáfogott, hogy átrakja a halakat a ládából a saját kosarába; közben ügyesen és gyorsan számolta tízesével. Keze olyan gyorsan mozgott, hogy Gavrik nem győzte a számolást. Azt gondolta, hogy a kofa be akarja csapni, az asszonyt azonban sehogyan sem lehetett ellenőrizni, mert a kosara már tele volt halakkal.

Próbáld ellenőrizni...

90

Gavrikot szörnyű rémület fogta el. Az izgalomtól kiverte a verejték.

- Kereken két és fél száz - mondta a kofa, és betakarta a kosarat egy gyékénnyel. - A ládát viheted. Viszontlátásra! Mondd meg a nagyapádnak, hogy még nyolcvan kopekkal tartozik. El ne felejtse! És többet ne küldjön apró halakat, mert nem fogom átvenni!

A kisfiú kövé meredt. Valamit akart mondani, de öszszeszorult a toroka.

A kofa pedig már kiabált, és ügyet sem vetett rá:

- Kambala, kambala! Kölönte, kölönte, kölönte!
- Madám Sztorozsenko - nyögte ki végül nagy nehezen Gavrik -, madám Sztorozsenko . . .

A kofa türelmetlenül fordult oda:

- Te még itt vagy?!
- Madám Sztorozsenko, hát mennyit fizet százáért?
- Harminc kopek száza, összesen hetvenöt kopek, ti még tartoztok nekem egy rubel ötvenöttel, szóval még töletek jár nyolcvan. így mondd a nagyapádnak! Viszontlátásra !

- Harminc kopek száza!

Gavrik ordítani szeretett volna bánatában és dühében. Hej, ha teljes erejéből ököllel szájon vághatná ezt az asszonyt, úgy, hogy meginduljon az orra vére . . . Vagy beleharaphatna. . .

De ehelyett hízeltgőén elmosolyodott, és majdnem sírva mondta:

- Madám Sztorozsenko, de hisz mindig negyvenöt kopekjával fizette . . .

- Köszönd meg, hogy ilyen vacakért harmincat adok.

Eredj isten hírével!

- Madám Sztorozsenko . . . Hisz maga nyolcvanért árulja...

- Eredj, eredj, ne zavard a fejem! Az az én árum.

Annyiért adom, amennyiért akarom. Engem ne taníts!

Kölönte, kölönte, kölönte!

Gavrik madám Sztorozsenkóra nézett. A kofa, mint óriási, megközelíthetetlen köszobor, ült a kis zsámolyon.

91

Megmondhatta volna a kofának, hogy nagyapónak és neki egy kopekjuk sincs, hogy kenyeret kell venni és húst csaláteknek, hogy mindössze tizenöt-húsz kopekra van szükségük - de vajon érdemes-e megalázkodni?

Hirtelen megszólalt benne a halászbüszkeség. Inge ujjával letörölte könnyeit, két ujjával kifújta szipogó orrát, a könnyû ládát vállára vette, és lassú, megfontolt léptekkel megindult, a fekete-tengeri halászok módjára.

Ment, ment, és azon gondolkozott, hogyan szerezhetne húst és kenyeret.

14. "ALANTASOK"

Bár, amint ezt láttuk, Gavrik élete ugyanúgy, mint a felnőtt embereké, tele volt munkával és gonddal, mégsem szabad elfelejteni, hogy ő mindössze csak kilencéves volt.

Voltak barátai és pajtásai, akikkel nagyon szívesen játszott, futkározott, verekedett, madarat fogott, csúzlival lövöldözött, szóval mindazzal foglalkozott, amivel általában a szegényebb sorsú odesszai családok gyerekei szoktak.

Az úgynevezett "utcagyerekek" kategóriájához tartozott, s ezért nagyon kiterjedt ismeretségi köre volt. Senki sem tiltott meg neki semmit, ha kedve tartotta, akármelyik udvarba bemehetett, vagy akármelyik utcában játszhatott.

Szabad madár módjára élt, övé volt az egész város. De még a legszabadabb madárnak is van egy különösen kedvenc helye. Gavrik is főképpen a tengerparti Öröm és Kis Forrás utca környékén telepedett meg. Itt korlátlanul uralkodott a hozzá hasonló fiúk között, akik félelemmel és lelkesen bámulták az ő független életét. Gavriknak sok pajtása volt, de igazi barátja csak egy: Petya.

A legegyszerűbb lett volna elmenni Petyához, és vele

92

megtanácskozni, hogy mi legyen a kenyérrel és a hússal.

Persze pénze Petyának sem volt, főleg olyan nagy összeggel nem rendelkezett, mint tizenöt kopek. Erre gondolni sem lehetett. De Petya esetleg ellophatott volna a konyhából egy darab húst és az ebédlősze krényből egy darab kenyeret.

Gavrik már volt egyszer Petyáéknál vendégségben, múlt karácsonykor, és nagyon jól tudta, hogy van nekik egy ebédlősze krényük, a sze krényben pedig sok kenyér, amire senki sem ügyel, úgylégy egy csöppet sem nehéz onnan kihozni akár egy fél veknit is. Petyáéknál ez nem számít.

Csupán az volt a baj, hogy nem tudja, megérkezett-e már Petya a nyaralásból. Már igazán otthon lehetne.

A nyáron Gavrik néhányszor bement Petyáék udvarába érdeklődni. De Petya még nem érkezett meg.

Amikor legutoljára náluk járt, Dunya, a szakácsnő azt mondta, hogy hamarosan megérkezik. Ez öt nappal ezelőtt volt. Talán már itthon is van?

A piacról Gavrik egyenesen Petyáékhoz indult. Szerencsére nem laktak messze: pontosan az állomással szemben, a Szalonka téren túl, a Kötél utca sarkán, a katonai parancsnokság mellett, nagy, háromemeletes házban, melynek két bejárata volt. Nagyszerű ház, ennél különbet elképzelni sem lehetett volna.

Először is kiválóan alkalmas volt utcai harcok számára, mert két kapuja volt. Egyik kapu a Szalonka térre

nyílt, a másik kapu pedig egy nagyszerű, bogáncskóróval benőtt, üres telekre nézett, amelyen volt egy - igaz, hogy kicsi, viszont rendkívül gazdag - szemétdomb is. A szemétdombon, ha az ember jól körülnézett, mindig tömegével heverték a legkülönbözőbb hasznos tárgyak - orvosságosüvegtől kezdve a döglött patkányig. Petyának szerencséje van. Ritka az olyan fiú, akinek a háza mellett ilyen pompás szemétdomb van!

Másodszor, a ház mellett vezetett el a keskeny vágányú vasútvonal, ahol a helyi érdekű járt játékszerű mo-

93

donyával, úgyhogy nem kellett messzire mennie, ha a vonat kereke alá pukkanópatront vagy köveket akart tenni.

Harmadszor, a szomszédban volt a katonai parancsnokság.

Ott, a rétig nyúló magas köfal mögött egy más, titokzatos világ volt, amelyet éjjel-nappal katonák őriztek. A köfal mögül kihallatszott a parancsnokság nyomdagépeinek zúgása. A kökerítésen keresztül a szél csodálatosan érdekes dolgokat fújt át: papírszalagot, lapokat, színes papírt. ..

A rétre nyílt az írnokok lakásának ablaka is. Ha valaki felmászott a köfalra, benézhetett a rácsos ablakon, hogy meglássa, hogyan élnek az írnokok, ezek a gyönyörű szép, tekintélyes és derék ifjú legények, akik hosszú tiszti nadrágot, de csupán közlegényi vállpántot viseltek.

Az írnokokról pontosan tudta mindenki, hogy ezek egész közönséges "alantosok", vagyis közkatonák. És mégis milyen óriási különbség volt köztük és a katonák között!

Talán az írnokok voltak - a kvaszárusokat kivéve - a legelegánsabb és legszebben öltözött legények a városban.

A környező házak szobalányai remegtek és sápadoztak, ha csak meg is pillantottak egy írnokot, készek voltak bármely percben elájulni. Ezek a szegény lányok könnyörtelenül égették és göndörítésként tették hajukat mindenféle sütővasakkal, bepúderozták orrukat fogporral, és színes papírral pirosították arcukat. De az írnokok ügyet sem vetettek rájuk. Az odesszai katonák szemében a szobalányok elérhetetlen magasságban lebegtek, de 'az írnokok az ilyen "falusi libákat" pillantásra sem méltatták.

Az írnokok egyedül és mélabúsan üldögéltek vaságyaikon a rácsos ablak mögött, és zubbonyukat levetve, halkán gitároztak. Hosszúnadrágjuk volt, tiszta fehér ingük, fekete tiszti nyakkendővel.

94

Ha pedig vasárnap délután az írnok megjelent az utcán, akkor jobbról is, balról is egy-egy cifra frizurás masamódleány csimpaszkodott bele.

Az írnokok hihetetlenül gazdagok voltak. Gavrik saját szemével látta, amint egy írnok egy alkalommal fiákerba ült.

És bármennyire különös is ez, az írnokok mégis csak "alantosok" voltak. Gavrik azt is látta egy alkalommal, hogy a Szalonka tér és a Pirogov utca sarkán egy ezüst vállpántos generális szájon vágott egy írnokot, miköz-

ben fenyegetően ordított:

- Hogy állsz, te gazember? Hogy á-á-állsz?!

Az írnok kihúzta magát, s mint egy egyszerű köz-katona, kidüllesztette világos parasztszemét, s úgy morgta :

- Bocsánat, kegy elmés uram! Utoljára történt!

Éz a kettős helyzet okozta, hogy az írnokok furcsa, különös, irigylésre méltó és egyben szálnalmas lények voltak, mint a bukott angyalok, akiket büntetésből a földre száműztek.

Nagyon érdekes volt az egyszerű, őrt álló katonák élete is.

Ezek az írnokok mellett laktak.

Nekik szintén két életük volt.

Az egyik, amikor teljes díszbe öltözve, párosával álltak a parancsnokság márványlépcsős kapualjában: minden percben feszesen kihúzták magukat, és puskájukkal tisztelegtek, vagyis egy kissé jobbra döntötték lábukhoz támasztott fegyverük jól bezsírozott szuronyát a kapun ki-be járó tisztek előtt.

Másik életük egyszerű, házias parasztélet volt. Ilyenkor bent üldögéltek a kaszárnyában, felvarrogatták gombjaikat, suvickolták csizmájukat, vagy "dámát" játszottak.

Ablakaikban örökké csajkák és fakanalak száradtak, sok fekete komiszkenyér-maradék mellett, amit szívesen odaadtak a szegényeknek.

A fiúkkal is szívesen szóba álltak, de olyan kérdése-
95

ket adtak fel, és olyan szavakat használtak, hogy a fiúk fülíg pirultak, és rémülten szaladtak szét.

Petyáék házának mindkét udvarát aszfalt borította, s így a lehető legalkalmasabb volt arra, hogy ott "iskolát" játsszanak.

Az aszfaltra nagyszerűen lehetett szénnel vagy krétával rárajzolni a megszámozott kockákat. A sima tengeri kavicsok is kitűnően csúsztak.

Ha pedig a házmester elvesztette türelmét a gyerekek zajos játéka miatt, és seprűvel kergette ki őket, rop-pant kényelmes volt azonnal átmenni a másik udvarba. Azonkívül a házban csodálatosan titokzatos pincék és fáskamrák voltak.

Leírhatatlan gyönyörűség volt elrejtőzni a pincék és kamrák száraz, poros homályában a tűzifa, szén és más mindenféle lom között, amikor kinn az udvaron fényesen sütött a nap.

Egyszóval az a ház, ahol Petya lakott, minden szempontból nagyszerű volt.

Gavrik bement, és megállt Petyáék második emeleti ablaka alatt.

Az udvar egyik felét a déli nap árnyéka borította, különben teljesen üres volt. Egyetlenegy fiú sem volt látható. Ügy látszott, mind falun vannak, vagy a tengerparton.

A legtöbb ablaknak le volt eresztve a redőnye. Fojtó meleg, lusta déli csend honolt. Egy hangot sem lehetett hallani.

Csak valahonnan messziről, talán a Botanikus utcából hallatszik valami sistergő, pattogó zaj. A szag után ítélve valahol fánkot sütnék napraforgóolajban.

- Petya! - kiáltott fel Gavrik, tölcséert csinálva te-
nyeréből.

Néma csönd.

- Pe-e-etya-a-a!

Az ablak zárva maradt.

A konyhaablak kinyílt, és megjelent Dunya szakács-
nő fehér kendővel bekötött feje.

96

- Még nem jöttek meg - mondta gyorsan a meg-
szokott mondatot.

- Mikor érkeznek?

- Ma estére várjuk.

Gavrik köpött egyet, és rátaposott. Kis ideig hallga-
tott.

- Néni, amint Petya megjön, mondja meg neki, hogy
Gavrik kereste.

- Igenis, méltóságos uram!

- Mondja meg, hogy holnap reggel eljövök.

- Egész nyugodtan otthon is maradhatsz. Petyánkat
most beadják a gimnáziumba, úgyhogy istenhozzádot
mondhat neked és barátaidnak.

- Jól van - mormogta komoran Gavrik -, csak az
a fő, hogy megmondja neki. Meg fogja mondani?

- Megmondom, ne sírj!

- A viszontlátásra, néni!

- A viszontlátásra, te gyönyörű mákvirág!

Ebből látszott, hogy Dunya is mennyire unta már a
nyári tétlenséget, hogy ilyen tréfálkozó beszélgetésbe
ereszkedett ezzel a kis mezítlábassal.

Gavrik egy rántással megigazította nadrágját, és ki-
ment az udvarból.

Pocsék dolog! Most mit tegyen?

Persze elmehetett volna Tyerentyij bátyjához, aki a
Közei-Malomban lakott. De először is ez a Közel-Maiom
az isten háta mögött van, oda és vissza legalább négy
óra járás. Másodszor, a zavargások után ki tudja, otthon
van-e Tyerentyij? Könnyen lehetséges, hogy valahol
bujkál, vagy maga is "nyeli az éhkoppot", vagyis nincs
mit ennie.

Nem lopta a lábát, hogy hiába koptassa!

Gavrik kiment a rétre, és a kökerítés mellett elmenve,
felnézett a katonák ablakára.

A katonák éppen akkor fejezték be az ebédet, s az
ablakban állva, kanalukat mosták.

Nagy halom megmaradt kenyér száradt az erős nap-
sütésben.

7 117!

97

Legyek mászkáltak a messziről is savanyú szagú, szá-
raz, barna kenyérdarabokon.

Gavrik megállt az ablak alatt, valósággal megigézte
e bőség látása.

Egy darabig némán álldogált, majd önmaga számára
is váratlanul megszólalt:

- Bácsi, adjon kenyeret!

De rögtön magához tért, hóna alá vette a ládát, és
továbbindult. Foghíjas szájával mosolyogva nézett vissza
a katonákra.

- De nem, csak úgy mondtam! Nem kell!

De a katonák az ablakhoz tódultak, kiabáltak és füttyentettek a kisfiú után:

- Hé! Pszt! Hová szaladsz? Gyere vissza!

A rácson keresztül kény ér darabokat nyújtottak feléje.

- Vedd el! Ne félj!

Habozva állt meg.

- Tartsd az inged!

Zajongó kiáltásaikban annyi vidám jólelkűség volt, hogy Gavrik megértette: egyáltalán nem lesz megalázó, ha elfogadja tőlük a kenyeret. Odament az ablakhoz, és felemelte ingét.

A kenyérdarabok már röpültek is.

- Kóstold csak meg a komiszkenyeret! Szokj csak hozzá!

A kenyéren kívül, amiből ledobáltak vagy öt fontot, a katonák még jó adag tegnap estéről maradt kását is adtak.

Gavrik mindezt szép rendben elhelyezte a ládában, és a katonakosztanak a has működésére és az emésztésre gyakorolt hatásáról szóló vaskos tréfáktól kísérvé megindult hazafelé, hogy segítsen nagyapjának a hálót kijavítani.

Estefelé pedig ismét kimentek a tengerre.

98

15. BÁRKA A TENGEREN

A matróz egy kissé megnyugodott, és magához tért, amikor észrevette, hogy a hajó nem áll meg, sőt még a mentőcsónakot sem bocsátotta le.

Mindenekelőtt igyekezett levetni ruháját, mert akadályozta az úszásban.

Legkönnyebben a kabátjától szabadult meg. Néhányszor megfordult a vízben, nagyokat köpködött a keserűs tengervíztől, és ügyesen lehámozta magáról a kényelmetlen ruhadarabot. A kabát a víztől szinte már ólomsúlyú lett.

A levetett kabát kiterjesztett ujjakkal egy ideig a matróz után úszott, mintha élne, és nem akarná ott hagyni gazdáját, valósággal lábaiba kapaszkodott. A matróz néhányszor belerúgott, mire a kabát lemaradt, és lassan elmerült, mind mélyebbre, ahová már alig jutottak el a leáldozó nap halvány sugarai. Legtöbbet vesződött a csizmáival, úgy ragadtak a lábához, mintha csirizzel lettek volna tele. Dühösen igyekezett egyik lábával a másikról lerúgni a vörös szárú, durva matrózcsizmákat. Ezek árulták el gazdájukat a bajuszosnak. Kézzelel-lábbal kapálózva táncolt a vízben; hol lebukott, hogy a feje sem látszott ki, hol pedig vállig kiemelkedett a habokból.

A csizmák nem hagyták magukat. A matróz ekkor teleszívta tüdejét levegővel, és mindkét kezével megragadta az egyiket. A víz alá merülve, vadul rángatta a csúszós csizmasarkot, gondolatban a legdurvább szavakkal szidta és átkozta az egész világot.

Végre sikerült megszabadulnia az átkozott csizmától.

A másik már könnyebben ment.

Mire mindkét csizmáját és nadrágját is lehúzta, megkönnyebbülést, de egyben nagyon erős fáradtságot is érzett. A tengervízből minden igyekezete ellenére olyan nagy adagot nyelt, hogy toroka égni kezdett. Erős fájdalmai voltak, mert mikor a hajóról leugrott, alaposan

megütötte magát a vízben.

99

Rogyion két nap óta alig aludt, valami negyven-ötven versztet gyalogolt – meg a sok izgalom is kimerítette. Minden elhomályosult körülötte. De lehet, hogy csak nagyon gyorsan alkonyodott.

A víz elvesztette nappali színét. Bár felülete még mindig simán világoslila színben fénylett, de mélyebben már ijesztő, majdnem fekete volt.

A tengerről a part egyáltalán nem látszott. A láthatáron sehol egy fénysugár, csupán a tiszta ég egyik sarkában pislogott halványan, alig észrevehetően az esthajnalcsillag.

Szóval ott van a part, és arrafelé kell úszni.

A matrőzon csak inge és rövid alsónadrágja maradt.

Ez már szinte egyáltalán nem zavarta. De feje szédült, kar- és lábizületei megfájdultak, mind nehezebb és nehezebb lett az úzás.

Néha már azt hitte, hogy eszméletét veszti. Időnként erős hányinger fogta el. Majd hirtelen valami hideg rémület tört rá. Az egyedüllét és a tenger mélysége ijesztette.

Ilyesmi még sohasem fordult elő vele. Bizonyára megbetegedett.

Ügy érezte, hogy nedves, rövid hajszálai egészen szárazak, szinte forrók, és olyan kemények, hogy szurkálják a fejbőrét.

Körös-körül sehol egy lélek. Az esti homályban egy vastag szárnyú, kövér sirály repült el fölötte. Hosszú, kampós csőrében kis halat tartott.

A rémület ismét elfogta a matrőzt. Ügy érezte, hogy szíve nem bírja tovább, és mindjárt elmerül. Kiabálni akart, de fogsora összeszorult, és nem volt képes szétfeszíteni.

Ekkor halk evezőcsapásokat hallott, és kisvártatva megpillantotta egy bárka majdnem fekete körvonalait. Minden erejét összeszedve a bárka felé úszott. Elke-seredetten rugdosta a vizet, amíg elérte, és sikerült belekapaszkodnia. Azután a legnagyobb erőfeszítéssel felhúzta magát a bárka pereméig, és ott függve maradt.

100

– Hé, ne vacakolj! – kiáltott rá Gavrik komoran, amikor megpillantotta az ingadozó bárkába benéző, ázott fejet.

A jelenet egyébként csöppet sem lepte meg a fiút.

Odessza híres volt jó úszóiról.

Előfordult, hogy egyesek elúsztak három-négy versztnyire is a parttól, és csak késő este tértek vissza. Valószínű, hogy ez is egy ilyen "bajnok".

– Ej, ha te nagy hős vagy, hát ne kapaszkodj másnak a bárkájába, és ne pihenj, hanem ússz a magad erejéből! Itt az emberek már anélkül is elég fáradtak. Halod, ne bolondozz, engedd el azt a bárkát, mert különben mindjárt kupán váglak az evezővel!...

S a kisfiú, hogy jobban elijessze, úgy tett, mintha ki akarná akasztani az evezőt a villából. Hasonló esetben nagyapó is így szokott csinálni.

– Rosszul... vagyok... – szólalt meg az ember elfulladt hangon.

S a vízből egy remegő kéz nyúlt ki, majd az egész kar, amelyre nedves, kivarrott szegélyű ukrán ing tapadt.

Gavrik erre rögtön megértette, hogy itt valami hiba van, mert az úszók nem szoktak kivarrott szegélyű ingben úszkálni a tengerben.

- Hogy kerülsz ide? Vízbe estél? . . .

A matróz hallgatott. Feje és karja élettelenül csüngött be a bárkába, lába a víz színén lebegett. Eszméletlen volt.

Gavrik és nagyapó elengedték az evezőket, és nagy nehezen behúzták a szörnyen súlyos, eszméletlen testet a bárkába.

- Tyû, milyen forró! - lihegett nagyapó.

S valóban, bár a matróz nedves volt és remegett, mégis egész teste száraz, beteges lázban égett.

- Bácsi, akar inni? - kérdezte Gavrik.

A matróz nem válaszolt. Csak értelmetlenül nézett zavaros szemével, és hangtalanul mozgatta kicserepesedett ajkait.

101

Gavrik odaadta neki a kis vizeshordót. A matróz félretolta gyöngé, remegő kezével. Undorodva nyelt egyet a nyálából, amitől ismét rosszul lett. Feje hátracsuklott, és beleütődött a padba.

Később a hordó után nyúlt, kitapogatta a sötétben, mint a vak. Vacogó fogai zörögtek a hordó csapján. Most sikerült valahogy eloltania szomját.

Nagyapó megcsóválta fejét.

- Szép kis história! . . .

- Bácsi, honnan jött? - kérdezte Gavrik.

A matróz nagyot nyelt, akart valamit mondani, de csak kezével mutatta az irányt, majd kinyújtott keze erőtlenül hullott le.

- Ó, az ördög vigye el! - mormogta a matróz harva és alig érthetően. - Rejtsetek el valahová. . . hogy ne tudja meg senki. . . Mert felakasztanak. . . Matróz vagyok. . . Isten bizony igaz. . . Becsületistenemre. . .

Erőtlenül keresztet akart vetni magára, de nem bírta felemelni a kezét. Saját gyöngesége fanyar mosolyra készítette, de mosoly helyett valami bánatos kifejezés jelent meg zavaros szemében.

Ismét elvesztette eszméletét.

Nagyapó és unokája összenéztek, de egy szót sem szóltak egymáshoz.

Olyan idők jártak, hogy a legjobb volt hallgatni.

Óvatosan lefektették a matrózt a csónak aljára, a vizeshordót a feje alá tették párnának, és az evezőhöz ültek.

Lassacskán eveztek, ráérősen, hogy csak akkor érjenek partot, amikor már egészen besötétedik. Mennél sötétebb lesz, annál jobb. Sötét előtt kikötöttek, még egy ideig keringtek is az ismerős sziklák között. Szerencsére a parton egy lélek sem volt.

A csöndes esti homályban csak egy tücsök ciripelt, és a csillagok ragyogtak.

Nagyapó és unokája kihúzta a bárkát a fűvényre. A csónak alatt titokzatosan csörögtek a parti kavicsok.

102

Nagyapó ott maradt a beteget őrizni, Gavrik pedig előreszaladt, hogy megnézzze, nincs-e valaki a közelben. Hamarosan visszatért nesztelen léptekkel. Ebből nagyapó megértette, hogy minden rendben van. Nagy nehezen, de vigyázva kiemelték a matrózt a bárkából, lábra állították, és két oldalról közrevették.

A matróz átölelte Gavrik nyakát, és odaszorította már megszáradt, forró, tüzelő testéhez. Súlyosan ránehezedt a kisfiúra, alig-alig volt eszméleténél.

Gavrik erősen megvetette lábát, és úgy suttozta:

- Tud menni?

A matróz egy szót sem szólt, de ingadozva, mint egy holdkóros, néhány lépést tett.

- Lassacskán, lassacskán - mormogta nagyapó, hátulról támogatva a tántorgó embert.

- Itt van egész közel, bácsi . . . Két lépés az egész ...

Végre fölértek a dombra. Senki sem látta őket. De még ha látta volna is valaki ezt a támoltyó fehér alakot, akit egy öregember meg egy kisfiú vezetett, akkor sem vetett volna rá különösebb ügyet.

Megszokott látvány az ilyesmi. Egy részeg halászt visznek hozzátartozói. S hogy a halász eközben nem káromkodik, vagy nem ordít valami részeg nótát, ennek egyszerűen az az oka, hogy túlságosan sokat nyakalt be a pálinkából.

Alighogy bevonszolták a matrózt az illatos, meleg, sötét kunyhóba, szinte rázuhant a deszkaágyra

Nagyapó egy furnérláda maradványaival fedte be az ablakot, és bezárta az ajtót. Csak ezután gyújtotta meg a kis, üveg nélküli petróleumlámpát. A lámpabelet a lehető legrövidebbre csavarta.

A lámpa a sarokban állt, egy régi újsággal letakart polcon.

A polcon volt még a nedves kendőbe csavargatott komiszkenyér, nehogy idő előtt kiszáradjon; egy konzervdobozból készült ivóedény; egy plémtányérban a katónáktól kapott kása; két fakanál, kevés darabos só egy nagy kék kagylóban - egyszóval a kunyhó nagyon

103

szegényes, de különös gonddal rendben tartott éléskamrája.

A halászok védőszentje, csodatevő Szent Nyikolaj régi, már egész feketére pácolódott képe elnyúlt kávéfolthoz hasonló, ósdi arcával és furcsa, kijevi rajzú szemével nézegette a kunyhó belsejét. A polc fölé, a sarokba akasztották. Most az öreg szent évszázados arca irányában hömpölygött a lámpa fénye és könnyű füstje.

Ez az arc így szinte élt, lélegzett...

Nagyapó már régóta nem hitt sem istenben, sem ördögben. Eletében nem látott és nem kapott se jót, se rosszat tőlük. De csodatevő Nyikolajban hitt.

Mert hogy is ne hinne az ember abban a szentben, aki nehéz és veszélyes mesterségében segíti? Hisz semmi sem volt fontosabb nagyapó életében, mint a halálszat.

Bár - az igazat megvallva - az utóbbi időben már mintha a szent is veszített volna csodatevő erejéből.

Amikor nagyapó még fiatalabb volt, több erővel, jó felszereléssel, vitorlával járt halászni - akkor a csoda-

tevő szent elég sokat segített. Akkor még volt a kis gazdaságnak némi haszna a csodatevőből.

De minél öregebb lett nagyapó, annál kevesebb hasznot hajtott a szent.

Természetesen ha egy halászgazdaságban nincs vi-
torla, ha az öregnek az ereje napról napra fogy, ha nincs elég pénz húsra, hogy abból csalétket készítsenek, akkor hiába a legcsodatevőbb szent is - csak apró, vacak hal akad a horogra . . . S nem is lehet Szent Nyikolajtól többet követelni ezekben az időkben.

Mert akármilyen csodatevő is valaki, nehéz valamit kezdenie az öregség és a szegénység ellen.

Az öreg most mégis keserű szemrehányással nézett farkasszemet a szigorú, de haszontalan szenttel. Igaz, hogy enni-inni nem kér, nyugodtan lóg a sarokban. No, ha már ott van, csak hadd maradjon, talán valamikor mégiscsak segítem fog. Az idő múltott, és nagyapó egé-
104

szén megszokta, hogy lenézően, talán kicsit gunyorosan nézegesse a csodatevőt.

A halászat után a kunyhóba visszatérve - az eredmény az utóbbi időben többnyire nagyon rossz volt -, nagyapó rosszkedvűen mormogott, miközben sandán pislogott a szégyenkező csodatevőre.

- No, öreg betyár, ma megint nem sikerült! Olyan aprókat fogtunk, hogy szégyellem a piacra vinni. Nem hal ez, hanem tetű.

De hogy túlságosan meg ne szégyenítse az öreg szentet, jólelkűen hozzátette:

- Igaz is... Hát talán egy jól kifejlett, kövér kölönte rámegy egy kis ollótlan rákra? Egy jóllakott, hízott kölönte fütyül az ilyesmire. Még csak rá se köp . . . Hús kell annak a jóllakott, igazi kölöntenek. De hol vegyünk most húst, te meg én, mi ketten? Csodával nem lehet húst vásárolni. Ez az igazság!

Most azonban az öreg ügyet sem vetett a csodatevőre.

Nagyon nyugtalanította a matróz. Nemcsak az, hogy lázas beteg volt és eszméletlen, de nagyapó valami halálos veszélyt érzett, ami nem tudni, honnan, de fenyegetően közeledett.

Természetesen nagyapó már sejtett valamit, sőt egyet-mást megértett a dolgokból. De mégis, hogy segíteni tudjon a matrózon, ahhoz többet kellene tudnia.

A matróz ezalatt ájultán feküdt, lázasan fetrengett a rongyos takarón, és mereven bámult a levegőbe tágra nyílt, semmit sem látó szemével.

Egyik keze ernyedten lógott az ágyról, a másik pedig a mellén hevert. Nagyapó a tetovált kék horgonyt nézegette.

Időnként a matróz megpróbált felugrani, előntötte a forró verejtek, hörgött, eszméletlenül vergődött az ágyon, kezét tördelte és rágta, mintha a horgonyt akarná kiharapni - ha nem lenne ez a horgony, mindjárt könnyebb lenne a helyzete.

Nagyapó erőszakkal nyomta vissza az ágyra, megtö-
rölte izzadt homlokát, és rábeszélően suttogott:
105

- Feküdj le, no... Maradj fekvé, ha mondom ... és aludj, ne félj . . . aludj!

Gavrik a kertben egy kis katlanban vizet forralt,

hogy a beteg teát ihasson. Vagyis nem teát, hanem annak az illatos fűnek a forrázatát, amelyet nagyapó még májusban gyűjtögetett a környező dombokon, aztán megszáritva tea helyett használt.

16. "TORONYLÖVEG . . . TÜZ!"

Nagy izgalmak között telt el az éjszaka.

A matróz letépte melléről az inget. Levegő után kapkodott.

Nagyapó eloltotta a füstölgő lámpát, és kinyitotta az ajtót, hogy friss levegőt bocsásson be.

A matróz megpillantotta a csillagos eget, de nem tudta, hogy mi az. Az esti szellő beröppent a kunyhóba, és kissé fölfrissítette.

Gavrik leheveredett az ajtó mellé, és úgy figyelt minden neszre.

Reggelig nem hunyta le a szemét. Fejét kezére támasztva bámulta a fénylő csillagokat, míg könyöke egészen el nem zsibbadt.

Nagyapó elhelyezkedett a kunyhóban a földön, és szintén nem aludt, hallgatta a tücsök ciripelését, a hullámok moraját és a beteg nyögését, aki időnként izgatottan felugrott, és gyöngye hangjával igyekezett mennél hangosabban kiabálni.

- Toronylöveg... Tűz! Kosuba! Lőj, toronylöveg, lőj!...

És más ilyen összefüggéstelen szavakat.

Ilyenkor nagyapó erős kézzel megszorította a beteg két karját, óvatosan megrázta, s a lihegő, lázas beteg fülébe súgta:

- Feküdj, ne kiabálj! Az isten szerelmére, ne csapj lármát! Feküdj és hallgass! Valóságos istencsapása, te!...

106

A matróz egy kissé elcsendesült, csak a fogát csikorogatta.

Ki volt hát ez a különös beteg?

A Potyomkin páncélosról Romániában partra szállt

700 matróz között volt Rogyion Zsukov is.

Semmivel sem vált ki a fellázadt hajó többi matróza közül. Éppen olyan volt, mint a többi.

A felkelés első percétől kezdve, attól a perctől, amikor a páncélos parancsnoka rémülten és kétségbeesetten térdre vetette magát a legénység előtt, amikor felhangzott az első sortűz, és a tisztek holtteste a tengerbe repültek, amikor Matyusenko matróz nagy robajjal feltépte az admirális kabinjának, annak a kabinnak az ajtaját, amely mellett mindeddig még elmenni is félelmetes volt - attól a perctől kezdve Rogyion Zsukov, ugyanúgy, mint a matrózok nagy többsége, lelkes, lázas ködben élt, gondolkozott és cselekedett mindaddig, amíg nem voltak kénytelenek megadni magukat a románoknak, és partra szállni Konstancában.

Rogyion ezelőtt még sohasem tette lábát idegen földre. S az idegen földön az élet olyan keserű, mint a kegyelemkenyér.

A Potyomkin a kikötő közvetlen közelében horgonyzott le.

A kis vitorlások, teherhajók között, a motorosok, a jachtok, naszádok meg egy kövér román cirkáló mellett a háromkéményes, szürke páncélos végtelenül nagynak

látszott.

A lövegtornyok, mentőcsónakok és árbocrudak fölött még mindig ott lengett a hajó kék kereszties fehér zászlaja.

A zászló megremegett fenn az árbocrúdon, és lassan leereszkedett.

Rogyion ekkor levette kék matrózsapkáját, és olyan mélyen meghajolt, hogy a sapka szalagja egészen a földig ért, mint valami narancssárga-fekete színű falusi virág.

- Szégyen-gyalázat. . . Micsoda szégyen! Tizenkét
107

hüvelykes ágyú, és lövedék hozzá, amennyit csak akarsz, az irányzótüzekek egymás hegyén-hátán. Kár, hogy nem hallgattunk Kosubára. Kosuba helyesen beszélt: a révkalauzokat, a tetves tiszteket mind a tengerbe dobni, Győzedelmes Györgyöt - elsüllyeszteni! Irány Odessza felé - ott partra rakni egy csoportot. Fellázították volna az egész odesszai helyőrséget, minden odesszai munkást, az egész Fekete-tengert! Ej, Kosuba, Kosuba, miért is nem hallgattunk rád?... Milyen értelmetlenség lett így az egészből!

Rogyion még egyszer, utoljára meghajolt szeretett hajója előtt.

- Jól van - mormogta fogai között -, jól van. Rajtunk nem múlik. Mégis föllazítjuk egész Oroszországot. Néhány nappal később utolsó pénzén civil ruhát vásárolt, és egy éjjel átkelt a Dunán, Vilkovo mellett, az orosz partra.

Az volt a terve, hogy a sztyeppén eljut Akkermanig, onnan bárkán vagy hajón Odesszába megy, és Oroszországból szülőfalujáig, Nyerubajszkig már csak egy macskaugrás. Ott azután - majd csak lesz valahogy . . . Rogyion csak egyet tudott biztosan: hogy múltjához minden út el van vágva. Előbbi élete, a rabszolgamatóróz-élet a cár páncélosán és a nehéz munkában eltöltött parasztévek otthon, a sárga és rózsaszín mályvák közötti zsalugáteros kis kunyhóban - mindez örökre el van vágva tőle.

Most - vagy akasztófa, vagy pedig elrejtőzni, lázadást szítani, felgyújtani az uraság kastélyát, vagy bemenni a városba, és megkeresni a szervezetet.

Már útközben rosszul érezte magát. De már nem lehetett megállni. Ment tovább betegen.

És most... Mi történik most veled? Hol fekszik most? Miért csillognak az ajtóban a csillagok? Vagy talán nem is csillagok ezek?

Rogyion körülvette a fekete-tengeri éjszaka. A csillagok halmaza hol kigyulladt, hol elhalványult lázas szeme előtt. Zsibongani kezdett a város, kigyulladt a
108

1

kikötőben a móló, rohantak az emberek, elvegyültek a lobogó lángokban. Puskasortüzek ropogtak hosszan az országút mentén.

Hajóágyú dörgése remegtette meg az éjszakát. Egy fényzórázó csóvája futott végig a halmos parton, fehér fénye megvilágította a házak sötét sarkait, megcsillant az ablakokban, kiemelte a homályból a futó katonák alakjait, a lobogó vörös zászlókat, löszeresládákat, ágyú-

talpakat, az utca közepén elhullott lovakat.
Most a lövegtoronyban látta magát.
Az irányzó szemét a bemérőkészülékre szorítja. A torony magától fordul, a városra céloz az üreges ágyúcső, amelyben belülről tükörsima menet van vágva. Állj! Pontosan szemtől szemben a színház kék kupolájával, ahol a tábornok éppen haditanácsot tart a felkelők ellen. A toronyban hosszan cseng a telefon.
Vagy talán a tücsök ciripel a sztyeppén?
Nem, ez a telefon. A felvonógép lassan emelkedik a hajó fenekéből, egy lövedéket hoz - a lövedék hintázik a láncon -, egyenesen Rogyion kezébe.
Vagy ez talán nem is lövedék, hanem jó hús dinnye?
Ó, milyen jó volna enni egyet! De nem, nem, ez lövedék.

- Lövegtorony . . . Tűz!

S abban a pillanatban megcsendült a füle, mintha kívülről ráütöttek volna a torony páncéljára, s az úgy hangzott, mint a nagydob. Felvillant a láng, és égett szaru illata terjedt el.

Az öböl egész szélességében megrendült. Táncoltak a bárkák az öböl vizén. Egy vasöv feküdt a páncélos és a város közé.

- Lövés!

Rogyion keze olyan forró lett, hogy szinte tüzelt. De íme, a tücsök kristályhegedűje ismét hallatszik a sűrű csillagok és a száraz fűszálak között.

Vagy talán a telefon cseng?

S a második lövedék már magától csúszik a felvonóból a matróz kezébe. Elbánunk a generálissal, csak várj!
109

- Lövegtorony, tűz! Lövegtorony, tűz!

- Feküdj! Ne kiabálj ... talán inni akarsz? Feküdj csöndben...

Második gránát süvített át az öböl felett. Megint hosszú! Nem baj, harmadszorra eltaláljuk! Ne féljete, van elég gránát! A hajófenék tele van.

Pehelynél is könnyebben csúszott elfáradt kezébe a harmadik lövedék, és mégis súlyosabban, mint egy ház. A lehető leggyorsabban kilőni még ezt is. Hogy menél hamarább füst tóduljon ki a kék kupolából. Azután a többi már megy magától...

Mintha már nem csengene a telefon, már nem ciripelnek a tücskök. . . Mind meghaltak odafenn, vagy mi? Vagy talán a hajnal fakad most ilyen csöndben, rózsaszínű fényvel?

A lövegtorony szinte magától visszafordul. "Visszavonulás!" - és a gránát kicsúszik remegő kezéből, visszasüllyed a hajó fenekébe, csak a felvonó láncai csikorognak.

Nem, nem: a korsó hullott ki remegő ujjai közül, s halkan csurog a víz a földre.

És csönd, csönd . . .

"Mi ez, hát mi történt? Eh, eladtátok, elárultátok magukat, ördögadta gyávák! Visszahököltetek? Ha már belefogtunk a verekedésbe, hát ne álljunk meg félúton! Hogy kő kövön ne maradjon!"

- Lődd, lövegtorony, lődd!.. .

- Ó, uramisten, csodatevő Szent Nyikolaj! Feküdj le, igyál még egy kis vizet. Micsoda szerencsétlenség ...

A hajnal gyöngéd, rózsás csendje lágyan borult Rogyion égő arcára. Messze, az aranysárga parton kukorékoltak a kakasok.

110

17. A CÉLLÖVÖLDE GAZDÁJA

Nagyapó és unokája megvitatták a helyzetet, és úgy döntöttek, hogy a beteget egyelőre senkinek sem szabad látnia. Annál kevésbé szabad tehát a városi kórházba szállítani, ahol okvetlenül elkérnék az igazolványát. Nagyapó véleménye az volt, hogy a matrózt egyszerűen a hideg leli, ami nem nagyon komoly betegség, és hamarosan elmúlik. Aztán majd ő maga fogja tudni, hogy mit tegyen.

Eközben már teljesen megvirradt, és ismét ki kellett menni a tengerre.

A beteg ébren volt.

Az éjszakai rosszullettől legyöngülve, mozdulatlanul feküdt hanyatt. Élénk, tiszta szemét a csodatevő szentképre meresztette. A kép előtt egy friss viaszgyertya égett az ócska, meggörbült és megbámult deszkapolcon.

- Hallod? - lépett oda nagyapó a beteghez.

A matróz gyöngén mozgatta ajkait, mintha azt akarná mondani: "Hallom."

- Jobban érzed magad ?

A beteg igenlően hunyta le szemeit.

- Talán ennél valamit?

Nagyapó a polc felé sandított, ahol a kenyér és a kása állt.

A beteg alig észrevehetően megrázta a fejét: "Nem."

- Hát jól van, ahogy akarod. Hallgass ide, fiacskám . . . Nekünk ki kell menni a tengerre halászni. Érted? Mi téged itt hagyunk egyedül, és az ajtót bezárjuk lakattal. Nyugodtan fekhatsz, és megbízhatok bennünk. Éppen olyan emberek vagyunk, mint te - fekete-tengeriek. Érted? Te fekjüdj itt csöndben, és pihenj! Ha valaki kopog, te egyszerűen ne válaszolj, és ennyi az egész. Gavrik meg én mindjárt elindulunk, és majd igyekszünk gyorsan visszajönni. Idekészítek neked vizet a korsóba: ha majd szomjas leszel, igyál... És ne gondolj semmire, légy egészen nyugodt. Érted?

Az öreg úgy beszélgetett a beteggel, mint valami ér-

III

telmetlen kisgyerekekkel, csaknem minden második szó után megkérdezte: "Érted?"

A matróz erőlködve, mosolygó szemmel nézte az öreget, és néha helyeslően pislogott, mintha azt mondaná: ne nyugtalankodj, mindent értek, köszönöm.

A két halász, miután a matrózra rázárta a kunyhó ajtaját, kiment, hogy munka után lásson, és mintegy négy órával később visszatért. Otthon mindent a legnagyobb rendben találtak. A beteg aludt.

Ez alkalommal szerencsájük volt. A hálóból több mint három és fél száz gyönyörű, nagy kölöntét szedtek ki. Nagyapó hálásan nézett a csodatevő szentre, összeharapta ráncos szája szélét, és megjegyezte:

- Jól van. Ma egész jó fogás volt. Bár csak kis rák volt a csalétek, mégis jó nagyokat fogtunk. Adjon isten jó egészséget neked is!

De a csodatevő szent hatalmának teljes tudatában, szigorúan, sőt fölényesen nézett nagyapóra, mintha csak

azt akarná mondani: "És te még kételkedtél, betyár-
nak nevezted engem? Te magad vagy a betyár!"
Nagyapó úgy határozott, hogy ő viszi a kölöntét a
piacra. El kellett végre intézni az ügyet madám Sztoro-
zsenkóval. Hogy lehet az, hogy bármennyi halat visz is
neki, még mindig marad adósság, pénzt meg egy
fillért sem lát? így aztán nincs semmi értelme a halá-
szatnak.

Ma éppen kedvező alkalom kínálkozott az elszámo-
lásra. Ma szegyenkezés nélkül mutathatja meg a hala-
kat. Mind egyforma szép nagyok.

Gavrik persze szintén szeretett volna ma a piacra
menni. Ma biztosan találkozna Petyával, és végre meg-
ihatna egy pohár kvaszt.

De veszélyes volt egyedül hagyni a matrózt, mert ép-
pen vasárnap volt. Ilyenkor a tengerpartra sok ember
jön ki a városból.

Nagyapó vállára vette a még nedves halasládát, és el-
csoszogott a piacra. Gavrik ezalatt friss vizet hozott a
korsóba, betakarta a matróz lábát, hogy ne csípjék a le-
112

gyek, belakatolta az ajtót, és egy kis sétára indult. Itt
egész közel, a tengerparton különböző szórakozóhelyek
voltak: egy kis nyári vendéglő kerthelyiséggel, kugli-
pálya, céllövölde, körhinta, szódavizes bódék meg egy
másik házikó, ahol törökmézet és egyéb keleti édessé-
geket árultak, erőmérő készülék, pofozógép - egyszó-
val valóságos vurstli. Itt sétálni és bámészkodni öröm-
ünnepp volt Gavrik számára. A nagymise még csak most
kezdődött meg.

A tengerparti templomokban most húzták a másodi-
kat. A harangszó ünnepélyesen szállt a levegőben, a
tenger meredek partja fölött.

Csak a magasban lengedezett valami gyöngye szellő,
és néha megkergette az égen úszkáló fehér bárányle-
legeket, melyek olyan fényesen csillogtak, mint a ten-
gerparti templomok harangjainak csengése.

A szórakozás még valójában nem kezdődött meg, de
néhány ünneplőbe öltözött városi polgár már ott bá-
mészkodott, és várta, hogy mikor húzzák le a körhinta
vitorla vászonból készült takaróját.

A kuglipálya felől idehallatszott a keskeny deszka-
pályán guruló nagy golyók zörgése. A golyó nagyon so-
káig gurult, a csikorgó zaj mindinkább gyöngült, míg
végre, kis szünet után a sárga akáccal benőtt kerítés
mögül hallani lehetett a földöntött kuglibabák dübörgő
zaját.

Valaki időnként egyet-egyét lőtt a lövöldében. A lövés
pukkanása után néha törött cserép vagy üveg csöröm-
pölése ütötte meg a fület, vagy valamelyik mozgó célpont
szerkezetének nyikorgása.

A lövölde feltartóztathatatlanul vonzotta magához
Gavrikot. Odament a bódéhoz, és a korlát mellett meg-
állva, mohón szaglászta a löpor ólmos füstjét. A lövedék
különös, savanykás és fojtó szagát érezte még a nyelv-
vén is.

Ó, ezek a fegyverek olyan csábítóak az állványokon!
A puska kis kemény agya, szép tisztán kifaragva súlyos,
szinte a vasnál is tömörebb fából, amelyre hálószerű be-
1171

vágásokat reszeltek azon a helyen, ahol a legjobb fogás esik rajta, hogy a kéz ne csúszkáljon. A puska csöve hosszú, vastag, fényesre csiszolt, kékes színű acélból van, s a végén, mint egy borsószem, akkora kis lyuk látszik. A cső végén acélból kék célgömb. És olyan könnyű és egyszerű felnyitni a puska závarját.

Még a leggazdagabb kisfiúk is csak ábrándozhattak ilyen puskáról. Összeszorult a szívük, amikor kimondták ezt a szót: "montekrisztó". Ez az egy szó kifejezte a mesebeli gazdagság, boldogság, dicsőség és bátorság fogalmát. Egy ilyen "montekrisztó" sokkal többet ért, mint ha valakinek saját kerékpárja volt.

Azokat a fiúkat, akiknek montekrisztójuk volt, jól ismerték, messze az utcájuk határain túl. Csak így beszéltek róluk: "Az a Vologya a Richelieu utcából, akinek montekrisztója van."

Gavrik persze álmodni sem mert egy montekrisztóról.

Még arra sem gondolhatott, hogy a montekrisztóból lőjön egyet, mert egy lövés szörnyen sokba került: öt kopékba. Csak nagyon gazdag ember engedhette meg magának az ilyesmit.

Ábrándjai csak odáig terjedtek, hogy egyszer célózhasson egy ilyen csodálatos fegyverrel. A lövölde gazdája néha nagylelkűen hozzá is segítette őt ehhez az élvezethez.

Most azonban volt valaki a lövöldében, tehát erre még csak gondolni sem lehetett. Talán majd ha az a lövész elmegy, akkor megkéri a gazdát, és azután...

De a látogató egy csöppet sem sietett. Ott állt, szándálba bújtatott izmos lábait szétvetve, és nem annyira lövöldözött, mint inkább beszélgetett a lövölde gazdájával.

Gavrik elleste a pillanatot, amikor a gazda odatekin-tett, és köszönt:

- Adjon isten, bácsi, kellemes ünnepeket!

A gazda méltóságteljes fejbőlintással fogadta a köszön-tést, amint az egy ilyen rendkívül szórakoztató intéz-mény tulajdonosához illett. Ez jó jel volt. Úgy látszik,

114

a gazda jókedvű, és nagyon könnyen lehetséges, hogy

Gavrik ma kézbe veheti a montekrisztót.

A kisfiú úgy vélte, hogy ezek után közelebb léphet.

Csendesen megállt, a bódé küszöbén.

Mohó lelkesedéssel bámulta a falra akasztott pizto-lyokat, a korlátot, amelynek neki lehetett támaszkodni a könnyebb célzás kedvéért. A színesre festett célfigurák egyike különösen megtetszett neki.

Ágyúkkal és zászlókkal díszített, apró japán páncélos hajó volt ez, a bádogra festett tenger élénkzöld hullá-main. A tengerből kis pálcika állt ki, végén egy piros ponttal. Csak ezt a pontot kellett eltalálni, és a páncélos nagy robajjal kettétört és elmerült, helyébe pedig a robbanást ábrázoló bádoglegyező ugrott elő.

Természetesen a doboló nyulak, balerinák, halászok - a horog végén egy ócska bakancs - és a végtelen szala-gon mozgó üvegek között ez a japán cirkáló foglalta el az első helyet. A nagyszerű és ötletes cirkáló valóban művésziesen volt megfestve.

Mindenki tudta, hogy a japánok nemrégén Csuzima

közelében a tenger fenekére küldték az egész orosz flottát, és a lövészek között mindig akadt egy-egy hős, aki bosszút akart állni a japánokon.

A lövöldében volt még egy valódi szökőkút is. De ezt csak külön megrendelésre indították el. A gazda a vékony vízsugár tetejére könnyű kaucsuklabdát helyezett. A vízsugár fűrgén játszott a labdával: hol magasba emelte, hol leeresztette, forgatta. Ez valóságos csoda volt, a természet csodája. Hihetetlenül nehéz volt a labdát eltalálni. Egyesek megkockáztatták, ellőttek 10-15 golyót is, de legtöbbször eredménytelenül távoztak.

Ám ha valaki mégis eltalálta a labdát, akkor ingyen lőhetett még egyet.

- Szóval semmi különös nem történt maguknál tegnap este? - folytatta a beszélgetést a látogató, miközben nagy kezével ide-oda forgatta az elegáns kis puskát, játszadozott vele.

- Nem, semmi különös.

115

-Ügy...

Körülnézett, hogy mire célozzon. Levette kék szemüvegét; a szemüveg helyén, húsos orrán két korallszínű bevágás látszott. A doboló nyúlra célzott. Azután meg^gondolta magát, és leeresztette a puskát.

- És az itteni halászok sem meséltek semmi érdekeset?

- Nem meséltek.

- Hm ...

Ismét felemelte a montekrisztót, majd megint leeresztette.

- Én pedig úgy hallottam, hogy tegnap este itt a parttal szemben egy ember a Turgenyevvöl a tengerbe esett. Semmit sem hallott erről?

- Semmit.

Gavriknak elakadt a lélegzete, mintha hirtelen egész vödör jeges vízzel öntötték volna le. Szíve összeszorult, jóformán teljesen elállt a szívverése. Lába remegett. Nem mert megmozdulni.

- Pedig ezt az embert állítólag a rendőrség is üldözi. És itt ugrott le a hajóról. Itt ni, szemben a parttal. Nem tud róla?

- Most hallom először.

A lövöldés már nagyon unta a bajuszos fecsegését. Udvarias méltósággal forgatta kezében a patronokkal telt zöld kartondobozt, de közben nagyokat ásított. Az volt a véleménye - és jogosan -, hogy ha valaki bejön a céllövöldébe, az lövöldözzön. Ha pedig mindenáron beszélgetni van kedve, hát miért ne? Lehet beszélgetni is, de csak két lövés között. Lehet beszélgetni, de persze csakis valami érdekes témáról: például a kerékpárversenyről vagy pedig az orosz-japán háborúról.

A gazda titkos szenvedélyektől meggyötört, izzadt, ráncos arcán szörnyű unalom ült. Gavrik tiszta szívből sajnálta, mert mint minden gyerek, ő is nagyon szerette ezt a pofaszakállas, görbe lábú embert, akinek szőrös, tetovált melle ki-kivillant az inge alól.

Gavrik tudta, hogy bár a lövöldés igen jól keresett, mégsem volt soha egy vasa sem. Mindig tartozott valaki-

116
nek, mindig tele volt gondokkal. Azt beszéltek róla, hogy valamikor híres cirkuszi műlovar volt, de egyszer valami

aljasságért ostorával a cirkuszigazgató arcába vágott. Erre persze kidobták. Egy fillér nélkül került az utcára, később löversenyen kezdett játszani, és a játékszenvedély lett a veszte. Most mindenféle szerencsejátékot játszott, még azt sem vetette meg, hogy a gyerekekkel "snúrozzon" aprópénzben.

A játékszenvedély folytonosan gyötörte lelkét. Azt is beszélték róla, hogy néha eljátszotta még a rajta levő ruhát is. Például a cipő, melyet viselt, nem az övé volt. A sajátját még a nyár elején elvesztette "huszonegyezés" közben, és most, amikor este bezárta a bódét, lehúzta a cipőt, és mezítláb ment haza. Hóna alatt vitte a puskákat és pisztolyokat egy kis ládában, amelyet megőrzés végett reggelig egy ismerős házmesternél hagyott a Kis Arnauta utcában, nehogy éjszaka elkártyázza.

Egy alkalommal - ezt Gavrik saját szemével látta - fél rubelba fogadott egy úrral, aki a tengerparton sétált, hogy montekrisztójjával röptében lelő egy verebet. Persze ezt a fogadást is elvesztette.

Gavrik szinte könnyekre fakadt, úgy sajnálta a gazdát, amikor az mesterkéltén vállat vont, és végül könyökig dugta kezét lyukas zsebén keresztül rongyos kabátja bélésének mélyébe. Kihúzott onnan egy félrubelost, és sápadt arccal nyújtotta át az úrnak. Az úr nevetve visszaakarta utasítani, mondván, hogy csak tréfa volt. De a lövöldés olyan furcsa, szánalmas, de egyben fenyegetően vérben forgó szemekkel nézett rá, hogy zavartan elvette a félrubelost, és sietve nyersselyem kabátja zsebébe dugta.

Ezen a napon a lövöldés ebédidőben sem zárta be a bódét.

Nem ment ebédelni.

- ... Azt tanácsolom, uram, hogy lőjön a balerinára. Meg fogja látni, hogy milyen pikánsán mozgatja a lábát - szólalt meg a gazda lengyeles kiejtéssel, hogy befe-

118

jezze végre az unalmas társalgást, és a látogató figyelmét ismét a céllövésre terelje.

- Mégiscsak furcsa, hogy senki sem tud semmit - mondta a látogató, és ebben a pillanatban megpillantotta Gavrikot.

Futólag végignézett rajta.

- Kisfiú, te idevalósi vagy?

- Idevalósi - mondta meglepően gyöngye, vékony hangon a fiú.

- Halász?

- Halász.

- Mit szégyelled magad? Gyere ide, ne félj .:;

Gavrik ránézett a szúrós, kipödört bajuszra, amelyik olyan feketén csillogott, mintha cipőkrémmel kenték volna be, majd a vendég arcán keresztül-kasul ragasztott tapasztcsíkokra, és gépiesen mozgatva lábát, rémülten lépett közelebb.

18. KÉRDÉSEK ÉS FELELETEK

- Apád, anyád van?

- Nincs.

- Hát kinél lakol?

- Nagypónál.

- Mi a nagyapád?
- Öreg.
- Hát persze hogy öreg, és nem fiatal. De mivel foglalkozik?
- Halat fog.
- Szóval halász.
- No igen, halász.
- Hát te mi vagy ?
- Fiú.
- Világos, hogy fiú, és nem kislány. De azt kérdezem, hogy te mivel foglalkozol.
- En semmivel. Segítek a nagyapámnak.
- Szóval együtt halásztok?

119

- Ehe.
- Ügy, értem. Hát hogy halásztok?
- Hát egyszerûen. Este kirakjuk a hálót, aztán reggel kihúzzuk a halakat.
- Szóval bárkával jártok ki a tengerre?
- Ehe.
- Mindennap?
- Hogyan? Mit kérdezett, bácsi? Nem értem.
- Hogy milyen nehézfejû vagy! Azt kérdeztem, hogy mindennap kimentek-e a bárkával a tengerre.
- Hát hogyne!
- Reggel és este?
- Nem.
- Hogyhogy nem?
- Csak reggel.
- Hát este?
- Este is.
- Hát akkor miért mondod, hogy csak reggel, amikor este is?
- Nem. Este csak kirakjuk a hálót. De a halakat reggel húzzuk ki.
- Értem. Szóval este is kimentek.
- Nem. Este csak a hálót rakjuk ki.
- Ó, uramisten! De ahhoz, hogy kirakjátok a hálót, előbb ki kell menni a tengerre!
- Hát persze!
- Szóval este is kimentek?
- Nem, este nem húzzuk ki. Csak reggel húzzuk ki.
- De este is kimentek a hálót lerakni ?
- Hát persze!
- Szóval este is kimentek?
- Ehe.
- No látod, milyen nehézfejû vagy! Nehéz veled beszélni. Miért vagy te ilyen nehézfejû?
- Én még kicsi vagyok.

A bajuszos úr gúnyosan mosolyogva tetőtől talpig végignézte Gavrikot, és könnyedén, de azért elég alaposan egy barackot nyomott a feje búbjára.

120

- Ej, te halász!
- ' Pedig a kisfiú egyáltalán nem volt nehézfejû. Azonnal megérezte, hogy a bajuszos ravasz és veszélyes ellenfél. Itt járkal a parton, és a matróz után érdeklődik. Csak úgy tesz, mintha célba löni jött volna. A valóságban pedig ki tudja, mi van a fejében? Biztos valami detektív. Még képes és kiszagolja valahogy, hogy éppen az ő

kunyhójukban rejtőzik a szőkevény. Vagy talán már, isten őrizz, ki is nyomozta!

Gavrik nyomban elhatározta, hogy buta kisfiúnak teteti magát. A kis butától pedig nem lehet sokat megtudni.

Azonnal ostoba képet vágott, olyat, amilyennek egy buta kisfiú arcát elképzelte, értelmetlenül kimeresztette szemeit, egyik lábáról a másikra állt, és ujjaival pattanását vakargatta.

A bajszos látta, hogy értelmetlen és ostoba kisgyerekekkel van dolga; elhatározta, hogy előbb megbarátkozik vele, azután majd mindenről kifaggatja. Helyesen gondolta, hogy a gyerekek kíváncsiak, és jó megfigyelők, tehát jobban tudják, mint a felnőttek, hogy mi történik körülöttük.

- Hogy hívnak, kisfiú?

- Gavrik.

- Úgy. Szóval Gavrik.

- Ehe. Gavrik.

- Nos, tudod mit, Gavrik, akarsz löni egyet?

Gavrik a füle tövéig elpirult. De rögtön észbe kapott, és tovább játszva az ostobát, vékony hangon csipogta:

- Nincs nekem pénzem, bácsikám.

- Tudom én jól, hogy nem vagy kapitalista. Nem tesz semmit. Lőhetsz egyet, majd én megfizetem . . .

- Bácsika, maga csak ugrat engem . . .

- Nem bízol bennem? No, jól van . . . Ide nézz!

S a bajszos e szavakkal egy egészen új, fényes ötköpekost dobott az asztalra.

- Lőj!

Gavrik a boldogságtól egészen elfulladva, határozat-

121

lanuí nézett a iövöidésre. De annak arcán már szigorúari hivatalos kifejezés ült. Ez aztán kizárta a barátságos kacsintásnak még a lehetőségét is.

Ügy nézett a kisfiúra, mintha soha nem látta volna,

és az asztal fölé hajolva, udvariasan megkérdezte:

- Mivel óhajt inkább löni, fiatalember: pisztollyal vagy puskával?

Gavrik ekkor igazán ostobának érezte magát, annyira zavarba jött ettől a váratlanul rázuhanó nagy szerencsétől. Zavartan mosolygott, és szinte dadogva suttogta:

- Montekrisztóval.

A céllövöldés elegáns mozdulattal megtöltötte a puskát, és átnyújtotta Gavriknak. Gavrik nagyot szippantott, rádőlt a korlátra, és megcélzott egy üveget. Persze jobban szeretett volna a japán cirkálóra löni. De félt, hogy nem találja el, az üveg pedig jó nagy volt. Igyekezett mennél hosszabb ideig elhúzni a célzás élvezetét. Rövid ideig az üvegre célzott, azután a nyúlra, majd a cirkálóra, végül visszatért az üveghez. Ide-oda sétáltatta a célgömböt a levegőben, közben nagyokat nyelt, és rémulten gondolt arra, hogy ha meghúzza a ravaszt, a puszka elsül - és vége lesz ennek a nagy boldogságnak. Nagyot sóhajtott, letette a puskát, és bűnbánóan rátekintve a Iövöidésre, a bajszoshoz fordult.

- Tudja mit, bácsi: én inkább nem is lövök, már célloztam, és ez nekem éppen elég, inkább fizessen nekem egy szódavizes limonádét. Ez még olcsóbb is lesz.

A bajuszosnak nem volt semmi ellenvetése, és - mi-
közben igyekeztek elkerülni a lövöldés lenéző, de
ugyanakkor közömbösen mosolygó tekintetét - elindul-
tak a limonádéárus bódéja felé.

A bajuszos itt olyan bőkezűnek bizonyult, hogy Gav-
riknak tátva maradt a szája. A szódavizes limonádé he-
lyett, ami két kopekba került volna, egy nagy üveg
Ibolya limonádét rendelt nyolc kopekéért.

Gavrik szinte nem is hitt a saját szemének, amikor a
limonádés a nagy fehér üveget eléjük tette. Az üvegre
gyönyörű, lila színű, díszes címke volt ragasztva, és a
122

dugó, ugyanúgy, mint a pezsgősüvegeknél, vékony réz-
dróttal volt lekötve. Az árus kibontotta a drótot.
Halk, finom pukkanással jött ki a dugó az üvegből -
nem úgy, mint ahogyan a kvasz pukkan -, és az átlát-
szó folyadék azonnal pezsegni kezdett. Az üveg szájából
könnyű pára szállt fel, és valóban a legfinomabb, valódi
ibolyaillatot árasztotta.

Gavrik óvatosan két kézre fogta a poharat, mint va-
lami kincset érő aranyserleget, és a szemébe sütő naptól
hunyorogva inni kezdett. Az illatos szénsav a torkán
keresztül az orrába tódult.

Mohón nyelte a gazdagoknak ezt a csodálatos italát,
és úgy érezte, hogy az ő diadalát nézi az egész világ:
a nap, a felhők, a tenger, az emberek, a kutyák, a kerék-
párosok, a körhinta falovacskái, a városi uszoda pénz-
tárosnöje ... És mind azt mondják: "Nézzétek, nézzétek,
ez a fiú Ibolya limonádét iszik!"

Egy apró, türkizszínű gyíkocská kúszott elő a napra
a burján alól, hogy sütkérezzék egy kicsit, és körmöcs-
kéjével jó erősen belekapaszkodott a terméskő oldalába.
Még ez a kis hulló is hunyorog szemecskéikkel kacsinga-
tott a kisfiúra: "Nézzétek a szerencse fiát! Ibolya
limonádét iszik!"

Gavrik ivott, és közben azon törte a fejét, hogyan fog
kibújni a reá váró kérdések özöne alól, ha a bajuszos
ismét faggatni kezdi. Gyors haditervet készített, és így
várta a további kérdéseket.

- Nos, Gavrik, hogy ízlett a limonádé?
- Köszönöm szépen, bácsika, életemben ilyen fino-
mat még nem ittam.
- Azt elhiszem. Most pedig mondd meg: kimente-
tek-e tegnap este a tengerre ?
- Kimentünk.
- Láttátok-e a Turgenyev hajót?
- Hát persze! Majdhogy össze nem szaggatta horgain-
kat a kerekével.
- És a hajóról senki sem ugrott le?

A bajuszos közvetlen közeiből, mereven nézte a fiút
123

Szűrés szeméveí. Gavrik kényszeredetten mosolygott, és
túlzott izgalommal, gyorsan beszélni kezdett:

- De isten bizony leugrott! Süllyedjek el, ha nem
igaz. Ügy leugrott, hogy a víz csak úgy fröcskölt minden-
felé. És aztán csoda gyorsan úszott! ..
- Megállj! Nem hazudsz? Hová úszott?
- Isten bizony nem hazudok! Krisztus keresztjére
esküszöm!

Itt Gavrik, bár tudta, hogy ez bűn, mégis négyszer

keresztet vetett.

- Úgy úszott, de úgy úszott. ..

És a karjait nagy lendülettel mozgatva kezdte mutatni, hogyan úszott a matróz.

- De hová?

- Arra - mutatott Gavrik a tenger felé.

- Na és hova lett?

- Aztán felszedte egy bárka.

- Bárka? Milyen?

- Tudja, bácsi, olyan nagy, sötét vitorlás bárka.

- Idevalósi?

- Nem.

- Hát hová való ?

- Nagy Forrásra... De lehet, hogy Lüstdorfba.

Olyan nagy sötétkék, és a fele piros ... A bárka felszedte azt az embert, azután, nagy sebesen továbbment, egyenesen Lüstdorf felé. Isten bizony . . .

- A bárka nevét nem tudod?

- Dehogynem: Szonya.

- Szonya? Nagyszerű! De mondd csak: nem hazudsz?

- Isten bizony, úgy legyenek boldog, hogy vagy Szonya vagy Vera.

- Szonya vagy Vera?

- Igen, Szonya vagy Vera, esetleg Nagya.

- Te, vigyázz . . .

Ekkor a bajuszos a limonádéárus felé fordult, és ahelyett, hogy fizetett volna neki, valamit súgott a fülébe, amitől az ember arca egyszerűen elhalványodott.

124

Azután odabólintott a fiúra, és sietve megindult a város felé, abban az irányban, ahonnan a helyi érdekű vasút indul.

Gavrik pedig éppen ezt várta.

19. MÁSFÉL FONT ÁRPA

Minél hamarabb figyelmeztetni kell a matrózt.

Gavrik azonban szerencsére értelmes és óvatos gyerek volt. Mielőtt hazatért volna, elindult a bajuszos után, és messziről figyelte mindaddig, amíg az el nem tűnt az utca végén, az állomás irányában.

Csak akkor szaladt haza a kunyhóba.

A matróz aludt. De amint meghallotta a zár kattánását, felugrott, és az ágy szélére kuporodva, mereven bámulta az ajtót fényes, ijedt szemével.

- Ne féljen, bácsi, csak én vagyok. Feküdjön le!

A beteg lefeküdt. Gavrik sokáig pizmogott a sarokban. Úgy tett, mintha a kerek, fűzfavesszőből font kaskába dobált horgokat vizsgálná. Nem tudta, hogyan kezdjen a dologhoz, nem akarta túlságosan megijeszteni a beteget.

Végül odament az ágyhoz, és ott topogott egy ideig, egyik lábát a másikhoz dörzsölgetve.

- Jobban érzi magát, bácsi?

- Jobban.

- Érti, amit mondok?

- Értem.

- Akar enni?

A beteget még ez a rövid beszélgetés is kimerítette, ezért tagadóan intett, és lezárta szemét.

Gavrik néhány percig békén hagyta, azután ismét megszólalt, a lehető legbarátságosabb hangon:

- Bácsi, maga ugrott le tegnap a Turgenyev hajóról?

A beteg kinyitotta a szemét, és alulról fölfelé, figyelmesen szemügyre vette a fiút, de egy szót sem szólt.

125

- Bácsi, figyeljen rám - suttogta Gavrik, és leült az ágy szélére. - Csak ne izguljon, feküdjön csöndesen. .. És roppant óvatosan elmondotta neki, hogyan ismerkedett meg a bajuszossal.

A beteg ismét felugrott, és az ágy szélén ülve, mindkét kezével erősen belekapaszkodott a deszkába. Merev, tágra nyílt tekintetét le nem vette Gavrikról. Homlokát kiverte az izzadság. De egész idő alatt néma maradt.

Csak egyszer tört meg a jég, akkor, amikor Gavrik a bajuszos arcán végighúzódo friss sebhelyről beszélt. Ennek hallatára a beteg szemében valami vad és vidám úrán ravaszság villant fel, és fogai között halkán mormogta:

- Ügy látszik, megkarmolta őt egy macska.

Azután izegni-mozogni kezdett, és a falba kapaszkodva, nagy nehezen felállt.

- Gyerünk - mormogta, és tehetetlenül nézett maga köré. - Gyerünk valahová... az ég szerelmére!

- Bácsi, feküdjön le. Hisz maga beteg!

- Gyerünk . . . Gyerünk . . . Add ide gyorsan az ingem . . . Hol a holmim?

Teljesen elfeledkezett arról, hogy a felsőruháját levette a tengerben, és tehetetlenül keresgélt lesoványodott kezével az ágy körül. Sápadt, borotvátlan arcával, fehér ingben és alsónadrágban olyan volt, mint egy örült.

Olyan szánalmas és egyben olyan fenyegető volt az egész ember, hogy Gavrik már-már el akart szaladni ijedtében.

Mégis leküzdötte félelmét, belekapaszkodott a beteg karjába, és megpróbálta szelíd erőszakkal visszafektetni az ágyba. Szinte sírva mondogatta:

- Bácsi, vigyázzon magára, feküdjön le!

- Engedj el! Én most mindjárt elmegyek. ..

- Hová menne alsónadrágban?

- Add ide a ruhámat. ..

- Mit mondott, bácsi? Milyen ruhát? Feküdjön vissza. Nem volt magán semmiféle ruha. ..

126

- Engedj el! Megyek. ..

- Maga azt sem tudja, mit csinál, bácsi! Olyan, mint egy kisgyerek! Feküdjön le, ha mondom! - kiáltott rá türelmét veszítve, haragosan Gavrik. - Mit is vacakolok itt magával, mint egy gyerekkel?!

A beteg megszeliődülve lefeküdt, és Gavrik látta, hogy szeme ismét lázasan fénylik.

A matróz összeráncolta homlokát, és halkán, vontatottan mormogott:

- Krisztus szerelmére . . . vezessen el valaki. . . Engedjete, megyek a bizottsághoz . . . Nem. tudjátok, hol van az odesszai bizottság? . . . Ne lőjete, az ördög vigye el, még az egész szőlőt összelövitek. . .

Félig eszméletlenül, lázasan félrebeszélt.

"Baj van" - gondolta magában Gavrik.

Kívülről léptek hallatszottak. Valaki a dudvarengéte-
gen keresztül egyenesen a kunyhó felé tartott.

Gavrik összehúzta magát, még lélegzeni is alig mert.

A legszörnyűbb gondolatok kerengtek az agyában.

Egyszerre csak ismerős köhögést hallott. A kunyhóba
belépett nagyapó.

S abból, ahogy az öreg ledobta a küszöb mellett az üres
ládákat, ahogy kifújta az orrát, és hosszan, mérgesen
hányta magára a keresztet a csodatevő szent képe előtt,
Gavrik azonnal megértette, hogy nagyapó berúgott.

Ez nagyon ritkán fordult elő nagyapóval, és mindig
valamely rendkívüli esemény következtében ivott, akár
vidám volt ez az esemény, akár szomorú.

Ez alkalommal, abból ítélve, ahogy az öreg a csodatevő
Szent Nyikolajt nézegette, az esemény minden valószí-
nűség szerint szomorú lehetett.

- Vett húst csaléteknek, nagyapó ?

- Húst csaléteknek?

Az öreg keresztülnézett Gavrikon, és az orra alá dugta
öklét.

- Nesze hús! Edd meg! És köszönd meg a mi vacak
csodatevőknek... Imádkozz ehhez az öreg mélékhöz,
hogy pukkadna szét a neve napján! Nagy halakat fogni,
127

azt tud, de rendes árat elérni a piacon - ahhoz már
nem ért! Mit szólnak ehhez, uraim? Ilyen halakért har-
minc kopekot adnak, száz darabért! Hát láttak már
ilyet?

- Harminc kopejkát? - tátotta el a száját Gavrik.

- Harmincat, hát na ... Ha nem igaz, ne tudjak innen
elmozdulni! Mondom neki: "Ilyen áruért harminc kope-
kot? Hát nem fél az istentől, madám Sztorozsenko?!" Ő
meg azt mondja nekem: "Nálunk az isten nem avat-
kozik bele a piaci árakba, Nálunk is más árak vannak,
meg az istennél is. Ha nem tetszik, menjen a zsidóhoz,
lehet, hogy ott egy-két kopekkal többet kap, csak előbb
fizesse meg a nyolcvan kopek adósságát." Hát láttak már
ilyet? Hát nem kell szemén köpni az ilyen asszonyt? Hát
tudják meg, uraim, hogy én bizony szemén köptem! Az
egész piac szeme láttára! Isten bizony! Egész teleköptem
a szemét!

Beszéd közben nagyapó néhányszor sietve keresztet
vetett.

Persze egy kicsit füllentett az öreg. Nem köpött ő sen-
kit sem szemén. Csupán elsápadt dühében, és gyorsan
beleszórta a halakat madám Sztorozsenko kosarába, mi-
közben mérgesen mormogta: "Itt van, szedje össze
és süllyedjen el! Akadjon a torkán!"

Madám Sztorozsenko nyugodtan megszámolta a hala-
kat, átnyújtott nagyapónak tizenkét kopekot, és röviden
megjegyezte: "Most kvittek vagyunk."

Nagyapó átvette a pénzt, majd tehetetlen dühében re-
megve azonnal bement egy pálinkásboltba, és hat kope-
kért egy kis üveg vörös címkés vodkát vett. Amint ki-
lépett az utcára, rögtön egy külön erre a célra szolgáló
vasdarabbal, amely az italbolt melletti akácfához volt
erősítve, kihúzta a dugót az üvegből, és remegő kezével
a szájához emelte az italt. Egy hajtásra kiitta az egészet,
az üveget pedig odavágta az út közepére, holott az üres

üvegért egy kopekot visszakaphatott volna.
Azután megindult hazafelé, útközben unokájának vásárolt egy kopekért egy "vörös kakas" nyalókát. Az öreg
128

még mindig azt hitte, hogy Gavrik egészen kisfiú. És vett még két fehér peracet a beteg matrónának.

A megmaradt pénzért pedig másfél font árpát vásárolt.

Útközben olyan dühbe gurult, hogy legalább tízszer megállt, és mérgesen köpködött, miközben meg volt győződve arról, hogy minden alkalommal madám Sztorozsenko gonosz szemébe köp.

- Isten engem úgy segítjen! - fejezte be nagyapó, édeskés vodkaszagot lehelve Gavrik arcába, és a fiú kezébe nyomta a nyalókát. - Kérdezz meg akárkit a piacon! Az egész piac látta, hogy köptem bele abba a gonosz szemébe. Te, fiacskám, szopogasd a nyalókát, nincs semmi baj.

Az öregnek ekkor eszébe jutott a beteg, és a két peracet mindenáron a kezébe akarta nyomni.

- Hagyja békében, nagyapa! Épp most aludt el, hadd pihenjen!

Nagyapó óvatosan letette a két peracet a párnára, a beteg matróz feje mellé, és suttogva mondta:

- Pszt! Pszt! Hadd pihenjen most! Azután, ha felébred, majd megeszi. Folyékonyát most nem szabad neki enni: nagyon gyöngék a belei, de a perac, az más, azt szabad. . .

Az öreg egy kis ideig csöndesen nézegette a két peracet és a beteget, azután megcsóválta a fejét, és szelíden megjegyezte:

- Alszik, semmit sem hall. Ej, matróz, de rossz bőrben vagy!

Leterítette kabátját a sarokba, és lefeküdt.

Gavrik kiment a konyhából, körülnézett, és behúzta maga után az ajtót. Elhatározta, hogy egy percnyi késedelem nélkül, azonnal elmegy Közei-Malomba, Tyerentyij bátyjához.

Ezt még akkor elhatározta, amikor a beteg lázasán félrebeszélte, és a "bizottság" szót emlegette. Gavrik nem tudta pontosan, hogy mi az a bizottság, de egyszer régebben hallotta ezt a szót Tyerentyijtől is.

9 un

29

20. REGGEL

Amikor Petya reggel felébredt, nagyon csodálkozott, hogy a városi szobában találta magát, a nyár folyamán rég elfelejtett bútorok és tapéták között.

A redőny keskeny hasadékan belopódzó napsugár átszelte a szobát. A poros levegőt mintha fentről lefelé ferdén füst szelte volna ketté, apró porszemek, szálacskák, pihék ragyogtak ebben a fényes csíkban, forogtak, táncoltak a levegőben, és ugyanakkor mozdulatlanok is voltak. Valóságos ragyogó falat alkotott ez a fénysáv. Mikor egy nagy őszi légy repült rajta keresztül, egy pillanatra mintha kigyulladt volna, de a láng azonnal el is aludt.

Itt nem hallatszott a kacsák gágogása, sem a tyúkok hisztérikus kotkodácsolása, sem a pulykák buta fecsegése, sem a verebek friss csiripelése az ablak alatti sze-

derfa ívben meghajló, vékony ágain.

Egészen más zaj volt odakint, mint bent a hűvös lakásban.

Az ebédlőben időnként halkan megreccsentek a bécsi székek. A konyhában muzsikált a mosogatótál, amelyben a meg-megpendülő poharakat mosogatták. Felhangzott apjának - Petya így képzelte el - "szakállas" hangja: mélyebben, városiasán, idegenül hangzott. A villanycsengő hangja betöltötte a folyosót. Csapkodták az ajtókat, hol az előszobaajtót, hol a konyhaajtót, de Petya mindig felismerte a hang után, hogy melyik ajtót csapták be.

Közben kívülről, valamelyik utcai szobából - igen, a néniéből! - szünet nélkül hangzott a házalók és utcai árusok éneklő hangja. Egymás után jöttek vendégszerpelni az udvarba, és mindegyik elénekelt egy-egy rövid áriát.

- Sze-e-net! Sze-e-net! - énekelte valahonnan mesz-sziről egy orosz tenor, mintha elmúlt boldogságát, elszállt szerencséjét akarta volna megsiratni. - Sze-e-net!
130

A köszörűs komikusán mély basszus hangja foglalta el a helyét:

- Kést, ollót köszörülni... Ké-é-st, o-ol-lo-ót, beretvát!...

A köszörűs után megjelent a drótos; férfias, bársonyos baritonja betöltötte az udvart:

- Drótozni-föltözni... javítani... Vödröt-lábost-fazekat!...

Beszaladt az udvarra egy gyümölcsárusnő; úgy látszik, nem tudott énekelni, mert fülsértő hangon, szónokolva kínálgatta áruját:

- Alma, körte, paradicsom! Alma, körte, paradicsom! Egy szomorú ószeres valami régi kupié dallamára énekelte:

- Ócska holmi, öreg holmi! Ószeres ... Ószeres ...

Végül megkoronázta ezt a koncertet egy kintornás, vadonatúj Nyecsada hangszerén egy búbajos nápolyi dalt játszott, majd felhangzott egy utcai énekesnő hangja:

Szellő a lombok közt frissen kél,
dalol a bús csalogá-ány,
tegnap még nagykendőt viseltél,
ma már se-e-lymet viselsz csupá-án.
Szólj, kis pacsirtám, zengd az éneked,
csitítsd el bús szí-í-ívetem...

- Sze-e-net, sze-e-net! - csendült fel az orosz tenor rögtön azután, hogy a kintornás eltávozott.

És a koncert előlről kezdődött.

Ugyanakkor az utcáról behallatszott a kocsikerekek zörgése, a helyiérdekű vasút zakatolása és egy katonabanda zenéje.

Ebben a furcsa zaj egyvelegben egyszerre csak felbúgott egy szörnyen ismerős hang, aztán valami kattant, felhúzódott, és egymás után néhányszor, kimért, egyforma időközökben, rugalmas, csengő hangú ütések hallatszottak.

Mi ez? De hisz ez a falióra! Az a híres falióra,
131

amelyet a családi legenda szerint papa valami lutrin

nyert, még vőlegény korában.

Hogy is felejtette el Petya ezt az órát? Az ám, hát persze hogy ez a falióra! Az órát "ütötte"! Csak nem sikerült megszámolnia, hogy hányat. Annyi biztos, hogy sokat: vagy tízet, vagy tizenegyet.

Istenem! A nyaralóban mindig hét órakor kelt...

Kiugrott az ágyból, gyorsan öltözött, megmosdott - a fürdőszobában! És bement az ebédlőbe, hunyorgatva az ablakon besütő napfénytől.

- Nem szegy elled magad?! - kiáltott rá a néni, fejét csóválva, de közben boldogan mosolygott a nyaralásban nagyra nőtt, napbarnított unokaöccsére. - Tizenegy óra. Nem költöttünk fel, meg akartuk nézni, hogy meddig fogsz az ágyban lustálkodni, te falusi hétaalvó! No, nem baj! Elfáradtál az utazástól. Ül le gyorsan! Tejjel vagy tej nélkül iszod a teát? Pohárban vagy a te csészédben?

Igaz is, hát ezt is elfelejtette volna? Az ő csészéje! Hisz neki volt "saját csészéje", nefelejcsékkal díszített porcelán csésze, rajta aranybetűs felirat: "Petyának - neve napjára." Dunyától kapta ajándékba még a múlt évben.

Ni csak, ez meg itt a szamovár. Ügy látszik, erről is megfeledkezett. A percc is ott melegszik a szamovár fülén csüngve, és a fehér fémből készült, körte alakú cukortartó meg a cukorfogó.

Itt pedig egy zsinóron lóg a csengő gombja, a függőlámpa mellett... Meg itt van a lámpa is: gömb alakú, nagy, fehér ellenzövel!

És kérem szépen, mi ez ott a papa kezében? Ó, persze, újság! Az igazat megvallva teljesen elfelejtette, hogy a világon újságok is vannak. Odesszai Hírek, kis füstölgő mozdony van a vasúti menetrend és füstölgő hajó a hajók menetrendje felett. És egy hölgy füzőben a hirdetések között. Ohó ... ez meg a képes újság, a Virány, a Meghitt Szó! Milyen sok újság és képes lap gyűlt össze a nyáron!

1,32

Egyszóval Petya olyan sok régi-régi újdonságot látott maga körül, hogy a szeme szinte körben forgott.

Alighogy pirkadt, Pavlik kiugrott az ágyból, és egészen jól feltalálta magát az új-régi helyzetben. Már rég megitta a tejet, és most Kudlatkát fogta be a három székéből összeállított hintóba.

Időnként végigszaladt a szobán, trombitáit, és sietette a képzeletbeli utasokat.

Petyának erről eszébe jutottak a tegnapi események, és szinte felugrott a helyéről.

- Ó, néniké! Tegnap mégsem sikerült elmondanom!

El sem tudja képzelni, mennyi minden történt velünk!

Most mindjárt elmondom, csak te, Pavlik, ne szólj bele . . .

- Már tudom, mindent tudok.

Petya ettől egy kissé elsápadt.

- A postakocsit is tudja?

- Tudom, tudom.

- A hajót is?

- A hajót is.

- Azt is, hogy ugrott bele egyenesen a tengerbe?

- Mindent tudok.

- Ki mondta el?
- Vaszilij Petrovics.
- Ó, papa! - kiáltott fel Petya elkéseredetten, miközben toppantott mindkét lábával - Ki kért téged arra, hogy elmondd, mikor én jobban tudom elmondani, mint te! Látod, most nekem mindent elrontottál! Petya majdnem sírva fakadt. Még azt is elfelejtette, hogy ő már nagyfiú, és holnap beiratják a gimnáziumba. Nyafogni kezdett:

- Néniké, én elmondom még egyszer, sokkal érdekesebb lesz, ha én mondom el.
De a néninek hirtelen elvörösödött az arca, szemét ellepték a könnyek, és kezét halántékára szorítva, szenvedő hangon mondta:

- Dehogy, az istenért, nem kell! Nem tudom ezt még egyszer nyugodtan végighallgatni. Hogy lehet az, hogy
133

emberek, akik keresztényeknek tartják magukat, elég gonoszok ahhoz, hogy így kínozzák egymást?...
Elfordult, és egy kis csipkés zsebkendővel megtörölte az orrát.

Petya ijedten pillantott apjára. Apja nagyon komolyan, mereven az ablakra nézett. Petya úgy látta, hogy apja szemében is könny csillog.

Nem értett semmit az egészből, csupán azt, hogy a tegnapi nap történetét itt aligha sikerül elmesélnie. Gyorsan kiitta a teát, és kiment az udvarra, hogy más hallgatóságot keressen magának.

A házmester roppant egykedvűen hallgatta végig a mesét, és megjegyezte:

- Igen, ez elég egyszerű dolog. Előfordul ennél különb is.

Ezután már valóban nem volt kinek elmondania.

Nyuszja Kogan, a boltos fia, aki ugyanebben a házban lakott, mintha csak azért tette volna, hogy Petyát bosszantsa, elutazott meglátogatni a nagybácsiját a Kujalnyickij-öbölhöz. Vologya Dibszkij valahová elköltözött. Mások pedig még nem jöttek vissza a nyaralásból. Gavrik megüzente Dunyával, hogy ma bejön, de még mindig nem jött. Neki jó volna elmondani! El kellene menni Gavrikhoz a tengerpartra.

Petyának nem volt szabad egyedül kimennie a tengerpartra, de a kísértés túlságosan erős volt. Zsebre vágta kezét, egykedvűen ide-oda lépegetett az ablak alatt, aztán ugyanolyan egykedvű képpel, hogy gyanút ne keltsen, kiment az utcára, egy kis ideig a ház előtt sétált, azután befordult a sarkon, és futásnak eredt a tenger felé.

De annak az utcának a közepe táján, ahol a meleg tengeri fürdő van, majdnem nekiszaladt egy mezítlábas fiúnak. Valahonnan ismerős ... Ki ez?

De hisz ez maga Gavrik!...

134

21. "BECSÜLETSZAVAMRA!..."

- Gavrik!

- Petya!

E csodálkozást és örömet kifejező két felkiáltással tulajdonképpen be is fejeződött a két jó barát találkozásának első része.

A két gyerek nem öleikezett össze, nem szorongatta

egymás kezét, nem nézegetett egymás szemébe, amint ezt két lány kétségtelenül megtette volna. Nem érdeklődtek egymás egészsége felől, nem fejezték ki hangosan örömeiket, nem sűrögtek-forogtak. Ügy viselkedtek, ahogy a Fekete-tenger partján nevelkedett férfiakhoz illik: miután érzéseiket két rövid felkiáltással kifejezték, azonnal rátértek a tárgyra, mintha csak tegnap váltak volna el.

- Hová mész?
- A tengerpartra.
- Hát te?
- Közei-Malomba, a bátyámhoz.
- Minek?
- Kell. Eljössz?
- Közei-Malomba?
- Miért ne?

Közei-Malom . . .

Petya még sohasem volt a Közei-Malomban. De azt tudta, hogy szörnyen messze van, valahol "az isten háta mögött". Közei-Malom Petya képzeletében az özvegyek és árvák szomorú országa volt. Közei-Malom létezését mindig valami szerencsétlenség nyomában fedezték fel. A Közei-Malom fogalmát leggyakrabban valakinek idő előtti halála kísérte. Azt mondták: "Hallotta-e, milyen szomorú eset történt? Anzselika Ivanovnáának váratlanul elhunyt a férje, és itt hagyta őt egy kopek nélkül. A Marazlijeva utcából átköltöztek a Közei-Malomba."

Onnan pedig nem volt visszatérés. Ha onnan valaki mégis visszatért, az már szinte saját magának az árnyéka
135

volt, de így sem jött vissza hosszú időre - egy-két órára, nem többre.

Beszélték: "Tegnap a Közei-Malomból eljött hozzánk Anzselika Ivanovna, akinek hirtelen elhunyt a férje, ott ült nálunk egy órát, nem többet. Nehéz felismerni. Olyan, mint az árnyék ..."

Egy alkalommal, mikor Petya elment apjával egy hirtelen elhunyt tanító temetésére, ott különös, ijesztő szavakat hallott, amelyeket a pap a koporsó fölött mondott el - az "igazak lakhelyéről, ahol mind megnyugszanak", vagy valami ehhez hasonló.

Kétségtelen, hogy az "igazak lakhelye" valóban nem más, mint a Közei-Malom, ahol azután valahogyan békében "megnyugszanak" az elhunyt rokonai.

Petya élénken maga elé képzelte azt a szomorú lakóhelyet, ahol számtalan szélmalom van: ezek között "nyugszanak" meg békében a fekete kendős özvegyek árnyékai és a foltozott ruhájú árvák.

Magától értetődik, hogy engedély nélkül elmenni a Közei-Malomba - szörnyű cselekedet volt. Ez bizony sokkal nagyobb bűn, mint az éléskamrába besurranni lekvárért, befőttért, vagy akár egy döglött patkányt hazavinni. Ez már igazi bűntett. És bár Petya szörnyen szeretett volna elmenni Gavrikkal a bánatos malmok csodálatos országába, és saját szemével meglátni az özvegyek árnyékait, mégsem merte magát egyszerre elhatározni.

Legalább tíz percig gyötörte s furdalta a lelkiismeret. Ingadozott.

Mellesleg megjegyezve, ez egyáltalán nem zavarta abban, hogy Gavrik oldalán vidáman lépkedjen a városon keresztül, és az izgalomtól elfulladva mesélje úti kalandjait.

Úgyhogy mikor a lelkiismerete elleni szörnyű küzdelemben mégiscsak Petya aratott győzelmet, és lelkiismeretét véglegesen legyőzte, kiderült, hogy a két fiú már meglehetősen messze jár.

A jó modor és az illemszabályok előírták a fekete-

136
tenger-parti fiúknak, hogy a világon mindent minél egykedvűbben, közömbösen fogadjanak.

Petya elbeszélése azonban minden várakozás ellenére óriási hatással volt Gavrikra. Gavrik egyetlenegyszer sem köpött lenézően a vállán keresztül, és egyetlenegyszer sem mondta: "Mesebeszéd!"

Petya úgy látta, hogy Gavrik egy kicsit meg is ijedt. Ezt azonban elbeszélőtehetségének tudta be. Kivörösödött, és úgy kiabált, hogy az utca visszhangzóit, amikor a verekedés szörnyű részleteit mesélte:

- Erre az ú-úgy a pofájába vágott a szöges deszkával! Becsületszavamra mondom! Erre az ú-úgy ordított, hogy az egész Turgenyev hallotta: "Állj, á-állj!"
Szemen
köphetsz, ha hazudok! Akkor ez meg ú-úgy felugrott a korlátra, és úgy beleugrott a tengerbe - zumm! -, hogy a víz egész a negyedik emeletig felspriccelt, olyan magasra, süllyedjek el, ha nem igaz!...

Petya úgy hadonászott a kezével, s akkorákat ugrott, hogy felborított egy zöldségeskosarat az egyik bódé előtt. így a fiúk kénytelenek voltak nyelvüket lógatva, lihegve két utcasarkot szaladni a bódé haragos gazdája elöl.

- Ez melyik volt? - kérdezte Gavrik. - Az, amelyiknek horgony van a kezén?

- Hát persze! Világos! - ordította izgatottan Petya, miközben még mindig lihegett a futástól.

- A horgony itt van, ezen a helyen?

- Persze, hát te honnan tudod?

- Talán nem láttam még matrózt? - mormogta Gavrik, és köpött egyet, pontosan úgy, mint a felnőttek. Petya irigykedve tekintett barátjára, és szintén köpött. De a köpés nem sikerült olyan szépen és elegánsan.

Ahelyett, hogy messzire repült volna, Petya térdére csöppent, és kénytelen volt az inge ujjával letörölni. Erre ismételten elhatározta, hogy megtanul jobban köpni; és egész úton olyan szorgalmasan gyakorolta magát a köpködésben, hogy másnapra fölrepedezett az ajka, és fáj, amikor dinnyét evett.

137

- És azon - kérdezte Gavrik - szandál volt meg szemüveg?

. - Igen, szemüveg.

- Jól van.

- Hát te honnan tudod?

- Talán nem láttam még detektívet?

Petya, alighogy befejezte a történetet, gyorsan megnedvesítette ajkát, és azonnal hozzáfogott, hogy elmondja még egyszer előlről.

Nehéz elképzelni, hogy mit szenvedett eközben Gavrik. Mert azzal szemben, amit ő tudott, Petya kalandjai

egy lyukas garast sem értek. Ha csak egyetlen szót is szólhatna arról, hogy ez a titokzatos matróz most az ő kunyhójukban van, Petyának mindjárt tátva maradna a szája.

De kénytelen volt hallgatni, és végighallgatni másodszor is Petya fecsegését. Ez már kibírhatatlan volt. Talán mégis mondhatna valamit? Csak éppen egyetlen szócskát. Nem, nem, semmi esetre! Petya bizonyosan elfecsegné. Hát ha becsületszavát venné? Nem, nem, úgy is eljár a szája. Hát ha megesketné a feszületre? Igen, ha megesküszik a feszületre, akkor talán nem fecsegi ki... Egyszóval Gavrikot kétségek gyötörték.

Rettenetesen viszketett a nyelve. Időnként kénytelen volt ujjával leszorítani ajkait, hogy ne kezdjen el beszélni.

De ez sem segített. Mind jobban és jobban szeretne volna elmondani a titkot. Petya pedig eközben nagy lelkesedéssel mesélt tovább, szemléltetően bemutatta, hogy ment a postakocsi, hogyan ugrott ki a szőlőből az a szörnyű matróz, és hogyan támadta meg a kocsit, mire ő rákiáltott, s erre az bebújt a pad alá.

Ez már túlságosan sok volt. Gavrik nem bírta tovább.

- Add legszentebb becsületszavadat, hogy senkinek sem mondd el!

- Legszentebb becsületszavamra fogadom - mondta

Petya gyorsan, szemhunyorítás nélkül.

- Esküdj meg!

138

- Isten bizony, isten engem úgy segítjen! Na, mi az?

- Valamit mondok neked.

- Mit?

- De nem mondd meg senkinek?

- Ne tudjak elmozdulni erről a helyről, ha egy szót is szólok!

- Esküdj meg a boldogságodra!

- Ne legyek az életben boldog! - mondta készségesen Petya, és a kíváncsiság már szörnyen furdalta oldalát.

A nagyobb bizalom kedvéért még hozzátette:

- Folyjon ki a szemem, ha elmondom! No?

Gavrik egy ideig némán hallgatott, szípozott, és közben nagyokat köpött. Még mindig küzdött a csábítás ellen. De a csábítás győzedelmeskedett.

- Petya - szólt végre -, esküdj meg a feszületre!

Petya, aki már égett a türelmetlenségtől, hogy mennél hamarább meghallja a titkot, körülnézett, hogy hol található egy keresztet.

A két fiú ekkor éppen a régi keresztény temető előtt ment el. A temető fehérre meszelt fala mentén koszorúk feküdtek, és sírkőárusok helyezkedtek el, bentről öreg akácfák koronái és bánatos angyalok márványszobrai látszottak.

(Szóval a Közei-Malom valóban szoros szomszédságban van a halállal, ha az oda vezető út a temető mellett visz el!)

Az akácok és az angyalok mögött a temető kápolnájának kékre festett kupolája emelkedett.

Petya őszintén megesküdött a kápolnát díszítő, láncos arany keresztre, és meggyőződéssel fogadta:

- A szent keresztre esküszöm, hogy nem szólok egy szót sem! Na, mondd meg ...

- Figyelj, Petya . . .

Gavrik az ajkát harapdálta, majd a kezébe harapott.

Szemében megjelent egy könnycsepp.

- Ide figyelj, Petya. . . Esküdj a nagy esküvel: egyél földet!

Petya óvatosan körülnézett, a fal mellett tiszta földet
139

látott. Körmével felmarkolt egy csipetnyit, kidugta nedves, virsliszínű rózsás nyelvét, és földet hintett rá. Aztán kérdő tekintettel fordult barátjához.

- Edd! - mondotta mogorván Gavrik.

Petya összevonta szemöldökét, és gondosan rágni kezdte a földet. Ebben a pillanatban az úton velük szemben furcsa, zörgő zajt hallottak.

Az őrszázad két fekete vállpántos katonája feltűzött szuronnal kísért egy megbilincselte embert. Egy harmadik katona lépkedett mögöttük, oldalán revolver volt, a hóna alatt pedig egy márványpapír kötésű, vastag kézbesítőkönyvet szorongatott. A fogoly sapkát és katonaköpenyt viselt, amely alól kilátszott szürke vászon alsónadrágja; lehajtott fejjel ment.

A lábára szoruló bilincs nem látszott, csak tompán csörgött az alsónadrág alatt, de a kezén levő bilincsről hosszú lánc lógott le elöl, és halkán, zörögve verdeste a fogoly térdeit.

A fogoly időnként felemelte a láncot, olyan mozdulattal, mint ahogy egy pap felemeli reverendáját, amikor valami tócsán akar keresztüllépni. Szürke, borotvált arca, nagyon katonás képe volt, vagy talán még inkább valami matrózra hasonlított.

Látszott rajta, hogy nagyon szegyeilli magát: fényes nappal így megbilincselve menni az utca közepén. Igyekezett sehová sem nézni.

Ügy látszott, hogy a katonák is szégyellik magukat, de ők nem lefelé néztek, hanem haragosan meresztették szemüket a levegőbe, arra számítva, hogy így nem találkozik pillantásuk a szembejövő járókelőkével.

A két gyerek megállt, és tátott szájjal bámulta a katonák félrecsapott sapkáját, a kék revolverzsinórt és a fényes fehér szuronyokat, melyeknek hegye vakítóan ragyogott a napfényben.

- Menjetek tovább, ne álljatok meg! - mondta haragosan a könyvet vivő katona, anélkül, hogy ránézett volna a két gyerekre. - Tilos báméskodni.,
A foglyot elvitték.

140

Petya megtörölte száját az inge ujjával, és megszólalt:

- No?

- Mi az?

- Most mondd meg!

Gavrik váratlanul dühös pillantást vetett barátjára, és fület mutatott neki. Fület mutató kezét Petya orra alá nyomta.

- Ne! Edd meg!

Petya nem hitt saját szemének. Szája már-már sírásra görbült.

- De hisz megesküdtem! Még földet is ettem! - szólalt meg majdnem sírva.

Gavrik szeme ravasz kegyetlenséggel csillogott, leguggolt, elkezdett pörögni, mint a csiga, és fülsértő hangon

énekelte:

Nagy számár!

Mégis iskolába jár!

Ügy kellett,

káposztába hús kellett!

Petya megértette, hogy beugrott: Gavriknak semmi-féle titka nem volt, csak ki akarta őt nevetni, miután felcsigázta kíváncsiságát, becsületszavát vette, mindenféle megeskette, és még földet is etetett vele. Ez persze sértés, de nem számít.

Legközelebb majd ő ugratja be Gavrikot, de úgy, hogy megemlegeti, amíg él. Meglátjuk, ki nevet utoljára!

- Jól van, te aljas, ezt még visszakapod! - mondta méltóságteljesen, és a két jó barát tovább folytatta útját, mintha mi sem történt volna.

Csupán Gavrik állt meg időnként, és látszólag minden ok nélkül vad indián táncot járt meztelen lábaival, miközben csúf ondáros hangon énekelte:

Nagy számár!

Mégis iskolába jár!

Ügy kellett,

káposztába hús kellett!

141

22. KÖZEL-MALOM

Jókedvűen bandukoltak. Ez a kirándulás valóban nagyon érdekesnek ígérkezett.

Petya nem is sejtette, hogy a város ilyen nagy. Az ismeretlen utcák mind szegényesebbek lettek. Időnként egy-egy üzletre bukkantak, ahol az áru az ajtó elé, közvetlenül a járdára volt rakva. Az akácfák alatt, a járdán olcsó vaságyak álltak csíkos matracokkal, konyhaszékek, nagy, vörös párnák, cirokseprűk, lapátok és egyéb holmik. Mindenből sok volt, és mindezek a tárgyak, ha újak is, de rendkívül szegényesek voltak. Valószínűleg nagyon olcsó holmi lehetett.

A temető után tűzifatelepekhez értek. A telepekről csodálatosan kellemes, lángyos, kissé savanykás tölgyfaszag áradt.

Azután nagy takarmányraktárak következtek, ahol nagy mennyiségű zab, széna és egyéb takarmány volt felhalmozva. A raktárak előtt óriási, láncos mázsálómérlegek mellett olyan hatalmas súlyok heverték, mint amilyeneket a cirkuszban szoktak emelgetni.

Majd ismét fatelepek következtek, rengeteg deszkával. Itt is a fűrészelt fa meleg illata érződött. De mivel ez fenyőfa volt, a telepről nem savanykás szagot, hanem száraz gyantaillatot hozott a szél.

Az embernek akaratlanul is szemébe ötlött, hogy mennyel közelebb értek a Közei-Malomhoz, a táj mind sivárabb, csúnyább lett.

Hová lettek az elegáns "ásványvizet és limonádét" árusító üzletek, amelyek kirakatában ezernyi különböző színű limonádé, szirup és ásványvíz üvege csillogott? Kék cégéres kifözések és kiskocsmák váltották fel ezeket, és ha a nyitott ajtókon keresztül valaki bekukkantott, főzelékfélékhez hasonló, tarka virágokkal díszített, fehér, tojásdad cserépbögréket látott az asztalokon.

A szénával és takarmánnyal beszemetelt, gidres-gödrös úton szekerek zörögtek az elegáns fiákerok helyett.

A városnak ebben a részében azonban sokkal több ér-

tékes holmit lehetett találni, mint a jól ismert helyeken. Az út porában hol itt, hol ott villant fel egy patkó vagy csavar, esetleg cigarettadoboz.

A két fiú ilyenkor versenyt futva, egymást lökdösve rohant, miközben fülsiketítően ordítottak:

- Enyém! Én láttam meg előbb!

Vagy pedig:

- Közös!

És aki előbb kiáltott, a talált tárgy annak lett szent és sérthetetlen tulajdona, vagy pedig megosztottak rajta. Olyan sok mindent találtak, hogy végül már nem is szedték fel, ha megláttak valamit, kivéve természetesen a cigarettadobozokat.

A cigarettadobozok fedele a "kartonjátékhoz" kellett. Minden egyes cigarettadoboznak a rajta levő képtől függő, meghatározott értéke volt. Egy emberi alak öt pontot számított, állat egyet, ház ötvenet. Minden odesszai gyerek zsebében egész csomó ilyen képekkel díszített cigarettadoboz-fedelet lehetett találni. Játszottak ugyan ezüst- és színes papírokba is, amelyekbe a cukorkát csomagolják, de főleg a lányok és az öt éven aluli, egész kis fiúk.

Gavrik és Petya természetesen már réges-régen megvetették ezeket a színes papírokat, és csakis cigarettadoboz-fedelekre játszottak.

A tengerpart környékén, miért, miért nem, kizárólag Cigánylány és Fecske cigarettákat szívtak.

Megoldhatatlan talány, hogy mi élvezetet találtak a tengerparti dohányzók ezekben a cigarettákban. Undo-rító, vacak cigaretták!

Az egyikén egy fekete szemű cigánylány képe ragyogott, füstölgő cigarettával piros szájában és piros rózsával a hajában. A Cigánylány mindössze öt pontot ért, és azt is nehezen adták meg, mert a cigánylány alakja csak derékig látszott.

A másik dobozon három szárnalmas fecskemadár volt.

Ez még kevesebbet ért: mindössze három pontot.

Voltak furcsa emberek, akik Zephirt szívtak. Ennek

143

dobozán semmiféle kép nem volt, csupán a felirat, úgy-hogy ezt a dobozt a játékban egyáltalán el sem fogadták. És valóban furcsa, hogy éppen ezek a cigaretták voltak a legdrágábbak a trafikban.

Nagyon ostobának kell lenni ahhoz, hogy valaki ilyen vacakot vásároljon. A fiúk megvetően köptek egyet, ha egy-egy Zephir-doboz került a lábuk elé.

Petya és Gavrik égtek a türelmetlenségtől, hogy mielőbb nagyok legyenek, és ők is dohányozhassanak. Persze nem lesznek ostobák, kizárólag csak Keres cigarettát fognak szívni. Ez valóban kiváló cigarettá lehet, mert a dobozán egész tájkép van: egy tengerparti városka, kikötő és számtalan hajó.

A játék komoly szakértői sem tudták pontosan, hogy mennyi lehet egy Keres igazi ára, mivel nem tudtak megegyezni a hajók értékelésében. Mindenesetre a Kereset az utcai tőzsdén kereken ötszázba számították.

A két fiúnak rendkívül nagy szerencséje volt. Azt gondolhatta volna az ember, hogy ennek a környéknek

a dohányzói elhatározták, hogy gazdaggá teszik Petyát és Gavrikot: itt kizárólag csak Kerestet szívtak.

A két fiú alig győzte felszedni az értékes dobozokat. Eleinte nem hitték a saját szemüknek. Olyan volt ez, mint egy szép álom, amikor az ember csak megy, megy az úton, és lépten-nyomon pénzt talál.

Hamarosan minden zsebük megtelt. Olyan gazdagok lettek, hogy már nem is örültek gazdagságuknak. Megcsömörlöttek tőle.

Egy magas gyárfal tövében, amelyre olyan hatalmas betűkkel volt felírva a gyár neve, hogy közelről el sem lehetett olvasni, a két fiú játszani kezdett a dobozfedelekkkel: a levegőbe dobták az egész csomót, és figyelték, hogy melyik felére esik le.

A játék azonban minden szenvedély nélkül folyt. Túlságosan sok dobozfedele volt mindkettőjüknek. Nem sajnálták a veszteséget, így viszont nem volt élvezet a játék.

144

10 1171

A város végtelenül hosszú volt, a táj minden percben változott. Kezdetben a temető, a börtön hangulata jellemezte. Aztán "üzleti" és egyben "kocsmái" jellege volt. Végül a gyárnegyed következett.

A környék a város osztatlan uralma alatt állt. Őrházak, szemaforok, raktárak mellett haladtak el. Majd hirtelen kettévágta az utat egy csíkos vasúti sorompó, amelyet épp az orruk előtt eresztettek le.

Az őrházból kis zöld zászlóval kijött a váltóőr. Fütty hallatszott. A fák mögül hófehér gőzfelhő csapódott fel, és a szinte megbabonázottan bámuló két fiú szeme előtt szerkocsijaival együtt eltolatott egy valódi nagy mozdony.

Micsoda látványosság! Már csupán ennek a kedvéért érdemes volt engedély nélkül elmenni hazulról.

Micsoda boszorkányos gyorsasággal csattogtak a dugattyúk; csak úgy csengett-bongott a sín pár, a szédítő sebesen forgó kerekeket sűrű, de mégis csaknem átlátászó gőzfelhő burkolta be.

Az elbűvölt lelket örültséggel határos roham szállj a meg, a gép emberfeletti, ellenállhatatlan mozgása magával sodorja, hiába igyekszik szembeszállni a csábítással a test, hiába mered kövé a rémülettől. A kerekek alá rohánó lélek ilyenkor egy szempillantásra faképnél hagyja a gyáva testet.

A két fiú sápadt arccal, ragyogó szemmel, ökölbe szorított kézzel, szétterpesztett lábbal bámulta a csodálatos látványt. Hajuk az égnek meredt. Ó, milyen szörnyű volt, és mégis milyen gyönyörűszép!

Igaz, Gavrik már ismerte ezt az érzést, de Petya most találkozott vele először. Észre sem vette mindjárt, hogy a mozdony ovális ablakán mozdonyvezető helyett egy katona nézeget kifelé, és a szerkocsin egy másik katona áll fegyveresen.

Alighogy eltűnt a mozdony a fordulóban, a két fiú a sínekre vetette magát, és fülüket a meleg, fényes, fehérre csiszolt fémre szorították, amely úgy dübörgött, mint egy rezesbanda.

146

Bizony megérte, hogy engedély nélkül megszőkjön

otthonról, és ha visszamegy, bármilyen büntetést kapjon is, az az élvezet, hogy a sínre szoríthatta fülét - mindenért kárpótolta. És a sínen éppen akkor, abban a pillanatban ment végig egy valódi mozdony.

- Miért van katona a gépész helyén? - kérdezte Petya, amikor megelégtették a sínek zajának hallgatását, és a kavicsból néhány szemet zsebre téve, szótlanul továbbindultak.

- Ügy látszik, a vasutasok megint sztrájkolnak - válaszolta kelletlenül Gavrik.

- Mi az, hogy sztrájkolnak?

- Sztrájkolnak azt jelenti, hogy sztrájkolnak - komorodott el még jobban Gavrik. - Nem mennek dolgozni. Ilyenkor előfordul, hogy katonák vezetik helyettük a vonatot.

- Hát a katonák nem sztrájkolnak?

- Katonák nem sztrájkolhatnak. Nincs joguk hozzá. Őket az ilyesmiért - ohó! - bedughatják a büntetőszázadba. Nagyon egyszerű a dolog.

- Különben ők is sztrájkolnának?

- De mennyire!

- Tyerentyij bátyád is sztrájkol?

- Mikor hogy ...

- Miért sztrájkol?

- Azért mert. Ne zavard a fejemet. Nézz inkább oda: "Odessza-Teherpályaudvar". Ott mögötte meg a Közei-Malom.

Petya hiába nyújtogatta nyakát, és hiába meresztgette szemeit. Sehol semmiféle malom nem volt a láthatáron: se szélmalom, se vízimalom.

Csak az "Odessza-Teherpályaudvar" sárga léckerítését, szivattyúját, piros vagonokat, vöröskeresztes egészségügyi és ponyvával letakart teherkocsikat, ögyelgő öröket látott...

- Hol van a malom? Hol?

- Ott van, ni, a vagonjavító műhely mögött, te pupák!

147

Petya elhallgatott. Attól tartott ugyanis, hogy Gavrik megint "beugratja".

Olyan szorgalmasan forgatta fejét minden irányban, hogy gallérja feldörzsölte a nyakát, de malmot nem látott sehol.

Furcsa.

Gavrik eközben egyáltalán nem csodálkozott azon, hogy nincs malom. Fürgén lépkedett a keskeny ösvényen egy hosszú, füstös fal mellett, üvegtáblák nélkül ásítozó óriási, vasrácsos ablakok alatt.

Petya, ak] már meglehetősen elfáradt, csoszogó léptekkel bandukolt mögötte a füstös és kormos fűben.

Időnként egy rozsdás vasdarab, törött rugó, vasforgács csikordult meg talpa alatt, amit valószínűleg az ablakon dobtak ki.

Gavrik lábujjhegyre állt, és benézett az egyik ablakon.

- Oda nézz, Petya, ez a vagonjavító műhely. Tyerentyij is itt dolgozik. Nem láttad ezt még soha? Gyere ide!

Petya szintén lábujjhegyre állt barátja mellé, és benézett egy törött ablakon.

Az óriási műhelyterem homályában széles szíjak lógtak le fentről, mindenfelé unalmas kerekeshalmok álltak. Minden be volt szórva vasforgáccsal. A poros ablaküvegen besugárzó napfény sápadt kockákat rajzolt az egyenetlen padlóra.

És ebben az óriási, furcsa, különös teremben egyetlen élő lélek sem volt.

Néma, különös csönd uralkodott bent, úgyhogy Petya megijedt, és alig hallhatóan suttozta:

- Nincs bent senki!...

Gavrik szintén suttozva, talán még halkabban, csupán az ajkát mozgatva válaszolt:

- Valószínűleg megint sztrájkolnak.

- Hé, mit csináltok az ablak alatt?! - hallatszott váratlanul egy durva hang a fiúk mögött.

Összereztek és hátranéztek. Egy katona állt mellettük, kezében fegyverrel. Olyan közel állt hozzájuk, 148

hogy Petya tisztán érezte a katona furcsa káposztaleves- és suvikszzagát.

A világossárga bőr patrontáskák, nyilván tele éles tölténnyel, fenyegetően ágaskodtak a fiúk orra előtt. A katona olyan óriásnak tűnt, hogy a köpenyén levő két sor rézgomb valahol fenn, szédítő magasságban, szinte az égben végződött.

"Elvesztem!" - gondolta rémülten Petya, és úgy érezte, hogy mindjárt valami szégyenletes kellemetlenség fog vele történni, ugyanaz, ami rendszerint az egész kis gyerekekkel fordul elő, ha valamitől nagyon megijednek.

- Szaladj! - ugrott el a katona mellett Gavrik, és futásnak eredt.

Petya nyakába szedte lábait, és barátja után loholt.

Maga mögött hallotta a katonacsizmák kopogását.

Meggyorsította az iramot, ahogy csak erejéből telt. A csizmakopogás nem maradt el. Szeme előtt elfeketedett a világ, csak egy barna foltot látott maga előtt: Gavrikot.

Szíve hangosan és gyorsan vert. A katona csak nem maradt el. A szél dudált a fülébe.

Amikor már legalább egy versztet futottak, csak akkor vette észre Petya, hogy nem a katona csizmája kopog mögötte, hanem a hátracsúszott, gurniszalagon lógó szalmakalap ütögeti a hátát.

A két fiú lihegve, fújtatva állt meg. Patakokban folyt róluk az izzadság. De amint meggyőződtek, hogy semmiféle katona nincs a közelben, rögtön közömbös arcot vágtek, és egykedvűen, zsebre vágott kézzel, lassan lépkedtek tovább.

Olyan képet vágtek, mintha semmi sem történt volna, ha pedig mégis történt valami, az olyan apróság, amiről beszélni sem érdemes.

Most egy széles, kövezetlen utcában jártak. Ámbár a kiskapuk és a házacsok fölött városi lámpások világítottak, üzletek és műhelyek cégtáblái látszottak egyes házakon, az egyik sarkon pedig gyógyszertár volt, kira- 149

katában különböző színű üvegekkel és aranysassal, éppen úgy, mint a városban, de ez az utca mégis inkább valami falusi utcára emlékeztetett.

- Hol van hát a Közei-Malom? - szólalt meg Petya savanyú képpel.
- Hát ez mi? Talán nem a Közei-Malom?
- Hol?
- Mi az, hogy hol? Itt.
- Hol itt?
- Itt, ahol megyünk.
- Hát a malom hol van?
- De furcsa kérdéseid vannak! - mondta lenézően Gavrik. - Hát a Nagy Forrásnál hol a forrás? Olyan vagy, mint egy kisgyerek. Kérdezel, de magad sem tudod, hogy mit!

Petya semmit sem válaszolt. Gavriknak teljesen igaza volt. Tényleg van Nagy Forrás, Kis Forrás, Közép-Forrás. De forrás ott persze nincs. Egyszerűen - "úgy hívják".

Ezt a helyet pedig Malomnak hívják, de malom itt egyáltalán nincs. Nos, a malom tulajdonképpen nem is fontos. De hol vannak a saját maguk árnyékára hasonlító özvegyek és a toldott-foldott ruhájú, sápadt kis árvák? Hol van a mesebeli szomorú ország, a bánat országa, ahonnan nincs visszatérés?

Gavriktól ezt mégse lehetett megkérdezni.

Petya teljesen kiábrándult, mert nem látott egyetlen özvegyet, árvát vagy szomorúfüzet sem. Még az ég sem volt szomorú-szürke, hanem ellenkezőleg, fényes-meleg, bárányfelhős.

A házak udvarán eper- és akácfákat látott. A házak mögött elterülő kertekben kései tök virágzott. A füves réten libák legeltek, buta fejüket hol jobbra, hol balra forgatták, mint a katonák a Kulikovo téren.

A kovácsműhelyben csengett a kalapács, a fújtató zihálva zúgott.

Persze mindez szintén nagyon szórakoztató volt. De nehéz volt elfelejteni mindazt, amit Petya elképzelt a 150

Kozel-Malomról, ahol olyan titokzatosan "megnyugosznak békében" a hirtelen elhunyt férfiak rokonai.

És Petya lélekben rnég sokat birkózott az elképzelt malom kísérteties képével, ami annyira ellentétben állt ezzel a színes, élénk, félig falusi képpel, az igazi Közei-Malommal, ahol Gavrik bátyja, Tyerentyij lakott.

23. GAVRIK BÁCSI

*- Megérkeztünk!

Gavrik lábával benyomta a kiskaput, és a két jó barát belépett egy kis elkerített, kakastaréjjal beültetett udvarba. Nagy, barna kutya rohant feléjük, dühösen morogva.

- Hallgass, Rugyko! - kiáltott rá Gavrik. - Nem ismeresz meg?

A kutya megszagolta, ráismert, és vidáman megcsóválta a farkát. Nyilván arra gondolt, hogy kár volt zavartatnia magát. Behúzta a farkát, kinyújtotta a nyelvét, és lihegve futott vissza az udvar végébe, csörömpölő láncát maga után húzva. A külvárosi házacska udvarából ijedt képű asszony nézett ki. Mikor meglátta a két fiút,, megtörölte kezét kék kötényébe, és visszaszólt a házba:

- A kis öcséd jött meg.

Az asszony háta mögül magas, erős férfi lépett elő, rö-

vid ujjú, csíkos matróztrikó feszült erős testén. Apró izzadságcsöppekkel borított, zavart, szeplős arca egyáltalán nem illett atlétatermetéhez. Erős teste szinte fenyegető volt, de jóságos arca szinte nőies. A férfi szorosabbra húzta nadrágszíját, és odalépett a fiúkhöz.

- Ez Petya a Kötél utcából, a Szalonka tér sarkán lakik - mutatta be barátját Gavrik. - Egy tanár fia. Rendes gyerek.

Tyerentyij futólag rápillantott Petyára, majd rámosolygott Gavrikra.

151

- Hol a cipőd, amit húsvétra megtaláltam? Miért mászkálsz mezítláb?

Gavrik szomorúan füttyentett.

- Ohó, hol van már az a cipő!

- Ej, te mezítlábas!...

Tyerentyij fejét csóválva indult a ház felé. A két fiú követte.

Itt, Petya leírhatatlan öröme, az eperfa alatt, egy öreg konyhaasztalon egész lakatosműhely volt berendezve. Még a forrasztólámpa is égett. A lámpa rövid csövéből, mint valami ágyúból, nagy zúgással tört kifelé a kékeslila láng.

Az ajtó előtt felfordított bádoggal állt, és a Tyerentyij kezében levő forrasztóvas után ítélve meg lehetett állapítani, hogy a házigazdát éppen munka közben lepték meg.

- Fabrikálsz? - kérdezte Gavrik, miközben olyan hosszút köpött, mint egy felnőtt.

- Ehe.

- A vagongyár leállt?

Tyerentyij úgy tett, mintha nem hallotta volna a kérdést, a forrasztóvasat a lámpa lángjába dugta, és figyelmesen nézegetve várta, hogy izzó legyen.

Közben maga elé mormogott:

- Ne félj, miattunk ne nyugtalankodjatok! Egy darab kenyérrevalót mindig összefabrikálunk ...

Gavrik felmászott egy székre, és összefonta lelógó lábait. Térdére könyökölt, és lassan himbálózva komoly beszélgetésbe merült bátyjával. Hámló, pisze orra felett összevonta a naptól és a sós víztől teljesen kifakult szemöldökét.

Először is átadta nagyapó üdvözetét, majd közölte a hal árát, felháborodva szidta madám Sztorozsenkót, aki "olyan piszkos boszorkány, hogy állandóan a torkukat szorongatja, és nem hagyja lélegzethez jutni az embert" - és így tovább, mindenről beszámolt.

Tyerentyij bólogatott. Közben óvatosan végighúzta az

152

izzó forrasztóvasat a forrasztóónon, amely a vas érintésétől úgy olvadt, mint a vaj.

Első pillantásra semmi különös nem volt abban, hogy Gavrik meglátogatta a bátyját, és elbeszélget vele a világ dolgairól. De ha figyelembe vesszük Gavrik fontoskodó, gondterhelt arcát, valamint azt a távolságot, amelyet meg kellett tennie csak azért, hogy beszélgessen Tyerentyij jel, könnyű volt kitalálni, hogy valami fontos

ügyben jött.

Tyerentyij néhányszor kérdően nézett öccsére, de Gavrik észrevétlenül Petya felé intett, és folytatta a beszélgetést, mintha mi sem történt volna.

Petya pedig a világon mindenről megfélemedezett, úgy elfoglalta a forrasztás csodálatos látványossága. Nagy figyelemmel kísérte a hatalmas olló mozgását, amely úgy vágta a vastag bádogot, mint a papírt.

Az odesszai fiúk egyik legkedvesebb szórakozása volt az udvar közepén állni a forrasztódrótos mellett, és figyelni annak varázslóművészetét. De olyankor mindig egy ismeretlen ember, egy vendégszerető bűvész volt a színen: gyorsan és ügyesen elvégezte dolgát, megforrasztotta a teáskannát, azután vállára vetette szerszámosládáját meg az összegöngyölt pléhlemezt, kezébe kapta a forrasztólámpát, és kiment az udvarról, harsányan kiabálva: "Drótozni-fótozni-forrasztani!.. ."

Itt azonban egy ismerős dolgozott, barátjának a bátyja, egy vérbeli művész, aki otthon mutatja be tudását a kiválasztottak számára. Bármelyik pillanatban meg lehet kérdezni tőle: "Mi ez itt, ebben a kis bádogdobozban, sósav?" - és mégsem hallatszott a durván elutasító válasz: "Eredj innen, kisfiú, oda, ahonnan jöttél! Hagyj dolgozni!" Ez itt valami egészen más dolog.

Petya még a nyelvét is kinyújtotta örömeiben, ami már egyáltalán nem illett egy ilyen nagy fiúhoz. Valószínűleg soha nem tudott volna elszakadni az asztaltól, ha föl nem kelti figyelmét egy kislány, aki még apróbb gyerekekkel a karján odalépett hozzájuk, az eperfa alá. A kislány erőlködve cipelt egy kövér, egyévesnek lát-

153
szó gyereket, akinek már két fényes fehér foga volt korallpiros szájacskájában. A kislány egyenesen Gavrikhoz lépett.

- Ide nézz, ki van itt! Megjött Gavrik! Mondd szépen Gavrik bácsinak: "Szervusz, Gavrik bácsi!"

Gavrik rendkívül komolyan övébe nyúlt, és Petya végtelen csodálkozására kihúzott onnan egy színes papírba csomagolt nyalókát.

Három órán át magával cipelni ilyen fejedelmi nyálánkságot, és meg se kóstolni, sőt még csak meg sem mutatni - ezt csakis egy hihetetlen nagy akaraterővel rendelkező ember tudja megtenni! Gavrik odanyújtotta a nyalókát a kicsinek.

- Tessék!

- Vedd el, Zsenya - biztatta a kislányt, és odatolta a kiskgyerek arcát a nyalókához. - Vedd a kezedbe! Nézd, milyen finomat hozott neked Gavrik bácsi! Fogd meg!

így ni! Fogd meg szépen! Most mondd: "Köszönöm, bácsi!" Mondd szépen: "Köszönöm!"

A kiskgyerek maszatos, kövér kezecskéjébe szorította a nyalóka vékony fanyelét, és tágra nyílt kék szemével bámulta a "bácsit".

- Látjátok, most azt mondja: "Köszönöm, bácsika!"

- magyarázta a kislány, miközben le sem vette szemét az irigylésre méltó nyálánkságról. - Máris a szádba akarod venni? Várj, előbb játsszál vele egy kicsit. Előbb kását kell enni, csak azután szabad a nyalókát - folytatta a kislány oktató hangon, miközben gyors, kíváncsi pillantásokat vetett az ismeretlen kisfiúra, akinek új,

gombos cipője és szalmakalapja volt.

- Ez Petya a Kötél utcából, a Szalonka tér sarkán lakik - hadarta ismét Gavrik. - Eredj, játsszál velem, Motya!

A kislány szinte elsápadt az izgalomtól. Magához szorította a kisgyereket, lesütött szempillái alól félénk pillantásokat vetett Petyára, és zavartan hátrált mindaddig, amíg apjába nem ütközött.

Tyerentyij megsimogatta kislánya vállát, megigazította-
154

ta kis fejkötőjét kopaszra nyírt fején, és szintén biztatta :

- Eredj, Motya, játssz a kisfiúval, mutasd meg neki azokat a képeket az orosz-japán háborúról, amit akkor vettem neked, amikor betegen feküdtél. Eredj, kislány, Zsenyát pedig add oda mamának.

Motya zavarában apja lábába kapaszkodott, és fülig pirult. Szemében egy hatalmas könnycsepp csillogott. Még fülcimpájában is remegtek a türkizkék fülbevalók. Petya megállapította magában, hogy ilyen fülbevalókat leginkább a tejesasszonyok szoktak viselni.

- Ne félj, kislányom, ez a kisfiú nem fog veled verekedni, ne félj ...

Motya engedelmesen bevitte a gyereket a házba, és rögtön visszajött. Egyenesen lépkedett, mint egy nád-szál, kihúzta magát, és szörnyen komoly arcot vágott. Vagy négy lépésnyire Petyától megállt, nagyot lélegzett, és lesütött szemmel, halk, vékony hangon megszólalt:

- Kisfiú, ha akarja, megmutatom az orosz-japán képeket.

- Mutasd - mondta Petya közömbösen, amint a fekete-tenger-parti jó modor szabályai szerint a lányokkal beszélni kellett. Eközben elég ügyesen köpött egyet a vállán keresztül.

- Gyerünk, kisfiú!

A kislány némi kacérsággal fordított hátat Petyának, és vállát mozgatva, ugrándozva indult az udvar végébe, a pince mögé, ahol babáit és egyéb játékait tartotta. Petya habozva követte. Figyelmesen nézegette az előtte haladó kislány sovány nyakát, s közben olyan izgalmat érzett, hogy alig tudta lábát emelgetni.

Persze nem lehet azt állítani, hogy máris halálosan beleszeretett. De semmi kétség nem fért hozzá, hogy ez az ügy komoly szerelemmel fog végződni.

155

24. SZERELEM

Az igazat megvallva, Petya már sokszor volt szerelmes életében. Először is: szerelmes volt egy kis fekete lányba - ha jól emlékszik, Verának hívták -, akivel tavaly karácsonykor ismerkedett meg papa egyik kollégájánál. Szerelmes volt bele egész este, mellette ült az asztalnál, azután együtt mászkáltak négykézláb a karácsonyfa alatt.

Első pillantásra beleszeretett, és egészen kétségbe volt esve, amikor fél kilenckor a kislányt haza akarták vinni. Nyűgösködött, és nyöszörögni kezdett, amikor a kislány hajfürtjei és szalagjai eltűntek a főkötő és a télikabát alatt.

Gondolatban azonnal megesküdt, hogy mindhalálig

szeretni fogja Verát, búcsúzóul neki ajándékozta a karácsonyra kapott játék mandolint, és négy diót is adott neki : három arany- és egy ezüstdiót.

Alig múlt el azonban két nap, és a nagy szerelemből semmi sem maradt, csupán keserű fájdalom: szörnyen sajnálta a könnyelműen odaajándékozott mandolint. Azután persze szerette a nyaralóban a rózsaszín tündérelmezes kis Zoját, akivel még csókolódzott is a vízeshordó mellett, a barackfa alatt. De ebben a szerelemben is csalódott, mert Zoja másnap szentelenül csalt a krikettben, hogy kénytelen volt jól bokán ütni a krikettütővel, ami után természetesen szerelemről többé szó sem lehetett.

Azután jött egy futó szenvedély a hajón látott szép kislány iránt, aki első osztályon utazott, és egész úton vitatkozott a papájával, "Lord Glenarvannal".

Mindez természetesen nem számít. Melyik férfi nem volt meggondolatlan szerelmes? Persze Motya egészen más eset. Azonkívül, hogy kislány, hogy türkizkék fülsbevalót visel, hogy időnként furcsán elsápad, aztán meg elpirul, és olyan kedvesen vonogatja vállát - mindezen kívül Motya legjobb barátjának a kis húga. Tulajdonképpen nem is húga, hanem unokahúga. De ha Gav-

156
rik életkorát nézzük, akkor éppen olyan, mintha a húga lenne. Legjobb barátjának a kis húga! Vajon lehet-e egy kislányban valami vonzóbb, mint az, hogy az a kislány a legjobb barátjának a testvére? Ez már magában foglalja a szerelem elkerülhetetlen voltát.

Petya érezte, hogy végképp legyőzték. Amikor végre a pincéhez értek, már végleg és fülig szerelmes volt. De hogy Motya ezt észre ne vegye, a fiú azonnal kibirhatatlanul szentelen lett, és közömbös arcot vágott. Motya udvariasan sorra mutogatta babáit, amelyek szépen egymás mellett feküdtek babaágyaikban. A kis tűzhelyen apró lábasok és fazekak álltak, ezeket Motyának az édesapja tákolta össze cinkhulladékból, ami, az igazat megvallva, roppant tetszett Petyának, de azért megvetően sercintett fogai között, és gúnyosan vihogva kérdezte:

- Motya, miért nyírtak ilyen kopaszra?

- Tífuszom volt - felelte Motya sértődött, halk hangon, és olyan nagyot sóhajtott, hogy madárfüttyhöz hasonló hang jött ki a torkán. - Akarja látni a képeket?

Petya leereszkedően beleegyezett.

Egymás mellé ültek a földre, és nézegetni kezdték a színes, hazafiasságra buzdító képeket, amelyek főleg tengeri csatákat ábrázoltak.

Egyik képen fényező keskeny sugarai hasították minden irányban a sötétkéket. Japán zászlókkal díszített törött árbocok hullottak a tengerbe. A hullámokból a robbanások helyén fehér szökőkút tört elő. Egy vörössárga lángokban álló japán cirkáló éppen süllyedőfélben volt. Apró, sárga arcú emberkéket potyogtak róla a vízbe. A levegőben csillagot szórva robbantak a lövedékek.

- Japánocskák! - suttozta lelkesülten a kislány, miközben négykézláb mászkált a képek körül.

- Nem japánocskák, hanem japánok - javította ki

szigorúan Petya, aki mindent jobban tudott, a politikához meg különösen értett.

157

Egy másik képen vakmerő, fekete kucsmás, vörös lampaszos kozák hadakozott egy japánnal, és éppen akkor vágta le a japán orrát, amikor az egy nagy fa mögül előbukkant.

A japán fejéből vastag sugárban ömlött a vér. Levágott narancssárga orra, a két jól látható fekete orrlyukkal, ott hevert a lába előtt. Ez olyan furcsa volt, hogy a két gyerek tele szájjal kacagott rajta.

- Minek dugod az orrod oda, ahová nem kell?! - kacagott Petya hangosan, és összeszorított öklével vidáman ütögette a száraz, meleg földet, amelyen meszes fehér foltokat hagytak a tyúkok.

- Ügy van, ügy van! - ismételte Motya, miközben vállán keresztül pislogott a szép kisfiúra, és összeráncolta orrocskáját, mely éppen olyan hegyes, szeplős volt, mint Gavriké.

A harmadik képen ugyanez a kozák és ugyanaz a domb volt látható. De a fa mögött egy hanyatt-homlok menekülő japánnak a háta látszott. A képen aláírás is díszelgett:

Nogi japán generális,
ihajja!

az oroszról elfut máris,
csuhaj ja!

- Ügy kellett neki, minek kezdték! - énekelte Motya, bizalmasan Petyához simulva. - Igaz is, minek jöttek ide!

Petya összeráncolta a homlokát, mélyen elpirult és hallgatott, igyekezett nem ránézni a kislány sovány, meztelen karjára, melyen két, ostyaszerűen finom oltásforr adás volt látható.

De mindez hiábavaló erőfeszítésnek bizonyult. Petya már fülig szerelmes volt.

Amikor pedig kiderült, hogy az orosz-japán képeken kívül Motyának még nagyszerű kavicsai, a "királyfijáték" céljaira szolgáló diócskái, színes papírjai, sőt ciga-

158

rettadoboz-fedelei is vannak, Petya szerelme a legmagasabb fokra hágott.

Milyen nagyszerű, boldog, felejthetetlen nap! Soha életében nem fogja elfelejteni.

Petyát nagyon érdekelte, hogyan van a kislány fülébe erősítve a fülbevaló. Motya megmutatta neki a nemrég fúrt kis lyukat. A fiú még arra is rászánta magát, hogy megérintse a bársonyosan sima és kissé még duzzadt fülcimpát, amely olyan volt, mint egy gerezd mandarin. Később a cigarettadoboz-fedelekkal kártyáztak, és Petya mindent elnyert a kislánytól. De mert Motya rendkívül siralmas képet vágott, megsajnálta, és nemcsak az elnyert dobozokat adta vissza, de nagylelkűen odaajándékozta a sajátját is mind egy szálíg. Hadd tudja meg, hogy kivel van dolga!

Azután száraz gázt, apró fadarabkákat szedtek össze, és tüzet raktak a babatűzhelyen. Füstölt nagyon, de égni sehogyan sem akart. Abbahagyták a dolgot, és bújócskázni kezdtek.

Bújócská közben olyan félreeső zugokba is elmászkál-

tak, ahol bizony nagyon barátságatlan volt egyedül üldögegni.

Mennyire örültek ilyenkor, ha meghallották a másik óvatos lépteinek zaját. A búvóhelyen még a szájukat és orrukat is befogták, ha kellett, két kézzel is, csak hogy el ne tüsszentsék magukat.

Milyen vadul vert a szívük, milyen szörnyen zúgott a fülük!

De íme, a szöglet mögül lassan-lassan előbukkant az izgalomtól sápadt, szorosan összeszorított ajkú, előre nyújtott arcocska felső része: a hámló bőrű orrocška, a tágra nyílt szemecske, a fodros fejkötő, majd a hegyes kis állacška is kivehető lesz ...

Most összetalálkozik a tekintetük. Mindketten annyira megrettentek, hogy szinte elájulnak az izgalomtól. Felhangzik a fülhasogató, bőszi diadalordítás:

- Petya! Ipi-apacs!

Nyakukba szedik a lábukat, lélekszakadva rohannak a

kikopogóhely irányába, ahol a hunyó számolni szokott.

Ki ér oda hamarabb?

- Ipi-apacs!

Egyszer a kislány olyan messzire ment, hogy Petya csaknem fél óráig kereste, míg végül eszébe jutott, hol keresse. Átmászott a hátsó sövényen, és a kert alatt meg is találta.

Motya az ijedtségtől félholtan kuporgott egy dudvával sűrűn benőtt gödörben. Sovány állat felkarcolt térdére támasztotta guggolás közben, és ijedten bámulta a menny bolt kék mezejét, amelyen kora esti báránnyelvények legelésztek.

Körülöttük tücskök cirpeltek, és tehének ballagtak.

A kislány nagyon kényelmetlenül érezte magát.

Petya belesett a gödörbe. A gyerekek sokáig néztek farkasszemet egymással, megmagyarázhatatlan zavart éreztek, és ez a zavar teljesen különbözött attól, amit játék közben szokott érezni az ember.

"Ipi-apacs, Motyka!" - akarta kiabálni a kisfiú, de egy hang se jött ki a torkán. Nem, ez már nem játék, hanem más, egészen másvalami volt.

Motya óvatosan kimászott a gödörből, és megindult az udvar felé. Egymáshoz ért a válluk, s alig bírták ki, hogy meg ne fogják egymás kezét.

Most egy felhő hűvös árnyéka suhant végig a külvárosi rét szalmavirágai fölött. Mikor a gyerekek visszamásztak a sövényen, Petya felocsúdott.

- Ipi-apacs! - kiáltotta kétségbeesetten a ravasz fiú, és hanyatt-homlok vágatott a hunyóhely felé, hogy ő kopogja ki hamarabb az ámuló-bámuló kislányt.

Mindez oly rendkívüli, olyan szórakoztató volt, hogy Petya ügyet sem vetett Gavrikra, aki az izgalmas játék közben odajött hozzá.

- Te Petya, hogy is hívják azt a matrózt? - kérdezte aggodalmasan Gavrik.

- Milyen matrózt?

- Aki leugrott a Turgenyevről.

- Nem tudom...

160

- De hiszen te mondtad, hogy a hajón a nevéen szólí-

totta az a bajuszos detektív.

- Igen ... Aha, igen!... Zsukov, Rogyion Zsukov. Ne zavarj most, nem látod, hogy játszunk? ...

Gavrik gondterhelten képpel távozott, Petya pedig rögtön megfélemedezett az egésztől, annyira elfoglalta az új szerelem.

Később kijött Motya mamája, és vacsorázni hívta a gyerekeket:

- Motya, hívd meg a gavallérodat egy kis kásalevesre, már biztosan éhes.

Motya erősen elpirult, aztán elsápadt, olyan egyenesen állt, mintha nyársat nyelt volna, és halkán, fojtott hangon suttozta:

- Kisfiú, jöjjön velünk vacsorázni...

Petya csak ekkor vette észre, hogy milyen éhes. Hisz aznap nem is ebédelt!

Ő, soha életében nem evett még ilyen jóízű ételt, mint ez a kásaleves, amelyben kemény, füstös ízű krumplik, apró szalonnadarabkák úszkáltak.

A szabad levegőn, az eperfa alatt elfogyasztott csodálatosan finom vacsora után a két fiú elindult hazafelé.

Tyerentyij is velük ment a városba. Egy pillanatra eltűnt a házban, felvette rövidkabátját, sapkáját, és egy vékony vaspálcát tartott a kezében, amely pontosan olyan volt, mint egy esernyőnek a nyele. Ilyen bottal sétáltak az odesszai mesterlegények ünnepnapon.

- Tyerentyij, ne menj el, már késő van - könyörgött az asszony, miközben férjét a kapuig kísérte. Olyan rémülten nézett a férjére, hogy Petya szinte megijedt.

- Maradj inkább itthon! Ki tudja ...

- Dolgom van.

- Ahogy akarod - egyezett bele szelíden az asszony.

Tyerentyij vidáman mosolygott rá.

- Ne félj semmitől. . .

- Ne félj semmitől. . .

- Tudom én azt jól . . . i

*- Sok szerencsét!

Si Ü71

161

- Neked is.

Tyerentyij és a fiúk megindultak a város felé, de nem azon az úton mentek, amelyen idefelé jöttek. Tyerentyij mindenféle üres telken, mellékutcákon, kerteken keresztül vezette őket. Ez az út sokkal rövidebb volt, és egy teremtet lélekkel sem találkoztak közben. Egész váratlanul értek ki a jól ismert Szénás térre. Itt Tyerentyij Gavrikhoz fordult.

- Még ma benézek hozzátok.

Barátságosan intett a két gyereknek, és eltűnt a tömegben.

A nap már lenyugodott. Az üzletekben itt-ott már lámpa égett. Petyát elfogta a rémület: mi lesz otthon!?! A boldog nap véget ért. Eljött a fizetés órája. Petya igyekezett erről elterelni a figyelmét, de ez majdnem lehetetlen volt.

Istenem, milyen lett az új cipője? Hát a harisnya! Honnan van ez a nagy, kerek lyuk a térdén? Reggel még egyáltalán nem volt ott. Kezéről jobb nem beszélni - olyan a keze, mint egy kéményseprőé. Az arcán kát-

rányfoltok. Istenem, istenem ...

Odahaza egészen bizonyosan valami szörnyű dolog fog történni!

Nos hát kikap! De hisz éppen az a borzalmas, hogy nem fogják megverni. Majd nyögni, sóhajtozni, szörnyűködni fognak, és olyanokat mondanak neki, amittől összeszorul az ember szíve, de - sajnos! - tökéletesen igazuk lesz.

Papa pedig majd megfogja a két vállát, teljes erejéből megrázza, miközben így kiabál: "Hol csavarogtál, te csirkefogó?! A sírba akarsz vinni?" - ami, s ezt mindenki tudja, százszor rosszabb, mintha kiporolná a nadrágját.

Ilyen és hasonló keserű gondolatok foglalkoztatták Petyát. Rossz hangulatát még fokozta az, hogy végtelenül sajnálta a cigarettadoboz-fedeleket, amelyeket egy szenvedélyes pillanatban olyan ostobán odaajándékozott a legelső, útjába került kislánynak.

162

L

25. "ENGEM ELLOPTAK!"

Petya úgy érezte, hogy nincs olyan erő a világon, amely most megmenthetné a hallatlan botránytól. Petyának azonban két forgó volt a feje búbján (noha a legtöbb fiúnak csak egy szokott lenni), s ez a legbiztosabb jele annak, hogy szerencsés csillag alatt jött a világra. És valóban, a véletlen váratlan segítséget küldött Petyának.

Bármit lehetett volna inkább várni, csak ezt nem!

A Szénás tértől nem messze, a Régi Szabadkikötő utcán bukdácsol, rohant a kis Pavlik. Teljesen egyedül volt. Rémult, maszatos arcán patakokban folytak a könnyek. Félig nyitott szájából bánatosan lógatta ki hegyes, piros nyelvcskéjét. Még az orra is csöpögött a sírástól. Futás közben szakadatlanul sírt elcsukló, szaggatott hangon.

- Pavlik!

A kis Pavlik, ahogy megpillantotta Petyát, olyan gyorsan, ahogyan lábai bírták, hozzárohant, és mindkét kezével belekapaszkodott bátyja matrózblúzába.

- Petya, Petya! - kiáltozta remegve és elfulladva. -Petya!

- Mit csinálsz itt, te haszontalan?! - ráncolta össze a szemöldökét Petya szigorúan.

Pavlik felelet helyett csuklani és sírni kezdett, nem volt elég ereje ahhoz, hogy akár egy szót is kiejtsen.

- Azt kérdeztem, hogy mit csinálsz itt! Nos? Hol csavarogtál, te csirkefogó? Ügy látom, sírba akarsz vinni... Mindjárt jól megpofozlak, akkor majd válszolsz ...

Petya megragadta Pavlik mindkét vállát, és addig rázta, amíg az sírva ki nem nyögte:

- Engem... - szipogott - engem el... elloptak! ...

És újabb síróroham következett.

Mi történhetett?

Kiderült: nemcsak Petyának jutott eszébe az a sze-

163

rencsétlen gondolat, hogy megérkezésük napján magános sétára induljon. Pavlik már szintén régóta vágyako-

zott erre. Persze eszébe sem jutott olyan messzire elmenni, mint a Közei-Malom. Terve csupán az volt, hogy meglátogatja a szemétdombot, a legvégső esetben elmegy a sarokig, és megnézi a kaszárnyában, hogyan szalutálnak a katonák a puskával.

Szerencsétlenségére azonban éppen akkor jött be az udvarba Paprika Jancsi, vagyis egy vándorló bábszínház.

A többi gyerekekkel együtt Pavlik is végignézte az előadást, de azt túlságosan rövidnek találta. A kósza hírek szerint a szomszéd ház udvarán hosszabb műsort akartak bemutatni a bábosok.

A gyerekek átballagtak Paprika Jancsi nyomában a szomszédos udvarra. De az előadás ott még rövidebb volt. Azzal fejeződött be, hogy a hosszú orrú Paprika Jancsi - aki hegyes vörös paprikához hasonló sipkát viselt - bunkójával agyonütötte a zsandárt. Pedig azt aztán már az egész világ tudja, hogy ezek után még meg kellett volna jelennie a tűzokádó sárkánynak, amely állat átmenetet jelent egy sárga borzas kacsa és egy krokodilus között, hogy hosszas küzdelem után megragadja szörnyű fogaival Paprika Jancsit, és elvigye a pokolba. Ezt azonban nem mutatták be. Lehet, hogy azért, mert az ablakból nagyon kevés rézpénz hullott. Kétségtelen volt, hogy a következő udvarban sokkal jobban fog menni az üzlet.

A Paprika Jancsi játékától teljesen megigézett gyermekhad egyik udvarból a másikba követte a tarka ruhás asszonyt, aki a hátán cipelte a kintornát, meg a födetlen fővel utánaballagó férfit, aki viszont az összehajtható színházat vitte a hóna alatt.

Pavlikot kimondhatatlanul gyötörte a legyőzhetetlen kíváncsiság, és izmos kis lábacskaival ő is ott topogott a többi gyerek között. Nyelvét is kidugta, tágra nyitott szemmel bámulta a bábszínházat, és a világon mindenről megfélemedkezett: elfelejtette a nénit, papát, sőt még Kud-

164
latkát is, akit ma be sem kötött az istállóba, és elfelejtette megegetni zabbal meg szénával.

Teljesen megfélemedkezett az időről, s egyszerre csak legnagyobb csodálkozására azon vette észre magát, hogy már este van, és ő még mindig ott van a bábszínház nyomában, egy egészen ismeretlen utcában. A többi gyerek már régen elmaradt, elszéledt, Pavlik teljesen egyedül maradt.

A tarka ruhás asszony és a verklis ember gyorsan lépkedtek, valószínűleg hazasiettek. Pavlik alig tudott lépést tartani velük. Mind ismeretlenebb, mind gyanúsabb környékre értek. Pavlik úgy látta, hogy a férfi és az asszony gyanúsan sutognak egymás között.

Amikor befordultak a legközelebbi sarkon, mindketten hirtelen visszafordultak, és Pavlik ijedten vette észre, hogy az asszony szájában cigaretta füstölög. Nagyon megrémült. Eszébe jutott valami, ami csak fokozta ijedtségét, úgyhogy szinte már remegett félelmében. Hisz az egész világ tudja, hogy éppen az ilyen bábszínházak szokták ellopni a kisgyerekeket, kitörik kezüket és lábukat, azután eladják őket a vásári mutatványosoknak.

Ő, hogyan is feledkezhetett meg erről! Ez éppoly közismert dolog, mint az, hogy a Krahmalnyikov-gyár bon-

bonjaival könnyen megmérgezhetheti magát az ember, vagy az, hogy a fagyialtosok a fagyialtot olyan tejből készítik, amiben előzőleg a betegeket fürösztötték.

Semmi kétség! Csak a cigányasszonyok és más gyermekrabló nők cigarettáznak. Most mindjárt megfogják, betömik a száját egy ronggyal, és elviszik őt valahová a külvárosba, ahol kifecamítják kezét-lábát, és kis akrobatát csinálnak belőle.

Pavlik hangos sírásra fakadt és nekiiramodott. Mindaddig futott, amíg váratlanul Petyára nem bukkant.

Petya alaposan elverte öcsikéjét, azután kézen fogva, diadalmasan hazavezette. Otthon már a legteljesebb pánik uralkodott. Dunya perkálszoknyában ide-oda szaladgált, bejárta az összes szomszédos udvart. A néninek migrénje volt, és valami ceruzához hasonló rudacskát

165

dörzsölt a halántékához. Papa már felvette a felöltőjét, a rendőrségre akart menni, hogy bejelentse a gyerekek eltűnését.

Amikor a néni megpillantotta Pavlikot, egészben és sértetlenül, hozzárohant, és nem tudta, hogy mit csináljon: sírjon-e vagy nevéssen.

Végül nevetett is, meg sírt is egyszerre, sebtében kiporolta a kis szökevény nadrágját, amit elfelejtett róla előbb lehúzni. Aztán összecsókolta Pavlik kisírt arcocskáját, majd ismét kettőt-hármat rávert a fenekére.

És csak ezek után fordult fenyegetően Petya felé.

- Hát te, barátom?

- Hol csavarogtál, te gazember?! - fogta meg az apja Petya vállát.

- Pavlikot kerestem - válaszolt szerényen Petya. -

Az egész várost befutottam, amíg megtaláltam. Köszönjétek meg nekem. Ha én nem volnék, már rég ellopták volna.

És Petya rögtön elmesélt egy csodálatos történetet, hogyan futott a bábszínház után, hogyan szökött meg előle a bábjátékos egy átjáróházon keresztül, de ő mégis utolérte, megfogta a gallérját, és rendőrt hívott. Erre a bábjátékos megijedt, és visszaadta Pavlikot, de végül mégis megszökött.

- Mert különben isten bizony lecsukattam volna!

Petya minden várakozása ellenére a hallgatóságon semmiféle lelkesedés nem vett erőt, sőt ellenkezőleg, papa dühösen ráncolta a szemöldökét, és megvetően szólt a fiához:

- Nem szégyelled magad, ekkorát füllenteni...

Mégsem lehetett egy szót sem szólni: valóban Petya hozta vissza az elveszett Pavlikot. Ennek köszönhette, hogy szárazon, minden botrány nélkül megúsza az egész napi sétát. No lám, csak szerencsét hozott neki a két forgó!

. . . Ezalatt Gavrik hazatért a kunyhóba, ahol nagyapót és a matrózt nagy izgalomban találta. Kiderült, hogy a délután folyamán valami bizottság járt náluk

166

a városházáról, állítólag azért, hogy ellenőrizzék a halálszati engedélyüket. Az engedély teljesen rendben volt.

- Hát ott ki fekszik? - kérdezte váratlanul az aktatáskás úr, amint észrevette a matrózt.

Nagyapó rémulten hümmögött.

- Beteg? Ha beteg, akkor miért nem viszed be a kórházba?
- Nem - igyekezett közömbös arcot vágni nagyapó -, nem beteg, csak részeg.
- Aha, részeg! A fiad?
- Nem.
- Idegen?
- De nagyságos úr, mondom, hogy részeg!
- Értem, hogy részeg, de hogy kerül hozzád?
- Hogy került ide? - igyekezett nagyapó minél ostobább képet vágni. - Hát részeg, mondom, hogy részeg ... Mindenki tudja, hogy mi az. A fűben hevert...

Az úr figyelmesen megnézte a matrózt.

- És csak egy szál alsónadrágban hevert a fűben?
- Igen, így...
- Hé, te! Lehelj csak rám! - kiáltott az úr a matrózra, és egészen közel hajolt hozzá.
Zsukov úgy tett, mintha nem hallott volna semmit, a fal felé fordult, és fejére húzta a párnát.
- Részeg, de borszaga nincs - jegyezte meg az úr, szigorúan végignézett nagyapón, és fenyegetően hozzátette: - Vigyázz! ...

Ezzel a bizottság eltávozott.

Gavriknak sehogyan sem tetszett a dolog.

Amikor a vendéglő előtt jött, a körzeti rendőrfelügyelőt látta az ablakon keresztül. Ez a rendőrfelügyelő igen gonosz, rosszakaratú volt, az ottani halászsok nem is hívták másképp, mint "a mi szaglászónk".

Sört ivott, majd letette a korsót egy vastag, kerek kartonlemezre, amelyre nagy betűkkel volt felírva: "Salzenbacher sör". S nem is annyira ivott, mint inkább ezüst zsebóráját nézegette.

... A matróz már sokkal jobb bőrben volt. Túlesett a
167

legnehezén. A láz teljesen megszűnt. Most az ágy szélén ült, borostás képét simogatta és megszólalt:

- Most mindjárt el kellene bújni valahová.
- Hová mennél nadrág nélkül? - mondta elkeseredetten nagyapó. - Amíg be nem sötétedik, itt kell maradnod a kunyhóban. Ez már egyszer bizonyos. Éhes vagy, Gavrik?

- Én már vacsoráztam Tyerentyijnél.

Nagyapó felhúzta a szemöldökét. No lám ... Szóval unokája volt már Tyerentyijnél is. Ügyes dolog!

- Mi újság ott?

- Azt mondta, hogy még ma benéz hozzánk.

Az öreg még magasabbra húzta szemöldökét a csodálkozástól: no lám, miből lesz a cserebogár! Hogy megnőtt az ő unokája, már mindent megért. Jobban, mint egy felnőtt. És ami a fő: ravasz! Ohó, de milyen ravasz! Bár Gavrik még csak kilenc és fél éves volt, de egyes dolgokat valóban jobban megértett, mint sok felnőtt. Nincs ebben semmi csodálatos. Amióta megszületett, mindig halászsok között élt, az odesszai halászsok pedig lényegében nem sokban különböznek a matrózoktól, fűtőktől, a rakodó- és kikötőmunkásoktól, vagyis a város lakosságának legszegényebb és legszabadságszeretőbb részétől.

Ezek az emberek életük folyamán elég sok keserűséget és bánatot nyeltek, a saját bőrükön tapasztalták az

élet megpróbáltatásait, mind a felnőttek, mind a gyerekek. De a gyerekeknek talán még rosszabb soruk volt, mint a felnőtteknek.

Az 1905-ös év volt ez, az első orosz forradalom éve.

A szegények, a nincstelenek, a kisémmizett emberek mind harcra keltek a cárizmus ellen, s a halászok nem az utolsó helyet foglalták el közöttük. A harc pedig kemény volt: életre-halálra ment. És harc közben megtanulták, hogy mi a ravaszság, az óvatosság, az éberség, a merészség és a bátorság.

Mindezek a tulajdonságok a kis halászban teljesen észrevétlenül kifejlődtek, és gyökeret vertek.

168

Gavrik bátyja, Tyerentyij előbb szintén halász volt, de mikor megnősült, a vagongyárba ment dolgozni.

Gavrik sok-sok apró jelből találta ki, hogy bátyjának van valami köze ahhoz, amit abban az időben szerényen, de jelentőségteljesen "mozgalomnak" neveztek.

Ha meglátogatta bátyját a Közei-Malomban, gyakran hallott tőle ilyen szavakat: "bizottság", "frakció", "titkos találkozó" ... És bár Gavrik nem értette, de érezte, hogy ezek a szavak kapcsolatban vannak más szavakkal, amelyek mindenki megért, mint például "sztrájk", "detektív", "röpirat".

A "röpirat" szó jelentőségét különösen jól tudta Gavrik: rossz papírlapokra nyomtatott apró, szürke betűs szöveg.

Egyszer, Tyerentyij kérésére, Gavrik éjszaka széthordott egy nagy csomót a tengerparton, és vigyázva, hogy senki észre ne vegye, minden halászbarkába tett egyet-kettőt belőle.

Tyerentyij előzőleg kioktatta a kisfiút:

- Ha valaki észrevesz, dobd az egészet a vízbe, és fuss el! Ha pedig elcsúsznak, mondd azt, hogy a mezőn találtad.

Szerencsére azonban semmi baj nem történt.

Ezért volt az, hogy Gavrik mindenekelőtt Tyerentyij bátyjának számolt be a matróról. Tudta jól, hogy Tyerentyij mindent rendbe hoz. Megértette azt is, hogy Tyerentyijnek ezt valakivel meg kell tanácskoznia, valahová el kell mennie, talán éppen abba a bizonyos "bizottságba".

Szóval egyelőre várni kell. De a várakozás mind veszélyesebbé vált.

A matróz néhányszor kinyitotta az ajtót, és óvatosan kikémlelt rajta. Bár kívül már elég sötét volt, de mégsem annyira, hogy ki lehetett volna menni ilyen öltözékben anélkül, hogy magára ne vonná a figyelmet.

A parton még sok ember járkált, és a tengerről idehallatszott a csónakázók dalolása.

A matróz ismét leült az ágy szélére, és hangosan be-

169
Szélt. Már nem törődött azzal, hogy az öreg és Gavrik meghallják.

- Rothadt, gyáva banda ... Csak kerüljetek még egyszer a kezembe!... Nem tudom, mit csinálók veletek ... Ha a fejembe kerül is, elbánok veletek... És dühösen ütögette öklével az ágyat.

26. ÜLDÖZÉS

Már egészen bealkonyodott, amikor váratlanul kinyílt a kunyhó ajtaja, és belépett egy magas férfi. Egy pillanatra eltakarta a csillagokat. A matróz felugrott az ágyról.

- Üljön csak nyugodtan, bácsi, ez Tyerentyij - mondta Gavrik.

A matróz leült, és igyekezett a félhomályban jól szemügyre venni a jövevényt.

- Jó estét! - hallatszott Tyerentyij hangja. - Ki van itt? Nem látok senkit. Miért nem gyújtjátok meg a lámpát, talán elfogyott a petróleum?

- Még van egy kevés - krákolta nagyapó, és meggyújtotta a lámpát.

- Jó estét, nagyapó, hogy van? Ma este benn jártam a városban, és ... gondoltam, beszaladok magukhoz. Az ám, úgy látom, még valaki van itt a kunyhóban. Jó estét! Tyerentyij gyorsan, de nagyon figyelmesen megnézte a matrózt a füstölgő lámpa gyöngye világánál.

- A vízből húztuk ki - magyarázta jóakarátú mosolylyal nagyapó.

- Hallottam . . .

A matróz komor, gyanakvó képpel nézegette Tyerentyij t, és hallgatott.

- Rogyion Zsukov? - kérdezte Tyerentyij szinte vidáman.

A matróz összerezett, de mindjárt magához tért. Még keményebben szoritotta össze az öklét, és szemét összehúzza, kihívóan mondta:

170

- Mondjuk, hogy Zsukov. Hát maga kicsoda? Köteles vagyok én válaszolni? Tudja meg, hogy én csak a bizottság előtt vagyok köteles válaszolni.

A mosoly eltűnt Tyerentyij kissé himlöhelyes arcáról. Gavrik még sohasem látta bátyját ilyen komolynak.

- Vedd úgy, hogy én vagyok a bizottság - mondta Tyerentyij rövid gondolkodás után, és leült a matróz mellé az ágyra.

- Ezt mivel bizonyítja? - kérdezte hidegen a matróz, visszautasítva a tegezést, és elhúzódott.

- Élőbb magának kell bizonyítani - válaszolt Tyerentyij.

- Azt hiszem, az én ügyem elég világos - intett a matróz haragosan, és rövid alsónadrágba bújtatott, meztelen lábára mutatott.

- Lehetséges ...

Tyerentyij az ajtóhoz lépett, félig kinyitotta, és halkán kiszólt:

- Hja Boriszovics, jöjjön be egy percre.

Megzörrent a haraszt, és a kunyhóba egy alacsony, nagyon fiatalos ember lépett be, orrán szemüveggel, melynek fekete zsinórja a füle mögé ért. Öcska, kigombolt zubbonya alatt fekete orosz inget viselt. Hosszú haját félrecsapott diáksapkája alá gyűrte.

A matróz úgy vélte, hogy már valahol látta ezt a "diákot".

A fiatalember megállt a matróz előtt, megigazította a szemüvegét, és fél szemét behunyva nézegette.

- Nos? - kérdezte Tyerentyij.

- Én már láttam ezt az elvtársat, június 15-én a

Platonovszkij-mólón. Örséget állt Bakulinczuk matróz holtteste mellett, akit a tiszték gyilkoltak meg - mondta gyorsan, egy szuszra a fiatalember. - Ott volt maga, elvtárs?

- Ott!

- No látja! Szóval nem tévedtem.

Tyerentyij erre némán kihúzott a kabátja alól egy csomagot, és a matróz térdére tette.

171

- Nadrág, öv, zubbony . . . Cipőt, sajnos nem tudtunk szerezni, egyelőre mezítláb fog járni, azután majd vesz magának. Ne veszítsen időt, öltözzön fel, mi addig elfordulunk, ha akarja... - hadarta a fiatalember ugyanolyan sebesen, mint az előbb, és még hozzátette: - Azt hiszem, hogy ezt a házat figyelik.

Tyerentyij megszólalt:

- Rajta, Gavrik!

Gavrik azonnal megértette, és zajtalanul kilopózkodott a kunyhóból a homályos éjszakába. Megállt. Olyan zajt hallott, mintha a kertben a száraz krumplikóró zörögne. Lehajolt, néhány lépést tett, és amikor szeme megszokta a sötétséget, hirtelen két mozdulatlan alakot vett észre a kert közepén.

Gavriknak elakadt a lélegzete. A füle úgy elkezdett zúgni, hogy már nem is hallotta a tenger egyhangú mormolását.

Erősen ajkába harapott, és nesztelenül igyekezett a kunyhó mögé kerülni, hogy megnézze, nincs-e valaki az ösvényen is.

Az ösvényen még ketten álltak, az egyiknek messziről fehérlett a zubbonya. Gavrik a dombocska aljához csúszott, és a dombon is néhány rendőrt látott. Rögtön felismerte őket fehér zubbonyukról. A kunyhót teljesen körülvették.

Vissza akart rohanni a kunyhóba, amikor egy nagy, meleg kéz hátulról megragadta a nyakát. Kiszakította magát, de elgáncsolták, és arccal előre a bokrok közé zuhant.

Erős kezek ragadták meg. Nagy erőfeszítéssel fordult meg, és legnagyobb rémületére a bajuszossal találta magát szemközt. Simára borotvált, csontos arca szinte érintette Gavrik arcát, szájából marhahús szaga áradt.

- Bácsíka-a-a-a! - kezdett siránkozni Gavrik vékony hangon.

- Hallgass, te pimasz! - sziszegte a bajuszos.

- Engedjen el! ...

- Nehogy kiabálni kezdj, te csibész! - morogta a

172

bajuszos a fogai között, és vaskezével megragadta Gavrik fülét.

Gavrik összehúzta magát, és vadul kiáltozni kezdett, a kunyhó felé fordulva:

- Meneküljetek!

- Elhallgass, mert megöllek!

A bajuszos úgy megrántotta a fülét, hogy az majd leszakadt. Úgy érezte, hogy szétpukkan a feje a kintől. A szörnyű, hihetetlenül éles fájdalom szinte az agyát égette. De a borzalmas kinnal egyidejűleg Gavrikot elöntötte a düh és a gyűlölet, amitől egészen elsötétült a szeme előtt minden.

- Meneküljete! - kiáltotta még egyszer tele torokkal, és egész teste vonaglott a fájdalomtól. A bajszos Gavrikra vetette magát, egyik kezével szünet nélkül rángatta, csavarta a fülét, a másikkal pedig igyekezett befogni a fiú száját. De Gavrik izgett-mozgott, ide-oda csúszkált a földön, beleharapott a bajszos izzadt, gyűlöletes, szőrös kezébe, és potyogó könnyekkel a szemében, torkaszakadtából ordított:

- Meneküljete! Szaladjatok! Sza-a-la-adja-a-to-ok! A bajszos eszeveszett dühvei lökte félre a kisfiút, és a kunyhóhoz rohant. Egy rendőrsíp hosszú füttye halatszott.

Gavrik talpra állt, és rögtön tudta, hogy kiáltozását meghallották: három alak, két nagy és egy kicsi ugrott ki a kunyhóból, és bukdácsolva végigszaladtak a kerten. Két fehér zubbonyos zárta el az útjukat. A menekülők meg akartak fordulni, de hamarosan észrevették, hogy be vannak kerítve.

- Állj! - kiáltotta a sötétben egy ismeretlen hang.

- Hja Boriszovics, lőjön! - hallotta ekkor Gavrik Tyerentyij hangját.

Abban a pillanatban fény villant fel, és egymás után három revolverlövés hallatszott. Ügy pattogtak, mint az ostorcsapás. A kiáltásokból, a karok és lábak topogó zajából Gavrik megértette, hogy a sötétben nagy viaskodás folyik,

173

Csak nem fogják el őket? Gavrik úgy megrémült, hogy azt sem tudta, mit csinál, és a verekedők felé rohant, mintha legalábbis segíteni tudott volna rajtuk.

Még tíz lépést sem futott, amikor észrevette, hogy az összekapaszkodott emberek közül kiszakítja magát ugyanaz a három alak, két nagy és egy kicsi, a szakadék felé szaladnak, majd eltűnnek a sötétben.

- Fogják meg, fogják meg!

Vörös láng csapott ki a rendőr nagy kaliberű revolveréből, mikor elsütötte. Fenn a part menti sziklák csak úgy visszhangzottak a rendőrsípok hangjától. Jóformán az egész tengerpartot körülzárták.

Gavrik kétségbeesetten figyelte az üldözés zaját. Egyáltalán nem értette, hogy miért választotta Tyerentyij ezt az irányt a menekülésre. Örültség felfelé futni a parton: ott fenn lesben állnak, és minden bizonnyal elfogják őket. Jobb lett volna elillanni a part mentében. Gavrik egy kissé még előreszaladt, és látta, amint a szakadék meredek, majdnem függőleges falán három alak kúszik. Biztos halál!

- Jaj, Tyerentyij, hová mentek? - suttogta elkeseredetten a kisfiú, és beleharapott az öklébe, nehogy hangos sírásra fakadjon. Visszafojtott könnyei szinte égették a torkát.

De egyszerre világosság gyúlt a fejében. Egy szempillantás alatt megértette, hogy miért másztak azok a szakadékba. Egészen megfélekezett róla... Pedig milyen egyszerű! Arról van szó, hogy ...

Ebben a pillanatban a bajszos rendőr nekirohant Gavriknak, hóna alá kapta, és a kunyhóhoz hurcolta, miközben darabokra szaggatta az ingét. Durván belökte a kunyhó ajtaját. Az ajtóban két rendőr állt. Gavrik a lökéstől a kunyhó ellenkező sarkába repült, és alaposan

megütötte magát, mikor nagyapóra zuhant, aki már ott ült a földön.

- Ha elszöknek, letépem a fejeteket! - üvöltötte a bajszos a rendőrök felé, és elrohant.

Gavrik nagyapó mellé ült, és felhúzta lábait. így ül-> 174

tek kettesben, egy árva szót sem beszéltek, csak figyelték a füttyöket és kiáltásokat. A zaj lassacskán eltávolodott.

Rövid idő múlva minden zaj megszűnt. Gavrik csak ekkor ébredt tudatára, hogy mennyire fáj a füle. A nagy izgalomban egészen meglepedkezett róla, pedig eddig is szörnyen égett. Ügy tüzelt, mintha tüzes vassal égették volna, és megérinteni sem lehetett.

- Ez a bitang letépte a fületem - szólalt meg Gavrik, miközben azon erőlködött, hogy könnyeit visszatartsa, és egykedvűnek lássék.

Nagyapó fél szemmel rápillantott. Az öreg szemei mozdulatlanul ültek a mély szemüregekben, mereven bámult maga elé. Ajka lassan mozgott, sokáig hallgatott, végül megrázta a fejét, és szemrehányóan megszólalt:

- Láttak már ilyet, uraim, hogy egy gyereknek le-tépjék a fülét? Hát szabad ilyet csinálni?

Nagyot sóhajtott és elhallgatott. Majd hirtelen-váratlan Gavrikhoz hajolt; ijedten nézett az ajtóra, nem hallgatózik-e valaki, és odasúgta:

- Nem hallani semmit... Vajon megléptek, Vagy elfogták őket?

- Bemásztak a szakadékba - felelte gyorsan és nagyon halkán Gavrik -, Tyerentyij elvezette őket a katakombákba. Ha útközben nem lövik le őket, biztosan megmenekülnek.

Nagyapó a csodatevő szent felé fordult, lehunyta szemét, és lassan, széles mozdulattal keresztet vetett. Három ujját erősen odaszorította a homlokához, a hasához, végül a két vállához. Egy apró, alig észrevehető könny gördült végig az arcán, és eltűnt valahol a ráncok között.

176

27. NAGYAPÓ

A világnak igen sok városa alatt vannak katakombák: Rómában, Nápolyban, Konstantinápolyban, Alexandriában, Párizsban és Odesszában is.

Valamikor, vagy ötven évvel ezelőtt az odesszai katakombákat a város kőbányának használta, ahol mészkövet termeltek ki az építkezésekhez. Ezek a katakombák még ma is megvannak. Mint valami bonyolult labirintus, húzódnak végig az egész város alatt, és több kijáratuk is van a városon kívül.

Odessza lakosai természetesen tudtak a katakombák létezéséről, de kevesen mertek oda lemenni, és még kevesebben ismerték ott a járást. A katakomba a városnak inkább titka, legendája volt.

Tyerentyij azonban nemhiába volt halász fiatal korában. Kitűnően ismerte az odesszai tengerpartot, és sorra megismerte a katakombák tengerpartra nyíló kijáratait. Az egyik ilyen kijárat mintegy százlépésnyire volt a kunyhó mögött, a szakadék mélyén. Sziklába vájt keskeny barlangnyílás volt ez, amit teljesen elrejtettek, be-nőttek a kecskerágó- és csipkebokrok. Kis patakocska folydogált a nyílásból, és lecsurgott a szakadékba, meg-

öntözte a szakadék mélyéből felkúszó mindenféle gíz-
gázt.

Tyerentyij, amikor a rendőrök első támadását vissza-
verték, gyors futással vezette két társát az ismert bar-
langnyíláshoz.

Az üldözők ezt a helyet egyáltalán nem ismerték, a
katakomba bejáratáról mit sem sejtettek. Azt gondolták,
hogy a menekülők a kerteken keresztül a városba akar-
nak jutni. Ez pedig a rendőrök számára kedvező lett
volna. A kertekhez tartozó nyaralóházak rnind körül vol-
tak véve, és a menekülők így minden bizonnyal csap-
dába kerülnek.

Ezért az első lövés után a rendőrök parancsot kaptak,
hogy többet ne lőjenek.

Az Alekszandr kerület rendőrfőnöke személyesen irá-
12 1171

177

nyitotta és vezette a razziát. Vagy negyedóra hosszat
álldogált legényeivel együtt a szakadék alsó részén, vé-
gül elküldte a detektív el ügyelőt, megtudni, elfogták-e
már a bűnösöket.

A felügyelő kényelmesen indult útnak, és egy jó ne-
gyedóra múlva tért csak vissza, azzal a jelentéssel, hogy
a szökevények még nem értek fel a partra. Ezek szerint
nem voltak sem fenn, sem lenn. Hát hol vannak? Na-
gyon valószínűtlennek látszott, hogy leültek valahol a
meredély közepén a bokrok között, és ott várják, hogy
elcsípjék őket.

A rendőrfőnök azért mégis parancsot adott legényei-
nek, hogy haladéktalanul másszanak fel a meredek ol-
dalra, és kutassanak át minden kis bokrot. Szörnyű ká-
romkodások közepette haladtak előre, mert minden perc-
ben megcsúsztak lakkcsizmáikkal a nedves, iszapos fü-
vön - ő maga is bemászott a szakadékba: már nem bízott
többé "ezekben a hülyékben".

Átkutatták a sötétben az egész szakadékot, de semmit
sem találtak. Ez már a csodával volt határos. Csak nem
bújtak ezek a menekülők valóban a föld alá?

- Rendőrfőnök úr! - hallatszott egy ijedt hang. -
Tessék csak idejönni!

- Mi van ott?

- Rendőrfőnök úrnak alázatosan jelentem, kata-
komba!

A rendőrfőnök fehér kesztyűs kezével a tüskés bokor-
ba kapaszkodva igyekezett odajutni. Markos kezek ra-
gadták meg két karját, és nagy ügyel-bajjal fölsegítet-
ték a barlang bejáratához.

A bajszos egyik gyufát a másik után gyújtotta meg.

A gyöngye fényben is jól láthatták a bokrokkal sűrűn
át- meg átszőtt keskeny, sötét nyílást a sziklában.

A rendőrfőnök azonnal megértette, hogy a csatát el-
vesztette. A zsákmány elillant! Remegett dühében, hara-
gosan toporzékolt lakkcsizmás lábával, és fehér kesztyűs
öklével jobbra-balra osztogatta az ütéseket, agyba-főbe
verte a rendőröket, és dühösen, rekedten ordított:

178

- Mit álltok itt, ti barmok?! Előre! Átkutatni a kata-
kombákat! Letépem a fejeteket, hülyére verem a pofá-
tokat! Ezeket a csirkefogókat el kell fogni! Mars!

De ő maga is jól tudta, hogy az ügy reménytelen. Leg-

alább két hétre van szükség ahhoz, hogy az összes katonákat átkutassák. És most már úgymint minden hiába, mert már vagy egy fél óra is elmúlt, és ezalatt a menekülők már bizonyára régen a város másik végében vannak.

Néhány rendőr kényszeredetten bemászott a nyílásba, és egymás után gyújtogatva a gyufákat, egyre a bejárat közelében topogott. Undorodva nézegették a nyirkos, meszes falakat, a föld alatti folyosót, amelynek vége síri homályban tűnt el.

A rendőrfőnök dühösen köpött egyet, és sarkantyúit pengetve szaladt le az útra. A düh valósággal fojtogatta. Zubbonya gallérját ki akarta nyitni, de olyan erővel rántotta meg, hogy a kapocs leszakadt róla.

A gazzal benőtt ösvényen nagy léptekkel sietett a kunyhó felé. Dühösen belökte az ajtót. A rendőrök rémülten egyenesedtek ki.

A rendőrfőnök belépett a kunyhóba, és szétterpesztett lábakkal megállt. Idegesen rángatózó kezét hátratette. Mögötte, mint az árnyéka, nyomban megjelent az ajtóban a bajuszos.

- Rendőrfőnök úrnak alázatosan jelentem - suttogta titokzatosan a bajuszos, és kerek szemével nagyapó felé intett -, ez itt a konspirációs lakás gazdája, ez meg a kisleány.

A rendőrfőnök ügyet sem vetett e szavakra, kinyújtotta karját, és fehér kesztyűs kezével beletenyereelt a bajuszos izzadt pofájába, majd dühös utálattal ellökte.

- Téged, te barom, senki sem kérdezett! Ezt magam is tudom.

Gavrikot elfogta a rémület. Érezte, hogy most valami szörnyű fog történni. A vörös, dagadt fülű kisleány mereven nézett a magas, széles vállú tisztre, aki kék nadrágot és a derekán fekete lakk kardszíjat viselt.

179

A rendőrfőnök legalább egy percig nézett farkasszemet a kisleánnyal, akinek ez egy órának tűnt fel - azután leült az ágy szélére. Le nem vette szemét nagyapóról és Gavrikról, kinyújtotta lakkcsizmás lábát, szűk nadrágja zsebéből előhúzott egy ezüst cigarettatárcát, és rágyújtott egy sárga cigarettára.

"Aszmulov Cigarettagyár" - gondolta magában Gavrik.

A rendőrfőnök kifújta a füstöt az orrán keresztül, és olyan dühösen ordított, hogy a fülük szinte megcsendült belé:

- Állj fel, te gazember, ha egy tiszt lép a szobába!

Nagyapó gyorsan felugrott, összeszorította fekete, meztelen lábait, megigazította sovány, kiaszott testén az inget, és értelmetlen katonaszemet meresztett a rendőrfőnökre.

Gavrik látta, hogyan remeg nagyapó nyaka, és hogyan feszül meg a régen begyógyult sebhely fölött a ráncos arcbőr, mint valami gyepplőszár.

- Illegális alakokat rejtegetsz? - szólalt meg jéghideg hangon a rendőrfőnök.

- Alázatosan jelentem: nem - suttogta nagyapó.

- Beszélj: ki volt most itt nálad?

- Nem tudom.

- Aha, nem tudod! - És a tiszt lassan felállt.

Összeszorította ajkát, és rövid, erős ütést mért nagyapó fülére, olyan erővel, hogy az megtántorodott, és nekiesett a falnak.

- Beszélj: ki volt itt?!

- Nem tudom - válaszolta szilárdan az öreg.

Ismét megvillant a fehér kesztyűs ököl. Nagyapó orrából két keskeny vérpatak indult meg. Az öreg összeráncolta a homlokát, vállai közé húzta fejét, és kitört.

- Miért üt engem, nagyságos úr? - mondta halkán és fenyegetően nagyapó. Keze fejével letörölte a vérét, és odamutatta a rendőrfőnöknek.

- Hallgass! - ordított a tiszt, és elsápadt. Nagy, pihés anyajegy feketéllett gipsszerű arcán.

180

Utálkozva nézte tönkretett kesztyűjét.

- Beszélj: ki volt itt?!

- Nem tudom . . .

Az öreg védekezően kapta kezét arca elé, és a fal felé fordult. Az ütés a fején érte. Megremegett, és lassan összezsuklott.

- Bácsi, ne üsse, öreg már! - kiáltott fel Gavrik könnyes szemmel, kétségbeesetten ugorva a rendőrfőnök elé.

De az már kilépett a kunyhóból, és nagyot kiáltott:

- Fogjátok meg a gazembert! Vigyétek!

A rendőrök az öregre vetették magukat, megragadták, és hátracsavarták karját. Mint egy csutak szalmát, úgy cipelték ki a kunyhóból. Gavrik leült a földre, és öklét harapdálva, dühös, vad sírásba kezdett.

Egy ideig mozdulatlanul ült, fél füllel hallgatta az éjszaka hangjait, susogását. Másik fülére megsüketült. Időnként bedugta egészséges fülét. Ilyenkor mély, néma csönd vette körül. Rémes érzés volt: mintha ebben a csöndben valami hangtalan veszély fenyegetné.

Gyorsan kinyitotta ép fülét, mintha sietne kiengedni a belezárt hangokat. De fél füllel csak nem tudta felfogni az ezerféle zajt, neszt...

Hol a tenger ritka, erőteljes sóhajtásait hallotta, és semmi mást. Hol a tücsök kristálytisztá ciripelése töltötte be fél fülét, de akkor meg semmit sem hallott a tenger hangjából. Időnként a bozót erdejében végigsuhanó szellő nesze hatolt fél fülébe, és akkor sem a tenger üzenetének, sem a tücsök ciripelésének nem jutott hely. Néha viszont csak a petróleumlámpa duruzsolását hallotta.

Hirtelen rájött, hogy milyen egyedül maradt, és szörnyen megijedt az egyedüllétől. Sietve elfújta a lámpát, és nagyapja után rohant.

Pompás augusztusi éjszaka borult Odesszára. A fekete égbolt ragyogó csillagtűzzel szórta be a szaladó kisfiút. A nagy csöndben a tücsök ciripelése egész a Tejútig fölhallatszott.

181

De mit törődött a megvert, megkínzott kisfiú ezzel a közömbös szépséggel, amelynek úgysem volt elég hatalma ahhoz, hogy őt boldoggá tegye?

Minden erejét megfeszítve szaladt tovább.

Nagyapót csak a városban, a Régi Szabadkikötő utcában érte utol, a rendőrőrszoba közelében.

Két rendőr őrizte - egyik ült, a másik állt a kocsi-

ban, amelyen nagyapót vitték. Az öreg lecsúszott az ülésről, és az álló rendőr lábai között hevert. Feje erőtellenül lógott, és minden zökkenésnél odaütődött a kocsihágcsójához. Poros, véres arcát megvilágították az utcai gázlámpák.

Gavrik a kocsihoz rohant, de az éppen akkor állt meg az örszoba előtt. A rendőrök becipelték a lábán alig álló, bukducsoló öreget az örszobára.

- Nagyapó! - kiáltott fel Gavrik.

Az egyik rendőr a kardhüvellyel könnyedén nyakon legyintette Gavrikot. A kapu bezárult nagyapó mögött. Gavrik egyedül maradt.

28. FELVÉTELI VIZSGA

Ezen a napon érkezett Petya életének legboldogabb, legdiadalmasabb perce.

Még déli egy óra sem volt, de ő már végiglátogatta a házban lakó összes ismerőst, hogy megmutassa új diáksapkáját. Izgatottan meséigette, hogyan vizsgázott le.

Az igazat megvallva nem volt sok meséinivalója. Tulajdonképpen ez nem is volt vizsga, hanem valami könnyű felvételvizsga-féle, amely tizenöt percig tartott.

Fél tizenegykor kezdődött, és öt perccel tizenegy óra után a gimnáziummal szemben levő kalaposüzlet segédje szeretetre méltó mosollyal nyújtotta át Petyának ócska szalmakalapját, finom papirosba csomagolva.

Petya az új diáksapkáját még az üzletben a fejére tette, a tükör előtt, hogy le se vegye egypár órára.

182

- Ohó, nagyszerűen levizsgáztam! - mondta izgatottan a kisfiú, és sietve szedte lábait.

Minden kirakatban megnézte magát, és elgyönyörködött a képben.

- Barátocskám - szólt rá végül nagynénje, akinek a visszafojtott nevetéstől már remegett az ajka -, nyugodj már meg. Nem volt ez vizsga, hanem csak egyszerű felvételi...

- De néni! Hogy mondhat ilyet? - pirult el dühösen Petya, lábával toppantott egyet, és úgy megsértődött, hogy szinte sírva fakadt. - Hiszen maga nem is volt benn, nem látott és nem hallott semmit, és mégis vitatkozik. Egész komoly vizsga volt, maga pedig ezalatt a íogadószobában várt, és éppen ezért nincs joga ilyeneket mondani! Higgye el, hogy vizsga volt!

- No persze, ő az okos, én pedig buta vagyok ... Értsd meg, hogy ez csak felvételi. . .

- De vizsga volt!

- Én azt mondom: borotválták, te meg azt, hogy nyírták...

A néni ezekkel a szavakkal nagyon is érthetően arra a régi ukrán anekdotára célzott, ahol egy makacs emberről esett szó. Ez az ember összeveszett a feleségével azon, hogy nyírták-e vagy borotválták a körjegyző szakáilát. A nyakas ukrán a kézzelfogható bizonyítékok ellenére is azt hajtogatta, hogy "nyírták", egészen addig, amíg a felesége bele nem lökte a patakba. Már fuldokolt a makacs paraszt, de a vízből még akkor is ki-kidugta az ujjait, úgy mutogatta velük, az ollót utánozva, hogy "nyírták".

De Petya most eleresztette füle mellett a néni meg-

jegyzését, és sírós hangon állította:

- Vizsga volt! Vizsga volt!

A jószívű néni megsajnálta Petyát, és nem akarta tőle elvitatni a vizsga dicsőségét. "Vizsga" - milyen sokat ér ez az egy szó! Hadd örüljön a kisfiú! Nem kell őt elszomorítani ezen a napon.

S a néni elhatározta, hogy enged.

183

- Lehet, hogy én tévedtem - mondta könnyű mosolylyal. - Azt hiszem, valóban vizsga volt.

Petyának felragyogott az arca.

- Hohó, de milyen vizsga!

Ám a lelke mélyén Petyát mégis kétség gyötörte.

Minden túlságosan könnyen és gyorsan ment ahhoz, hogy ez valóban "igazi vizsga" legyen.

Igaz, a gyerekeket párosával sorba állították, úgy mentek be az osztályba. Az is igaz, hogy egy kék posztóval letakart, hosszú asztal állt a katedrán. Az asztal mögött szigorú arcú, kék egyenruhás, pápaszemes tanárok ültek, sok gombjuk és héjszerűnek, keménynek látszó ingmellük volt. Csak úgy zörgött a mandzsettájuk. Valamennyi felrakta kitüntetéseit. Külön szembetűnt egy pap selymes reverendája és nőies hajzata.

Petya lyukat érzett a hasában, a lába izzadt, hideg verítékcseppek verték ki homlokát... Minden úgy történt, amint ez ősidők óta a vizsgákon történni szokott. De a vizsga... Petya most már maga is gyanította, hogy ez talán mégsem volt igazi vizsga.

Alighogy a fiúk beültek a padokba, az egyik tanár rögtön bedugta az orrát egy nagy könyvbe, ami az asztalon hevert, és hangosan, érthetően, minden szót külön hangsúlyozva megszólalt:

- Nos, kezdjük meg. Alekszandrov Borisz, Alekszandrov Nyikolaj, Bacsej Pjotr. Tessék ide!

Vezeték- és keresztnéve hallatára, amely ilyen idegenül és az üres tanteremben visszhangosan csendült meg, Petyának a meglepetéstől és ijedségtől földbe gyökereztek lábai. Nem is sejtette, hogy a szörnyű pillanat ilyen hamar következik majd be. Váratlanul érte. Elpi-rult, és szinte félig eszméletlenül lépkedett a sima padlón az asztalig.

Három fiú állt egyszerre a tanárok elé. Petya a paphoz került.

- Nos, jer ide, gyermek - szólalt meg a hatalmas termetű, kövér pap, miközben kissé felhúzta reverendája bő ujját. - Hogy hívnak?

134

- Petya.

- Pjotr, kedvesem, Pjotr. Petya otthon maradt. Csáládi neved?

- Bacsej.

- Vaszilij Petrovics fia vagy? Apád a tizedestanfolyam ipariskolájának a tanára?

- Igen.

A pap hátradőlt a székén, hunyorogva nézett Petyára, aki sehogyan sem értette, miért mosolyog ez az ember.

- Hát persze hogy ismerem. Liberális úriember. Nos ...

A pap még jobban hátradőlt, úgyhogy a szék két hátsó

lában hintázott.

- Milyen imádságot ismersz? Tudod-e a hiszek-
egyet?

- Tudom.

- Mondd el!

Petya nagyot lélegzett, és hozzáfogott, hogy egy szusz-
ra ledarálja az egészet:

- "Hiszek egy istenben, mindenható atyában, menny-
nek és földnek teremtetőjében, ő egy fiában, a mi Urunk-
ban . . ."

Itt Petya levegőtartaléka kimerült, és a fiú megakadt.
De sietve, nehogy a pap azt gondolja, hogy nem tudja az
imát, friss adag levegőt szippantott be, és folytatni akar-
ta. De a pap riadtan intett.

- Elég, elég. Menj tovább.

És Petya máris a számtantanár előtt állt.

- Hányig tudsz számolni?

- Akárhányig - felelte Petya, felvillanyozva az első
sikertől.

- Nagyszerű! Számolj egymillióig!

Petya úgy érezte, hogy egy szakadékba zuhant, ön-
kéntelenül is olyan hangot hallatott, mintha fuldokolna.
Kétségbeesetten nézett körül, segítséget keresve. De kö-
rös-körül mindenki el volt foglalva. Még a számtan tanár
is elnézett a feje fölött. Domború szemüvegén élesen
tükröződött vissza a terem két hatalmas ablaka, melyben

185

a gimnázium zöld kútja, a Pantyelejmon-templom kék
kupolája, sőt még az Alekszandr kerület tűzoltótornya
is látszott, melyen két fekete gömb jelezte, hogy a kettes
körzetben tűz van.

Egymillióig számolni... Petya, elvesztél!

- Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét... - kezdte
Petya nagy igyekezettel, közben titokban mindig behaj-
lította egy-egy ujját, és szomorúan mosolygott. - Nyolc,
kilenc, tíz, tizenegy . . .

A számtantanár közömbösen nézett ki az ablakon.

Amikor Petya a "hetvenkilenc"-hez ért, megszólalt:

- Elég. Az egyszeregyet megtanultad?

- Egyszer egy az egy, kétszer egy az kettő, három-
szor egy az három - kezdte gyorsan, csengő hangon
Petya, attól félve, hogy megint félbeszakítják, de a ta-
nár már intett is.

- Elég.

- Tudok összeadni, kivonni, osztani és szorozni!

- Jól van. Menj tovább!

Mi az, még azt sem engedik meg, hogy a száját ki-
nyissa? Micsoda sértés!

Petya a következő tanár elé lépett, akinek nyakában
egy szalagon aranyérem lógott, ami át-átvillant ritkás
szakállá között.

- Olvasd ezt! Innen ...

Petya kézbe vette a keménykötésű könyvet, és meg-
nézte az olvasmány nagybetűs címét: Az oroszlán és a
kiskutya.

- "Az oroszlán és a kiskutya - kezdte Petya bátran,
bár egy kissé akadozott az izgalomtól. - Az oroszlán és
a kiskutya. Egyszer egy állatkertben volt egy oroszlán.
Az oroszlán nagyon vérszomjas vadállat volt. Az örök
nagyon féltek tőle. Az oroszlán nagyon sok húst evett.

Az állatkert gazdája nem tudta, mit tegyen ..."

- Elég.

Petya majdnem sírva fakadt. Még el sem érkezett a kiskutyáig, és máris - "elég" ...

- El tudnál-e mondani egy verset emlékezetből?

186

Petya a győzelem titkos izgalmával várta ezt a pillanatot. Végre megmutathatja, hogy mit tud!

- Tudom a Vitorlát, Lermontov költeményét.

- No, mondd el!

- Szavaljam?

- Szavald!

- Azonnal!

Petya előretette egyik lábát, ami szerinte az egyik leg-szükségesebb előfeltétele volt a szavalásnak, és büszkén hátravetette fejét.

- Vitorla. Lermontov verse - kezdte Petya jó hangosan.

Távolban egy fehér vitorla

kék tenger ködén átragyog.

Mért indul messze országokba,

és otthonában mit hagyott?

Petya kezével gyorsan kérdő és csodálkozó mozdulatot tett, és sietve folytatta, hogy minél többet mondhasson el a versből, amíg a tanár félbe nem szakítja.

A szél süvölt, hullám dobálja,

az árboc recseg s meghajol,

nem vár sehol szerencse raja,

s nem is volt boldog még sehol!

Petya egy pillanatnyi szünetet tartott, hogy annál hatásosabb legyen a következő szakasz, de a tanár - kihasználva ezt a kis pihenőt - már intett is.

- Elég.

- Mindjárt befejezem, már csak egy egészen kicsi van hátra - nyögte Petya elkeseredve.

Lent azúrnál ragyogóbb fényár . . .

- Elég, elég. Menj haza!

- De én tudom még Puskinnek egy versét is, azt, hogy . . .

187

- Nem kell más semmi. Megmondhatod a szüleidnek, hogy felvettek. Elmehetsz!

Petya le volt sújtva. Egy-két percig még tétovázott a terem közepén, nem tudta, hogy most mit is tegyen tulajdonképpen.

Egészen valószínűtlennek látszott, hogy az a félelmetes és titokzatos esemény, amelyre remegve készült egész nyáron, már be is fejeződött.

Végül ügyetlenül megfordult, megbotlott valamiben, és kiszaladt a teremből. Egy másodperccel később azonban, mint aki esztét veszítette, visszarohant, és az izgalomtól elfulladt hangon kérdezte:

- Meg lehet már venni a diáksapkát?

- Lehet, lehet. Eredj ...

Petya kiszaladt a fogadószobába, ahol Lomonoszov mellszobrára alatt egy aranyozott széken ülve várta őt nagynénje, fátyolos nyári kalapban és könyökig érő kesztyűben.

A kisfiú olyan hangosan kiabált, hogy kétségtelenül meghallották még az utcán is:

- Néni! Gyerünk gyorsan! Azt mondták, hogy meg kell venni a diáksapkát!

29. A KERÜLETI ÖRSZOBÁBAN

A sapkavásárlás valóban mennyei boldogság volt! Először is sokáig próbálgatták, azután alkudoztak, majd kiválasztották a megfelelő jelvényt, ezt az elegáns kis ezüsthalmot. A jelvény címer alakú ezüstlapon két egymást keresztező tövises ág, a két ág között "O. 5. G.", ami annyit jelentett, hogy ötös számú odesszai gimnázium.

A legnagyobb és a legolcsóbb jelvényt választották, de még így is tizenöt kopekba került.

A kereskedősegéd árral két kis lyukat fúrt a kék diáksapka szövetébe, és ügyesen ráerősítette a jelvényt, belülről pedig behajlította a két kiálló rézlapocskát.

188

Otthon a címeres diáksapkát általános lelkesedéssel fogadták. Mindenki kézbe akarta venni, hogy közelebből is megcsodálják. De Petya nem engedte. Nézegetni - azt lehet, de kézzel senki se nyúljon hozzá!

Papa, Dunya, Pavlik - mind azt kérdezték: "Mennyibe került?" - mintha ez volna a legfontosabb.

Petya büszkén válaszolt:

- Egy rubel negyvenöt a sapka, és tizenöt a címer, de ez semmi! Ha láttátok volna, hogyan vizsgáztam le! Pavlik irigykedve nézegette a sapkát, és szipogott, már-már sírva fakadt bánatában.

Azután Petya leszaladt a házban levő boltba, hogy Nyuszja Kogan is láthassa az új sapkát...

De Nyuszja Kogan még mindig vidéken volt vendégségben rokonainál. Borzalmas!

Annál inkább érdeklődött az új sapka iránt Nyuszja édesapja, az öreg Kogan, akit "patkánynak" becéztek a fiúk. A bácsi orrára tette pápaszemét, sokáig nézegette a sapkát minden oldaláról, még csettintett is a nyelvvel, végül megkérdezte:

- Mennyibe került?

Miután Petya végigjárta az összes ismerőst a házban, elindult a gyakorlótér felé, hogy a katonák is láthassák az új sapkát. Persze azok szintén megkérdezték, hogy mennyibe került. Most már nem volt más senki, akinek megmutathatta volna, pedig még a nap fele sem múlt el!

Petya kétségbeesett. Ám ekkor váratlanul felbukkant Gavrik a házuk kerítése mögött. Petya barátjához rohant, és tele torokkal üvöltve lengette sapkáját. De - istenem! - mi történt-Gavrikkal? Szeme körül sötét karikák feketedtek, de azért ezek a szemek fojtott dühvei ragyogtak ki sovány, piszkos arcából. Az inge össze volt szagatva. Rögtön észrevette, hogy egyik füle lilavörös és dagadt. Ijesztő volt még csak ránézni is.

"Ohó, milyen nagyszerűen levizsgáztam!" - akarta kiáltani Petya, de torkán akadt a szó.

Ehelyett halkán súgta barátja felé:

189

- Jaj! Kivel verekedtél? Ki vert meg?

Gavrik szomorúan elnevette magát, és lesütötte szemét.

- Mutasd - nyúlt válasz helyett a sapka után. - Mennyibe került?

Bár Petya roppant kínszenvedést állt ki, ha más kezében látta kedves sapkáját, de most - igaz, hogy nagy szívfájdalommal - mégis megengedte Gavriknak, hogy alaposan szemügyre vegye a kedves jószágot.

- De vigyázz rá!

- Ne izgulj!

A két gyerek kényelmesen elhelyezkedett egy bokor alatt, a szemétdomb tözsomszédságában, és tüzetes vizsgálat alá vette a sapkát.

Gavrik azonnal számtalan titkot és lehetőséget fedezett fel a sapkában. Ezek eddig teljesen elkerülték Petya figyelmét. Először is kiderült, hogy a sapkából ki lehet venni azt a vékony, acélból készült karikát, ami megadja a formáját. Ez a kerek abroncs megrozsdásodott, papírral volt becsavarva, és a sapkából kivéve is önálló értéket képviselt. Ezt az abroncsot könnyűszerrel apró darabkákra lehetett volna tördelni, és ha ezeket a rövid drótdarabokat - mondjuk - a sínre rakják, a vonat kerekei alá... Érdekes volna megtudni, mi történik, ha átmegy rajta a vonat!

Másodszor, a sapka belsejében fekete szaténbélés volt. Erre aranybetűkkel volt ráírva: "Guralnyik Testvérek". Ha a bélést egy kis darabon fölszakítják, különböző apró holmik lehet mögé rejteni - amit soha senki meg nem találhat!

Harmadszor, a fekete lakkal bevont, kemény bőrellenzőt még ragyogóbbá lehet tenni, ha alaposan megdörzsölik zöld falevelekkel.

A jelvényt azonban mindenképpen meg kellett hajlítani, mert ez most így divat, sőt a két ágat egy kissé le is kell faragni.

A két fiú nagy hévvel látott neki a munkának, és mindaddig dolgoztak, amíg a sapkában rejlő összes tit-

190
kokat és szórakoztató újdonságokat ki nem élvezték.

Ez egy kissé elszórakoztatta Gavrikot is.

De amikor a sapka véglegesen elvesztette eredeti formáját, és végleg ráuntak, Gavrik ismét szomorú lett.

- Hallod-e, Petya, hozzád ki egy darab kenyeret és két darab cukrot - szólalt meg váratlanul. - Elviszem nagyapónak.

- Hová?

- Az őrszobára.

Petya tágra nyílt szemekkel, értelmetlenül bámult barátjára.

Gavrik szomorúan mosolygott, és köpött egyet.

- No, mit nézel? Nem érted? Tán gyerek vagy még?

Nagyapót tegnap bevitték az őrszobára. Ennivalót kell neki vinni.

Petya még mindig nem értett semmit.

Azt már hallotta, hogy a részegeket, verekedőket, tolvajokat, csavargókat beviszik az őrszobára, de Gavrik nagyapját? Ez több volt, mint amit meg tudott érteni. Petya nagyon jól ismerte az öreget, hiszen gyakran eljárt Gavrikhoz a tengerparti kunyhóba.

Nagyapó többször elvitte őt Gavrikkal együtt halászni. Nagyon sokszor megkínálta különös illatú teával, és mindig mentegetőzött, hogy "nincs cukor". És hányszor csinált neki horgot, meg tanítgatta horgászni! . . .

És milyen érdekes ukrán közmondásokat tudott mon-

dani az élet minden eseményére, milyen sok apró történetet mesélt a török háború idejéből, hány katonának dotát hallott tőle . . .

Gyakran előfordult, hogy az öreg a kunyhó előtt üldögélt, lábát maga alá húzva, mint egy valódi török, és miközben a hálót foltozhatta, mesélt, mesélt. Az ember majd szétpukkadott a nevetéstől. Mesélt arról, hogyan főzte meg a katona a baltát; mesélt a nagydobosról, aki a mennyországba került; a tisztiszolgáról, aki olyan ügyesen becsapta a részeg tisztet.

Petya még soha életében nem találkozott ilyen szívélyes, vendégszerető házigazdával. Szívesen mesélt az
191

Öreg, de másokat is nagy élvezettel, örömmel hallgatott végig.

Előfordult, hogy Petya is elkezdett valamit mesélni, azután túllőtt a célon, és akkorát hazudott, hogy a füle is kétfelé állt. Nagyapó ilyenkor is csak hallgatott, és bólogatott hozzá.

- Hát mit gondoltok, előfordul az ilyesmi elég gyakran!

És egy ilyen embert vittek be az őrszobára! Hihetetlen!

- De hát miért, vajon miért?

- Hát csak azért!

Gavrik nagyot sóhajtott, mint egy felnőtt, egy kis ideig hallgatott, azután barátja vállára tette kezét, és titokzatosan fülébe súgta:

- Figyelj ide...

És elmondta Petyának, ami az éjszaka történt.

Persze nem mondott el mindent. Egy szóval sem említette a matrózt, sem Tyerentyijt.

Az elmondottakból kiderült, hogy éjszaka a kunyhójukba beszaladt három ember, és ott elrejtöztek a rendőrök előtt. A történet többi része pontosan megfelelt a valóságnak.

- ... És akkor az a ronda áspiskígyó majd kicsavarta a fületem!

- Én olyat adtam volna neki, de olyat! ... - kiáltotta Petya izgatottan, csillogó szemekkel. - Akkor majd megismerhetett volna!...

- Fogd be a szád! - mérgelődött Gavrik, megfogta Petya diáksapkájának ellenzőjét, és lehúzta egészen az orráig.

Majd Gavrik nyugodtan folytatta a beszélgetést, mint ha mi sem történt volna. Petya rémülten hallgatta.

- De hát ki volt az a három? - kérdezte, amikor Gavrik elhallgatott. - Rablók?

- Dehogy! Már megmondtam, hogy kik: egyszerű emberek, bizottságbeliek.

Petya nem értette.

192

- Micsodák?

- De nehéz fejed van! Mondom, hogy bizottságbeliek, a bizottsághoz tartoznak. - Gavrik egész közel hajolt Petyához, és úgy suttogott hagymaszagú szájával: - Akik a sztrájkot csinálják. A pártból valók. Érted? -

- De hát akkor miért nagyapót verték meg, és vitték be az őrszobára?

Gavrik lenézően mosolygott.

- Te tökfejű! Azért, mert elrejtette őket! Engem is elvittek volna, de nincs hozzá joguk: én még kicsi vagyok. Tudod, meddig kell ülni annak, aki valakit elrejt? Hohó! Csakhogy ... - Gavrik körülnézett, még jobban lehalkította hangját, és úgy suttozta: - Csakhogy ő nem fog többet ülni egy hétnél. Mert „azok” hamarosan bejárnak egész Odesszát, és minden őrszobát szétvernek. A rendőröket egyenként beledobálják a Fekete-tengerbe ... Isten engem úgy segítjen, hogy ez így lesz!...

Gavrik köpött egyet, és most már egész, más hangon beszélt:

- Szóval kihozod?

Petya hazarohant, és néhány perc múlva visszatért hat kockacukorral a zsebében és egy fél cipóval a blúzában.

- Elég - mondta Gavrik, miután megszámolta a cukrot, és kezével méregette a kenyér súlyát. - Eljössz velem az őrszobára?

Az őrszoba nem volt messze, de természetesen oda nem volt szabad elmenni. Petya azonban egyszerre olyan ellenállhatatlan vágyat érzett erre a kis kirándulásra, hogy azt szinte lehetetlen leírni.

Lelkében ismét kemény küzdelem kezdődött lelkiismeretével, és ez a harc úgyszólván egész úton tartott, egészen az őrszobáig.

S mikor a lelkiismeret végül nagy nehezen győzött, akkor már késő volt: a két fiú megérkezett az őrszobára.

Gavrik jelenlétében az összes fogalmak és dolgok azonnal elvesztették megszokott formájukat és jellegüket. 13 1171

193

ket, de kimutatták mindazokat a tulajdonságokat, amelyek mindeddig rejtve voltak Petya előtt: Közéi-Malom az özvegyek és árvák menedékhelyéből egész közönséges munkásnegyeddé változott, a rendőrből zsarú lett, és kiderült, hogy a diáksapkában acélbroncs van.

És most itt az őrszoba.

Milyen volt a rendőrszoba eddig Petya elképzelésében? Egy közönséges hivatalos épület a Richelieu és az Ujhalász utca sarkán a Pantyelejmon-templommal szemben.

Hányszor utazott el előtte Petya a lóvasúton!

Az épület legfontosabb része a magas, négyszögletes kis torony volt. A torony erkélyén éjjel-nappal egy báránybőr subás tűzoltó járkált körbe-körbe, és figyelte a várost. Középen árboc állt keresztrúddal. Az árboc Petyát mindig mérlegre vagy trapézra emlékeztette.

Rúdjáról majdnem mindig néhány baljóslatú, fekete golyó lógott le, ezeknek a száma mutatta, hogy a város melyik kerületében van tűz. Odessza olyan nagy volt, hogy mindig égett valami.

A torony lábánál állt a tűzoltó-parancsnokság szeptára. Ez kívülről nézve óriási vaspántos kapuk sorából állt. A kapuk valamelyikéből időnként fülsiketítő trombitálás közepette rohant ki négy hófehér sörényű és farkú almásszürke pej, maga után húzva a vörös tűzoltókocsit. Ez a rémületes és mégis játékszerre emlékeztető kocsit a vészharang szüntelen kongása közepette rohant végig a kövezeten. A kocsin rézsisakos tűzoltók ül-

tek, és este vagy éjszaka lángoló fáklyákat szorongattak a kezükben. A fáklyák fénye megcsillant a rézsisakon, a gondtalan város felett a vész kísértete suhant el. Petya szerint ezek voltak a rendőrörszoba közelebbi ismeretöjjelei.

Ám Gavrik jelenlétében az épület - mintegy varázsütésre - megváltozott. Egy mellékutcába tértek be, ide nyíltak a fegyház rácsos ablakai.

És kiderült, hogy az örszoba nem más, mint egy nagy börtön.

194

- Várj itt! - mondta Gavrik.

Átszaladt a nedves kocsiúton, és észrevétlenül besurrant a kapuban álló rendőr mellett.

Gavrik szemlátomást ismerős volt ezen a környéken is. Petya egyedül maradt. Mellette egy embercsoport álldogált, szemben a rácsos ablakokkal. Ezek rokonok voltak. A rácsokon keresztül beszélgettek a letartóztatottakkal.

Petya sohasem gondolta, hogy az örszobán ilyen sok ember "ülhet".

Legalább százan voltak.

Mellesleg, egyáltalán nem ültek. Az ablakpárkányon álltak, és belekapaszzkodtak a rácsba. Mások mögüjük kukucskáltak ki, nagyban integettek; ismét mások felugráltak, hogy ők is leláthassanak az utcára az előttük állók mögül.

Petya legnagyobb csodálkozására ezek nem voltak tolvajok, se részegek, se csavargók. Ellenkezőleg: egyszerű, rendes, mindennapi embereket látott, olyanokat, amilyenek tucattjával mászkálnak a városban, a pályaudvaron, a Lanzseronon, az Alekszandr téren, a lóvasúton ... Sőt néhány diák is volt közöttük. Egyikük különösen feltűnő ruhát hordott. Aranygombos fehér zubbonya fölött fekete kaukázusi báránybőr bundát viselt. Tenyérből tölcseért formálva, fülsiketítő hangon kiabálta le valakinek a tömegbe:

- Mondja meg, kérem, a földieknek, hogy ma éjjel Lordkipanidze, Kraszikov és Burevoj elvtársakat holmijukkal együtt elvitték a cellából. Ismétlem: Lordkipanidze, Kraszikov és Burevoj! Ma éjjel! Szervezzék meg az általános tiltakozást! Üdvözlét az elvtársaknak! Egy másik ablakban magas fiatalember állt. Nyitott nyakú ingében kissé hasonlított Tyerentyijre. Hangosan kiabált:

- Szergej, menjen el a fizetésemért az irodába!

A sokféle ember egymás hangját akarta túlkiabálni:

- Ne bízzatok Afanaszjevban! Halljátok? Afanaszjevban ne bízzatok!

195

- Kolka a Bulvár-börtönben ül!

- ... Pavel Ivanovicsnál, a ládában, a szekrény mögött!

- Legkésőbb szerdán!

A rokonok szintén kiabáltak, fejük fölé emelve kis kosaraikat, amiben az ennivalót hozták, és magasra tartva a kisgyerekeket.

Egyik asszony kislányt tartott a karján. A kicsinek éppen olyan fülbevalója volt, mint Motjának.

Az asszony is kiabált:

- Miattunk ne nyugtalankodj! Minket nem hagynak el az emberek! Van mit ennünk. Nézd, milyen nagy és szép a mi Veránk!

Időnként egy-egy rendőr közeledett a tömeghez, és erősen szorítva kardja markolatát, megszólalt:

- Uraim, felkérem önöket, ne álljanak meg az ablak alatt, és ne beszélgessenek a letartóztatottakkal! Erre a szónoklatra az ablakból azonnal fülsiketítő füttyök, kiabálás, süvöltés harsogott. Dinnyehéj, kukoricacsutka, uborka röpült a rendőr felé.

- Talpnyaló!

- Zsandár!

- Eredj a japánokkal verekedni!

Erre aztán a rendőr hóna alá vette a kardját, és lassú léptekkel visszaballagott a kapuhoz, olyan képet vágva, mintha semmi különös nem történt volna.

Lehet, hogy ezen a világon még sincs minden anynyira rendben, mint ahogy ez az első pillantásra látszik?

Gavrik komor, dühös arccal jött vissza.

- No, láttad nagyapót?

Gavrik nem válaszolt. A két fiú megindult hazafelé.

Az állomás mellett Gavrik megállt.

- Mindennap verik - szólalt meg tompa, komor hangon, és szakadt inge ujjával megtörölte az arcát. - Visszontlátásra!

Azzal megindult.

- Hová?

- A Közei-Malomba.

196

A Szalonka téren keresztül Petya hazasietett. A szél száraz, unalmas porfelhőket kavart.

Petyának olyan nehéz volt a szíve, hogy még az a töltényhüvely sem vidította fel, amit útközben talált.

30. I/A OSZT. TAN.

Eljött az őszi. Petya már a gimnáziumba járt. A hosszú lábú, barna bőrű, cérnaharisnyás kisfiú fölvette a gimnazisták egyenruháját, nullás géppel lenyírták a haját, és hosszú fülű "alsós" vagy a gimnazisták nyelvén egyszerűen "pocok" lett belőle.

A gimnazisták egyenruhája hosszú nadrágból és katonás zubbonyból állt. Harminchat rubelért vásárolták Landesmann konfekciós üzletében. Petya úgy érezte magát az egyenruhában, mintha egy zsákot húztak volna rá. Nagyon kényelmetlen viseletnek találta. Főleg azért, mert a durva anyagból készült zubbony gallérja feldörzsölte a bő kivágású matrógallérhoz szokott nyakát. Még az öv - a gimnazisták valódi rézcsatos öve, amire talán még a diáksapkánál is jobban vágyódott -, még ez az öv sem felelt meg a hozzá fűzött reményeknek. Folyton felcsúszott a hóna alá, és a csat maga sem maradt meg középen, nem beszélve arról, hogy a szíj szabadon maradt vége állandóan nyelvét nyújtogatta.

Ez az öv semmivel sem tette férfiasabbá Petya alakját, holott erre ő nagyon számított - sőt, mivel állandóan igazgatni kellett, csak kellemetlenséget okozott, amin a felnőttek mosolyogtak, esetleg gúnyos megjegyzéseket tettek rá.

Mindezzel szemben rengeteg váratlan örömet okozott Petyának a füzetek, tankönyvek és írószerek megvásár-

lása.

Mennyire nem hasonlított ez a komoly, csöndes, nagy könyvkereskedés azokra a Richelieu utcai kis könyvesboltokra, amelyeket Petya már igen jól ismert elemista korából. Ez a könyvkereskedés még komolyabb volt,
197

mint a gyógyszertár, és sokkal intelligensebbnek látszott. Már az üzlet egyszerű, szerény cégtáblája: "Műveltség" - elegendő volt ahhoz, hogy tiszteletteljes érzéseket váltson ki az emberekből.

Egy homályos őszi délután ment Petya édesapjával a Műveltségbe.

Ez a díszes könyvek álmos birodalma volt, az ívlámpa misztikus, zöld fénnel hintette be a falon a négy emberfajta: a vörös, a sárga, a fekete és a fehér ember egy-egy képviselőjének felcicomázott fejét ábrázoló képet.

A három első fej színe tökéletesen megfelelt fajtája színének. Az indián valóban vörös volt, mint a főtt rák. A kínai - sárga, mint a citrom. A néger - feketébb a szuroknál. Csak az uralkodó fajtának, a fehérnek a képviselőjét festették le nagyon gyöngén: nem volt az fehér, hanem rózsaszínű, és állán bodros szőke szakáll ékeskedett. Petya elbűvölten nézegette a réz délkörök karikájában forgó égszínkék földgömböket, a csillagos ég fekete térképét, a félelmetes és meglepően rikító színű bonctani ábrákat.

Szinte érezni lehetett, hogy a világmindenség minden bölcsessége ebbe a könyvkereskedésbe sűrűsödött. Ez szinte beleitta magát a vevők pórusaiba. Legalábbis Petya már nagyon műveltnak érezte magát, amikor dolgukvégeztével hazafelé utaztak a lóvasúton.

Az üzletben mindössze tíz percet töltöttek, és öt könyvet vásároltak. A legvastagabb könyv negyvenkét köpékbe került.

Petya ezután egy másik üzletben borjúbőrből készült valódi iskolatáskát kapott, meg egy kis kosarat az uzsonna számára.

Apjával együtt kiválasztották a legszebb tolltartót, a kihúzható fedelén egy gyönyörű kép díszelgett. A tolltartó fedele nagyon szorosan járt, szomorúan nyikorgott, amikor először kihúzták. Petya minden igyekezete arra irányult, hogy a tolltartó összes rekeszeit megtöltse a megfelelő holmikkal, ízlésesen, csinosan, de azért főleg
198

arra törekedett, hogy egyetlen rekesz se maradjon üresen.

Különböző fajtájú tollakat vásároltak. A Puskin tollakon még az író göndör haját is remekül lehetett látni. Azután egy Elefánt radírt, ragasztót, tuskihúzó, két ceruzát - egyet írásra, a másikat rajzolásra -, egy gyöngyház nyelvű tollkést, egy méregdrága tollszárat - húsz kopekért -, különböző színű címkéket, rajzszögeket és még sok más, vadonatúj, csillogó-villogó, bódító illatú holmit vettek.

Petya egész este szorgalmasan dolgozott, kék papírba kötötte füzetait és könyveit. Mindegyiken ott fehérlett egy-egy piros szélű címke, amelyre szép nagy betűkkel írta rá:

BACSEJ PJOTR

O. 5. G.

I/A oszt. tan.

Petya türelmetlenül várta a reggelt. Kinn még maidentem sötét volt, a szobában lámpát kellett gyújtani, de már elkészült, és tetőtől talpig újonnan felszerelve - mintha háborúba készülne - szaladt az iskolába.

Reszkess, tudomány! A csodálatosan felszerelt Petya biztos győzelmet arat!

Három héten át a gimnáziumban is, otthon is hihetetlen türelemmel és kitartással dolgozott. A már említett tudományos felszerelés megjavításával és kiegészítésével foglalkozott még talán álmában is. Könyveinek és füzeteknek fedőlapjára díszes képeket ragasztott, más színű papírba kötötte a könyveket és füzeteket, új tollakat rakott a tolltartóba, és azon igyekezett, hogy minden minél szebb és tökéletesebb legyen.

Nagynénje néha nem tudta megállni, és rászólt:

- Inkább a leckédet tanulnád ...

Petya kétségbeesetten nyöszörgöit:

- Jaj, néni, hogy lehet ilyet mondani? Hát hogyan tanulhatnám a leckét, amikor még ezzel sem vagyok kész?

199

Egyszóval minden nagyszerűen ment. Csupán az árnyékolta be a tanulás örömét, hogy még egyetlenegyszer sem hívták ki felelni, még egyetlen "osztályzatot" sem írtak értesítőjébe. Az osztályban már majdnem minden fiú kapott "osztályzatot", csak éppen Petya nem.

Minden szombaton szomorúan hozta haza a pompás arany- és ezüstcsillagokkal teleragasztott, rózsaszínű papírba kötött értesítőt. Az egyik szombaton azonban egészen hazáig futott az iskolából, nem vetette le sem a kabátját, sem a sapkáját, berohant az ebédlőbe, az izgalomtól és boldogságtól ragyogó, piros arccal. Kezében lobogtatta a díszes füzetet, és tele torokkal kiabálta:

- Néni! Pavka! Dunya! Gyertek ide gyorsan! Nézzétek meg: osztályzatot kaptam! Milyen kár, hogy papa nincs itthon!

Diadalmasan az asztalra dobta az értesítőt, majd büszke szerénységgel félrevonult, mintha nem akarná jelenlétével zavarni az "osztályzatok" megtekintését.

- Nos, hadd lássuk - mosolygott a néni -, mutasd, milyen osztályzatot kaptál!

Felvette a füzetet az asztalról, és gyorsan átfutotta.

- Hittan - kettős, orosz nyelv - kettős, számtan -

kettős, magaviselet - hármas és szorgalom - hármas ...

- olvasta csodálkozva a néni, és elégedetlenül csóválta a fejét. - Nem értem, hogy minek örülsz annyira. Csupa kettős!

Petya rettenetesen megsértődött, még a lábával is toppantott.

- Tudtam én jól! - kiáltott fel, és szinte sírva fakadt.

- Hát nem érti, néni? Az a fontos, hogy "osztályzat" legyen! Érti: osztályzat! Es ezt nem akarja megérteni ... Mint mindig!

És haragosan felkapta a híres füzetet, kirobogott az udvarra, hogy a gyerekeknek is megmutassa az "osztályzatot".

Ezzel be is fejeződött a gimnáziumi tanulás első, ünnepi szakasza. Komor hétköznapiak jöttek, szigorú és

unalmas magolás következett ezután.

200

Gavrik többet nem jelentkezett, és Petya, akit teljesen lefoglalt a gimnázium, szinte megfeledkezett róla. Egy időre Gavrik is megfeledkezett Petya létezéséről. Most a Közei-Malomban lakott, Tyerentyij bátyjánál. Nagyapót még mindig nem engedték ki. Hol a börtönben ült, hol az örszobán, néha meg éjszaka kihallgatásra vitték kocsin. De az öreg nyilván tudott vigyázni a nyelvére, mert Tyerentyijt mindeddig nem bántották. Gavrik nem tudta pontosan, hogy hová lett a matróz. Szükségtelennek tartotta ezt Tyerentyijtől megkérdezni. Különbösen is, a jelekből arra lehetett következtetni, hogy a matróz itt van valahol a közelben, teljes biztonságban. Nagyon sok hely volt a Közei-Malomban, ahol egy ember könnyen elrejtőzhetett, eltűnhetett. És nagyon sok olyan ember volt, aki időnként a Közei-Malomban vagy annak környékén rejtőzött.

Gavriknak nem volt szokása, hogy mások dolgába üsse az orrát. Elég volt neki a saját baja.

Tyerentyij családjá nagyon szűkösen élt. A vasutasok szünet nélkül sztrájkoltak. Tyerentyij otthon igyekezett mindenféle lakatosmunkát vállalni. De először is kevés volt a munka, másodsor pedig sok időt raboltak el tőle azok a halaszthatatlan ügyek, amelyekről otthon nem beszéltek.

Mintha Tyerentyij nem is lett volna egészen a magura. Előfordult, hogy éjszaka jöttek érte, és ő szó nélkül felöltözött és elment, néha egész napra.

Tyerentyij ékhez majd mindennap jártak emberek, titokzatos idegenek, akiknek paprikás krumplit kellett főzni, tevizet kellett forralni. A pitvarból nem tűnt el az őszi sár, a szobában vágni lehetett a mahorkafüstöt.

Gavrik nem akart bátyja nyakán élösködni. Nem kisfiú már ő! Nagyapónak is ennivalót kellett vinni mindennap. Természetesen így egymagában halászatra nem is gondolhatott. No meg az idő is rossz volt, majd minden másnap viharos volt a tenger.

Gavrik kiment a tengerpartra, átcipelte a bárkát a szomszédba, és lelakatolta a kunyhót.

201

Tyerentyij ócska bakancsában reggeltől estig a várost járta, és igyekezett ennivalót szerezni magának. Persze a legegyszerűbb lett volna koldulni. De Gavrik inkább vállalta az éhhalált, mint hogy kezét alamizsnáért nyújtsa. Felforrt a halászvér az ereiben, ha csak gondolt is erre.

Nem! Megszokta, hogy munkával szerezze meg a kenyeret. A piacról hazacipelte a szakácsnők kosarát, egész a házuk kapujáig, két kopekéért. Segített a rakodómunkásoknak a teherpályaudvaron. Pálinkát hozott a kocsisoknak, akiknek pénzbüntetés terhe mellett tilos volt otthagyni lovaikat.

Ha munka sehogyan sem akadt, de gyomra mégis követelődött, a temetőbe ment, ahol régi odesszai szokás szerint a temetésen részt vevők között - halotti torgyanánt - cukros, lekváros tejberizst osztogattak. Ezt a szokást ugyancsak kihasználták az odesszai koldusok, akik közül néhány ettől a tejberizstől még meg is hizott. De mivel a rizsből nemcsak a koldusok, hanem a temeté-

sen részt vevők is ettek, Gavrik nem tartotta lealacsonyítónak azt, hogy ő is részt vegyen a pompás lakomán. Annál is inkább, mert az édes rizsből Tyerentyij gyerekeinek is vitt haza ajándékba egy keveset, amivel - úgy érezte - némileg viszonzta azt, hogy náluk tölti az éjszakát.

Tyerentyij néha elküldte Gavrikot, hogy valamely megadott címre vigyen el egy-egy papírcsomagot. A címet mindig meg kellett tanulnia emlékezetből, és semmi esetre sem volt szabad felírni a papírra. A fiúnak nagyon tetszettek az ilyen feladatok, mert úgy érezte, hogy ezek kapcsolatban állnak azokkal az ügyekkel, amelyekkel Tyerentyij állandóan foglalkozott.

A csomagban többnyire papírok voltak. Gavrik jó mélyen a zsebébe süllyesztette a csomagot, elsimította, nehogy kidagadjon, és úgy indult el. Tudta, jól, hogy: "ha valami történik", azt kell mondania, hogy a csomagot találta.

Amikor meglátta azt az embert, akinek át kellett adni
202

a küldeményt, először azt kellett mondania: "Jó napot, bácsi, Szofja Ivanovna üdvözlését küldi." Az ember így válaszolt: "Hogy érzi magát Szofja Ivanovna?" És csak ezután volt szabad átadni a csomagot, előbb nem. Nagyon gyakran előfordult, hogy aki a csomagot átvette, megajándékozta Gavrikot egy-egy tízkepekossal.

Ohó, milyen nagyszerűen izgalmas volt az ilyen megbízatásokat teljesíteni!

Végül Gavrik gombozással is szerzett pénzt. Ez a játék éppen az idő tájt lett divatos. Nemcsak a gyerekek, de a felnőttek is szívesen szórakoztak ily módon. Különböző formájú, néha értékes egyenruhagombokkal játszottak, csupán a játék előtt letörték a gombok fülét.

A játék maga nagyon egyszerű volt. A gombokat a fal tövébe állították, azután a játékosok sorrendben egy-egy különleges ütőgombbal igyekeztek a sorba állított gombokat nem csupán eltalálni, hanem felfordítani is. Aki ilyen módon felfordított egy gombot, az meg is nyerte.

A gombozás nem volt semmivel sem nehezebb, sem érdekesebb, mint a többi ehhez hasonló utcai játék, de egy különös és pokoli gyönyörűség mégis volt benne: a gombok ugyanis pénzt értek. Mindig el lehetett adni ezeket a gombokat. Az utcai tőzsdén mindegyik gombfajtának szabályos árfolyama volt.

Gavrik nagyszerűen tudott gombozni. Biztos kézzel, ügyesen dobott, és nagyon jól célzott. Rövid idő alatt bajnoki hírnévre tett szert. Kis zacskóban hordta magánál állandóan a gyönyörű és főleg drága gombokat. Amikor különösen csehül állt anyagilag, akkor tartalék gombjainak részét eladta.

De a kis zacskó sohasem maradt üresen, mert minden nap nyert a játékban annyi gombot, amennyit előtte való nap eladott.

Ilyen módon az, ami másoknak szórakozás volt, Gavrik számára jól jövedelmező foglalkozássá vált. Elvégre valamiből csak meg kellett élnie!

203

31. KONDRATYENKO TÁBORNOK
TEMETÉSE

Az események egymást követték. Látszólag csak na-

gyon lassan következtek egymás után, ám a valóságban roppant gyorsan jöttek, gyorsabban, mint az expressz-vonat.

Gavrik, amióta a Közei-Malomban lakott, gyakran megállt a sínek mellett, és várta a dübörögve rohanó vonatot.

A vonat még valahol nagyon messze van, nem látszik, és nem hallatszik, de az odesszai teherpályaudvaron már hosszú csöngetés jelzi, hogy közeleg. Az út szabad. A szemafor szabadot jelez. A sínek mozdulatlanul ragyognak. Körös-körül néma csönd. De mindenki tudja már, hogy jön a vonat, és nincs erő, amely meg tudná állítani.

Az átjárónál lassan leereszkedik a sorompó. A gyerekek sietve felkapaszkodnak az állomás kerítésére. Egy madársereg riadtan rebben fel a faágakról, és a vízcsap fölött röpdös. Ők a magasból már valószínűleg látják a vonatot.

Valahonnan messziről egy váltóór alig hallható kürtje szól. Azután a csendbe szinte észrevétlenül gyenge zaj vegyül. De mégsem. Ez még nem zaj. Ez a zajnak csak mintegy előérzete, a sínek igen finom remegése, ami felfoghatatlan hanggal telik meg. Egyre erősebb remegés, hang, majd erősödő zaj. Most már tisztán lehet hallani, amint halkan pöfög és zakatol a mozdony, minden egyes zörej hangosabb az előbbinél.

Es mégis, még mindig alig hiszi az ember, hogy egy perc múlva az orra előtt fog elrobogni az expressz. De íme, a távolban megjelenik fehér és szürke párába és füstfelhőbe burkolva a mozdony. Mintha mozdulatlanul állna a zöld fákkal és távirópóznákkal szegélyezett sín-pár végén.

Igen, úgy látszik, hogy a vonat megállt.

De akkor miért van az, hogy pillanatról pillanatra cso-
204

dálatos gyorsasággal növekszik? De erre a kérdésre már nem tudunk válaszolni, mert nem maradt időnk.

Göz- és füstfelhőt okádva, sisteregve robog az expressz, dübörgő zajjal kattog, zakatol minden kereke, ablaka, a vagonok, ütközők ...

Gavrik egész nap a városban csavargóit, így hát éreznie kellett az események közeledtét. Ezek a dolgok még valahol messze voltak, talán valahol félúton Odessza és Szent-Pétervár között, de a várakozás csöndjébe már belekeveredett az elkerülhetetlen események nem anynyira hallható, mint inkább érezhető zaja.

Új mankóikra támaszkodva, szakállas sebesültek jártak az utcákon, fejükön szőrös, fekete mandzsúriai kucsma ült, és a vállukra vetett katonaköpenyen a György-kereszt fityegett.

A Közép-Oroszországból érkező mesterlegények érdekes híreket hoztak az általános sztrájkról. A rendőrörszobák körül álldogáló tömegben az erőszakról beszéltek. Az egyetem és a felsőbb leányiskolák környékén a szabadságról folyt a szó. A gyár előtt összeverődött emberek a fegyveres felkelésről suttoztak.

Egy szeptemberi napon nagy fehér hajó kötött ki a kikötőben. A hajó a Port Arthurnál elesett Kondratyenko tábornok holttestét hozta.

Majdnem egy évig bolyongott a hajó idegen tengere-

ken az óriási érckoporsóval, amíg végül hazaérkezett. A kikötőben ágyútalpra rakták a koporsót, s a fasorokkal szegélyezett, széles odesszai utcákon vitték végig, az állomásra.

Gavrik jól szemügyre vette a komor, ünnepélyes gyászmenetet, amelyet beragyogott a sápadt szeptember végi napfény: gyászpalástos papok, lovasság, fehér kesztyűs rendőrök ballagtak a menetben; az utcai lámpákon fekete gyászszalagok lengedeztek. A fáklyavivők ezüsttel kivarrt háromszögletű csákókban feszítettek, és hosszú nyelű, üveges lámpásokat vittek.- A sápadt lángok halványan pislogtak a nappali fényben.

A katonazenekar megállás nélkül játszotta a lassú
205

gyászindulókat, de időnként az érseki énekkar is megszólalt.

Tűrhetetlenül magas, csaknem visító, de mégis harmonikus, szomorú gyerekhangok szálltak remegve az ég felé a bágyadt akácok összeboruló koronái alatt. A nap gyöngye harántsugarai átcsillogtak az illatos, sűrű tömjénfüstön.

Az ágyútalpra helyezett, koszorúkkal és szalagokkal díszített hatalmas érckoporsó lassan-lassan haladt előre az állomás felé, a hosszú Puskin utcán végig, a katonák sorfala között.

Amikor a gyászmenet az állomás előtti parkhoz érkezett, váratlan esemény történt. A park rácsos vaskerítésére felmászott egy diák, meglengette kifakult kék diáksapkáját a tömeg fölött, és elkiáltotta magát:

- Elvtársak!

Az óriási tömegben a diák hangja egész gyöngye, alig hallható volt. De az a szó, amit kiáltott - "elvtársak" -, annyira hihetetlen, szokatlan és kihívó volt, hogy mindenki meghallotta, és ahány fej volt a tömegben, az mind a rácsos kerítés tetején ágaskodó kis alak felé fordult.

- Elvtársak! Emlékezzetek Port Arthurrá, emlékezzetek Csuzimára! Ne feledjétek el a véres vasárnapot, január kilencedikét! A cár és pribékjei Oroszországra példátlan szégyent, hallatlan pusztulást és nyomort hoztak! De a nagy orosz nép él, és élni fog! Le az önkényuralommal !

A rendőrök már ráncigálták is a diákot lefelé. De az lábaival kapaszkodott a rácsba, és sapkáját lengetve, sietősen beszélt tovább, mintha mindenáron be akarná fejezni mondókáját:

- Le az önkényuralommal! Éljen a szabadság! Éljen a for . . .

Gavrik látta, hogyan húzták le végre a diákot, és karjánál fogva elvitték.

A lélekharang megcsendült a város fölött. Az utca két oldalán csattogtak a rendőrlovak patkói. Kondratyenko
206

tábornok koporsóját végre elhelyezték a szent-pétervári vonat gyászvagonjában. A zenekar még egy utolsó gyászindulót játszott. Vi-i-igyázz! Tiszte-e-e-legj! A vonat elindult.

A gyászvagon lassan haladt el a szuronyos katonák sorfala között, magával vitte a kereszttel díszített érc-

koporsót. Odessza teherpályaudvara mellett, a mozdu-
latlan emberek tömegeivel zsúfolásig teli külvárosban,
néma állomásokon és megállóhelyeken, egész Oroszor-
szágon keresztül észak felé, Pétervárra. Az elvesztett
háború kísérteie suhant át az országon ezzel a gyász-
vonattal !

Petya úgy érezte ezekben a napokban, hogy otthon,
a lakásukban halott van. Lassan, csöndesen járkáltak a
szobákban. Keveset beszéltek. A néni öltözőasztalán
könny áztatta zsebkendő hevert. Apja ebéd után azon-
nal odaült a zöld ernyős lámpa mellé, és késő éjszakáig
javítgatta a dolgozatfüzeteket, időnként megpihent, és
némán törülgette szemüvegét kabátja bélésébe.

Petya is csöndesebb lett. Némán rajzolgatott. A rajz-
füzetbe a kúpok és hengerek helyett tengeri csataképek
kerültek, a türencseni csata, a Retvizan nevű hegyes
orrú cirkáló, japán aknák robbanásával körülvéve - ezek
foglalkoztatták a kisfiú képzeletét. Csak a fáradhatatlan
Pavlik nem zavartatta magát, naphosszat elüldögélt egy
felfordított székből, befogta Kudlatkát, és fülsértő han-
gon dudálva egy kis pléhtrombitán, a folyosón "Kond-
ratyenko temetését" játszotta.

Egy este Petya, mikor lefeküdt, véletlenül meghal-
lotta papa és a néni beszélgetését az ebédlőben.

- Lehetetlen, lehetetlen így élni - mondta a néni
furcsa orrhangon, mintha náthás lett volna. Pedig Petya
nagyon jól tudta, hogy a néninek semmi baja nincs.
Figyelni kezdett.

- Valósággal fojt ez a levegő - folytatta a néni, köny-
nyeivel küzdve. - Lehetetlen, hogy ezt maga ne érezze,
Vaszilij Petrovics . . . Az ő helyükben nem mernék az
emberek szemébe nézni, ők pedig - istenem! - úgy tesz-
208

nek, mintha ez így volna rendjén. Megyek a Francia
körúton, és nem merek hinni a szememnek: egy díszes
kapu előtt gyönyörű hintó áll, négy almásszürkével, a
bakon fehér kesztyűs, egyenruhás kocsis, zaj, fény,
pompa . . . Két fehér ruhás, vöröskeresztes dáma, ujjain
hatalmas briliánsok, arcuk, szemük, szájuk kikészítve,
kifestve, a hátsó ülésen ül, szemben velük két ele-
gáns tiszt, ragyogó fényes karddal, hosszú cigarettával
a szájukban. Vidáman nevetgélnek . . . És mit gondol,
kik voltak ezek? Madám Kaulbarsz a leányával és ud-
varlóival az Árkádia vendéglőbe kocsizik, miközben
Oroszország vérzik és könnyezik! Nos, mit szól ehhez?
Képzeld csak el - ekkora briliánsok! Ha szabad kér-
deznem: honnan, miből? Loptak, raboltak, teletömték a
zsebüket... Ő, mennyire gyűlölöm ezt a - bocsánat az
erős kifejezésért - csöcseléket! Az ország háromnegyed
része éhezik... Egész járások kihálnak. . . Ezt én nem
bírom tovább, értse meg, hogy nem bírom!

Petya heves zokogást hallott.

- Az isten szerelméért, Tatjana Ivanovna. . . De mit
lehet tenni? Mit tegyünk?

- Ő, mit tudom én, hogy mit tegyünk?! Tiltakozni
kell, követelni, kiabálni, kimenni az utcára . . .

- Könyörgök . . . Én" megértem . . . De mondja meg:
mit tehetünk mi?

- Hogy mit tehetünk?! - kiáltott fel a néni magas
és tiszta hangon. - Mindent megtehetünk, mindent! De

csak ha akarunk, és nem ijedünk meg! A gazembernek szemébe mondhatjuk, hogy gazember, a tolvajnak, hogy tolvaj, a gyávának, hogy gyáva . . . De ehelyett mi itthon ülünk és hallgatunk! Istenem, istenem, még elgondolni is rémes, hova jutott ez a szerencsétlen Oroszország! Tehetségtelen tábornokok, tehetségtelen miniszterek, tehetségtelen cár...

- Az istenért, Tatjana Ivanovna, meghallják a gyerekek!

- És nagyon jó lesz, ha meghallják! Hadd tudják meg, hogy milyen országban élnek! Később majd meg-

H

209

köszönik nekünk. Hadd tudják meg, hogy a cárjuk részeges és hülye, akit azonkívül még jól fejbe is vertek egy bambuszpálcával! Egy degenerált! Az ország legjobb, legbecsületesebb, legműveltebb, legokosabb emberei pedig a börtönökben, száműzetésben sínylődnek ...

Papa óvatosan belépett a gyerekszobába, hogy megnézze, alszanak-e a gyerekek. Petya lehunyta szemét, és mélyen, egyenletesen lélegzett, mintha aludna. Apja föléje hajolt, megcsókolta arcát, és lábujjhegyen kiment, lassan behúzva maga mögött az ajtót.

De az ebédlőből még sokáig hallatszottak hangok.

Petya nem aludt.

A falakon ide-oda suhantak az ablakon beszűrődő fénysugarak. Kinn az utcán a lovak patkói csattogtak.

Halkan remegett az ablaküveg.

És Petya félálmában úgy látta, hogy az ablak alatt szüntelenül kocsikázik oda-vissza madám Kaulbarsz, ragyogó hintóján, egyáltalán nem fél semmitől, pedig a kincstárból (a kincstár egy kerek, vaspántos láda volt) rengeteg sok pénzt és briliánsokat lopott.

32. KÖD

Ezen az estén Petya sok mindent megértett, amit azelőtt nem is sejtett.

Azelőtt csak olyan általánosságban ismert fogalmakról tudott, amelyekről soha nem kellett gondolkozni. Itt van például - Oroszország. Mindig tökéletesen világos és közismert tény volt az, hogy Oroszország a legjobb, a legerősebb és a legszebb ország a világon. Másképpen hogyan is lehetett volna megmagyarázni, hogy ők Oroszországban élnek?

Azután - papa. Papa a legokosabb, a legjobb, a legbátrabb és legműveltebb ember a világon.

Azután - a cár. A cárról még beszélni sem kell. A cár - az cár. A legbölcsebb, a leghatalmasabb, a leggazdagabb. Máskülönben mivel lehetne magyarázni, hogy

210

Oroszország éppen az övé, nem pedig valamelyik más cáré vagy királyé, például a francia királyé?

No és végül isten, akiről azután már valóban egyáltalán nem kell beszélni - ez annyira teljesen érthető.

És most egyszerre kiderült, hogy Oroszország - szerencsétlen; hogy papán kívül vannak még jobb emberek, akik a börtönökben rohadnak; hogy a cár ostoba és részeges, sőt egy bambuszbottal még fejbe is verték. Azonkívül a miniszterek tehetségtelenek, a tábornokok szintén azok, és végül kiderül az is, hogy nem Oroszország győzte le Japánt - amihez mind ez ideig semmi kétség

nem fért -, hanem Japán verte meg Oroszországot. És persze a legfontosabb, hogy minderről papa és a néni beszélgettek. Igaz, hogy egyet-mást azért Petya is kitalált.

A börtönben például nagyon rendes, józan emberek ültek, köztük egy olyan nagyszerű öregember, mint Gavrik nagyapja, akit azonkívül még vertek is. A matróz leugrott a hajóról. Katonák állították meg a postakocsit. A kikötőben őrség állt. A móló leégett. Egy páncélos cirkálóról lőtték a várost.

Mindent összevetve Petya arra a következtetésre jutott, hogy az élet egyáltalán nem olyan vidám, kellemes és gondtalan valami, mint amilyennek első pillantásra látszik.

Petya nagyon szerette volna megkérdezni a nénit, hogy ki és hogyan ütötte fejbe a cárt a bambuszbottal. És főleg: miért éppen bambuszbottal? De most már tudta, hogy vannak olyan dolgok, amelyekről jobb nem beszélni, jobb hallgatni, mintha nem is tudna semmiről. Annál is inkább, mert a néni továbbra is olyan szeretetre méltó, kedves, dolgos, vidám néni volt, mint azelőtt, soha többé nem mutatta ki érzéseit, csak éppen azon az egy estén.

Elérkezett október. Az akácfák már mind elhullatták megsárgult leveleiket. A tengeren majd mindennap zúgott, bömbölt a vihar. Reggelenként lámpafénynél keltek és öltöztek.

211

A város hetekre ködbe burkolózott. Az emberek és a fák olyanok voltak a ködben, mintha tej üvegen keresztül néznék őket.

A reggel kilenc órakor eloltott lámpákat délután öt órakor ismét meg kellett gyújtani. Az eső halkán szemerkélt. Néha elállt. A szél elfújta a ködöt. Ilyenkor a lenyugvó nap bíborvörös fénye sokáig égett a tiszta, hideg égen az állomás mögött, a piac, a kerítések karói, a fák meztelenül nyújtózkodó ágai fölött. A csupasz ágak-bogok között kusza, nagy varjófészkek feketéltetek.

Petya keze már erősen fázott kesztyű nélkül. A föld éjszakánként néha keményre fagyott. A háztetők fölött rémes, átlátszó, kietlen és sivár pusztaság éktelenkedett. Az alkonyi órákban az ég és föld közötti roppant teret néma csönd töltötte be. A várost átlátszó fal választotta el a Szalonka tértől. A város egyre távolabb és távolabb került, rendkívüli eseményeket sejtető, rejtélyes várokozása, izgalmas rémhírei csak olykor-olykor bolygatták meg a Szalonka tér lakóit. Odessza többi házát, a város körvonalait tisztán, sőt élesen lehetett látni, de mégis valahogyan nagyon messziről, mintha egy megfordított távcsövön keresztül nézték volna.

Olykor-olykor elromlott az idő, az ég elsötétedett, s a tenger felől áthatolhatatlan ködöt hozott a szél. Kétlépesnyire már semmit sem lehetett látni. Leszállt a félelmetesen sötét est, majd a vaksötét éjszaka.

A tengerről csontig ható, hideg szél fúj. A kikötőből a hajókürtök és szirénák borzalmas hangja hallatszott. Előbb mély basszus hangon szóltak, majd egyre magasabban búgtak, míg egyszerre csak váratlanul fülsértő süvöltésbe csaptak át. Mintha egy halált hozó ágyú süví-

tett volna át fejük fölött a viharos, koromsötét éjszakában.

Ilyen estéken Petya nem is mert az ablak közelébe menni, arra pedig nem is gondolt, hogy kinézzen az utcára.

Az óriási és zord Szalonka téren s környékén egy te-
212

remtett leiket sem lehetett iatni. A kod titokzatos homályában egybeolvadt a tér és a város, csupán az utcai lámpák fénye pislákkolt halványan.

Egy-egy járókelő árnyéka suhant el az ablak alatt.

A sötétben néha felhangzott egy rendőrsíp hosszú, gyöngge füttye. A kaszárnya előtt kettős őrség állt. Szabályos időközökben kopogó léptekkel haladt el az őrző az utca közepén.

Minden utcasarkon elrejtőzhetett valaki, minden percben történhetett valami előre nem látható, iszonyú esemény.

És valóban, egy alkalommal be is következett ez az esemény.

Este tíz óra körül Dunya berohant az ebédlőbe, még a nagykendőjét sem vetette le. A sarki boltban volt petróleumért, és elmondta, hogy öt perccel ezelőtt a téren, a kaszárnya fala mellett az őrső agyonlötötte magát. Dunya lelkendezve mesélte az öngyilkosság szörnyű részleteit. A katona lehúzta csizmáját, a puska csövét szájába vette, és meztelen lábujjával meghúzta a ravaszt. A golyó szétvitte a koponyáját. Dunya halálsápadt volt, ajka remegett, és reszkető ujjával hol összezsomózta, hol meg kibogozta nagykendője rojtjait.

- Azt mondják, hogy semmiféle írást vagy levelet nem hagyott hátra - fejezte be Dunya. - Valószínűleg nem is tudott írni.

A néni mindkét kezét halántékára szorította.

- Ah, minek itt még levél?!. - kiáltott fel sírástól elfulladt hangon, és az abroszra hajtotta a fejét, a csésze tea mellé. A teában, mint egy kis tükröben, élesen látszott a fehér ellenzős lámpa. - Minek itt még levél? így is minden világos . . .

A konyha ablaka a térre nyílt, innen Petya meglátotta a mentőkocsi lámpáját és néhány ember árnyékát a sötétben.

A kisfiú a borzalomtól és a hidegtől reszketve ült az üres konyha jéghideg ablakpárkányán, homlokát az esőverte ablaküveghez szorította, szemét nem tudta levenni

213

a sűrű ködről, melyben még ott röpködött a rejtélyes halál kísértete.

Petya sokáig nem tudott elaludni ezen az éjszakán.

Szüntelenül a halott katonára gondolt, rémülten képzelte el a mezítlábas holttestet, díszegyenruhában, összezúzott koponyával és szederjes, titokzatosan mozdulatlan arccal. Másnap reggel azonban, bármennyire is félt, nem tudta legyőzni kíváncsiságát, és elindult, hogy legalább egy pillantást vessen arra a szörnyű helyre. Megmagyarázhatatlan erő vonzotta a térre. Megindult a gimnázium felé, de befordult a sarkon, és óvatosan, lábujjhegyen, mint a templomban, közeledett az esőtől és ködtől nedves fűvön ahhoz a helyhez, ahol már összeverődött néhány kíváncsi ember.

A kaszárnya fala mellett, a nedves földben egy kis kerek mélyedést vett észre, akkora lehetett, mint egy emberi koponya. A mélyedés esővízzel volt tele, de a víz halvány rózsaszínű volt a benne elkeveredett vértől. A halott katona valószínűleg ezen a helyen feküdt. Ez volt minden, ami az éjszaka történt eseményekre emlékeztetett.

Petya feltúrta gimnazistaköpenye gallérját, és a nedves, nyirkos hidegben remegve állt egy ideig a gödör mellett.

Lába előtt apró kis kerek tárgyat pillantott meg. Felvette, és összerezsent örömeiben. Egy piszkos, rozsdás ötkopekos volt.

Természetesen a talált pénznek semmi köze sem volt az éjszakai tragédiához. Valószínű, hogy a pénz itt hevert egész nyáron, még akkor veszíthette el egy játékos mesterlegény vagy a bokor tövében éjszakázó koldusszany. Az a pillanat azonban, amikor Petya felfedezte, különös jelentőségű volt, arról már nem is beszélve, hogy most valóságos vagyon birtokosa lett: öt kopek nagy pénz!

Petya sohasem kapott pénzt apjától, mert az úgy vélte, hogy a pénz rossz hatással lehet a kisfiúra. Így hát Petya magánkívül volt a talált pénz fölött érzett örömeiben.

214

Az ötkopekos valósággal ünnepnappá varázsolta ezt a napot.

Az osztályban az ötkopekost kézről kézre adták. Petya osztálytársai között voltak néhányan, akik igen tapasztalt embereknek bizonyultak pénzügyekben. Ezek megesküdtek a Pantyelejmon-templon kupolájának keresztjére, hogy az ötkopekos annak a mesebeli, híres "gyere vissza tallérnak" a kis testvére, és hihetetlen gazdaggá fogja tenni Petyát.

Az egyik fiú följajánlotta Petyának az uzsonnáját ezért a talizmánért, az uzsonnatáskával együtt, és ráadásul még egy kis zsebkést is adott volna. Petya természetesen gúnyos nevetéssel utasította vissza ezt az alamizsnát. Tökéletesen hülyének kell lenni ahhoz, hogy ilyen cserébe belemenjen!

Petya lihegve futott haza a gimnáziumból. Okvetlenül meg kellett mutatni otthon és a ház udvarán a talált pénzt, mégpedig a legrövidebb időn belül. Kimondhatatlan örömet érzett, amikor az udvaron megpillantotta Gavrikot.

Gavrik az udvar közepén térdelt, és egy egész gyerekhad guggolt körülötte. A divatos fületlengomb-játékra tanította őket.

Petya éppen csak üdvözölte rég nem látott barátját, azután máris hatalmába kerítette őt is a játékszenvedély. Először Gavrik gombjaival játszott, hogy kipróbálja a játékot.

Persze ez még inkább fellelkesítette Petyát.

- Gavrik, adjál kölcsön tíz gombot - mondta Petya, és kinyújtotta türelmetlenségtől remegő kezét. - Amint nyerek, rögtön visszaadom, isten bizony!

- Csak ne hencegj, úgyse tudod kifizetni - válaszolt Gavrik, és visszarakta a gombokat egy szürke zacskóba, majd a zacskó száját ügyesen bekötözte spárgával.

- Ezek gombok, és nem cigarettadobozok. Ez pénzt ér.

De vehetsz belőle, ha akarsz.

Petya egy csöppet sem sértődött meg, és nem haragudott Gavrikra. Nagyon jól megértette, hogy a barátság
215

- barátság, de viszont minden játéknak megvannak a maga szabályai. Ha a gombok pénzbe kerülnek, akkor azért pénzt is kell fizetni, és itt semmiféle barátság nem segít. Ez az utcai játékok megszeghetetlen törvénye. De mit tegyen?

Szörnyen szeretett volna játszani. Lelkében valóságos vihar dúlt. De csak egy fél percig habozott, aztán zsebébe nyúlt, és odanyújtotta Gavriknak a nevezetes ötkopekost.

Gavrik minden oldalról körülszimatolta a gyanús pénzdarabot, és megcsóválta a fejét.

- Ezt senki sem fogadja el.
- De bizony elfogadják!
- Biz azt nem fogadják el!
- Hülye!
- Az, aki mondja ... Menj be a boltba, és váltsd fel!
- Menj, váltsd fel te!
- Majd én fogok mászkálni? Tiéd a pénz!
- De a te gombjaid!
- Ha nem akarod, hát nem kell!
- Akkor nem kell!

Gavrik nyugodtan zsebre vágta a gombzacskót, és fogai között egy jó hosszút köpött. Erre Petya ész nélkül rohant a boltba, és megkérte a boltost, hogy váltsa fel az ötkopekost. Amíg az öreg boltos rövidlátó szeméhez emelte a gyanús pénzdarabot, Petya a legmegalázóbb érzések egész sorát élte át. Úgy érezte magát, mint a türelmetlen tolvaj, amikor a lopott holmit akarja eladni. Azon sem csodálkozott volna, ha ebben a pillanatban rendőrök jelennek meg kivont karddal, hogy elvigyék őt a börtönbe, valamilyen titokzatos gonosztettél vádolva.

A boltos végül a fiókba dobta az ötkopekost, és egykedvűen a mérleg tányérjára vetett öt darab egykopekos aprópénzt. Petya rohant vissza az udvarra, ahol Gavrik már nagyban árulta a gombokat a többi fiúnak. Petya mind az öt kopekért gombokat vett, különböző értékben.

Játszani kezdteK, és a kisíiu a világon mindenről elfeledkezett.

Már alkonyodott, amikor Petyának egyetlen fületlen gombja sem maradt. Ez annál is szörnyűbb volt, mivel kezdetben óriási szerencsével játszott, és a megnyert gombok már alig fértek a zsebeibe.

Most pedig - ó, borzalom! - se pénz, se gomb.

Petya majdnem sírva fakadt. Teljesen kétségbe volt esve. Gavrik megsajnálta barátját. Kölcsönadott neki két gombot, de Petyát ismét elragadta a játékszenvedély, túlságosan izgatott volt, és öt perc alatt mindent elvesztett. Gavrikkal nehéz volt megbirkózni.

Gavrik az egész mesébe illő nyereséget berakta a zacskóba, és egykedvűen megindult hazafelé azzal, hogy holnap ismét eljön.

33. GOMBOK

Ó, mennyi, de mennyi volt belőlük!

A pohos hasú, sasos egyetemista uniformisgombok...

Arany tisztí gombok, ugyancsak sasokkal... A kereskedelmi iskola barna gombjai, Mercur kígyós pálcájával és szárnyas varázssapkájával. Világos matrózgombok, keresztbe rakott vasmacskákkal a potrohúkon. Postás- és távírdászgombok, rajtuk penész ette zöld villámok és kürtök. A tüzekek gombjain kis ágyúk voltak. Kacsaringós paragrafus díszelgett a bírák egyenruhájának gombjain. Akadtak fél rubel nagyságú libériagombok is, oroszláncímer volt rajtuk a dísz. A hivatalnok-egyenruha gombja akkora, mint a háromkopekos, csak vastagabb. Az írnokok gombja citrom formájú, a vége hegyes, és ha játék közben elhajították, úgy döngicsélt, mint a szúnyog. A gimnazisták egyenruháját ezüstpelt bevont gombok ékesítették, melyeknek köldökét vörösre dörzsölték a használat során.

Petya egész éjjel gombokkal álmodott. Egy pillanatra kezében tartotta az egész orosz birodalom összes címeres

216

217

ezüst- és aranygombjait. Amikor felébredt, félálmban kinyújtotta kezét, hogy még egyszer megsimogassa kincseit.

Keserű csalódással ébredt, mert eszébe jutott, hogy ő tulajdonképpen koldus. Olyan csupaszon áll, mint a kisujja, egyetlen gombja sincs, és ráadásul a "gyere vissza tallér" sem jött vissza.

Nem is tudott másra gondolni, csak a gombokra, szüntelenül csak azokon járt az esze. Az álmában látott kincsek még ott lebegtek szeme előtt. Még ebéd közben is szórakozóttan nézte a tányérjában gőzölgő húslevest, a rajta úszkáló zsírfoltocskák helyett is apró, fényes gombokat látott.

Utálkozva nézegette az apja kabátjára varrott, posztóval bevont fagombokat, hiszen azoknak semmi, de semmi értékük nem volt.

Ezen a napon még arra is rádöbrent, hogy ő tulajdonképpen egy kolduscsaládban él, hiszen az egész házban egyetlen rendes gombot sem lehet találni.

A néni persze rögtön felfigyelt Petya furcsa viselkedésére.

- Mi van veled ma? - pillantott vizsgálódó szemekkel Petya szokatlanul bánatos arcára. - Megverték a fiúk az udvarban?

Petya haragosan rázta a fejét.

- Vagy talán megint egy hármast kaptál? Mondd meg inkább az igazat, jobb lesz, mint ha itt ülsz és gyötörödöl.

- Dehogysis! Nincs semmi bajom, nem is értem, mit akarnak tőlem!

N

- Lehet, hogy beteg vagy ?

- Jaj, istenem!

Petya majdnem elsírta magát a kíváncsiskodó kérdések miatt.

- Nos, ahogy akarod. Ha nem akarsz beszélni, hát ne beszélj. Szenvedj, ha így jobban tetszik . . .

És Petya valóban szenvedett. Egyre azon törte a fejét, hogyan lehetne pénzt szerezni. Pénzre, sok pénzre van

218

szüksége, hogy másnap ismét játszhasson. Rosszul aludt, nem hagyta nyugodni a játékszenvedély és a nyereség-

vágy. Reggel aztán elhatározta, hogy ezúttal cselhez folyamodik.

Egy darabig hízelegve sündörgött apja körül, fejét annak hóna alá dugta, megcsókolta borostás arcát. Apja megsimogatta a kis gimnazista kopasz fejét, és magához szorította fekete kabátjához, amelyen azok az utálatos és értéktelen gombok fityegtek.

- Nos, Petya, mi baj, kisfiam?

Petya csak ezt a kérdést várta, ezt a barátságos hangot, ami biztos jele volt annak, hogy apja most már semmit sem fog tőle megtagadni.

- Papa! - szólalt meg végre, kibújt apja karjai közül, és úgy tett, mintha szégyenlősen az övét igazgatná.

- Papa, adjál nekem öt kopekot.

- Minek az? - kérdezte apja, aki még a legbarátságosabb pillanatokban sem mondott le szigorú nevelési elveiről.

- Nagy szükségem van rá.

- Jól van, de előbb mondd meg, hogy mire.

- Nem, előbb adjál.

- Nem, előbb mondd meg! Tudnom kell, hogy mire akarod elkölteni ezt az összeget. Hasznos dologra nagyon szívesen adok pénzt, de haszontalanságokra nem ... Szóval mondd meg szépen, mire kell neked az a pénz.

Hogyan is mondhatta volna meg Petya apjának, hogy a pénzre azért van szüksége, mert játszani akar? Magától értetődik, hogy ez lehetetlenség.

Hirtelen olyan képet vágott, mint egy jó kisfiú, aki valami nyalánkságra vágyik.

- Csokoládét veszek rajta - suttogta halk hangon.

- Csokoládét? Nagyszerű! Ez ellen egy szót sem lehet szólni.

Petyának felragyogott az arca.

De apja odalépett az íróasztalhoz, kihúzta a fiókot, és a kövé meredt kisfiú kezébe gyönyörű képpel díszített, színes papírba csomagolt csokoládét nyomott.

219

Petya elvette a csokoládét, és könnyes szemmel morgotta:

- Köszönöm, apuka.

Összetört szívvel bandukolt a gimnázium felé.

Persze ez mindenestre jobb volt, mint semmi. A csokoládét esetleg el lehet cserélni gombokra.

Ezen a napon azonban Petya mégsem játszhatott.

Alighogy a Szalonka téren keresztül kiért az Új halász utcára, ahol a gimnázium állt, azonnal észrevette, hogy a városban valami fontos, ünnepélyes és örömteljes esemény történik.

Bár még csak kora reggel volt, az utcákon tömegesen járkáltak az emberek. Mindenki roppant izgatottan viselkedett, és látszólag rengeteg dolguk volt, valójában azonban senki sem sietett sehová.

Az emberek többnyire kis csoportokban álldogáltak a kapuk előtt vagy az utcasarkon az újságosbódék körül. Majdnem mindenki újságot olvasott, és az újságlapok hamarosan megszurkúltek a szemerkélő esőben.

A házakra fehér-kék-vörös nemzetiszínű zászlók voltak kitűzve. Petya már régen a kitűzött zászlók alapján ítélte meg a háztulajdonosok vagyoni állapotát. Voltak szegényes, kifakult kis zászlók, rövid nyéllel, és voltak

teljesen új, óriási nagy zászlók, háromszínű zsinórral beszélve, és ugyancsak háromszínű bojtok lógtak le róluk majdnem a földig. A gyöngye szél erőlködve lengette ezeket a hatalmas, vadonatúj zászlókat.

A gimnázium be volt zárva. Jókedvű gimnazisták szaladtak Petyával szembe. Az iskolaszolga fehér köpenyt húzott télikabátja fölé, és az iskola előtt álló fák között vékony drótot feszített ki. Szóval estére ünnepi kivilágítás lesz! Ilyesmire pedig csak nagy nemzeti ünnepek alkalmával, például a cár neve napján történt meg.

Ezek a szavak, mint "kivilágítás", "cár neve napja", úgy csillogtak a kisfiú képzeletében, mint valami üvegcsillár prizma. Az efféle templomi díszeket különösen sokra értékelték az odesszai gyerekek. Valahányszor ilyen kis üvegholmit emelt szeméhez a kisfiú, nyomban

220 a "cár neve napjának" szivárványfénye ragyogta be az egész világot.

Talán ma van a cár neve napja? Nem! A cár neve napját rendszeren jó előre tudja már mindenki a naptárból. És ma reggel apja íróasztalán, az állónaptáron a dátum fekete betűvel volt nyomva, tehát nem ígért ünnepi kivilágítást, magas névnapot, állami ünnepséget. Mi történt hát? Csak nem született a cárnak megint örököse, mint a múlt évben? Nem, nem! Az lehetetlen, hogy minden évben egy gyereke szülessen! Valószínűleg valami más történt. De hát akkor mi ?

- Kérem szépen - fordult Petya az iskolaszolgálóhoz -, mi van ma?

- Szabadság - válaszolt az iskolaszolga, de Petya úgy vélte, hogy ezt nem komolyan mondja.

- Nem, tréfán kívül. ..

- Semmi tréfa... Mondom, hogy szabadság.

- Hogyhogy szabadság?

- Hát úgy, hogy maguk ma szabadon hazamehetnek, mert nem lesz előadás. Elmarad.

Petya megsértődött.

- Kérem, altiszt úr, én magát komolyan kérdeztem

- szólt rá Petya az iskolaszolgálóra, miközben igyekezett megőrizni az odesszai ötös számú gimnázium diákjainak tekintélyét.

- Én pedig komolyan mondom, hogy menjen haza a szüleihez, akik már alig várják magát, és ne lábatlan - kodjék itt az ember lába alatt.

Petya megvetően vállat vont, és otthagyta az iskolaszolgálót, aki úgy beszél egy gimnazistával, mintha legalábbis ő lenne az osztályfőnök.

Petya ekkor egy rendőrhöz fordult □ mint a hatóság képviselőjéhez. Az tetőtől talpig végignézte a barna bőrű kisfiút, kényelmesen megpödrte szőke bajuszát, és ugyanazzal az egy szóval felelt:

- Szabadság!

Erre a válaszra Petya most már komolyan megsértődött, és megindult hazafelé.

221

Mind több és több ember járt az utcán. Diáksapkák, a leányiskolák növendékeinek prémes sapkái, a "szabadgondolkozók" széles karimájú kalapjai villantak meg. Petya útközben gyakran hallotta azt a számára nem egé-

szén érthető szót: "szabadság".

Végre a Kötél utca sarkán szembetűnt egy hirdetés, a fatelep deszkakerítésére ragasztva. Egy kis csoport betűzgette a szöveget. Petya előrefurakodott, és olvasni kezdett:

KIÁLTVÁNY

Mi, második Miklós, Isten kegyelméből Oroszország uralkodója és császára, Lengyelország cárja, Finnország nagyhercege stb. stb. stb....

A zavargások és lázongások a fővárosban és nagy birodalmunk sok helységében mély bánattal töltik el szívünket. Az Orosz Cár jóléte elválaszthatatlan a nép jólététől, és a nép bánata az ö bánata is. A napokban kitört lázadásból nagy népi zavargások keletkezhetnek, amelyek Államunk egységét és egészségét fenyegethetik.

Cári akaratumk arra kötelez Bennünket, értelmünk és hatalmunk egész erejénél fogva, hogy az Állam számára oly veszélyes zavargások lehető leggyorsabb megszüntetésére törekedjünk ...

Petya eddig nagy nehezen elolvasta a hirdetményt, bár folytonosan elakadt a nehéz és szokatlan szavaknál, mint: "töltik el", "kitört lázadásból", "értelmünk és hatalmunk", "megszüntetésére törekedjünk" - és roppantul zavarták a nagy kezdőbetűk, amelyek a helyesírás összes szabályait megcsúfolva, a mondat közepén, a legváratlanabb helyeken bukkantak fel.

Az egészről semmit sem értett, talán csak annyit, hogy a cárnak nyilván rosszul megy a dolga, és mindenkit arra kér, hogy amivel lehet, segítsen neki.

El kell ismerni, hogy a lelke mélyén egy kicsit sajnál-
222

kozott is a szegény cáron, főleg amikor eszébe jutott, hogy mindezek felül a cárt még egy bambuszbottal is fejbe verték.

De miért örül hát mindenki, és miért tűzik ki a zászlókat? Ez teljesen értelmetlen volt. Talán valami vidámabb is van még odáírva a szöveg végére?

Petyának azonban nem volt türelme végigolvasni ezt a szomorú cári iratot.

Amíg azon tanakodott, hogy tovább olvassa-e vagy sem, észrevette, hogy az emberek általában egy mondatot keresgélnek a szövegben. Ez a mondat, nem tudni, miért, mindenkinek nagyon tetszett. Ezt a mondatot majdnem mindenki hangosan olvasta fel, és diadalmasan a többiekhez fordulva kiabált:

- Ehe! Valóban itt áll: személyes szabadság, vallás-, szólás-, egyesülési és gyülekezési szabadság!

Eközben néhányan - mit sem törődve azzal, hogy az utcán vannak - hangos "hurrát" kiáltottak, és összecsókolódtak, mint húsvétkor szokták. Petya olyan jelene-
'teknek volt itt tanúja, amelyek lelke mélyéig megrázták. Egy kocsi állt meg a tömeg mellett. A kocsiból meglepő fürgeséggel ugrott ki egy köcsögkalapos úr, és szemüvegén keresztül gyorsan elolvasta azt a nevezetes mondatot, azután háromszor megcsókolta a meglepett, ámuldozó kocsis rézvörös szakállát, beugrott a kocsiba, és nagyot kiáltott: "Fél rubel borralalót kapsz! Hajts, te marha!" - és ahogy megjelent, ugyanolyan gyorsan el is tűnt szem elől.

Egyszóval ez a nap minden szempontból rendkívüli nap volt.

A felhők széteszlottak. Az eső elállt. Előmerészkedtek a ragyogó napsugarak.

Nyuszja, a boltos fia büszkén sétált az udvaron fel és alá fekete gimnazista-egyenruhájában. A ruhán gombok helyett kapcsok voltak, és diáksapkáján sem volt jelvény. Arról ábrándozott, hogy a most kezdődő vallászbadság után őt is felveszik a gimnáziumba, és akkor milyen gyönyörű szép jelvény lesz majd az ő sapkáján is.

223

Petya sokáig játszott Nyuszzjával "iskolát", de minden jól sikerült ugrás után megállt, és szörnyű dolgokat mesélt a gimnáziumról. Szerette volna, ha Nyuszja megjegyzi.

- Aztán kihív téged felelni, és elkezd kérdezni, te meg semmit sem tudsz, és akkor azt mondja neked: "Menjen a helyére, üljön le" - és beír neked egy olyan szekundát, hogy csak úgy füstöl.

Nyuszja szerényen, halkán vitatkozott:

- De miért? És ha jól tudom a leckét?

Vállat vont.

- Az mindegy - vágott szavába könyörtelenül Petya, mialatt tovább ugrált fél lábon, és cipője orrával igyekezett az x-ből az y-ba lökni a sima kavicsot -, az mindegy! Akkor is beír egy szekundát!

Petya ezután megosztotta Nyuszzjával a csokoládéját, az meg beszaladt a boltba, és nagyszerű törökmézet hozott.

Mikor Petyát ebédelni hívták, magával vitte Nyuszzját is. Apja már otthon volt.

- Ah! - kiáltott fel vidáman, ahogy Nyuszzját megpillantotta. - Azt hiszem, hogy most már hamarosan mint gimnazistát üdvözölhetjük önt is, fiatalember! Gratulálok, gratulálok.. .

Nyuszja udvariasan, elegánsan összevágta bokáját.

- Miért ne? - sütötte le szerényen a szemét, és örömeben mélyen elpirult.

A néni ragyogó jókedvében volt, papa szintén.

Pavlik óriási zajjal "szabadságot" játszott a folyosón, miközben a felfordított székeket - nem tudni, miért - letakarta egy pokróccal, és alatta bujkálva, könyörtelenül fújta trombitáját, amely nélkül - mindenki bánátára - semmiféle játékot sem lehetett játszani. De ma mindenki engedékeny volt, senki sem akadályozta őt a játékban és a trombitálásban. Pavlik ezt a szabadságot nagy élvezettel ki is használta.

Dunya minden öt percben beszaladt az udvarról, és elmesélte a legfrissebb híreket. Hol az állomásnál láttak

224

egy vörös zászlóval felvonuló tömeget, hol a kaszárnya előtt dobáltak a levegőbe egy katonát - "és az, szegényke, hol fölrepült, hol meg lepotyogott!" -, aztán meg a nép mindenfelől a börtönhöz rohant, ahonnan állítólag kiengedték a foglyokat. "Egy asszony kisgyerekekkel a karján szaladt, szeméből meg csak hullott, hullott a könnye." Később azt a hírt hozta, hogy a kaszárnya kapujában tiszti iskolások állnak őrt, és senkit sem engednek a katonák közelébe, de még a katonákat is elkergetik az ablakokból. De valakinek mégis sikerült az ablak-

hoz férkőznie, az aztán felállt egy köre, és kiabált: "Éljen a szabadság!" A katonák pedig az ablakból visszakiabáltak: "Éljen a szabadság!"

Mindezeket az újságokat kitörő örömmel és gyorsan pergő kérdésözönnel fogadták:

- Hát a rendőrség?
- És az?
- Hát azok?
- És mi volt a Görög utcán?

Időnként kitárták az erkélyajtót, és ügyet sem vetve a hidegre, kimentek az erkélyre körülnézni, hogy mi történik az utcán. A Szalonka tér végén hatalmas néptömeg torlódott, és vörös zászló lengedezett a fejek fölött.

Este vendégek jöttek - ami már régen nem fordult elő -, a papa kollégái és a néni ismerősei. Az előszobái fogast teleaggatták kábatokkal, széles karimájú kalapokkal, szőrmesapkákkal.

Petya látta, hogyan vágják a konyhában a kolbászt, a gyönyörű sonkát és a vékony, fehér kenyérszeleteket. S amikor lefeküdt ez után a fáradtságos, de vidám nap után, ágyában még sokáig hallgatta az ebédlőből behallatszó idegen hangokat, nevetést, evőeszközcsörömpölést.

Az ebédlőből a gyerekszobába beszűrődő lámpafénynyel együtt behatolt a cigarettafüst különös, férfias illata, amit különben a lakásban sohasem lehetett érezni, mert a papa nem dohányzóit.

15 U7!

25

Az utcán sokkal világosabb volt a rendesnél, mert az utcai lámpák halvány fényét fokozta az ünnepi kivilágítás. Petya jól tudta, hogy ma az egész városban a zászlók mellé és az utcákat szegélyező fák közé hosszú drótokon apró üveglámpásokat akasztottak fel, melyekben gyertyák égtek. Ezek aztán vörös, lila, zöld, sárga, kék fénybe borították az utcákat. Az egyforma fényecskék kettős vonalban világítottak a hosszú és egyenes odeszszai utcák mentén. Mind távolabb és távolabb, a felismerhetetlenül csillogó város titokzatos messzeségébe csábították az embert. Mintha incselkedtek volna, hogy talán a szomszédban, mindjárt a legközelebbi sarok mögött valami rendkívüli, mesésen szép, ragyogó, színes látvány várja a kíváncsiakat.

De a sarok mögött ugyanaz a hosszú út folytatódott, ugyanazok az egyforma, bár tarka lámpasorok húzódtak tovább. S az ember - mit tehetett egyebet? - tovább sétált közöttük.

És ezeket a fényes, tarkán ragyogó színeket most nem a "cár neve napjának", hanem egy különös, talán még ünnepélyesebben csengő szóval "alkotmánynak" nevezik.

Ez a szó: "alkotmány", időnként felhangzott az ebédlőben is, elvegyülve az idegen hangok és az evőeszközök ezüstösen csilingelő zajával.

Petya a vendégek vidám zajongása közepette aludt el, akik rendkívül későn, valószínűleg csak tizenkét óra körül széledtek el.

34. A PINCÉBEN

Alighogy a Közei-Malomban elterjedt a hír, hogy sza-

badon engedik a foglyokat, Gavrik azonnal a börtönhöz szaladt. Tyerentyij - aki az utolsó héten egyetlen éjszakát sem töltött otthon, és reggelenként nem tudni, honnan került elő - elkísérte Gavrikot a sarokig, bár alig állt a lábán a fáradtságtól.

226

- Te Gavrik, ha az öreget kiengedik, nehogy ide hozd. Most, hogy ez az átkozott "szabadság" megjött, a börtön környéke biztosan tele van zsarukkal. Még fel-szedtek valami spiclit, és azután lebuktatjátok ezt a lakást. Érted?

Gavrik bólintott.

- Értem.

A Közei-Malomban töltött idő alatt Gavrik sok mindent megértett, és sok mindent megtanult. Már nem volt titok számára, hogy Tyerentyij lakásán szokott gyűlésezni a sztrájkbizottság.

Hányszor kellett Gavriknak majdnem egész éjjel a kapu melletti kispadon ülnie, és halkán füttyenteni egyet, amikor a ház körül idegen alakok bukkantak fel. Néhányszor még a matrózt is látta, aki hajnalonként érkezett valahonnan, de ahogyan jött, olyan hirtelen el is tűnt megint. De a matrózt most már alig lehetett felismerni. Elegáns, sötét szövetkabátja volt, és hetyke kis bajusza, szakálla annyira megváltoztatta az arcát, hogy Gavrik szinte nem is hitte, hogy ez az az ember, akit nagyapjával közösen halásztak ki a tengerből.

Elegendő volt azonban belenézni nevető barna szemébe, mosolygós arcába, vagy megpillantani a kezére tetovált horgonyt - hogy eloszlasson minden kétséget.

A Közei-Malom íratlan, de szigorú törvényei szerint soha semmin sem szabad csodálkozni, soha senkit nem szabad megismerni, és főleg hallgatni kell. Ezért Gavrik - amikor a matrózzal találkozott - úgy tett, mintha most látná először. Ugyanígy viselkedett a matróz is Gavrikkal.

Csak egyetlenegyszer fordult elő, hogy Zsukov, a házból kifelé menet, jókedvű fejbólintással üdvözölte, mint egy régi ismerőst, kacsintott egyet, és a vállára ütött, mint egy felnőttnek, majd vidáman rázendített az ismert nótára:

Ne sírj, Maruszja, enyém lesz!...

227

És lehajtott fejjel, határozott léptekkel megindult, majd hamarosan elnyelte a homály.

Gavrik azonnal kitalálta, hogy a Tyerentyijhez járó emberek közül, a környező gyárak, a Brodskij-gyár és a többiek, a Weinstein-féle malom, a dokkok, a kikötő munkásainak bizalmi emberei közül ez a matróz a legfélelmetesebb, legveszélyesebb vendég.

Kétségtelen, hogy ahhoz a dicsőséges és titokzatos "harcos szervezet"-hez tartozott, amelyről olyan sokat beszéltek az utóbbi időben nemcsak a Közei-Malomban, hanem a város minden részében.

- ... Értem - bólogatott Gavrik. - De hát hová vigyem az öreget ilyen hidegben, ha nem a Közei-Malomba?

Tyerentyij elgondolkozott.

- Figyelj ide - szólalt meg végre. - Először is menjetek a tengerpartra, a kunyhóba. Abban az esetben, ha

valaki hozzátok ragadt, hadd lássa, hogy hová mentek. Várjatok estig a kunyhóban, és amint besötétedik, szép csöndesen menjetek el erre a címre... mindjárt megmondom, csak jól jegyezd meg: Kis Arnauta utca 15. Bemész a házmesterhez, és Joszif Karlovicsot keresed. Azt fogod neki mondani, jól jegyezd meg: "Jó napot, Joszif Karlovics, Szofja Petrovna kérdezteti, hogy kapott-e levelet Nyikolajevből." Erre azt fogja neked válaszolni: "Már két hónapja, hogy nincs levél." Érted?

- Értem.

- El tudod ismételni?

- Igen.

- Na, mondd el!

Gavrik összeráncolta homlokát, és igyekezett pontosan elmondani ugyanazt, lassan, értelmesen, mintha vizsgázna :

- Szóval: Kis Arnauta utca 15., megkérdezni a házmestertől, hol lakik Joszif Karlovics, és azt mondani neki: "Jó napot, Joszif Karlovics, Szofja Petrovna kérdezteti, hogy kapott-e levelet Nyikolajevből." Erre neki azt kell válaszolnia: "Már két hónapja, hogy nincs levél..."

228

- Helyes. Ezután bátran megmondhatod neki, hogy Tyerentyij küldött, és én kérem, hogy vegye magához a mi öregünket egy időre, lássa el mindennel, azután majd meglátjuk a többit. Majd én is benézek hozzá ... Érted?

- Értem.

- Nos, akkor szervusz!

Tyerentyij hazament, Gavrik pedig szaladt a börtönhöz. Rohant, ahogyan csak tudott, igyekezett áthatolni a tömegben, amely mind sűrűbb és sűrűbb lett az állomás környékén.

A Szénás tértől kezdve mind gyakrabban találkozott a börtönből kiengedett foglyokkal. Gyalog jöttek vagy bérkocsin, kis kosarakkal és batyukkal, mintha az állomásról jönnének, kalapjukat lengették, rokonaik, ismerőseik, elvtársaik kísérték őket.

Nagy embertömeg ment utánuk, és ezek szünet nélkül kiabáltak:

- Éljen a szabadság! Éljen a szabadság!

A börtönépületet megerősített lovas és gyalogos rendőrökdon vette körül. Az épület közelében hatalmas és sűrű tömeg szorongott, Gavrik sehogyan sem tudott keresztülvergődni az embertömegben. Itt attól félt, hogy elkerüli nagyapót. Amikor erre gondolt Gavrik, és arra, hogy az öreg esetleg fölcszed egy "spiclit", és elviszi a Közei-Malomba - a fiút kiverte az izzadság.

Szívszorongva fordult be a mellékutcába, így próbálta valahogyan megkerülni a tömeget, hogy mindenáron eljuthasson a börtönhöz, nagyapjához. És ekkor váratlanul megpillantotta az öreget, alig néhány lépésnyire. De istenem, mi lett nagyapóból? Gavrik alig ismerte meg.

A házfalak mentén tapogatózva, nehézkesen csoszogott, bandukolt az öreg, szakadt bocskorában, remegő, botladozó lábakkal. Minden két-három lépés után megállt pihenni. Hosszú, ősz szakálla benőtte sovány, beesett arcát, fogatlan száját. Ha nem lett volna az öreg vállán a jól ismert tarisznya, Gavrik talán meg sem ismerte volna...

De ez a jól ismert, gyékényből font, mocskos vászon-szegélyű holmi azonnal a szemébe ötlött. Láttára elfacsar odott a kisfiú szíve, s majd megszakadt, úgy megsajnálta öregapját.

- Nagyapó! - kiáltott fel ijedten. - Nagyapó, maga az?

Az öregnek a szempillája sem rebbent meg ettől a váratlan hangtól. Lassan megállt, és nyugodtan Gavrik felé fordította közömbös arcát, amely sem örömet, sem izgalmat nem árult el, csupán alázatos, várakozó nyugalmat fejezett ki.

Azt lehetett volna gondolni, hogy nem is látja unokáját, annyira merevek voltak könnyben úszó szemei, és valahová a távolba nézett mozdulatlan tekintetével.

- Nagyapó, hová megy? - kérdezte Gavrik jó hangosan, mintha sükethez beszélne.

Az öreg előbb sokáig némán mozgatta ajkait, mielőtt halkan, de értelmesen kimondta volna:

- Közei-Malomba.

- Oda nem szabad - mondta suttogva Gavrik, közben óvatosan körülnézett. - Tyerentyij azt mondta, hogy az isten szerelméért, nehogy elmenjen a Közei-Malomba ...

Az öreg szintén körülnézett, de valahogy túlságosan lassan, közömbösen, gépiesen.

- Gyerünk, nagyapó, előbb hazamegyünk, azután majd meglátjuk a többi.

Nagyapó alázatosan visszafordult, és szó nélkül megindult, csoszogva, erőlködve rakta lábait.

Gavrik mellé lépett, és az öreg erősen rátámaszkodott a kisfiú vállára. Lassú léptekkel mentek keresztül a zajongó, izgatott városon a tengerpartig, mint a vak ember vezetőjével: elől a kisfiú, valamivel mögötte nagyapó.

Az öreg gyakran megállt pihenni. A börtönből a partig közel két teljes óráig mentek. Gavrik egyedül ezt az utat rendszeren tizenöt perc alatt tette meg.

A letört, megrozsdásodott lakat ott hevert a földön, a

230

kunyhó melletti dudvarengetegben. A félig leszakadt ajtó ferdén lógott, és csikorogva hintázott a szélben. Az őszi eső lemosta a kunyhó megfeketedett faláról nagyanyó meszelésének utolsó nyomait is. A viskó tetejét összevissza tűzdelték bojtortjással, nyilván madarászok garázdálkodtak ott, s a kunyhóból lestek áldozataikra.

A kunyhóban minden fel volt forgatva. A takaró és a párna sárosán hevert a sarokban. Csak a komód állt érintetlenül a helyén. Az öreg minden sietség nélkül ment be a kunyhóba, és leült az ágy szélére. Térdére tette a tarisznyát, és részvétlenül bámult maga elé, ügyet sem vetve a pusztításra.

Olyan volt, mintha csak pihenni jött volna be: majd elüldögél két-három percig, kifújja magát, és lassan tovább ballag.

A kitört ablakon keresztül hideg, nedves szél fújt be.

A sivár tengerpart mentén tombolt a vihar. A sziklák felett a víz tajtékját és sirályok tollat vitte tova a szél.

A habzó, haragos hullámok nekivágódtak a parti szikláknak.

- Miért ül, nagyapó? Feküdjön le!

Nagyapó engedelmesen lefeküdt. Gavrik feje alá tette a párnát, és betakarta az öreget. Szegény nagyapó összehúzta lábait. A hideg rázta.

- Semmi baj, nagyapó. Figyeljen ide! Ahogy besötétedik, elmegyünk innen egy helyre. Addig csak fekédjön nyugodtan.

Nagyapó hallgatott, egész lényé teljes közömbösséget és engedelmisséget fejezett ki. Egyszerre csak Gavrik felé fordította kidülledt szemét, némán mozgatta vértelen ajkát, majd végre megszólalt:

- A bárkát nem viszik el?

Gavrik sietett megnyugtatni az öreget: a bárka biztos helyen van a szomszédoknál. Nagyapó helyeslően bólintott, és ismét elhallgatott.

Egy órával később krakogva a másik oldalára fordult, és óvatosan felnyögött.

- Fáj valami, nagyapó?

231

- Leverték... - nyögte ki végre, és szomorúan mosolygott, kimutatva fogatlan, rózsaszínű ínyét. - Mind a két vesémet egészen leverték .. .

Gavrik elfordult.

Estig az öreg egy szót sem szólt többet. Amint besötétedett, Gavrik megszólalt:

- Gyerünk, nagyapó.

Az öreg felkészülődött, fogta a tarisznyát, és megindultak a város felé, a Kis Arnauta utcába, a megadott címre.

Gavrik megkérdezte a házmestert, és azután minden nehézség nélkül megtalálta egy sötét folyosó végén Jozsif Karlovics lakását, és bekopogott a szakadt nemezzel borított ajtón.

- Ki az? - kérdezte egy ismerősnek tetsző hang.

- Itt lakik Jozsif Karlovics?

- Mit akarnak?

- Nyissa ki, bácsi! Szofja Petrovnától jöttem.

Az ajtó azonnal kinyílt, és Gavrik legnagyobb meglepetésére a küszöbön, kis petróleumlámpával a kezében, a céllövölde gazdáját pillantotta meg. A legteljesebb nyugalommal, sőt némi fensőbbiséggel nézett Gavrikra.

- Én vagyok Jozsif Karlovics. Mit óhajtanak?

- Jó napot, Jozsif Karlovics! - kezdte Gavrik a mondkáját, mint egy jól megtanult leckét. - Szofja Petrovna kérdezteti, hogy kapott-e levelet Nyikolajevből. A céllövöldés tetőtől talpig végigmérte a kisfiút, és bár Gavrik elég kicsi volt, ez mégis legalább két percig tartott, és azután lassan megszólalt:

- Már két hónapja, hogy nincs levél.

Elhallgatott, zavartan megcsóválta a fejét, és hozzátette:

- Tudja, kérem, az egy olyan pontatlan hölgyike. Aj-jaj-jaj!

Most váratlanul olyan arcot vágott, mint egy lengyel mágnás, aki kastélyában a pápai nunciust látja vendégül. Ez ugyan egyáltalán nem illett meztelen lábához és öltözékéhez. Ugyanis kabátja alatt nem viselt inget.

232

- Kegyeskedjék befáradni, fiatalember. Azt hiszem, ön időnként meglátogatta az én rnűintézetemet. Milyen

kellemes meglepetés! Az öregúr pedig, ha nem tévedek, az ön nagyapja. Tessék befáradni a szobába!

Nagyapó és unokája belépett a szobának nevezett homályos helyiségbe, amelynek nyomorúságos szegénysége még őket is meglepte.

Gavrik egyáltalán nem így képzelte el ennek a "gazdag" embernek – a céllövölde és négy montekrisztó tulajdonosának – életét.

Csodálkozva nézegette a penészes, üres falakat. Talán azt várta, hogy puskák és pisztolyok lesznek oda felaggatva. De ehelyett mindössze egy szöveget látott a falban, amelyen egy ócska nadrágtartó lógott.

– Bácsi, hol vannak a puskái?! – kiáltott fel szinte rémülten Gavrik.

Joszif Karlovics úgy tett, mintha nem hallotta volna ezt a kérdést. Előkelő kézmozdulattal mutatott helyet a vendégeknek, ő maga pedig egy sarokba vonult. Miután mindnyájan leültek, megkérdezte:

– Van valami közölnivalójuk?

Gavrik bátyja nevében előadta kérésüket, hogy egy időre itt maradhasson nagyapó.

– Mondja meg a bátyjának, hogy legyen csak nyugodt, minden rendben lesz – válaszolta gyorsan Joszif Karlovics. – Elég jó összeköttetésem vannak a városban. Azt hiszem, hogy hamarosan sikerül majd öt elhelyezni valahová éjjeliőrnek.

Gavrik otthagyta nagyapót Joszif Karlovicsnál, megígérte, hogy eljön máskor is, és megindult kifelé. Az ajtónál utolérte őt a házigazda.

– Mondja meg Tyerentyijnek – suttogta –, hogy Szofja Petrovna azt üzeni: van neki egy tétel diója, csak sajnos, nem túlságosan nagyszeműek. Tyerentyij majd megérti. Aprók, de azért intézze el a szállítást. Értette, amit mondtam?

– Értem – mondta Gavrik, aki már megszokta az ilyesféle megbízatást. – Nem nagyok, és küldjön érte.

233

– Helyes.

Joszif Karlovics belenyúlt kabátja zsebébe, könyökéig belesüppedt karja, egy ideig vájkált a zseb mélyén, majd a bélés mélyéből előhúzott egy tízkepekost, és átnyújtotta Gavriknak.

– Kérem, fogadja ezt el, vegyen magának cukorkát. Sajnos, semmi mást nem tudok adni. Becsületemre mondom, nagyon szívesen magának ajándékoztam volna egy montekrisztót, de ... – Joszif Karlovics szomorúan szétártta karjait, és ráncos, csúf ondáros arca görcsösen megremegett – ... de sajnos, a szerencsétlen jellememnek és szenvedélyeimnek köszönhetem, hogy már egy darab sincs belőlük.

Gavrik komolyan és egyszerűen átvette a tízkepekost, megköszönte, és kiment az ünnepi fényben ragyogó utcára.

35. BECSÜLETBELI ADÓSSÁG

Petya reggel előszedett a kamrából két pár nyári szandált, és gimnáziumba menet, útközben eladta egy ócskásnak négy kepekéért az egészet.

Ebéd után, amikor Gavrik megjelent, azonnal játszani kezdett. Petya most még rövidebb idő alatt vesztette el

a Gavriktól vásárolt gombokat, mint az első alkalommal.

Ez érthető is: a két barát erőben nagyon különbözött egymástól. A tengerparti kerület minden valamirevaló gombja Gavrik zacskójában volt. Nyugodtan kockáztathatott akármennyit, míg Petya kénytelen volt takarékoskodni minden egyes gombbal, és mindenki tudja, hogy így csak veszíteni lehet, mégpedig gyorsan. Másnap Petya már egyáltalán nem tudott uralkodni magán, szép csöndesen zsebre vágott tizenhat kopekot, a bevásárlásból visszajáró aprópénzt, amit Dunya az asztalon hagyott.

Ez alkalommal elhatározta, hogy okosabb és óvato-

234
sabb lesz. Mindenekelőtt ahhoz, hogy nyerjen, egy jó ütőgombra volt szüksége.

Petya ütőgombja kifogástalannak tűnt, különösen szép lakáj gomb volt, rajta grófi koronával díszített címeres oroszlán, de minden szépsége ellenére sem ért semmit: túlságosan könnyűnek bizonyult a játékban. Valamit kellett csinálni vele, hogy súlyosabb legyen. Petya kiment az állomásra, és a fűtőház mögött, egy távoli holtvágányon álló tehervagonról levágta az ólomplombát. Közben csak úgy remegett a rémülettől.

Otthon néhány kalapácsütéssel ügyesen beverte a gomb üregébe az ólmot, azután kiment a Szalonka térre, és a helyi érdekű vasút sínjére helyezte. Miután a vonat keresztülment rajta, fölszedte. Egészen széttlapult, még meleg és csodálatosan súlyos volt, semmivel sem rosszabb, mint Gavrik legjobb ütőgombja.

Hamarosan megérkezett Gavrik, és megkezdődött a játék.

A két fiú sokáig keményen küzdött egymással.

Kiderült azonban, hogy a jó ütőgomb még kevés.

Mesterdobónak is kell lenni! "Végeredményben Petya nemcsak mindazt elvesztette, amije volt, hanem még adós is maradt.

Gavrik megígérte, hogy másnap eljön az adósságáért.

Ami ezután következett, olyan volt Petya számára, mint egy rossz álom.

- Az asztalon volt tizenhat kopek aprópénz - szólt meg az apja vacsora után. - Nem vetted el véletlenül?

Petya szíve összeszorult.

- Nem - válaszolta a lehető legközömbösebb arccal.

- Nézz csak a szemembe ...

Apja megfogta Petya állat, és figyelmesen arcába nézett.

- Becsületszavamra - mondta Petya, és azon erőlködött, hogy nyugodtan, egyenesen apja szemébe tudjon nézni -, isten bizony ...

235

Á hideg rázta a rémülettől, de azért a sarokban függő szentkép felé fordult, és keresztet vetett.

Azt várta, hogy abban a pillanatban megnyílik a mennyezet, és lecsap a villám.

Hisz istennek azonnal meg kell büntetnie őt az ilyen arcátlan, hamis esküért!

De semmi ilyesmi nem történt.

- Ez mégiscsak furcsa - jegyezte meg apja hidegen.
- Szóval a mi házukban tolvaj van. Magától értetődik, hogy a néninek és nekem nincs szükségünk arra, hogy titokban elvegyünk pénzt az asztalról, Pavlik egész nap szem előtt van, és szintén nem tehetette ezt. Te becsületszavadat adtad, következésképpen fel kell tételezni, hogy ezt Dunya csinálta, aki már öt éve nálunk szolgál...

Dunya éppen az előszobában motoszkált, olajat töltött a lámpába. Rögtön letette a lámpaüveget és a rongyot az ablakpárkányra, majd belépett az ajtón. Nemcsak nyaka, hanem könyökig meztelen karja is vörös volt. Széles, jóindulatú ábrázata most pírban égett.

- Ügy legyenek boldog egész életemben - kiáltotta -, hogy azt a pénzt a fiatalúr gombozással vesztette el Gavrik ellen!

Apja rápillantott. Petya megértette, hogy most, azonnal, villámgyorsan, még abban a pillanatban vissza kell vágnia, valami nagyot, büszkét, igazságosat, szörnyűt kell mondania, hogy a gyanút elterelje magáról. Egy perccel előbb még talán beismerhette volna. De most, hogy a gombokat megemlítették - ezt már nem tehetette semmi áron!

- Nincs joga így beszélni! - kiáltotta rikácsoló hangon, és az álfelháborodástól elvörösödött egész arca. - Hazudik!

De ezt kevésnek találta.

- Maga... maga, valószínűleg maga ... a tolvaj! - kiáltotta, és nagyot toppantott.

Apja komolyan, szomorúan csóválta a fejét, nem értette meg, hogy mi megy végbe a kisfiú lelkében.

236

Amíg Dunya zavartan és haragosan topogott ide-oda a konyhában, a holmiját szedte össze, és a könyvét kérte, Petya berohant a gyerekszobába, és úgy bevágta az ajtót, hogy az úgy fölé akasztott zománcozott őrangyal majd leesett.

Kereken megtagadta, hogy bocsánatot kérjen Dunyától. Lefeküdt az ágyába, és úgy tett, mintha elaludt volna. Ekkor békében hagyták.

Apja nem jött be megcsókolni, ahogy azt minden este szokta.

Petya jól hallotta, amint a néni kéri Dunyát, hogy maradjon. Dunya nagy szipogások közepette nagy nehezen ráállt a kérésre.

Ezen az éjszakán Petya gyakran felriadt álmából, büntudata nem hagyta aludni. Néha már úgy érezte, hogy kirohan a konyhába, és Dunya lábai elé borulva kér bocsánatot. De még sokkal izgatottabb volt, amikor Gavrikra gondolt, aki holnap követelni fogja tőle az adósságát.

Reggel kívárta azt a pillanatot, amikor apja Pavlikot a fürdőszobába vitte mosakodni, és ezalatt kivette a szekrényből apja régi mundérját.*

A családi hagyomány szerint ezt a mundért papa még akkor varratta, amikor kikerült az egyetemről, és egész életében csak egyetlenegyszer vette fel, a mama rátartí rokonainak unszolására, akik megkövetelték, hogy a mama és papa esküvőjén minden úgy legyen, amint ez a jobb embereknél szokásos. Azóta a mundér a szek-

rényben lógott, és mindenki megfélekedezett róla.

A ruhán nagyon sok fényes gomb volt, de a legtöbbje túlságosan apró, úgyhogy a játékban nem használhatták. Nagy gomb mindössze négy volt rajta, de ezek sem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A kis értékű, vastag, ezüstfehér gombokat már úgyszólván semmire sem lehetett használni.

* Oroszországban az állami tisztviselők, tanárok stb. egyenruhát viseltek és a katonai rangokhoz hasonló elnevezésekkel jelölték állami "rangfokozatukat".

238

Az odesszai szabó valamikor réges-régen nagyon lelkiismeretesen varrta fel a gombokat, ollóval nem is lehetett levágni. Petya türelmetlenségében fogaival tépte le, és minden egyes gombbal a szövetből is kiszakított egy darabkát.

Arról nem is érdemes beszélni, hogy ez alkalommal a játékban ismét a legteljesebb balsiker üldözte Petyát. Már óriási nagy összeggel tartozott Gavriknak. Petya végképp megzavarodott. Gavrik komor, sajnálkozó tekinteteket vetett barátjára, és ez a tekintet semmi jót sem ígért.

- Nos, Petya, mi lesz? - kérdezte kemény hangon.

Nem volt nehéz megérteni e szavakat. Körülbelül az volt az értelmük, hogy: "Hát hogy gondolod, barátom? Gombokat vásárolsz hitelbe, és nem fizetsz? Hát ez bizony szomorú. Kénytelen leszek jól pofon verni téged. A barátság - az barátság, de itt az sem segít. Ez már így szokás. Te magad is megértheted. A gombok pénzbe kerülnek. Hát ne haragudj rám!"

Petya nem haragudott, megértette, hogy Gavriknak teljesen igaza van. Csak nagyot sóhajtott, és megkérte, hogy várjon még egy keveset. Gavrik beleegyezett. Petya egész este kínlódott. A szellemi megerősítéstől szörnyen égett a füle. Ezernyi terv villant át az agyán, hogyan lehetne gyorsan meggazdagodni. De ezek a tervek vagy túlságosan fantasztikusak, vagy túlságosan gonoszak voltak. Végre eszébe ötlött egy csodálatosan egyszerű, de mégis nagyszerű gondolat. Hisz a boldogult nagypapa, mamának az apja - őrnagy volt. Hogyan is feledkezhetett meg erről?

Petya nem vesztegette az idejét. Kiszakított egy lapot a számtanfűzetéből, és hozzákezdett a levélíráshoz. Nagymamájának írt, Jekatyerinoszlavba.

A levél elején mindenféle hízelgéseket írt, majd értesítette nagyanyját a gimnáziumban elért ragyogó sikereiről - amiben, az igazat megvallva, némi túlzás is volt, mert ezek a sikerek nem is voltak olyan ragyogóak -, és végül megkérte nagyanyját, hogy küldje el neki em-

239

lékbe, amilyen gyorsan csak lehet, a kedves nagypapa őrnagyi egyenruháját.

A ravasz kisfiú nagyon jól tudta, hogy ezzel biztosan beugrasztja a jószívű nagymamát, aki ugyanolyan tiszteletben tartotta nagypapának, a török hadjárat hősének emlékét, mint amennyire szerette Petyát, legidősebb unokáját.

Petya közölte továbbá nagyanyjával, hogy hős nagypapjának példáját követve ő maga is szilárdan elhatározta, hogy hős lesz, és ezért a katonai pályát választja hi-

vatásának, az egyenruhára pedig azért van szüksége, hogy állandóan lelkesítse benne a katonai szellemet. Petya abban reménykedett, hogy az őrnagyi egyenruhán rengeteg sok szép és értékes gomb lesz, legalább húsz, de lehet, hogy harminc: gyönyörű tiszti gombok, a cári sassal díszítve.

Csak ez segíthet rajta, hogy megszabaduljon nyomasztó adósságaitól, sőt talán vissza is nyerjen valamit. Számítása szerint az egyenruhának legkésőbb egy héten belül meg kell érkeznie.

Mindent elmondott Gavriknak, aki a tervet teljes egészében helyeselte. Azután, lábujjhegyre állva, közös erővel bedobták a levelet a nagy postaládába, amelyet ötpepcsétes ajánlott küldemény és két keresztbe állított postakürt képe díszített.

Ezután már csak nyugodtan várni kellett. S a kincseket érő gombok reményében Gavrik korlátlan hitelt nyújtott Petyának, aki ily módon könnyelműen eljárt szotta a még meg sem kapott nagyapai örökségét is.

36. A NEHÉZ TÁSKA

Elmúlt egy hét, kettő, de a várva várt csomag nagyamától csak nem érkezett meg.

Annak ellenére, hogy a cár kinyilatkoztatta a "szabadságot", a zavargások egyre fokozódtak. A posta rosszul működött. Papa már nem kapta rendszeresen Moszkva-

240

ból az Orosz Híreket, és esténként némán, rosszkedvűen üldögélt, nem tudva, hogy mi történik a világban, és hogyan kell vélekednie az események felől.

Az iskolákat bizonytalan időre bezárták. Petya egész nap tétlenül ténfergett ide-oda. S ez idő alatt sikerült olyan nagy adósságot csinálni Gavriknál, hogy még rágondolni is rossz volt.

Egy szép napon beállított Gavrik, és baljóslatú mosollyal fordult Petyához.

- No, most már ne is várd, hogy a gombjaid megérkeznek, a napokban kezdődik az általános.

Lehet, hogy még egy hónappal ezelőtt Petya nem értette volna meg, miről beszél Gavrik, de most teljesen világos volt: ha "általános", akkor "sztrájk".

Eszébe se jutott, hogy kételkedjék Gavrik értesülésének megbízhatóságában. Petya már régóta tudta, hogy a Közei-Malomban mindent hamarabb tudnak, mint a városban. S a Gavrik által hozott hír úgy érintette, mint ha kést szúrtak volna a szívébe.

- De talán mégis ideérkezik előbb?

- Aligha...

Petya szinte belesápadt az izgalomba.

- Mi lesz az adóssággal? - érdeklődött állhatatosan Gavrik.

Petya már remegett a türelmetlenségtől, alig várta, hogy játszhasson, tehát gyorsan becsületszavát adta, hogy másnap, akár így, akár úgy, de okvetlenül kiegyenlíti az adósságot.

- Vigyázz, mert aztán . . . tudod ... - fenyegette meg Gavrik.

Aznap este Petya óvatosan zsebre vágta Pavlik híres perselyét. Bezárkózott a fürdőszobába, és egy késsel kiszedte a perselyből Pavlik egész megtakarított vagyonát

- negyvenhárom kopekot.

Miután ezt a bonyolult műveletet csodálatos ügyességgel és gyorsasággal befejezte, az üres perselybe néhány zörgő fémdarabot csúsztatott; apró szögeket, ólomdarabokat, csont- és fémgombocskákat.

18 nn

241

Ez feltétlenül szükséges volt, mivel a takarékos és rendszerető Pavlik naponta legalább kétszer - reggel és este - ellenőrizte kincstárát: füléhez emelte a perselyt, és megzörgette, nagyban élvezve kincseinek súlyát és csengését. El lehetett képzelni, mekkorát üvöltött volna, ha észreveszi a lopást! De minden jól sikerült. Pavlik lefekvés előtt megrázta a hulladékkal teli perselyt, és úgy találta, hogy a kassza a legnagyobb rendben van.

Mindenki tudja, hogy "ebül szerzett jószág ebül vész el" - vagyis a bűnös úton szerzett kincsek nem hoznak hasznot gazdájuknak. Petya három nap alatt elvesztette Pavlik vagyonát.

Arra, hogy hamarosan megkapja a nagypapa egyenruháját, Petyának úgyszólván semmi reménye sem maradt. Gavrik pedig ismét követelni kezdte az adósságot. Petya nap mint nap az ablakpárkányon ülve várta Gavrikot. Időnként iszonyú rémülettel gondolt arra a napra, amikor majd minden kiderül: a gombok, a két pár szandál, a papa kabátja és Pavlik perselye. Mert hogy mindez előbb vagy utóbb kiderül - az egészen bizonyos.

Ó, akkor valami szörnyű dolog fog történni!

Persze igyekezett erre minél kevesebbet gondolni; szüntelenül azon ábrándozott, mint minden vesztes játékos, hogyan lehetne visszanyerni a veszteséget. Bár elég veszélyes volt az utcán járkálni, Gavrik mégis mindennap pontosan beállított. Megállt az udvar közepén, és két ujját szájába vette. Hatalmas fütty verte fel az udvar csendjét. Petya sietve intett barátjának az ablakon keresztül, és futott le hozzá.

- Megkaptad a gombokat? - kérdezte Gavrik.

- Becsületszavamra, holnap meglesznek! Isten bizony! Ez az utolsó eset!

Egy napon aztán Gavrik kijelentette, hogy nem hajlandó tovább várni. Ez pedig azt jelentette, hogy Petya mint fizetéképtelen adós mától kezdve Gavrik rabszolgája lesz mindaddig, amíg adósságát teljes egészében

242

ki nem fizeti. Ez volt az utca szigorú, de minden tekintetben igazságos törvénye.

Gavrik könnyedén Petya vállára ütött, mint egy kóbor lovag, aki szolgáját fegyverhordozóvá avatja.

- Ezentúl mindig velem fogsz járni - mondta barátságosan, majd szigorúbban hozzátette: - Hozd ki a táskád!

- Minek a táska?

- Te csodabogár, hát miben akarod cipelni a gombokat?

És Gavrik szeme vidám ravaszsággal csillant fel.

Az igazat megvallva Petya szívből örült ennek a kellemes és szórakoztató rabszolgaságnak. Már régóta szeretett volna egy kicsit csavarogni Gavrikkal a városban. Ámde Petyának a közbejött események miatt szigorúan

meg volt tiltva, hogy a kapun kilépjen. Most azonban teljesen megnyugodott a lelkiismerete: ő nem tehet semmiről, hiszen Gavrik akarja így, akinek ő feltétlenül köteles engedelmeskedni, ő - mármint Petya - nagyon örülne, ha nem kellene mennie, de hát nem tehet semmit: ami szabály, az szabály.

Petya hazaszaladt, és kihozta iskolatáskáját.

- Vedd a hátadra! - mondta Gavrik.

Petya engedelmeskedett. Gavrik minden oldalról jól megnézte a hosszú, katonás köpenybe öltözött kis gimnazistát. Láthatólag nagyon meg volt elégedve.

- Diákigazolványod van?

- Van.

- Mutasd!

Petya elővette az igazolványt. Gavrik kinyitotta, belesnézett, és elolvasta az első néhány szót. "A becsületét féltő és gonddal őrző gimnazistának ugyanúgy kell örködni tanintézetének becsületén és jó hírnevén . . ."

- Jól van - jegyezte meg, miközben visszaadta az igazolványt. - Dugd el! Lehet, hogy szükség lesz rá. Ezután Gavrik háttal fordította maga felé Petyát, és telerakta táskáját tömött, súlyos gombos zacskókkal.

- Most aztán mindenütt könnyen átjutunk - kap-

243

csolta be Gavrik a táskát, és megelégedetten ráütött a fedelére.

Petya nem értette meg teljesen, hogy mit akar ezzel mondani barátja, de engedelmeskedett az utca általános törvényének - minél kevesebbet kérdezni, és minél többet tudni -, tehát hallgatott. Azután kettesben óvatosan kiosontak az udvarról.

Így kezdődött közös barangolásuk a lázongó, zavargó városban. Napról napra veszélyesebbé vált a helyzet. De Gavrik csak nem hagyta abba titokzatos és szórakoztató kirándulásait. Ellenkezőleg! Minél nyugtalanabb és félelmetesebb lett a város, ő annál makacsabban igyekezett eljutni a legveszélyesebb helyekre. Petyának néha úgy rémlett, hogy valami megmagyarázhatatlan kapcsolat van Gavrik és a zavargások között.

A két fiú reggeltől estig járt-kelt a város különböző részeiben, sötét udvarokban, ahol Gavriknak furcsa üzleti ügyei voltak az odavaló fiúkkal: gombokat vásárolt, eladott és cserélt. Az egyik udvarban adósságot fizettek neki. A másik udvarban játszottak, a harmadikban titokzatos tárgyalásokat folytatott felnőtt emberekkel, akik - Petya legnagyobb csodálkozására - látszólag ugyanolyan szenvedélyesen foglalkoztak gombozással, mint a gyerekek.

Petya hátán cipelte a nehéz táskát, és alázatosan követte Gavrikot mindenhová. És Gavrik jelenléte mintegy varázsütésre megváltoztatta a város képét: átjáróházak, pincék, a kerítések aljában meghúzódó keskeny rések, amelyeken át lehetett bújni, sötét kamrák, fetelek és egyéb, eddig ismeretlen helyek - mind feltárták titkaikat. Petya lépten-nyomon az odesszai nyomortanyák háttorzongató, de mégis festői nyomorúságába botlott.

Így járta be a két fiú az egész várost, még a legtávolabbi negyedeket is. A fejük fölött füttyülő golyók elől időnként egy-egy kapualjba rejtőztek el. Hála Petya

gimnazista-egyenruhájának, minden nehézség nélkül sikerült nekik bejutniuk azokba a városrészekbe is, amelyek

lyeket katonaság és rendőrség zárt körül. Gavrik megtanította Petyát, hogyan kell odamenni a katonák vagy rendőrök parancsnokához, és milyen siránkozó hangon kell kérlelni:

- Tiszt úr, kérem, tessék nekünk megengedni, hogy átmenjünk a másik oldalra. A barátom meg én abban a nagy szürke házban lakunk, és a mama már valószínűleg nagyon nyugtalankodik, hogy ilyen sokáig elmaradtunk.

A gimnazista-egyenruhás kisfiú arca olyan illedelmes, olyan bizalomgerjesztő volt, semmi rosszat nem lehetett feltételezni róla, és a tisztek bármelyike - akinek tilos volt bárkit is beengedni a körülzárt gyanús körzetbe - rendszerint kivételt tett, és átengedte a két megszeppent gyereket.

- Lóduljatok, csak óvatosan! Maradjatok a fal mellett! És többet meg ne lássalak benneteket! Szaladjatok!

így aztán a két fiú mindig be tudott jutni a város olyan részeibe, ahová másoknak lehetetlen volt belépniük.

Néhányszor megfordultak a Kis Arnauta utcai, görög stílusban épült ház belső udvarán is. Lyukacsos, nagy tengeri kövekből összerakott, piramis formájú szökőkút állt az udvaron. Tetején egy megrozsdásodott vaskócsag tárta szét szárnyait, csőréből valamikor víz folyt. Gavrik az udvarban hagyta Petyát, maga pedig lezaladt valahová a pincébe, és onnan számtalan kis zacskót hozott fel. Ezekben különösen súlyos gombok lehettek. A zacskókat sebtében belerakta Petya táskájába, azután gyorsan kiszaladt az utcára ebből a csöndes udvarból.

Egyszer Petya ugyanebben az udvarban megpillantotta Gavrik nagyapját. Lassan lépkedett az öreg remegő lábaival az udvaron keresztül, a szemetesláda felé.

- Ö! Nagyapó! - kiáltott fel Petya. - Hogy került ide? Azt hittem, hogy még mindig börtönben van.

Nagyapó úgy nézett a kisfiúra, mintha nem ismerné

meg. Egyik kezéből a másikba vette a szemetesvödröt, és halkán suttozta:

- Most itt vagyok ... Éjjeliőr vagyok... Igen ... És lassan továbbvándorolt.

A két fiú pedig bejárta a várost a kikötőtől kezdve végig. Mindenhová mentek, csak éppen a Közei-Malomba nem.

Közei-Malomba Gavrik egyedül tért vissza esténként.

A néni és papa valószínűleg halálra rémültek volna, ha megtudják, hol járkált egész nap az ő Petyájuk.

37. BOMBA

Egyszer aztán befejeződött ez a csodálatos, de félelmetes csavargóélet.

Ezen az emlékezetes napon Gavrik a szokottnál korábban jött, és a két fiú azonnal elindult a városba. Gavrik arca szürke, rendkívül komoly, mozdulatlan volt. Gyorsan lépkedett, mindkét kezét bő, bolyhos nadrágjának zsebébe süllyesztette. Fényes, tágra nyitott

szemében időnként haragos élénkség villant meg. Petya csak nehezen tudott lépést tartani barátjával. Siettek, szinte úgy szaladtak a néptelen utcákon végig, mintha menekülnének. A levegő is valami feszült izgalommal volt telítve. Lépteik messze hangzóan kopogtak a köves járdán. Cipősarkuk néha megcsikordult egy-egy szilánkokra törő, apró jégdarabkán.

Váratlanul, valahol messze, a város szívében halk, könnyű dörrenés hallatszott. Azt lehetett gondolni, hogy néhány üres ládát vittek egy szekéren, és ezek a ládák valami zökkenőnél mind egyszerre a kocsútra hullottak.

Gavrik megállt, és figyelmesen hallgatta a gyöngye visszhangot.

- Mi volt ez? - nyelt egy nagyot Petya. - Ládák?

- Bomba - válaszolta hidegen Gavrik. - Valakivel végeztek.

246

A következő sarkon egy asszony fordult ki a mellékutcából, a karján lógó kosárból faszénpor hullott szerte. Az asszony szinte futott a fiúk felé.

- Jaj, uram Jézus Krisztus, jaj, Szűzanyám, Istennek szent anyja... - ismételtette egyre, miközben remegő kezével igazgatta a fejről minduntalan lecsúszni akaró kendőjét. - Jaj, uramisten, hogy lehetséges ez? Apró darabokra tépte...

- Hol?

- A Rendőr utcában.. Én így mentem az utcán, a kocsit meg velem szemben a kocsúton.. És mekkorát durrant... Apró darabokra szaggatta ... Úristen, könyörülj meg rajtunk! A lovakat megölte, a kocsit apró darabokra törte ...

- Kit?

- A rendőrfőnököt... Az Alekszandr kerületi őrszobáról... így álltam én, ő meg ott... Az a fiatalember meg szemben, a másik járdán álldogált, és a kezében, képzeljék el, egy közönséges csomag volt, újságpapírba tekerve...

- Elfogták?

- Azt a fiatalembert? Dehogya! Mindenki szétszaladt, és közben az eltűnt, bittal üthették a nyomát... Azt mondják, hogy valami álruhás matróz ...

Az asszony továbbszaladt. Gavrik pedig, bármennyire is tartózkodó volt, most nem bírta türtöztetni magát, megragadta Petya vállát, és nagyot toppantott.

- Ez volt az, aki nagyapót ököllel arcon vágta - sutogta gyűlölettel. - Ez se fog többé a mancsával hadonászni. Nem igaz?

- Igaz - mondta Petya, bár végigfutott hátán a hideg.

Ezen a napon Petyaék kétszer is visszatértek a Kis Arnauta utcába, abba a házba, ahol a berozsdásodott szökőkút állt az udvaron a kócsaggal.

Először, miután megkapták az "árut" - amint Gavrik kifejezte magát -, elindultak az Alekszandr tér felé. Ezt a teret teljesen körülzárta a katonaság. Őket azon-

247

ban minden különösebb nehézség nélkül átengedte az őrség.

Elsiettek néhány ház mellett, majd Gavrik behúzta

Petyát egy kapu alá. Keresztülmentek egy nagy, néptelen udvaron. Itt a föld tele volt szórva üres tárcsákkal és töltényhüvelyekkel, amelyeket a szöges katonabakancsok beletapostak a fagyos földbe.

A két fiú lement a pincébe, sokáig bandukoltak nedves, homályos folyosókon végig, fáskamrák mellett, amíg ki nem értek a másik udvarra. Innen két magas, komor téglafal között tátongó keskeny nyíláson lehetett átjutni egy harmadik udvarba.

Amint látjuk, Gavrik nagyon jól ismerte itt az összes ki- és bejáratokat.

A nyílás olyan keskeny volt, hogy Petya táskája egyre-másra a falhoz ütődött. Nagy nehezen végre mégis kijutottak a harmadik udvarra. Ez olyan szűk, magas és sötét volt, mint valami ciszterna.

Az után ítélve, hogy milyen sokáig tartott, amíg ide eljutottak, és hányszor fordultak útközben, ennek a háznak az udvara valószínűleg már egy egész más utcára nyílt. Ez az udvar tele volt szórva ablaküvegcsereppel és faltörmelékkel. Az udvarra nyíló ablakok redőnyei mind le voltak eresztve. Első pillantásra a ház teljesen lakatlannak tűnt. Süket csönd honolt mindenfelé.

De a ház másik oldalán, az ismeretlen utcán alig sejtető mozgás baljós hangja hallatszott. Felülről pedig, mintha az égből jönne, időnként hangos lövések pukkantak. Petya táskájával szorosán a falhoz simult, és remegve ráncolta homlokát. Gavrik minden sietség nélkül szájába vette két ujját, és nagyot füttyentett.

Valahol fenn megzörrent egy redőny, és valaki nagyot kiáltott:

- Mindjárt!

Egy perccel később - Petya azt hitte, hogy ez a perc legalább egy óráig tart - a hátsó lépcső feljáratánál felbukkant egy vörös, izzadt ember, kiskabátja tele volt piszkos foltokkal.

248

Petyának tátva maradt a szája, amikor megpillantotta. Tyerentyij volt.

- Gyorsan, gyorsan, add csak ide! - mormogta Gavrik bátyja, miközben kabátja ujjával törölgette izzadt arcát.

Petyára ügyet sem vetett, csak sietve a táskája után kapott.

- Gyerünk! Csak gyorsabban! Köszönöm, éppen jókor jöttetek! Már az utolsó darab is elfogyott...

Türelmetlenül kapcsolta ki a táska szíját, a zacskókat pillanatok alatt átrakta a táskából a saját zsebébe, és már rohant is. Futtában visszakiáltott:

- Joszif Karlovics azonnal küldjön még! ftozzátok el mind, ami csak van! Anélkül nem tudjuk tartani magunkat!

- Rendben van - felelte Gavrik -, elhozzuk.

Ebben a pillanatban egy puskagolyó vágódott a tető alá, és a két fiút teleszórta barnás téglaporról.

Ugyanazon az úton rohantak vissza a Kis Arnauta utcába, és egy újabb adag "árut" vettek magukhoz.

A táska most olyan nehéz volt, hogy Petya alig bírta cipelni.

Most már persze megértette, hogy miféle gombok ezek. Máskor otthagyt volna mindent, és futott volna

haza, ahogyan lábai bírják. De ezen a napon testestül-leikestül elfogta őt e veszélyes játék szenvedélye, amely sokkal hatalmasabb erejű volt, mint az egyszerű játékszenvedély, és semmi áron nem lett volna hajlandó barátját magára hagyni. Azonkívül nem mondhatott le Gavrik dicsőségéről. Ha arra gondolt, hogy később majd joga lesz kalandjairól mesélni, ez azonnal szinte kényszerítette, hogy fűtüljön minden veszélyre, és rohanjon tovább.

Gavrik és Petya megindult visszafelé. De közben ezalatt már alaposan megváltozott az egész város. Szinte forró volt a levegő. Az utcákat hol itt, hol ott ellepték a minden irányból rohanó emberek, néha pedig olyan néma csend borította a hirtelen elnéptelenedett város-

249
részt, mintha egy-egy sortűz vassöprűje söpörte volna tisztára a tájat.

A két fiú már a tér közelében járt, amikor Gavrik hirtelen megragadta Petya karját, és berántotta a legközelebbi kapu alá.

- Állj!

- Mi az?

Gavrik nem engedte el Petyát, óvatosan kinézett a kapu alól, de azonnal visszaugrott, és hátát nekivetette a lakók névjegyzékét feltüntető fekete deszkatáblának.

- Hallod, Petya?... Nem mehetünk tovább... Ott mászkál az az ördög, aki a fületem kicsavarta... Oda nézz!

Petya lábujjhegyen a kapuhoz osont, és kinézett az utcára. Nem messze tőlük, a park kidöntött, rácsos vaskerítése mellett, a gúlába rakott puskák közelében, az utca közepén ott sétált egy fekete kabátos, szőrmesapkás úr. Amikor visszafordult, Petya megpillantotta borotvált arcát és húsos, nagy krumpliorrát. Az ismeretlen arcot már látta valahol. De hol? Nehéz volt rá visszaemlékezni, de ekkor hirtelen világosság gyúlt Petya agyában. Hát persze, ez az a bajuszos a Turgenyev hajóról, csak le van borotválva a bajsza. Akkor jól emlékezetébe véste ezt az arcot. Ezer más arc közül is felismerte volna, még így megborotválva is.

- A bajuszos - suttogta Petya, és visszalépett Gavrik mellé. - Az, amelyik a matrózt akarta elfogni. Csak-hogy most nincs bajusza. Emlékszel, beszéltem róla neked, te pedig kinevettél.

- Leborotválta a bajuszát, hogy ne ismerjék fel...

A rohadt... De engem ismer, mint a tenyerét - bólintott szomorúan Gavrik. - Nem fogunk tudni miatta átmenni.

- Talán mégis átmegyünk?

- Viccelsz?

Gavrik kinézett a kapun.

- Járkál...

Összeszorította öklét, majd dühösen ropogtatta ujjait.

250

- Azok meg ott ülnek és várnak... Ó, a nyavalyás csirkefogó!

Egy percre mintha minden megnémult volna, és ebben a hirtelen támadt csöndben egyes lövések hangzottak. A dörrenések zaja messze visszhangzott a város háztetői fölött.

- Hallod, Petya - szólalt meg Gavrik -, hallod őket? Ott ülnek, és hiába várnak ... áru nélkül... Ott majd egészen egyszerűen agyonlövöldözik őket... Én viszont nem mehetek, mert ez az ördög egészen biztosan utánam jönne...

Dühös könnyek jelentek meg Gavrik szemében. Nagyot szippantott, azután két ujjával kifújta az orrát, majd haragosan nézett Petyára.

- Érted, amit mondok?

- Értem - suttogta Petya, aki szinte elsápadt barátja haragos, barátságos, követelő és egyben könyörgő tekintetétől.

- Oda tudnál menni egyedül? Nem gyulladsz be?

Petya egészen megnémult az izgalomtól. Nagyot nyelt és - bólintott. Gavrik körülnézett, mint egy tolvaj, a kapun is kikémlelt, majd nekiállt, hogy megtömje Petya zsebeit a saját zsebéből előhúzott kis zacskókkal.

- Hallod, mind add oda, az egész árut... Azt is, ami a táskában van, és azt is, ami a zsebedben... Ha pedig elcsípnek, hallgass, és mondd azt, hogy az utcán találad, és nem tudsz semmit. Érted?

- Értem.

- Amint átadtad, rohanj ide vissza. Itt várok rád a kapuban. Érted?

- Értem.

Petya kényelmetlenül érezte magát a kitömött zsebeivel, és szinte magánkívül a félelemtől és az izgalomtól, megindult a tér felé.

- Hová törtetsz, nem látsz, vagy mi van veled?! - kiáltott rá a bajuszos, és odalépett hozzá.

- Bácsi, kérem - nyöszörgőit Petya a Gavriktól megtanult vékonyka hangon -, kérem szépen, engedjen át
251

engem. Itt lakunk nem messze az Alekszandrov úton, abban a nagy szürke házban, mama már biztosan nyugtalankodik, valószínűleg azt gondolja, hogy engem megölték.

És közben egészen természetes könnyek csorogtak végig maszatos arcán. A bajuszos undorodva nézte végig a gimnazistát, és megfogta táskáját. A kocsit szélére vezette, és térdével könnyedén nadrágon billentette.

- Mars!

Petya nyaka közé szedte a lábát, és szaladt a már ismert ház felé.

38. A FELKELŐK VEZÉRKARA

Petya beosont a kapun, és igyekezett keresztüljutni az udvaron.

Egy órával ezelőtt, amikor Gavrikkal együtt itt jártak, semmi különösebb nyugtalanságot vagy félelmet nem érzett. Ügyes és gyakorlott barátjának megbízható védelme alatt biztonságban érezte magát. Neki magának nem kellett gondolkoznia, engedelmes, akarat nélküli útitárs volt csupán.

Helyette másvalaki gondolkodott és cselekedett, és ez a valaki sokkal erősebb volt, mint ő.

Most pedig teljesen egyedül volt. Csak saját magára számíthatott, és senki másra. Gavrik távollétében a világ Petya körül rögtön fenyegetővé vált, megtelt rejtett veszélyekkel.

Veszedelem bújt meg a belső galéria kőből faragott

boltívei alatt, az otromba ládák, az ócska bútorroncsok között. Ezek a limlomok ott heverték az udvar közepén, egy eperfa mögött, melynek kérgét lerágták a kozák lovak. Mindenféle szedett-vedett bútordarabok kandikáltak ki a szemétláda fekete hasítékain keresztül is. Körös-körül a tárgyak óriási nagyoknak tűntek most. Hatalmas kozák lovak szorongtak az udvaron. A széles, piros csíkkal díszített, kék nadrágba bújt kozákok fekete

253

báránybőr bundájukban fél lábon álltak a lovak mellett, másik lábukat már a kengyelbe dugták.

- Lóra! Indulj! - harsant fel az őrmester rekedt hangja.

Újabb vezényszóra a kardok kirepültek hüvelyeikből, s a levegőbe emelkedtek, a doni kozákok félrevágott sapkájával egy vonalba.

Petya lesietett a pincébe.

Sokáig ment előre, félve, tapogatózva a hideg, nyirkos, homályos pincében, a fáskamrák fojtó, poros levegőjét szíva.

Ahányszor beleakadt egy-egy pókhálóba, dermesztő rémület szorította össze a szívét. A pókhálók Petyát hatalmas denevérszárnyakra emlékeztették.

Végre elérkezett a hátsó udvarra. Ez üres volt.

Csak itt, ezen a nagy, tágas, üres udvaron döbbsent rá Petya, hogy milyen szörnyű az egyedüllét. Már-már visszarahant volna, ha nem ezer kilométer és ezer szörnyűség választja el őt az utcától és Gavriktól.

A második és harmadik udvart egymástól elválasztó két fal közötti hasadékban olyan csönd volt, hogy legszívesebben tele torokkal üvöltött volna. Kiabálni, ordítani, visítani szeretett volna - hogy ne hallja ezt a szörnyű csöndet. Olyan csönd volt, mint amilyen két lövés közötti rövid szünetben szokott lenni.

Most a szájába kellett volna vennie a két ujját, hogy fütyüljön, mint Gavrik. Petyának csak ekkor jutott eszébe, hogy nem tud így fütyülni. A fogai között köpni már megtanult régen, de fütyülni még nem tudott. Hogy ez előbb nem jutott eszébe!

Ügyetlenül szájába dugta két ujját, és fújt egyet, de bizony füttyszó nem hallatszott. Kétségbeesetten fújt még egyszer, teljes erővel, de hiába. Semmi hang nem jött ki a szájából, csak nyál és valami sziszegés ... Ekkor összeszedte minden bátorságát, és felkiáltott:
- Hé-hé!

De hangja egészen gyöngén hallatszott. Ám a zúgó visszhang azonnal betöltötte az üres udvart.

253

Mégsem válaszolt senki. A csönd még iszonyúbb, még feszültebb lett.

Fenn, az eresz alatt valami fülsiketítőén dörrent, majd az udvarra lepottyant az esőcsatornának egy darabja, utána apró tégladarabok, mész és faltörmelék szóródott le.

- Hé! Hé! Hé! - kiabált most már Petya torkaszkadtából.

Az egyik emeleti ablakon félig felhúzták a redőnyt, és egy ismeretlen arc nézett le.

- Mit kiabálsz? Elhoztad? Szaladj fel ide! Gyorsan! Ezzel az arc eltűnt.

Petya határozatlanul nézett maga elé. Teljesen egyedül volt, nem tudott senkivel sem tanácskozni. Fenn a háztetőn ismét robbant valami, és apró darabokra törve, egy nagy darab vakolat hullott Petya lába elé.

Petya riadtan rohant a lépcsőház felé. Köpenyében botladozva, lihegve indult felfelé a csikorgó vaslépcsőn.

- Gyerünk, gyerünk, gyorsan! - kiabált fentről valaki.

A nehéz táska alatt egészen meggörnyedt Petya. A kis zacskókkal teletömött zsebek is akadályozták a menésben. Egyszerre nagyon melege lett. Sapkáját belülről mintha fűtötték volna. Az izzadság a homlokán végig a szemébe csurgott. Az arca égett.

De a dühösen könyörgő hang egyre csak kiabált fentről:

- Gyerünk már! Hozd gyorsan, az ördög vigyen el!

Amint erőlködve és lihegve felért a negyedik emeletre, egy szép, de nagyon piszkos ruhába öltözött ember fogta meg a karját. Az ember sapka nélkül volt, és izzadt haj fürtjei a homlokához tapadtak. Divatos kis bajusza és rövid, hegyes szakálla egyáltalán nem illett egyszerű, pisze orrú, szeplős arcához.

Vidám és mégis talán kissé ijedt szeme fényesen csillogott a meszes faltörmeléktől egészen megfehéredett, bozontos szemöldöke alatt. Olyan volt ez az ember, mint
254

akit valami nagyon nehéz és főleg nagyon sürgős munka mellől hívtak el. Máris sietne vissza, hogy tovább folytassa ezt a félbeszakított munkát. Erős kezével megragadta Petya vállát.

Petya azt hitte, hogy most majd alaposan megrázzák, mint ahogy azt papa szokta, ha dühös. Majdhogy le nem ült a földre ijedtében. De az ember barátságosan nézett rá.

- Hoztál? - kérdezte sietősen, és választ sem várva, becipelte Petyát a lakás üres szobájába. Ebben a lakásban - Petya ezt azonnal megérezte - valami szörnyű és nagy dolog történt, amit rendszerint nem szoktak és nem is lehet egy lakásban csinálni.

Az ember futólag végignézett Petyán, és minden szó nélkül benyúlt kitömött zsebeibe. Sietve kiszedte onnan a súlyos zacskókat. Petya széttárt karokkal állt előtte.

Az ismeretlen bajuszos és szakállas ember arcán valami nagyon ismerős volt. Kétségtelen, hogy Petya valahol már látta ezt az arcot, de hol és mikor?

Törte a fejét, de sehogyan sem jutott eszébe. Valami zavarta. Lehet, hogy a bajusz és a szakáll.

Eközben az ember kihúzta zsebéből mind a négy kis zacskót.

- Ez az egész? - kérdezte.

- Nem, van még a táskában is.

- Derék legény vagy! - kiáltott fel az ember. - Ohó, köszönöm! Ez aztán egy gimnazista!

És hogy lelkesedését valahogy kifejezésre is juttassa, erősen megfogta Petya diáksapkájának ellenzőjét, és jó mélyen a fülére rántotta a sapkát.

A fiú ekkor megpillantotta az orra előtt az ember puskaporfüstös, erős kezén a kis kék horgonyt.

- A matróz! - kiáltott fel Petya.

Ebben a pillanatban a lakás másik végében valami nagy zajjal bevágódott. A levegő megrendült. A polcokról lezuhantak a lábosok. A matróz könnyű macskaléptekkel kirohant a folyosóra, miközben visszafordulva kiáltott Petya felé:

255

- Maradj itt!

Egy perccel később valahol egészen a közelben egymás után hat lövés hallatszott. Petya gyorsan ledobta válláról a táskát, és remegő ujjáival kikapcsolta a szíjakat. Ekkor lépett be a folyosóról a konyhába ingadozó, bizonytalan léptekkel Tyerentyij. Kabát nélkül volt, nadrágban és egy szakadt ujjú ingben. Az ing ujjából hiányzó vászondarabbal volt átkötve a feje. A kötés alól a halántékán végigcsurgott a vér. Jobb kezében egy revolvert tartott.

Amikor meglátta Petyát, valamit akart mondani, de végül csak legyintett, és a vízcsap alá tartotta arcát. Néhány kortyot ivott.

- Hoztál? - kérdezte ő is lihegve, két korty víz között. - Hol van Gavrik? El?

- Él.

De nem sok idő volt a kérdezősködésre. Tyerentyij lesem törölte arcáról a vizet, hanem azonnal hozzáfogott, hogy az apró zsákokat kiszedje a táskából.

- Mégsem tudjuk tartani magunkat - morogta, miközben alig állt a lábán. - A tetőn keresztül fogunk visszavonulni.. Egy ágyút állítottak fel a házzal szemben ... Te pedig, kisfiú, szaladj, menj el innen, mert még beléd lőnek . . . Szaladj gyorsan ... Köszönünk mindent, jó egészséget!

Tyerentyij leroskadt egy székre, de azonnal fel is állt, revolverét nadrágjához törölte, és kiszaladt a folyosón oda, ahonnan szünet nélkül hallatszottak a lövések és a betört ablakok csörömpölése.

Petya felkapta a könnyű táskát, és az ajtóhoz futott.

De a kíváncsiság mégis visszatartotta egy percre, és végignézett a folyosón. A tárva-nyitva álló ajtón keresztül Petya egy szobát látott, teledobálva összetört bútorokkal.

A szoba barna virágos tapétával beragasztott falának kellős közepén egy hatalmas lyuk tátongott. Néhány ember az ablakpárkány alá húzódva lövöldözött kifelé revolverrel. Petya felismerte Tyerentyij bekötött fejét és

256

a matróz piszkos kabátját. Rajtuk kívül még egy fekete bundás embert és egy diáksapkás fejet is látott. De ezek a homályos körvonalak hamarosan eltűntek a kékes, sűrű puskaporfüstben.

A matróz fél térdén állt az ablakpárkány előtt, amelyen egy vas éjjeliszekrény volt elhelyezve. A szék mögül kidugta kezét, és szünet nélkül lövöldözött revolverével. Közben vadul, dühösen kiabált:

- Tűz! Tűz! Tűz!

∴

S ebben a mozgalmas rendetlenségben, sürgés-forgásban, füstben csupán egy ember volt teljesen nyugodt. Sárga, közömbös viaszarcán, lehunyt szeme fölött egy csúnya, fekete lyuk éktelenkedett.

Kényelmetlenül feküdt a szoba közepén, arccal fölfelé, a földön szétszórt üres tárcsák és töltényhüvelyek

között.

Összetört szemüvege ócska diáksapkájával együtt mellette hevert a parketten.

Petya ránézett a földön fekvő emberre, és csak akkor értette meg, hogy - halott.

Futásnak eredt, rohant vissza. Nem is emlékezett rá, hogyan jutott ki a házból, és futott a kapuhoz, ahol Gavrik várt rá.

- Sikerült?

- Átadtam.

Petya ezután lihegve, el-elfulladva mesélni kezdett, elmondott mindent, mindent, amit abban a szörnyű lakásban látott.

- De mégsem tudják tartani magukat. A tetőn keresztül fognak visszavonulni - suttogta Petya izgatottan. - Egy ágyút állítottak fel velük szemben . . .

Gavrik elsápadt, és keresztet vetett. Petya most látta életében először ilyen ijedtnek barátját.

Egész közel, szinte mellettük dördült el egy ágyúlövés. A tetőkön dübörgő visszhang futott végig.

- Vége mindennek! - kiáltott fel Gavrik kétségbeesetten. - Szaladjunk!

A két fiú kiugrott a kapu alól, és végigrohant a város-17 H71

257

son. Ezen a reggelen az utca most már harmadszor változtatta képét.

A város urai most már osztatlanul a kozákok voltak. Mindenfelől a lovak patkóinak csattogása hallatszott.

A házak udvarán megbúvó kozákok kiugráltak a kapuk alól az utcára, és jobbra-balra csapkodtak korbáccsal. Nem volt hová menekülni előlük: minden ház kapuja zárva volt, vagy pedig katonaság és rendőrség őrizte azokat. Minden egyes mellékutca egy-egy csapda, égerfogó volt.

A szétszórt, szétkergetett tüntetők futottak, amerre szemük látott, bár semmi reményük sem volt a menekülésre. A kozákok mindenkit utolértek, és ütötték-verték az embereket, ahol érték.

A Kis Arnauta utcán egy görbe lábú ember szaladt el a fiúk mellett, az út közepén. Kabát és kalap nélkül futott, és hóna alatt egy rövid botra kötött vörös zászlót tartott. A céllövölde tulajdonosa volt. Sántítva, bukdácsolva loholt, hol jobbra, hol balra tántorodott. Máskor ezen csodálkoztak volna a gyerekek, de most megrémültek tőle. Jozsif Karlovics minden tíz lépés után hátra nézett, és a két fiú jól látta sápadt, kimerült arcát, szinte eszelős szemét. Két doni kozák vágatott utána.

Jozsif Karlovics egy perccel később már a két ló között volt. Hirtelen megállt, a két ló elvágtatott mellette, és ő visszafordult. Felszaladt a járdára, és megragadta a legközelebbi kapu kilincset.

A kapu zárva volt. Kétségbeesetten rángatta a kilincset, lábbal rugdosta a kaput, vállával próbálta benyomni. A kapu nem engedett. A két kozák visszafordult, lovaikkal felugrattak a járdára.

Jozsif Karlovics összegörnyedt, lehajtotta fejét, és két kézzel szorította a zászlót melléhez. A kardok megvillantak, és az egyik kozák kardlappal végigvágott Jozsif Karlovics hátán.

A céllövöldés kabátja végigrepedt, és ő visszafordult,
A két fiú ismét megpillantotta fájdalomtól eltorzult
arcát.

258

- Gazemberek! Gyilkosok! Hóhérok! - kiáltotta tele
torokkal. - Le az önkényuralommal!

Joszif Karlovics összeesett, de továbbra is kék tetová-
lással díszített meztelen melléhez szorította a zászlót.
Ebben a pillanatban egyszerre sújtott le a két kard.
Az egyik kozák föléje hajolt, és valamit csinált vele.
Egy perccel később a két lovas már tovavágtatott, maguk
után húzva egy kötélén Joszif Karlovicsot, aki a poros,
szürke kocsiúton hosszú, csodálatosan világos, vörös nyo-
mot hagyott maga után.

Az egyik mellékutcából hatalmas tömeg hömpölygött
elő, és szétválasztotta a két fiút.

39. POGROM

Mikor Petya végre hazaérkezett, azt hitte, hogy már
alkonyodik, pedig a valóságban még délután két óra
sem volt.

A Szalonka tér és a kaszárnya körül minden elcsönde-
sedett és megnyugodott. A városban történt események
csupán hírek formájában értek ide, és csak távoli lövé-
seket hallottak itt. De a hírekhez és a lövöldözéshez már
régén hozzászoktak.

A nagy hideg és az alacsony, sötét felhős ég azt mu-
tatta, hogy valahol a közelben hó esik. Sőt a ködös,
kékeslila levegőben már egy-két apró hópihe is szál-
lingózott, de a föld még teljesen fekete volt. Ilyen idő-
ben az este tőszomszédja a reggelnek.

Petya a hátsó lépcsőn ment fel, az üres táskát a kony-
hában hagyta, és óvatosan belopózott a gyerekszobába.
De olyan korán volt, hogy még eddig senki sem nyugta-
lankodott távolléte miatt.

Petya végignézett a csöndes, nyugodt szobán, sokáig
hallgatta a szinte nesztelenül forgó varrógép halk bugá-
sát, érezte a konyha felől a készülő céklaleves illatát.
Nagyon jó lenne most apja nyakába borulni, egy kicsit
sírni, és elmondani mindent...

259

De ez az érzés csak egy pillanatig tartott, azonnal át-
engedte helyét egy másiknak, a felelősség és titoktartás
ézésének. Életében először egyszerűen és komolyan,
szíve mélyéből megértette, hogy vannak az életben
olyan dolgok, amelyekről nem szabad beszélni még a
legközelebbi és legkedvesebb embereknek sem, azokat
meg kell tartania magának, és hallgatnia kell, bármilyen
nehéz is az.

Apja a hintaszékben ült, két karját feje alá tette, és
levette a szemüvegét.

Petya odament hozzá, leült mellé egy székre, és kezét
összefonta térdén.

- Mi az, fiacskám, nagyon unatkozol? Nem tesz sem-
mit, csak unatkozz egy kicsit. Hamarosan minden rendbe
jön, és az iskolákban ismét megkezdődik a tanítás.

A gimnáziumba fogsz járnai, és szerzel megint néhány
szekundét. Mindjárt könnyebben fogod magad érezni.

És barátságosan mosolygott.

A konyhaajtó becsapódott, az előszobában*gyors lépé-
sek hallatszottak.

Az ebédlő küszöbén megjelent Dunya. Fáradtan támaszkodott az ajtófélfához, és két kezét mellére szorította:

- Jaj, nagyságos úr ...

Egyetlen szót sem tudott többet kiejteni.

Dunya gyorsan, lihegve lélegzett, félig nyitott szájával szedte a levegőt. Hátracsúszott fej kendője alól hihetetlenül sápadt arcába hullott néhány haj fürt.

Az utóbbi időben hozzászórtak ahhoz, hogy időnként váratlanul berohan a szobába. Majdnem mindennap hozott valami új hírt a városból. De ez alkalommal tágra nyílt, ijedt szeme, görcsös lihegése azt mutatta, hogy valami rendkívüli, valami szörnyű dolog történt.

Olyan homályos, fenyegető csöndet hozott magával Dunya, hogy az óra ketyegése tízszer olyan hangosnak tűnt fel, mint előbb. Az ablaküveget mintha hirtelen szürke tej üveggel cserélték volna ki.

A varrógép zörgése azonnal megszakadt. A néni be-
260

szaladt az ebédlőbe, és két kezét kék eres halántékára szorította.

- Mi az? ... Mi történt? ...

Dunya hallgatott, csak hangtalanul mozgatta ajkait.

- A Kötél utcában ütik a zsidókat - szólalt meg végre alig hallhatóan -, pogrom . . .

- Lehetetlen! - kiáltott fel a néni szívéhez kapva, és a legközelebbi székre roskadt.

- Süllyedjek el, ha nem igaz! Az összes zsidó üzleteket tisztára szétverték. Egy szekrényt a második emeletről ledobtak az utca közepére. Tíz perc múlva ideérnek. Papa sápadtan felállt, és remegő kezével igyekezett a csíptetőjét orrára tenni.

- Mi ez hát, uramisten?!

Az ikonra pillantott, és kétszer keresztet vetett.

Dunya ezt valami jelnek vette. Magához; tért, fölmászott egy székre, és kezdte leszededetni a falról az ikonokat.

- Mit csinál, Dunya?

Dunya nem válaszolt, beszaladt a másik szobába, és ott is gyűjtögetni kezdte a szentképeket. Sietve az ablakba rakta a nagyobbakat, hogy az utcáról jól lehessen látni azokat, és néhány könyvet, dobozt, miegymást rakott mögéjük, hogy el ne dőljenek.

Papa zavartan figyelte, hogy mit csinál.

- Nem értem . . . Mit akar csinálni ?

- Jaj, nagyságos úr, hát mit csináljunk? - mormogta ijedten Dunya. - Mit tegyünk? Verik a zsidókat... Az oroszokhoz nem nyúlnak . . . Akinek az ablakában ikonok vannak, ahhoz nem mennek be.

Papa arca hirtelen elváltozott.

- Ne merészelje! - kiáltott fel dühösen, és öklével verni kezdte az asztalt. - Ne merészelje. . . Megtiltom! Hallotta? Azonnal hagyja abba! . . . Az ikonok nem arra valóak ... Ez ... ez szentségtörés!... Azonnal...

Kerek, kemény kezelője kicsúszott kabátja ujjából.

Arca halálosan sápadt lett, csak néhány rózsaszínű folt égett magas homlokán.

261

Petya még sohasem látta ilyennek apját: remegett, és félelmetes volt. Az ablakpárkányhoz rohant, és meg-

ragadta az ikont.

De Dunya erősen tartotta azt, és nem engedte el.

- Nagyságos úr! Mit csinál?! - kiáltozott a lány kétségbeesetten. - Mindnyájunkat meggyilkolnak! Tatjana Ivanovna! Mindenkit meggyilkolnak! Nem néznek azok semmire!

- Hallgasson! - kiáltott rá a papa, és az erek kidagadtak a homlokán. - Hallgasson! Itt én vagyok a gazda! Nem engedem meg a házamban . . . Csak hadd jöjjenek! Hát öljenek meg mindenkit!... Állatok!... Magának nincs joga . . . Nincs joga ...

A néni a kezét tördelte.

- Vaszilij Petrovics! Könyörgök, nyugodjék meg...

Papa már állt, a fal felé fordult, és kezeivel eltakarta az arcát.

- Jönnék! - kiáltott fel Dunya.

Csönd lett.

Az utcáról valami induló hallatszott. Azt lehetett volna hinni, hogy valahol nagyon messze körmenet vagy temetési menet megy.

Petya óvatosan kinézett az ablakon. Az utcán egy lelkét sem lehetett látni. A néptelen Szalonka tér fölött mintha lejjebb ereszkedett volna a palaszürke, sötét égbolt.

A puszta föld hasadékaiban hosszan, mint hattyútoll, hevert a hó, amit a szel odahordott.

Közben az énekszó egyre erősebb lett. Petya ekkor már tisztán látta, hogy az az alacsony, sötét felhő, amely a Szalonka tér végén, az állomás mellett feketéilett, egyáltalán nem felhő, hanem egy lassan közeledő embertömeg.

A házban becsukódtak az ablakok.

A konyhából nagyon halk suttogás hallatszott, lépések zaja, szoknyasuhogás. A folyosó végén váratlanul megjelent egy idősebb asszony, kézen fogva vezetett egy lángvörös hajú, kisírt szemű kislányt.

Az asszony úgy volt öltözve, mintha látogatóba jönne. Nagy tollakkal díszített kalap ült a fején. Háta mögül Nyuszja szürkére sápadt, kerek arca kandikált elő, és mellette férje haladt, a házban levő vegyeskereskedés tulajdonosa.

Koganné asszony érkezett meg egész családjával.

Az asszony nem merte átlépni a szoba küszöbét, sokáig hajbókolt az ajtóban, egyik kezével hosszú szoknyáját tartotta, másikat pedig szívére szorította. Udvariás, hízelgő, de egyben halálosan rémült mosoly játszadozott mozdulatlan, ráncos arcán.

- Bacsej úr! - kiáltott fel éles madárhangján, s mindkét remegő kezét előrenyújtotta. - Bacsej úr! Tatjana Ivanovna! Mi mindig jó szomszédok voltunk... Hisz az emberek nem hibásak abban, hogy különböző istenük van ... - Váratlanul térdre esett. - Mentse meg a gyermekeimet! - kiáltotta zokogva. - Törjenek össze mindent, csak kegyelmezzenek meg a gyermekeknek!

- Mama, ne alázkodj meg! - kiáltotta dühösen Nyuszja, zsebre vágta kezét, és elfordult.

- Elhallgatsz már végre?! - sziszegte mérgesen az apja. - Akarsz vagy két pofont? Anyád jól tudja, hogy mit csinál. Anyád tudja, hogy Bacsej tanár úr intelligens

ember. Bacsej úr nem fogja megengedni, hogy minket megöljenek.

- Az istenért, Koganné asszony! Mit csinál? - mormogta a néni, és odaugrott, hogy felemelje a térdelő zsidó asszonyt. - Nem szégyelli magát? Hát természetesen ... Kérem, jöjjenek be, tessék befáradni... Kogán úr ... Nyuszja .. . Dóra ... Micsoda szerencsétlenség!

Koganné asszony zokogva és annyira hálálkodva terelgette gyermekeit és férjét a belső szobák felé, hogy a papa és a néni majd elsüllyedtek szégyenletükben. Közben az ének az ablak alatt mind hangosabb lett, és lépésről lépésre közelebb jött.

263

A Szalonka téren keresztül kis tömeg közeledett, valóban mintha körmenet lett volna. :.

Két ősz öregember jött elől télikabátban, de hajadonfőtt, egy díszesen kivarrt kendőn hozták a cár fényképét. Petya azonnal felismerte a cár képét arcáról és a mellén levő széles szalagról. Mögöttük templomi zászlókat hoztak, magasra emelve.

Mögöttük sok, jó melegen öltözött férfi és nő baktatott, mind egyszerre lépkedtek sárcipőkbe, csizmákba bújtatott lábaikkal. Tágra nyitott szájukból fehér pára tódult ki. Harsányan énekeltek:

- "Mentsd meg, Uram, a te néped, és áldd meg a te örökséged ..."

Olyan békésen jöttek, és olyan áhítatosan énekeltek, hogy Petya apjának arcán egy pillanatra valami határozatlan mosoly féle jelent meg.

- No látják - szólalt meg -, csöndesen, békésen jönnek az emberek, senkihez sem nyúlnak, maguk pedig ...

De éppen ebben a pillanatban a menet megállt a házzal szemben, az utca másik oldalán. A tömegből kivált egy nagy darab, kövér asszony, keresztbe kötött nagykendővel a vállán.

Lilásvörös arcából kimeredő fekete szemét az ablakra szegezte. Férfiasán szétvetette fehér gyapjúharisnyás lábát, és úgy állt meg az ablakkal szemben, miközben öklével vadul fenyegette a házat.

- Hé, büdös zsidók! - kiabálta fülsértő, éles hangon.

- Elbújtatok? Nem baj, mindjárt megtalálunk benneteket! Pravoszlávok, ki az ikonokat az ablakba!

E szavak közben marokra fogta és fölhúzta elől a szoknyáját, hogy könnyebb legyen futnia, keresztül szaladt az úttesten, miközben felkapott egy követ a járda széléről. Néhány ilyen körakás volt a ház előtt, az úttest megjavítására hordták oda.

Tizenöt-husz férfi követte az asszonyt, mindegyiknek háromszínű szalagocska díszelgett a kabátján. Minden különösebb sietség nélkül, egyik a másik után kereszt-

364

tülment az úton, és mindegyikük mélyen lehajolt, amikor elhaladt a körakás mellett.

Amikor az utolsó is átjött az úton, a körakás helyén már semmi sem maradt.

Halálos csönd támadt. Az óra ketyegése valóságos dübörgésnek tűnt fel. A csönd olyan sokáig tartott, hogy Petya apja sem bírta tovább.

- Nem értem. .. Mit csinál a rendőrség? .. . Miért nem küldenek katonákat a kaszárnyákból?

- Ó, a rendőrség! - kiáltott fel a néni ideges izgalommal.

Elharapta a szót.

A csönd még félelmetesebb, még szörnyűbb lett. Kogan úr, keménykalappal a fején, egy székes sarkán ült a vendégszoba küszöbén, és fájós szemével bandzsítva, mozdulatlanul maga elé meredt.

Nyusztja kezét zsebre vágva, fel és alá járkált a folyosón. Most ő is megállt és hallgatózott. Telt ajka megvető mosolyra húzódtott.

A csönd még egy kibírhatatlan pillanatig tartott, aztán megtört. Valahol lenn bevágták az ablakba az első követ. S akkor valóságos közápor zúdult a házra. Az üvegcserepek a járdára hullottak. Nagy zajjal lecibálták a bádogra festett cégtáblát. Összetört ajtók és ládák ropogó zaja hallatszott. Az ablakból látni lehetett, hogyan hajigálják az úttestre a cukorkás üvegeket, heringes hordókat, konzervdobozokat.

A megvadult tömeg fütyülve és visongva vette körül a házat. Az aranykeretes, koronás arckép hol itt, hol ott emelkedett ki a tömegeből. Olyan volt, mintha egy kék szalagos, arany vállpántos tiszt a tömeg közepén, tempelomi zászlók között, folytonosan lábujjhegyre állva akarna keresztülnézni az emberek feje fölött.

- Bacsej úr! Látja, mit csinálnak? - suttogta Kogan a kezét tördelve. - Kétszáz rubel értékű áru!

- Hallgass, papa! Ne alázkodj meg! - kiáltott rá Nyusztja. - Most nem pénzről van szó!

A pogrom tovább folytatódott.

265

- Nagyságos úr! Bemennek minden lakásba, zsidókat keresnek...

Koganné asszony felsikoltott, és úgy vergődött a sötét folyosó mélyében, mint a tyúk, amikor meglátja a kést.

- Dóra! Nyusztja! Gyerekek!

- Nagyságos úr, már jönnek fel a lépcsőn ...

Ott kinn már durva hangok és csizmakopogás hallatszott, amit a lépcsőház tízszeresen visszhangzóit. Papa remegő ujjakkal, de rendkívül gyorsan begombolta kabátja összes gombjait, és az ajtóhoz sietett. Mindkét kezével keménygallérját rángatta, amely a torkát szorongatta. A néninek annyi ideje sem maradt, hogy a száját kinyissa, mikor a papa már kívül volt a lépcsőházban.

- Az istenért, Vaszilij Petrovics!

- Nagyságos úr! Ne menjen ki, megölik!

- Papa! - kiáltott fel Petya, és az apja után rohant.

Apja szigorú és most már nyugodt arccal, könnyedén, határozottan lépkedett lefelé a lépcsőn fekete kabátjában. Szemben vele nagy léptekkel, nehézkesen mászott fölfelé a fehér gyapjúharisnyás asszony. Levágott ujjú pamutkesztyűs kezében erősen szorongatott egy súlyos utcakövet. Fekete szeme most kéknek látszott, zavaros hályog vonta be, mint a döglött ökör szemét. Mögötte kék posztósapkás, izzadt képű szatócslegények igyekeztek fölfelé.

- Tisztelt uraim! - kiáltotta élesen papa, bár ez a kifejezés egyáltalán nem volt helyénvaló, és egészen a

nyakáig elvörösödött. – Ki engedte meg önöknek, hogy egy idegen házba betörjenek? Ez rablás! Nem engedem meg!

– Hát te ki vagy? Háziúr?

Az asszony jobb kezéből a bal kezébe vette a követ, és oda sem nézve, teljes erejéből ököllel fültövön vágta Petya apját.

Papa megingott, de nem hagyták elesni: egy szeplős, vörös kéz megragadta és előrerántotta. Az ócska posztó elszakadt.

268

– Ne üssék őt, ez az én papám! – kiáltotta Petya, miközben meg eredtek a könnyei. – Nincs hozzá joguk! Hülyék!

Valaki dühösen, erőteljesen megrántotta papa kabátja ujját. A kabátujj leszakadt. Kézeltője gombostul együtt leesett, és a lépcsőn lefelé gurulni kezdett. Petya látta, amint papája orrán a sebből megeredt a vér, látta, amint rövidlátó szeme könnyekkel telt meg: szemüvegét eltörték. Haja zilált fürtökben csapódott ide-oda.

Petyának kibírhatatlan fájdalom szorította össze szívét. Ebben a pillanatban kész volt meghalni, csak apjához ne nyúljanak hozzá.

– Ó, vadállatok! Marhák! Állatok! – nyögte papa a fogai között, és igyekezett hátrálni támadói elől. Fentről már futott a néni és Dunya. Magasra emelték az ikonokat.

– Mit csinálnak, hát nem félnek az istentől?! – ismételte a néni könnyes szemmel.

Dunya magasra emelve hozta a Megváltó mirtusszal díszített képét, és dühösen kiabált:

– Megkerültetek vagy mi? Már az igazhivő keresztényeket is veritek? Előbb jól nézzétek meg, és csak azután kezdjétek. . . Menjetek haza, ahonnan jöttetek! Nincs itt semmiféle zsidó, nincs! Menjetek isten hírével! Az utcán felharsant a rendőrök sípjele, akik, mint mindig, most is pontosan fél órával a pogrom megkezdése után érkeztek. A fehér harisnyás asszony a lépcsőre tette a követ, hidegvérűen megtörölte kezét a szoknyája szélébe, és intett a fejével.

– No, itt mára elég volt! A jóból is megárt a sok. Halljátok, már a mi rendőrökünk fütyörésznek! Gyerünk most a Kis Forrás utcába, ott is van egy zsidó a Botanikus utca sarkán.

És hosszú szoknyáját kissé megemelve, krárogva megindult a lépcsőn lefelé.

268

40. AZ ŐRNAGYI EGYENRUHA

A pogrom után néhány napon át a ház körül a járda tele volt szórva kövekkel, üvegcserepekkal, összetört ládákkal, cukorral, rizzsel, rongyokkal és más egyéb holmival.

A téren, a bokrok között a legkülönbözőbb dolgokat lehetett találni: fényképalbumot, kis bambuszállványt, lámpát és vasalót.

A járókelők gondosan elkerülték ezeket a holmikat, mintha azok pusztá megérintése őket is a pogrom részeseivé tenné, és foltot ejtene becsületükön, egész életükre.

Még a gyerekek is, akik rémült kíváncsisággal mentek be a kirabolt üzletbe, zsebre dugták kezüket, nehogy megérintsék a földön heverő cukorka- vagy kétszersült-darabokat vagy a széttaposott Keres cigaretta-dobozt.

Papa egész nap a szobákban járkált. Mintha megfiatalodott volna, szigorú arccal, szokatlan gyorsan lépkedett. Állat előrefeszítette. Halántéka észrevehetően megöszült. Kabátját olyan művésziiesen varrták össze, hogy a szakadás nem is látszott.

Az élet visszatért a régi kerékvágásba.

Az utcákon már nem lövöldöztek. A városban csönd uralkodott.

A ház előtt feltűnt a sztrájk óta az első villamos. Ez az idomtalan, esetlen szerkezet valamilyen városi postakocsira hasonlított, óriási hátsó és icipici első kerekekkel. Az állomáson nagyokat füttyentett a mozdony. Ismét pontosan érkeztek az Orosz Hírek, a Néva és a Meghitt Szó.

Egy napon, ahogy Petya kinézett az ablakon, a kapu előtt megpillantotta a sárga postakocsit. Először majd kiugrott a szíve izgalmában, de aztán hirtelen mintha teljesen elállt volna a dobogása.

A postás kinyitotta a kocsi hátsó ajtaját, és egy csomagot emelt ki onnan.

269

- Nagymamától! - kiáltott fel Petya, és nagyot csapott tenyerével az ablakpárkányra.

Ó, hiszen erről teljesen megfeledkezett! Most azonban a sárga postakocsi láttára rögtön eszébe jutottak a gombok is meg a végleg tönkretett díszruha, az eladott szandálok, Pavlik perselye - egyszóval összes búnei, amelyek minden percben kiderülhetnek.

Kinn megszólalt a csengő. Petya kirohant.

- Ne nyúljatok hozzá! - kiabálta. - Ez az enyém!

Az enyém!

S valóban, általános meglepetésre a csomagon nagy, lila tintával írott betűkkel a következő címzés állott: "Bacsej Pjotr Vasziljevicsnak saját kezébe."

Még a körmei is letöredeztek, mire kibogozta a spárgát, és kibontotta a vastag vitorlavászonba bevarrt csomagot. Ahhoz már nem volt türelme, hogy a vászonból előkerült ladikot szabályosan felbontsa, megragadta a kisbaltát, és durván felfeszítette a láda tetejét. Azután kivett belőle valamit, amit gondosan becsavartak öreg újságpapírokba.

Az őrnagyi egyenruha került elő.

- Nagyapó egyenruhája! - kiáltott fel Petya diadalmasan. - Itt van!

A csomagban más semmi sem volt.

- Én ... én nem értem ... - vallotta be a néni.

- Furcsa ötlet egy gyereknek ilyen háborús ereklyét küldeni - jegyezte meg szárazon papa, és vállat vont. - Meglepő, és... nevelési szempontból természetesen helytelen.

- Ah, hallgassatok, ehhez ti nem értetek! Nagyszerű, nagymama! - kiáltozta lelkesen Petya, és berohant a csomaggal a gyerekaszobába.

Az egyenruha még külön vékony selyempapírba is be volt göngyölve. A vékony papír alól kiragyogtak az

aranygombok.

Petya sietve szedte le a papírt.

De istenem, mi ez? A gombokon nem volt címer!

A gombok teljesen simák voltak, és egyáltalán nem

270

különböztek a legolcsóbb katonagomboktól. Igaz, hogy tizenhat darab volt összesen, de mindezért nem kaphat többet tizenhat kopeknál.

Mi történt hát? Csak sokkal később, évek múlva tudta meg Petya, hogy II. Sándor cár uralkodása idején a tisztek gombjain nem volt címer. De ki tudhatta ezt előre? Teljesen le volt sújtva. Szomorúan üldögélt az ablakpárkányon, és bánatosan tartotta ölében a teljesen felesleges, semmire sem használható egyenruhát. Kinn az utcán már hópelyhek szállingóztak. Egykedvűen nézegette, s az első hó láttára sem érezte a megszokott örömet.

Szeme előtt gyors egymásutánban jelentek meg mindazok az események, amelyeknek nemrégén résztvevője vagy tanúja volt. Most azonban mindez olyan távolinak, zavarosnak és valószínűtlennek látszott, mint egy álom. Mintha mindez valahol messze, egy más városban vagy talán egy más országban történt volna.

Pedig Petya nagyon jól tudta, hogy nem álmodott akkor. Hisz mindez itt történt, egész közelben, a Szalmonka téren túl, ahol most az a tejfehér hó hullik. Hol van most Gavrik? Mi történt Tyerentyijjel és a matrózzal? Sikerült-e nekik a tetőn keresztül elmene-külniük?

De ezekre a kérdésekre senki sem válaszolt.

A hó pedig mind sűrűbben és sűrűbben hullott, és a beálló tél tiszta, vidám fehér lepellel vont a Szalmonka tér fekete földjét.

41. KARÁCSONYFA

Elérkezett a karácsony.

Pavlik már hajnalban felébredt. A karácsony kettős ünnep volt számára: ünnepnap és születésnap egyben. El lehet képzelni, milyen türelmetlenül várta ezt az örömteljes, de egyben roppant furcsa napot, amikor ő egyszerre csak négyéves lesz!

271

Mert tegnap még csak hároméves volt, és ma már négy. Mikor történik ez a változás? Valószínűleg éjszaka.

Pavlik már régen elhatározta, hogy megfigyeli azt a titokzatos pillanatot, mikor egy gyerek egy évvel idősebb lesz. Éjszaka felébredt, tágra nyitotta szemét, de hiába nézelődött, semmi különöset nem vett észre. Minden a szokott helyén volt; a szekrény, a mécses és a száraz barkaágak a szentkép alatt.

Hány éves ő most: három vagy négy?

Figyelmesen nézegette kezét, megmozgatta lábát a takaró alatt. Nem, keze és lába pontosan olyan volt, mint tegnap este, amikor lefeküdt aludni. De lehet, hogy egy kicsit megnőtt a feje? Pavlik gondosan végigtapogatta fejét, arcát, orrát, fülét... Mintha ez is olyan volna, mint tegnap . . .

Furcsa . . .

Főleg azért furcsa, mert reggel már egészen bizonyosan négyéves. Ezt már tudja. Hány éves hát most? Le-

hetetlen, hogy még mindig csak három. Másrészről pedig, miután semmi sem változott, nem valószínű, hogy már négyéves legyen.

Jó lenne papát felkölteni, ő egész bizonyosan tudná. No de kibújni a meleg takaró alól, és mezítláb végigcsoszogni a hideg padlón... Azt már nem, köszönöm szépen! Jobb lesz úgy tenni, mintha aludna, és csukott szemmel várni az átváltozás pillanatát.

Pavlik lehunyta a szemét, és anélkül, hogy észrevette volna, azonnal elaludt. Amikor felébredt, az éjjeli mécses már régen kialudt, és a redőny résein a téli hajnal kékesfehér fénye szivárgott keresztül. De most már semmi kétség, négyéves lett.

A lakásban még mindenki mélyen aludt; a konyhából sem hallatszott Dunya motoszkálása. A négyéves Pavlik kiugrott az ágyból, és maga felöltözött, azaz belebújt ingecskéjébe, bár az eleje véletlenül hátúira került, és meztelen lábára húzta fel a cipőt.

Mindkét kezével a kilincsbe kapaszkodva nyitotta ki
272

nagy óvatosan a nehéz, csikorgó ajtót, és belépett az ebédlőbe. A néma, üres lakásban ez igen merész vándorlásnak számított. A szoba közepén egy gyönyörűen feldíszített, hatalmas fa állott. Az egész szoba friss gyan-taillatban úszott. Pavlik már tudta, hogy ez a karácsonyfa. Amíg szeme megszokta a homályt, óvatosan kerülgette a sűrű, bársonysimaságú, tûlevelû fát. Minden egyes lépésére halk, remegő zajjal, a karácsonyfadíszek titokzatos csilingelésével válaszolt a nagy fa. Mikor Pavlik szeme megszokta a félhomályt, megpillantotta az asztalon az ajándékokat. Azonnal odarohant, és egy pillanatra még a karácsonyfáról is megfeledkezett.

Csodálatos ajándékok voltak kirakva az asztalra, sokkal szebbek és jobbak, mint amit várt: egy íj és a hozzá való nyílvevesszők bársonytegezben, egy pompás mesekönyv, színes képekkel: Tatjana nagyanya baromfiudvara, valóságos, "felnötteknek való" lottó és egy hintaló - sokkal nagyobb, sokkal szebb és főleg sokkal újabb, mint Kudlatka. Ezenkívül savanyú cukorka bádogdobozban, csokoládé és egy kis torta volt ott kerek kartondobozban.

Pavlik nem is számított ilyen óriási kincsekre. Az asztal telve játékokkal és édességgel - és mindez egyedül az övé!

Mégsem volt megelevedve. Szép csöndesen behordta a gyerekszobából az ebédlőbe régi játékait, köztük a már alaposan megtépázott Kudlatkát, és mindent odarakott az újak közé. Most már annyi volt a játék, mint egy igazi játékosboltban, de még mindig hiányzott valami.

Behozta tehát a nevezetes perselyt is, és az asztal közepére állította, a régi dobra, mint gazdagságának legfőbb jelképét.

Miután így a játékokból egy diadalmas tornyot emelt, és kedvére kigyönyörködte magát bennük, ismét visszatért a karácsonyfához. Már régóta izgatta őt az a hatalmas, rózsaszín cukorréteggel bevont mézeskalács, amely

18 ii?i

egészen alacsonyan lógott a fa egyik ágán, egy sárga zsinóron. Ennek a csillag alakú mézeskalácsnak a szépsége leküzdhetetlen vágyat ébresztett benne: minél gyorsabban megenni.

Ügy vélte, hogy nem nagy szerencsétlenség, ha a karácsonyfán eggyel kevesebb mézeskalács lóg, tehát nyugodtan leharapotta az ágról, és beleharapott. Jó nagy darabot harapott le belőle, de legnagyobb csodálkozására, a mézeskalács egyáltalán nem volt olyan jóízű, mint ahogyan azt gondolni lehetett volna. Sőt mi több, a mézeskalács egyszerűen undorító volt: kemény, száraz, ízetlen, nem édes, és valami furcsa szirupszagot is árasztott. Pedig az első látásra igazán azt gondolná az ember, hogy ilyen mézeskalácson élnek a hófehér karácsonyi angyalkák, akik az úszó bárányfelhőkön ülve, kotából énekelgetnek.

Pavlik undorral akasztotta vissza a karácsonyfára a leharapott szélű mézeskalács csillagot. Egészen bizonyos, hogy itt valami félreértés történt. Valószínűleg az üzletben tették bele véletlenül a csomagba ezt az elrontott mézeskalácsot.

Ekkor vette észre Pavlik a másik süteményt, az még szebb volt az előbbinél, és kék cukorréteggel volt bevonva. Meglehetősen magasra akasztották, úgyhogy Pavlik kénytelen volt székre állni, ha el akarta érni. Fel is mászott a székre, és anélkül, hogy lekasztotta volna a mézest, leharapta az egyik csücskét, de azonnal ki is köpte. Nagyon rossz volt ez a mézeskalács is.

De mégis nehéz volt megbékélni azzal a gondolattal, hogy az összes többi mézeskalács is mind ilyen vacak. Némi töprengés után elhatározta, hogy végigkóstolja az összes mézeskalácsot, akárhány függ is a fán. Azonnal hozzá is kezdett a munkához. Nyelvét lógatva, lihegve és szipogva cipelte a nehéz széket a karácsonyfa körül, fölmászott rá, és lelkiismeretesen beleharapott minden egyes mézeskalácsba, de miután meggyőződött róla, hogy az sem különb a többinél, lemászott a székről, és továbbcipelte.

274

Aránylag rövid idő alatt végigkóstolta a mézeskalácsokat, kettő kivételével. Ez a kettő a fa tetejében, egészen a mennyezet alatt lógott, ahová lehetetlen volt elérni. Pavlik még sokáig álldogált elgondolkozva a fa alatt. A két mézeskalács elérhetetlen, és éppen ezért kívánatos szépsége roppant csábította.

Biztos volt abban, hogy ez a két mézeskalács már nem okozna csalódást. Már-már arra gondolt, hogy az asztalra rakja a széket, és úgy próbálkozik meg... De ebben a pillanatban egy ünnepi ruha friss suhogása hallatszott, és a néni, ragyogó mosollyal arcán, bekandikált az ebédlőbe.

- Á-á, az ünnepelt mindenkinél korábban kelt fel!

Mit csinálsz te itt?

- Sétálok a karácsonyfa körül - válaszolt szerényen Pavlik, és a jól nevelt kisgyerek bizakodó, őszinte szemét a néniére emelte.

- Ö, te drága kis aranyhalacska! Sétálsz a karácsonyfa körül? Nos, gratulálok a születésnapodra... És a néni ölbe kapta, majd összevissza csókolta Pavlikot.

A konyhából az izgalomtól és a nagy zavartól rákvörös arcú Dunya sietett be, kezében egy gyönyörű szép, kék kávésbögrét szorongatott, amelyre aranyozott betűkkel volt ráírva: "Pavlik".

Így kezdődött ez a vidám nap, amely arra volt ítéelve, hogy egészen furcsa és váratlan módon fejeződjék be. Estefelé Pavlikhoz vendégek jöttek - kisfiúk és kislányok. De olyan kicsik voltak, hogy Petya méltóságán alulinak tartotta nemcsak azt, hogy játsszék, de még azt is, hogy egyáltalán szóba elegyedjék velük.

Petya végtelen bánatot és szomorúságot érzett szívében. Csak ült a homályos gyerekszobában, az ablakpárkányon, és egyre a díszes, jégvirágos ablakot bámulta, amelyen a jégyszirmok között átszűrődött egy utcai lámpa aranyos fénye.

Rossz előérzet gyötörte Petya lelkét.

Az ebédlőből beszűrődött a sok-sok apró gyertya ragyogása.

gyogásától megvilágított karácsonyfa fénye. Behallatszott a pianínó lágy hangja. Papa játszott valami régi polkát. Kemény kézelői zörögtek játék közben. Számtalan gyermekláb topogott ide-oda a díszes karácsonyfa körül.

- Csak türelem, türelem - szólalt meg a néni, aki akkor ment el mellette. - Ne irigykedj! Lesz még ünnep a te utcádban is!

- Ah, néni, maga ezt nem érti! - válaszolta panaszosán Petya. - Hagyjon engem ...

De elérkezett az aranydió és a mézeskalács szétosztásának rég várt, ünnepélyes pillanata. A gyerekek körülvették a karácsonyfát, és lábujjhegyre állva nyújtózkodtak a ragyogó sütemények felé. A karácsonyfa megingott, csilingeltek a díszek.

De hirtelen felhangzott egy csengő, ijedt hang:

- Jaj, nézzétek, valaki beleharapott a mézeskalácsomba !

- Jé, az enyémben is!

- Nekem kettő van, és mind a kettőbe beleharapottak...

- Eh! - mondta valaki kiábrándult hangon. - Ezek a mézeskalácsok nem egészen újak. Már egyszer megkóstolta valaki...

A néni füle tövéig elpirult, úgy állt a minden oldalról feléje nyújtott, megrágott mézeskalácsok között.

Végre Pavlikon akadt meg a szeme.

- Ezt te csináltad, rossz fiú?

- Én, néni, csak egy icipicikét akartam megkóstolni

- nézett ártatlanul Pavlik tágra nyílt, csillogó szemével a haragos néni felé. És nagyot sóhajtván hozzátette:

- Azt gondoltam, hogy sokkal jobbak, de úgy látszik, ezek csak a vendégek számára valók.

- Nem hallgatsz el, te csirkefogó! - kiáltott fel a néni, és a tálatól sietett, ahol szerencsére még sok nyalánkság maradt. Mindenkit gyorsan kielégített, és a készülő botrány azonnal elcsendesedett.

Nem sokkal ezután az álmos kis vendégeket hazavitték.

Az ünnep véget ért. Pavlik hozzákezdett, hogy rendbe szedje kincsesládáját.

A gyerekszoba ajtajában ekkor megjelent Dunya, és

titokzatos mozdulattal magához intette Petyát.

- Ürfi, a lépcsőházban várja az a bolondos Gavrik
- suttogta, mialatt lopva körülnézett.

Petya kirohant a konyhába.

Gavrik a mellélépcső magas ablakpárkányán ült, a befagyott, jégvirágos ablaknak dőlve. Apró szeme haragosan csillogott. Gavrik nehezen vett lélegzetet.

Petya az első pillanatban azt gondolta, hogy Gavrik az adósságáért jött. Már-már kinyitotta a száját, hogy elmondja azt a szerencsétlenséget, amely nagyapja egyenruhájának a gombjaival történt, és készült becsületszavát adni, hogy legkésőbb két-három nap múlva mindent kifizet.

De Gavrik rá se hederített, vattás kabátja béléséből négy jól ismert zacskót húzott ki, és Petya kezébe nyomta.

- Dugd ezt el, és kvittek vagyunk - mondta halkán, de keményen. - Ez az egész maradék Jozsif Karlovics-tól, nyugodjék békében.

S e szavakkal Gavrik őszintén keresztet vetett.

- Dugd el, és vigyázz rá, amíg szükség lesz rá.
- Eldugom - válaszolt suttogva Petya.

Gavrik sokáig hallgatott. Végül megtörölte orrát keze fejével, és lemaszott az ablakpárkányról.

- No, Petya ... Hát szervusz!
- Hát azok akkor megmenekültek?
- Igen. A tetőn keresztül. Most mindenütt keresik őket.

Gavrik elgondolkozott, hogy nem mondott-e többet, mint amennyit szabad, de azután bizalmasan Petya füléhez hajolt és belesúgta:

- Aj, mennyi embert összefogdostak! De őket nem fogják meg. Ezt én mondom neked. A katakombákban jól elbújtak. Az összes embereink mind ott vannak. Tavasszal majd újrakezdek. De Tyerentyij feleségét
- 277

a két kisgyerekekkel, Zsenyicskával meg Motyával együtt a házigazda kitette a lakásból. így van az ...

Gavrik gondterhes arccal simogatta a homlokát.

- Nem tudom, hogy mit csináljak most velük. Majd átköltözünk mindnyájan a Közei-Malomból nagyapó kunyhójába. Nagyapó már nem tud dolgozni. Azt hiszem, hamarosan meghal. Te Petya, azért gyere el egyszer hozzánk. Csak várj még egy keveset. És főleg a zacskókat jól dugd el. Minden rendben lesz. "Ne sírj, Maruszja, enyém leszel!..." Szervusz!

Gavrik erőteljesen megrázta Petya kezét, és elszaladt, hangosan kopogva a lépcsőn lyukas, szakadt bakancsával.

Petya visszatért a gyerekszobába, és táskájába, könyvei alá rejtette a négy kis zacskót.

De ekkor váratlanul, nagy zajjal kitárult az ajtó, és apja lépett be a szobába sietve, kezében tartva a tönkretett régi díszruhát.

- Mit jelentsen ez? - kérdezte olyan halk hangon, hogy Petya majd elájult ijedtében.
- Isten bizony ... - morogta Petya, de annyi ereje sem maradt, hogy keresztet tudjon vetni.
- Mit jelent ez?! - kiáltott most már apja hangosan, és dühében egészen elvörösödött.

És ugyancsak ebben a pillanatban, mintha apja dühös hangjára válaszolna, az ebédlőből felhangzott Pavlik szívszaggató bögése.

A kisfiú a rémülettől remegő lábakkal, botladozva futott be a gyerekszobába, és átölelte apja térdét. Négy-szögletes kis száját úgy kitátotta, hogy egészen jól látszott a torka. Hegyes, piros kis nyelvecskéje remegett. Könnyei megállás nélkül csurogtak. Kezében szorongatta a felnyitott perselyt, ami pénz helyett mindenféle zörgő vacakkal volt tele.

- P ... pa . . . p . . . pa!... - zokogta Pavlik. - Petya ... ki... ra ... bolt!

- Becsületszavamra... - kezdte Petya, de apja már erősen fogta mind a két vállát.

278

- Haszontalan fiú, csirkefogó - kiáltotta -, mindent tudok! Te szerencsejátékot szoktál játszani! Hazug fráter!

Dühösen megrázta Petyát, mintha a lelkét akarná kirázni. Állkapcsa remegett, és az orráról lecsúszott csíptető vadul táncolt a hosszú fekete selyemzsinóron.

- Azonnal add ide azokat a... hogy is hívjátok ti... azokat a gombokat!.. ..

- Füles gombok - suttogta Petya ferde mosollyal, abban reménykedve, hogy egy tréfával sikerül majd helyrebillenteni az egész tragédiát.

De amikor apja ezt a szót meghallotta, még jobban felforrt.

- Füles gombok? Nagyon helyes . . . Hol vannak?

Azonnal add ide őket! Hol vannak ezek az utcai szemetek? Hol vannak ezek a bacilusok? A tűzbe velük! A kályhába! Hogy nyoma se maradjon!.. ..

Gyorsan körülnézett a szobában, és a táskához lépett. Petya sírva szaladt utána a konyhába, végig az előszobában, ahová apja hosszú, ideges léptekkel, gyorsan és undorodva cipelte a zacskókat, mint valami döglött macskákat.

- Papa! Papa! - ragadta meg Petya apja könyökét:

-Papa!

Apja haragosan ellökte Petyát, majd nagy zajjal félrerántott egy nagy lábost, és miközben a füst és korom belepte közelőit, a lyukon keresztül mind a négy zacskót bedobta a tűzbe.

Petya kövé meredt a rémülettől.

- Meneküljetek! - kiáltotta szinte nem is a saját hangján.

De ebben a pillanatban a tűzhelyben durranás hallatszott. Az első hangot több kisebb-nagyobb robbanás-szerű zaj követte.

A tűzhely ajtaján élénk színű láng csapott ki. A tészta kirepült a lábospól, és a mennyezetre ragadt. A végigrepedt tűzhelyből kesernyés füst tódult ki, és egy szempillantás alatt betöltötte az egész konyhát.

279

Amikor a tűzhelyet leöntötték vízzel, és kikaparták belőle a hamut, nagy halom összeégett töltényhüvelyt találtak benne.

De Petya ebből már semmire sem emlékezett. Esz-

méletlen volt. Befektették ágyába. Forró teste való-
sággal égett. Hőmérőt dugtak a hóna alá: 39,7 fok
láza volt.

42. A SZALONKA TÉR

Alighogy véget ért a vörheny, kezdődött a tüdőgyulla-
dás. Petya az egész telet átbetegeskedte. Csak farsang
után kezdett járkálni a szobában.

Közeledett a tavasz. Előbb a korai tavasz, az egész
korai tavaszelő. Az időjárás ilyenkor már nem télies,
de még távolról sem egészen tavaszias.

Már régen elolvadt az ezen a vidéken rövid ideig
tartó hó. Ezt bizony az idén nem élvezhette Petya. Szá-
raz, szürke odesszai március volt.

Petya gyöngye lábán ide-oda csoszogott a szobában.
Amikor felkelt az ágyból, a szobák egyszerre nagyon
kicsik és alacsonyok lettek. A homályos előszobában
lábujj hegyre állt a tükör előtt, és szánakozva nézegette
megnyúlt, sápadt arcát, szinte felismerhetetlenül be-
esett, ijedten csodálkozó szemét, amely alatt fekete ka-
rika húzódott.

Az üres szobáktól szinte szédült a feje. A falióra in-
gájának szakadatlan, hangos ketyégése ijesztgette. Oda-
lépett az ablakhoz. Alaposan szemügyre vette a szürke,
száraz kocsiutat, a Szalonka tér szikkadt földjét, az alig
észrevehető, vizenyős kék foltokkal tarkított, szürke ég-
boltot. Á konyha ablakából már a téren álló orgonabok-
rok kékeslila bimbói látszottak.

Petya tudta, hogy ha fogával letépi a bimbók keser-
nyés külső rétegét, az alatt csodálatosan zöld magocska
rejtőzik.

Lassan és gyászosan csengett a levegőben a nagybőjti
280

harangszó mély basszusa, ünnepi, áhítatos hangulatot
csöpögtetett az emberek szívébe.

Ebben az unalmas világban már mégis meg voltak
alapozva a tavasz hatalmas erői, és várták, hogy
üssön az ő órájuk is. Ez mindenben és mindenütt
érezhető volt. De különösen erősen érződött a jácint-
hagymákban.

A lakásban a tavasz el volt rejtve egy homályos kam-
rába. Ott mindenféle öreg holmik, egérszagú ládák és
zsákok között, a fal mellett, a földön néhány apró virág-
cserepet őrzött a néni. Petya jól tudta, hogy ezeknek a
holland virághagymáknak félhomályra van szükségük.
A kamra sötétjében ment végbe a virághagymák titok-
zatos fejlődése.

A virághagymák selymes, felső rétege fölrepedt, és
kibújt belőle a virág halovány, de erős szára. És Petya
azt is nagyon jól tudta, hogy éppen húsvétra csodálatos-
képpen megjelennek a rövid, vastag virágszárakon a
rózszaszínű, fehér és lila jácintok bodros fürtjei.
E gondolatok közben Petya gyermekszíve egyre saj-
gott, és szomorkodott ebben a kora tavaszi, üres, szürke
világban.

A napok múltak, és nem tudta, mivel töltse el a hi-
hetetlenül hosszúra nyúlt órákat az ebéd és a vacsora
között. Ó, milyen végtelenek a napéj egyenlőség idősza-
kának ezek az órái! Hosszabbak, mint azok az utcák,
melyek a Közei-Malom felé vezetnek, és amelyeknek
se végük, se hosszuk . . .

Petyának már szabad volt a ház körül sétálni. Lassan járkált fel és alá a száraz járdán, hunyorgatva az állomás mögött lassan lenyugvó nap bágyadtán visszaverődő fényétől.

Egy évvel ezelőtt még az állomást tartotta a város végének. Mögötte már az "ismeretlen" kezdődött. Most azonban már jól tudta, hogy az állomás mögött tovább folytatódik a város, és odébb a külváros hosszú, poros utcái húzódnak. Egész világosan maga elé tudta képzelni ezeket a nyugat felé vezető hosszú utcákat.

281

Ott a messzeségben még a lenyugvó nap vörös korongja látható, bár kiszórta már minden sugarát, de mégis vakító, éles fénnel süt az ember szemébe; az unalmas, cseréptetejű téglaházak közeit egészen betölti a lenyugvó nap fénye.

Két héttel húsvét előtt teherkocsikon hatalmas fatörzseket hoztak a Szalonka térre. Megjelentek az asztalosok, kubikosok, építőmunkások. A téren minden irányban zsinórral vonalakat húztak. A munkavezetők sárga, összehajtható mércékkel a zsebükben járkáltak fel és alá, felmérték az egész teret. A húsvéti búcsú vásáros- és mutatványosbódéit építették.

Petyának nagy gyönyörűségére szolgált, hogy ott mászkálhatott a Szalonka téren, a nagy szögekkel megakasztott ládák, balták, fűrészek, gerendák, deszkák, forgácshalmok között, és találgathatta, hogy hol, mit fognak építeni. Minden egyes újonnan beásott oszlop, minden újabb árok, minden felmért és beosztott földdarab izgatta fantáziáját.

Élénk, játszadozó fantáziája lefestette a búcsú mesebeli, csodákkal és titkokkal telt szépségeit, miközben eddigi tapasztalata azt erősítgette, hogy minden pontosan olyan lesz, mint a múlt évben volt. Nem jobb, és nem rosszabb. De fantáziája persze nem tudott ezzel megbékélni, valami újat követelt, amilyen még sohasem volt. Petya elsomfordált a munkásokhoz, ott lábatlankodott körülöttük, és úgy igyekezett valamit megtudni :

- Nem tudja, kérem, hogy mi lesz itt?
- Tudja azt mindenki. Bódé.
- Tudom, hogy bódé, de milyen?
- Tudja azt mindenki. Fabódé.

Petya úgy tett, mintha ezt nagyon mulatságosnak találná, és jót nevetett a tréfán, hogy behízelegje magát.

- Azt én is tudom, fabódé. Jó vicc! De mi lesz ebben a fabódében? Cirkusz?
- Cirkusz.

232

- Már hogy lenne cirkusz, amikor a cirkusz kerek, ez pedig nem kerek?
- Hát akkor nem cirkusz.
- Talán panoptikum?
- Az.
- Ilyen kicsi?
- Piát akkor nem panoptikum,
- De komolyan, mi lesz?
- Klozett.

Az illetlen szó hallatára Petya elpirult, de még han-

gosabban nevetett, kész volt minden megaláztatásra, csak hogy valamit megtudjon.

- Hahaha! De komolyan mondja meg: mi lesz itt?

- Eredj innen, kisfiú, ez nem neked való hely. Elkészel az iskolából.

- Még nem járok a gimnáziumba. Vörhenyem volt, azután meg tüdőgyulladás . . .

- Akkor meg eredj, és feküdj az ágyba, ne lézengj itt. Ne zavard az ember fejét!

Petya szomorúan mosolyogva továbbment, egyre a megoldatlan kérdéseken töprengve.

Pedig mindenki nagyon jól tudta: amíg a favázakra ki nem feszítik a ponyvákat, és nem akasztják fel a képeket meg a feliratokat, addig semmit sem lehet megtudni. Ez éppen olyan lehetetlen feladat, mint ahogy nem lehet előre kitalálni, milyen színű jácint fog ki nyílni húsvét első napjára a sápadt bimbókból.

Az ünnep előtti szombaton roppant titokzatos, zöld ládákat hoztak, "törékeny" felirattal. De Odesszában egyetlen fiú sem volt, aki tudta volna, hogy mi van ezekben a ládákbán.

Találgatni lehetett csupán, hogy viaszfigurák, bûvészek varázssasztalkái vagy sima testû, nagy óriáskígyók - szomorú szemekkel és kétágú nyelvvel - rejtőznek-e a ládákbán.

Közismert például, hogy az egyik ilyen ládában egy sellő van, női testtel, de lábak helyett pikkelyes halfarokkal. De hogyan él ott ez a sellő víz nélkül? Vagy

283 talán a ládába egy fürdőkád is bele van csomagolva?

Esetleg a sellő vizes hínárba van csomagolva? Mindezekről persze csak találgatni lehetett.

Petya rettenetes türelmetlenséggel várta a búcsú kezdetét. Néha egészen nekikeseredett, mert azt hitte, hogy még semmi sincs készen, hogy minden elveszett, sőt az is lehet, hogy ebben az évben elmarad a búcsú.

De természetesen minden izgalom hiábalónak bizonyult. Az ünnep első napjára minden elkészült: a képeket felakasztották, a zászlókat kitűzték, a zászlórudakat szép fehérre festették, és az egész teret bőségesen fellocsolták. Még előző este hosszúkás, zöld hordókkal járták be a búcsú egész területét, és a csillogó vízsugarakkal feketére, sárosra áztatták a száraz földet.

Egyszóval húsvét vasárnapja elérkezett teljes pompájában, pontosan azon a napon, ahogy a kalendáriumban elő volt írva.

Fárasztóan zúgtak a harangok, a könnyű felhőfoszlányok között frissen csillogott a napfény. A néni fehér csipkeruhában sonkát szeletelt, lefejtve róla a bőrt, amely olyan volt, mint egy pisztolytáska.

A rózsaszínű krepp-papírba csavart virágcserepekben kinyíltak a fürtös jácintok. Fojtó, édes illatuk olyan erősen áradt, mintha az ünnepi asztalt beragyogó napsugarak is illatosak lennének.

A húsvéti kalácson cukorbáránycák álltak. Egy rózsaszínű Krisztus-kép dróton mozgott. Egy halom zöld saláta körül tarkabarka hímestojások heverték, melyeket vajjal dörzsöltek tükörfényesre, és domború felületükön megcsillant a frissen mosott ablakok visszfénye.

De húsvét első napja Petyának különösen kibírhatatlanul hosszú és unalmas volt. Főleg azért, mert húsvét első napján kivétel nélkül tilos volt minden szórakozás. Ezt a napot a rendőrség istennek szentelte. De másnap déli tizenkét órától kezdve az emberek - a rendőrfőnök engedélyével - vigadni kezdtek.

Pontosan déli tizenkét órakor felhangzott a szolgálá-

284

latos rendőrőrszem sípjele, és a Szalonka tér közepén a legmagasabb zászlórúdra felhúzták a háromszínű zászlót.

És azonnal megkezdődött valami, amit talán szavakkal nem is lehet elmondani. Megperdültek a dobok, recsegték a réztrombiták, és ahány katonazenekar volt, az mind egyszerre zendített rá. Megszólaltak a körhinták közepén a verklik. Felharsantak a bohócok és bűvészek hívó kiáltásai. Ezek fülsiketítő hangon csalogatták a közönséget a frissen festett mutatványosbódékba. Meglendült az óriáskerék, körbeforogtak a kis hintócskák és hintalovak.

A szédítően kék, báránnyelűs ég felé lendültek a hajóhinták csónakocskái. Mindenfelé kitartóan és szüntelenül rázták az apró rézcsöngettyűket.

Egy limonádéárus hatalmas, fényes üvegkorsót egyensúlyozott a feje búbján, jeges, színes vízzel telve. A vízben néhány szelet citrom, jégdarabok és aranyszínű nap-sugár fürdött.

Egy ragyás képű Port Arthur-i katona csizmáit lerúgva, már mászott is fölfelé a szappannal bekent rúdon. Nagy tömeg vette körül, és a rúd tetején, szinte elérhetetlen magasságban lógott a jutalom: egy borotva és egy pamacs.

Az ezt követő héten mindennap, déltől késő estig, zajlott az élet a Szalonka téren, és megtöltötte Bacsejék lakását a szórakozni vágyó környékbeli emberek hangos lármájával.

Petya egész napját a Szalonka téren töltötte. Maga sem tudta, hogy miért, de bizonyos volt benne, hogy itt találkozni fog Gavrikkal. Gyakran látott a tömegben liláskék rövidnadrágot és aranygombokkal díszített matrózsapkás fiúkat - így volt öltözve Gavrik tavaly húsvétkor -, ilyenkor mindig utánuk szaladt, szétlökődösve az embereket, de mindig hiába.

Az egyszerű emberek mulatsága volt ez. Sok férfi kezében éppen olyan vékony vaspálca volt, mint Tyerentyijnek, és sok kislány hordott olyan fülbe-

285

valót, mint Motya, mindez a Közei-Malomra emlékeztette.

Elérkezett a búcsú utolsó napja. A zenekar utoljára játszotta el a Honvágy indulót. A zászlót leeresztették. Újra fel visítottak a rendőrsípok. A búcsúnak vége volt egészen a következő húsvétig.

A szomorú napnyugta sokáig verte vissza lángvörös fényét a díszes, de furcsán elcsöndesült mutatványosbódék fölött, megvilágítva a mozdulatlan óriáskereket, a hajóhintákat és az üres zászlórudakat.

Csak néha-néha hallatszott az ünnep utáni kibírhatatlan, szomorú csöndben a cirkusz felől az orosz-lán ijesztő ordítása vagy a hiéna kellemetlen, nevető

hangja.

Kora reggel megérkeztek a teherkocsik, és két nap múlva a búcsúnak már nyoma sem maradt. A Szalonka tér ismét unalmas, egyhangú, fekete tér lett, ahol nap mint nap, reggeltől estig messze hallatszott az altisztek éneklő hangja, amint a gyakorlatozó katonáknak vezényelték:

- Jobbra-át! Egy-kettő!
- Balra-át! Egy-kettő!
- Hátra-arc! Egy-kettő!

A napok pedig mind hosszabbak, mind unalmasabbak lettek. Egy szép napon végül is Petya megindult a tengerpart felé, hogy meglátogassa Gavrikot.

43. A VITORLA

Nagyapó haldoklóit.

Gavrik, Motya, Motya mamája és Petya, aki most majdnem minden idejét a tengerparton töltötte, mind tudták, hogy nagyapó hamarosan meghal.

Nagyapó maga is tudta ezt.

Reggeltől estig az ócska vaságyon feküdt. Az ágyát kivittek a kunyhóból a friss levegőre, a meleg áprilisi napra.

286

Amikor Petya először lépett nagyapóhoz, hogy köszön tse, szinte zavarba jött az öreg tiszta, áttetsző arcától, amely úgy fénylett a vörös párnahuzaton, mint az üveg.

A meglehetősen hosszú fehér szakállal benőtt, nyugodt világos arc meglepte Petyát szépségével és komolyságával. A legcsodálatosabb és legmegdöbbentőbb azonban az volt, hogy ennek az arcnak nem volt kora, az idő határain kívül volt.

- Jó reggelt, nagyapó! - köszöntötte Petya.

Az öreg feléje fordította verteién, lilás szemét, sokáig nézte a gimnazistát, de úgy látszik, nem ismerte meg.

- Én vagyok az... Petya ... A Kötél utcából, a Szalonka tér sarkán lakunk.

Nagyapó merev arccal nézett a távolba.

- Nagyapó a múlt évben egy nehezéket öntött neki ólomból - emlékeztette Gavrik. - Nem emlékszik?

Egy régi emlék árnyéka, mint könnyű felhő, vonult végig az öreg arcán. Világosan, értelmesen elmosolyodott, kimutatta fogatlan ínyét, és halkán, különösebb erőfeszítés nélkül megszólalt:

- Nehezéket. Igen. Csináltam. Ólomból. - És kedvesen nézett Petyára, az ajka megmozdult. - Jól van. Megnőttél. Eredj csak, fiacskám, eredj. Játsszál a parton a kavicsokkal. Csak játsszál. Arra vigyázz csak, hogy a vízbe ne essél!

Lehet, hogy Petyát még mindig egészen kis gyerekek képzelte, olyasfélének, mint unokája, Zsenya, aki ott csúszkált mellette a földön, a sárga gyermekláncfű-virágok között. Az öreg időnként fölemelte a fejét, gyönyörködve nézegette gazdaságát.

Tyerentyij családjának ideköltözése után a kunyhó és környéke hamarosan megváltozott. Mintha elhoztak volna magukkal egy darabkát a Közei-Malomból.

Tyerentyij felesége húsvétra kitapasztotta a kunyhó agyagos földjét, kimeszelte belülről és kívülről is. A megfiatalodott kunyhó tisztára mosott ablakai vidáman

ragyogtak a napfényben.

287

A kis kertecskében virágpalánták zöldelltek, bimbókkal telve, és a virágok között üdögéltek Motya babái, mint nagyvilági hölgyek, akik nyaralni jöttek ide. Kifeszített köteleken színes fehérnemű száradt. A fiúsán rövid hajú Motya öntözte a kertet. Mindkét kezével hasához szorítva tartotta a nagy öntözőkannát. Hosszú láncra kötve, savanyúan vigyorogva szaladgált fel és alá a kutya: Rugyko. A konyhakert szélén egy vályogból készült kemence füstölgött, melybe kémény helyett egy fenék nélküli fazekat tapasztottak. Jó szagú főtt kása illata áradt onnan.

Motya mamája feltűzött szoknyával állt a teknő mellett. Körülötte szappanbuborékok röpködtek a levegőben.

Még nagyapónak is úgy tűnt néha, hogy az idő megállt, és hogy ő ismét negyvenéves, boldogult nagyanyó éppen most meszelte ki a kunyhót, a gyermekláncfűvirágok között a kis Tyerentyij mászkál, a tetőhöz támasztva pedig ott áll az árboc, rácsavarva a vadonatúj, most vásárolt vitorla.

Nagyapó most mindjárt vállára veszi az árbocot, hóna alá szorítja az evezőt, a kormánylapátot, és indul a tengerpartra, hogy felszerelje a bárkát.

De a régi emlékek hamar szertefoszlottak. Az öregnek most a gazdaság gondjai jutottak eszébe. Nagy nehezen könyökére támaszkodott, és odahívta Gavrikot.

- Mi az, nagyapó?

Az öreg egy ideig némán mozgatta ajkait, amíg összeszedte erejét.

- Nem sodorta el a bárkát a víz? - kérdezte végre, és szomorúan húzta fel a szemöldökét.

- Nem, nagyapó, dehogyan sodorta. Feküdjön csak le nyugodtan.

- Be kell kátrányozni. ..

- Bekátrányozom, nagyapó, ne féljen. Feküdjön le!

Nagyapó engedelmesen visszafeküdt, de egy perccel később Motyát intette oda.

- Mit csinálsz ott, kislányom?

288

- Megöntözöm a krumplit.

- Okos kislány vagy. Öntözd! Ne sajnáld a vizet! Kigyomlálod a gatz?

- Kigyomlálom, nagyapó.

- Mert azután az egész kertet benövi. No eredj, kislányom, pihenj egy kicsit, játsszál a babáiddal.

Nagyapó erőlködve ismét visszafeküdt.

Ekkor meg Rugyko kezdett el ugatni, és az öreg haragosan fordította arra szemét. Azt hitte szegény, hogy nagyon haragosan kiabál a fickádozó kutyára: "Csitt, Rugyko, csöndesen! Takarodj a helyedre!"

A valóságban pedig alig hallhatóan suttozta:

- Css ... Css . . .

Az öreg azonban többnyire mozdulatlanul nézett a távolba. Ott messze, két tengerparti dombocska között a tengernek egy háromszögletű darabkája kékllett, rajta számtalan vitorlás halászbárka libegett. Azokat nézte az öreg, és lassan beszélgetett saját magával:

- Igen, ez igaz. A szél szereti a vitorlát. Vitorlával egészen más, mint vitorla nélkül. Vitorlával oda mész, ahová akarsz. Ha akarod, Dofinovkába, ha akarod, Lüstdorfba. Vitorlával el lehet jutni Ocsakovba, Herszonba, sőt még Jevpatorijába is. Vitorla nélkül pedig, evezővel - kinevetnek a halak! A Nagy Forrásig négy óra alatt sem lehet eljutni. És visszafelé is négy óra az evezés. Nem, ha halász vagy, akkor legyen vitorlád is. Vitorla nélkül olyan, mint egy ember, akinek nincsen lelke. Igen ...

Nagyapó egész idő alatt folytonosan a vitorláról álmodozott.

Ez azért volt, mert egyik éjjel Tyerentyij egy percre benézett hozzájuk, hogy családját meglátogassa. A gyerekeknek ajándékot hozott, feleségének három rubelt adott bevásárlásokra, és azt mondta, hogy a napokban igyekezni fog egy új vitorlát szerezni.

Ettől kezdve nagyapó nem unatkozott többé.

Az új vitorláról ábrándozott, és ez betöltötte minden idejét. Olyan világosan, olyan tisztán látta ezt az új vi-
19 ii7!

289

tortlát, mintha az már ott lenne előtte - kifeszítve, domborúan a friss szélben.

A vitorláról szőtt gondolatai kimerítették, és fáradtan, félig eszméletlenül feküdt az ágyon. Már tudta, hol van, és mi történik vele. Tudata, amely elválasztotta őt mindattól, ami nem saját maga volt, lassan szétolvadt. Mintha feloldódott volna az őt körülvevő világban: átváltozott illattá, hanggá, színné ...

Le-föl körözve, cikázva röpült egy sárga testű, barna szárnyú, pöttyös pillangó. És nagyapó úgy érezte, hogy ő az a pillangó. Majd a partra hullám fodrozódott - ő volt a víz halk csobbanása. Ajkára apró sós csöppeket sodort a szél. Ő volt a szellő és a sós vízcsöpp is egyben. A virágok között egy kisgyermek ült - ő volt ez a kisgyermek, sőt ő volt az a ragyogó sárga virág is, amely felé a gyermek kinyújtotta a kezét.

Ő volt a vitorla, a napfény, a tenger. .. ő volt minden ...

De nem várta meg a vitorlát...

Egy reggel, amikor Petya kijött a tengerpartra, nem találta a kunyhó mellett az Öreget. Azon a helyen, ahol nagyapó ágya szokott állni, most egy gyalupadfélét állítottak fel, és egy idegen, fekete nyakában kijeji keresztet hordó természetes öregember deszkákat gyalult rajta.

A forgácsszalagok összegöngyölödve hulltak le a gyalu alól.

Ott állt Motya is, térdig érő, új, de nem szép, még egyszer sem mosott perkálruhában és szűk cipőben.

- Nagyapó ma reggel meghalt - lépett Motya a fiú mellé. - Meg akarod nézni?

A kislány hideg kezével megfogta Petya kezét, és bevezette a kunyhóba, miközben igyekezett úgy lépkedni, hogy új cipője ne csikorogjon.

Nagyapó lezárt szemmel és kendővel felkötött állal feküdt megszokott rozoga ágyán. A mellére tett Szent Ny ikolaj-képen keresztbe rakott nagy kezében egy sárga gyertya égett. A tisztára mosott ablaküvegen kereszt-

tül olyan fényes, ragyogó napfény áradt be, hogy a gyertya lángja egyáltalán nem is látszott. A viaszgyertya megolvadt végén csupán a bél feketéilett, de körülötte vibrált a levegő, ebből ki lehetett találni, hogy a gyertya ég.

Harmadnap eltemették nagyapót.

A temetés napjára virradó éjjel eljött Tyerentyij.

Még semmit sem tudott nagyapó haláláról. Tyerentyij óriási, súlyos tekerccset cipelt a vállán. A megígért vitorla volt.

Tyerentyij a sarokba hajította a vitorlát, és egy ideig némán állt a festetlen deszkakoporsóban fekvő nagyapó mellett. Azután anélkül, hogy keresztet vetett volna, erősen megcsókolta az öreg kemény, jéghideg ajkát, és szó nélkül kiment a kunyhóból.

Gavrik elkísérte bátyját a part mentén a Kis Forrásig. Tyerentyij néhány utasítást adott a temetésre vonatkozóan, amelyen ő természetesen nem vehetett részt – azután kezét szorította öccsével, és eltűnt.

... Négy nagy bajszú halász vitte a nagyapót a vállán a könnyű, nyitott koporsóban.

Elöl a rongyos gúnyájú kántor vitte a nagy, gyalulatlan fakeresztet. Mellette lépkedett a tisztára megmosakodott, simára fésült hajú Gavrik. Egy fehér kendőbe csavarva vitte a lekváros zabkásával telt nagy cseréptálat.

A koporsót Motya mamája, a kicsi Zsenyával karján, Motya, Petya és néhány ünneplő ruhába öltözött halász szomszéd kísérte, összesen nyolcan voltak. De minél közelebb értek a temetőhöz, a koporsó mögött mind több és több ember haladt.

Az öreg halász temetésének a híre – akit a rendőrségen félig agyonverték – érthetetlen módon bejárta az egész tengerpartot, Lanzserontól Lüstdorfig.

A tengerpartra vezető mellékutcákból családostul, nagy csoportokban jöttek a Kis Forrás-i, középforrasi, valtuhi, árkádiai, aranyparti halászok, és csatlakoztak a menethez.

291

Nagyapó koporsója mögött néma csöndben már egész tömeg, mintegy háromszáz ember lépkedett.

Április utolsó napja volt. Esőre állt az idő. A verebek szárnyaikkal csapkodva fürödtek a mellékutcák lágy porában. A kertek fölött szomorú-szürkén gyászolt az ég. A kerítések mögött a homokos, szürke földből most különösen élesen váltak ki az egyszínű, zöld palánták, és vágyakozva ágaskodtak az eső után.

Az udvarok mélyén álmosan kukorékoltak a kakasok.

Egyetlen napsugár sem törte át a sűrű felhőket. A levegő fojtó és nyomasztó volt.

Már a temetőnél járt a menet, amikor a halászokhoz csatlakoztak a csumkai, szahalincsiki, az odessza-teherpályaudvari, moldavankai, közeli- és távoli-malomi munkások és vasutasok. A temető kapujában álló rendőrörszem riadt csodálkozással figyelte a kapun betóduló óriási tömeget.

A temetőnek ugyanúgy, mint a városnak, megvolt a főútvonala, főtere a templommal, központja, körútjai

és külvárosa. A halál maga is erőtlén volt a gazdagság hatalma előtt. Az ember még holtan is megmaradt gazdagnak vagy szegénynek.

A tömeg némán vonult végig a halottak városának főutcáján. Márvány- és gránitkripták előtt vonultak el, kis fényűző családi házak, villák előtt, ahol a kovácsoltvas kerítés mögött a ciprusok és a mirtuszok sötétzöld árnyékában leengedett szárnyú, komor kőangyalok álldogáltak.

Itt minden kis telket mesés összegekért vásároltak meg a gazdagok dinasztiai, s az nemzedékről nemzedékre szállt.

A menet keresztülment a temető főterén, és befordult egy kevésbé gazdag utcájába, ahol már nem voltak sírboltok és mauzóleumok. Vasrácsok mögött márványoszlopok állottak, orgonabokroktól és sárga akácoktól körülvéve. Az eső lemosta a márványtáblákba vésett nevek aranyát, és apró temetői csigák mászkáltak az idő fogától megszurkült táblákon.

292

Ezután fakerítéssel körülvett, pázsittal benőtt sírhalomok következtek.

Most unalmas, egyforma katonasírok sorakoztak egymás mellett, egyszerű fakeresztekkel. Olyan egyformák voltak, mint a vigyázzban álló katonák puskái.

De a temetőnek még ez a része is túlságosan gazdag, túlságosan előkelő volt nagyapó számára. Az öreget egy lila és sárga mezei virágokkal benőtt kis réten temették el, a temető fala mellett, amely mögött látszottak a lovas rendőrök sapkái. Az emberek szoros gyűrűben vették körül a sírgödört, ahová lassan engedték le a szegényes, könnyű koporsót.

Petya, amerre nézett, mindenfelé lehajtott fejeket, nagy, barna kezeket látott, amelyek kopott sapkákat gyűrögettek.

A csönd olyan teljes és fenyegető, a lég olyan fojtó volt, hogy Petya azt hitte: ha csak egyetlen éles hang is hallatszik, akkor a természetben valami szörnyű fog történni - zápor, szélvihar, földrengés . . .

De körös-körül minden nyomasztóan csöndes volt.

Motyára is hasonló hatással volt a fenyegető némaság, ezért egyik kezével Petya övébe, másikkal anyja szoknyájába kapaszkodott, és mozdulatlanul bámulta, hogyan emelkedik mind nagyobb halommá a sírgödör fölötte a sárga agyagos föld.

Végre a tömegben könnyű, majdnem zajtalan mozgás kezdődött. Az emberek egymás után, minden sietség vagy tolokodás nélkül odaléptek a friss sírhalom elé, keresztet vetettek, mélyen meghajoltak, és kezet nyújtottak előbb Motya mamájának, azután Gavriknak. Gavrik pedig, aki ezalatt Petya kezébe adta a cseréptálat, most egy vadonatúj fakanállal merített a lekváros zabkásából - keveset, hogy mindenkinek jusson -, és a felé nyújtott marokba vagy sapkába tette. Az emberek áhítatosan ügyelve, hogy egyetlen szemet se ejtsenek le, szájukhoz emelték az ételt, és továbbléptek, helyet engedve a következőknek.

Ez volt minden, amivel nagyapó családja megvendé-

293

gelhetette barátait és ismerőseit, akik eljöttek velük, meg-

osztani bánatukat.

A halászok közül néhánynak, aki a kásáért hozzá lépett, Gavrik a fülébe súgta:

- Tyerentyij üdvözetét küldi, és kéri, hogy ne felejtse el: holnap tizenkét órakor májusi ünnep. Mindenki a saját bárkáján az Árkádiával szemben.

- Eljövünk.

Végül a kiürült tálban mindössze vagy négy kiskanálnyi kása maradt.

Gavrik ekkor méltóságteljesen meghajolt azok előtt, akiknek nem jutott, mondván: "bocsássanak meg" - és elosztotta a négykanálnyi ízletes kását Zsenya, Motyá és Petya között, de saját magáról sem feledkezett meg.

Amikor Petyának odanyújtotta a fakanalat, megszólalt:

- Nagyon finom ám ez. Edd meg a lelke megnyugvásáért. Eljössz holnap velünk a májusi ünnepre?

- Eljövök - mondta Petya, és mélyen meghajolt a sír előtt, pontosan úgy, mint a többiek.

A tömeg lassan oszlott szét. A temető kiürült. Valahol messze, a temető fala mögött valaki énekelni kezdett. A dalt átvette a tömeg és kórusban zengték:

Isten veled, bajtárs, isten veled,
becsülettel jártad mindvégig utad!...

De máris felhangzott egy rendőr sípja. Az énekszó elhallgatott. Petya még hallotta a szaladó léptek zaját a falon túlról, de azután ismét minden csöndes lett.

Néhány esőcsepp hullott a sírra. Ám az eső csak incselkedett, alighogy esni kezdett, máris elállt. És még komorabb, még fojtóbb lett a levegő.

Motyá és mamája, Gavrik és Petya még egyszer, utoljára keresztet vetettek a sír előtt, és megindultak hazafelé. Petya a Szalonka tér sarkán elbúcsúzott barátaitól.

- El ne felejtse! - figyelmeztette Gavrik jelentősen.

- Ne félj semmit! - válaszolt egy fejbólintással.

Aztán, mintha csak véletlenül történnék, odalépett Motyához. Szégyenében kissé pirulva, hogy ilyen kérdéssel kénytelen egy kislányhoz fordulni, gyorsan oda-súgta :

- Te Motya, mi az a májusi ünnep?

Motyá szigorú, talán egy kissé túlságosan ünnepélyes arccal válaszolt:

- A munkások húsvétja.

44. MÁJUSI ÜNNEPE

Langyos eső esett egész éjjel. Áprilisban kezdett esni, és májusban fejeződött be. Reggel kilenc óra tájban a szél elvitte az utolsó csöppet is.

Párás köd gomolygott a tenger fölött, és összefolyt a még nem egészen tiszta, szürkés éggel. A láthatár eltűnt.

A tengerparti uszoda mintha tejszerű levegőben úszott volna. Csak a cölöpök vibráló, csillogó tükörképe ringatózott a palacküvegszínű hullámokon.

Gavrik és Petya eveztek. Nagy élvezettel merítgették evezőjüket a vízbe, mely még látványnak is langyos volt.

Kezdetben versenyeztek, ki húzza le a másikat. De Petyának nehéz volt Gavrikkal versenyezni. A kis halászminden nehézség nélkül legyőzte a kis gimnazistát, és a csónak folytonosan körbejárt.

- Hé, fiúk, ne bolondozzatok! - kiáltott rájuk a csó-

nak orrában ülő Tyerentyij, miközben vékony vaspál-
cájával játszadozott. - Felborítjátok a csónakot...
A két fiú abbahagyta a versengést, de azonnal kitalál-
tak egy új játékot: ki fröcsköl kevesebbet?
Mindeddig meglehetősen keveset fröcsköltek. De alig-
hogy ebben megállapodtak, mintha készakarva történ-
nék, az evezőlapátok mind több és több vizet zúdítottak
a csónakba. Ekkor a két fiú lökdösődni kezdett, könyök-
kel és vállal.

- Eredj, te csavargó! - kiáltotta Petya kacagva.

294

295

- Az, aki mondja - mormogta Gavrik a foga között,
és evezője alól váratlanul olyan vízsugár fröccsent fel,
hogy Tyerentyij csak a csónak fenekére húzódva tudott
előle menekülni.

A két gyerek tele torokkal nevetett.

- Ne fröcskölj, te ördögfióka!

- Te meg ne kapkodj a kezem alatt!

Tyerentyij komolyan meg akart haragudni, de őt ma-
gát is elfogta a gyerekes vidámság. Ijesztő, dühös arcot
vágott, megragadta két erős kezével a csónak két oldal-
falát, és teljes erővel hintáztatni kezdte.

A fiúk egymásra estek, összeverték fejüket, és nagyo-
kat kurjantottak. Azután evezőikkel vadul paskolták a
vizet, és két oldalról hatalmas záport zúdítottak Tyeren-
tyijre.

Tyerentyij nem maradt adós: a víz fölé hajolt, és ke-
zével villámgyorsan csapkodva, bőségesen megöntözte a
két fiút. Nem sokkal ezután mind a hárman tetőtől tal-
pig csuromvizesek voltak. A vízi csata után a sok kaca-
gástól kimerülve rogytak vissza helyükre, és szinte te-
hetetlenül nyöszörögtek. A szellő szétszórta a ködöt.
A vízből is szemükbe sütött a nap, mintha a csónak alá
váratlanul egy nagy tükröt tettek volna.

A part, mint valami mozgókép, megjelent a láthatá-
ron.

A világos májusi napfény a szivárvány minden színé-
ben pompázott.

- Na, eleget játszottunk - mondta szigorúan Tye-
rentyij, és inge ujjával megtörölte vizes homlokát, ame-
lyen jól látszott a fehéres forradás. - Gyerünk tovább!

A két fiú elkomolyodott, és belefeküdt az evezésbe.

Petya nyelvét lógatva, erőlködve szuszogott. Az iga-
zat megvallva, egy kissé már elfáradt. De ezt semmi
áron sem vallotta volna be Gavrik előtt.

Azonkívül nagyon nyugtalanította egy kéi'dés: májusi
ünnep-e ez már, vagy még nem? De nem akaródzott
megkérdeznie, nehogy ostobának tartsák, mint akkor,
amikor nem értette meg, hogy mi az a Közei-Malom.

296

I

Motya azt mondta, hogy május ünnepe - a munká-
sok húsvétja. Nos, már jó félórája eveznek a part men-
tén, de mindeddig se piros tojástart, se barkát, se hús-
vétit fonott kalácsot nem látott. Bár az is lehet, hogy ez
így van rendjén. Hiszen ez nem egyszerű húsvét, hanem
a munkások húsvétja.

Végeredményben mégsem bírta ki tovább kérdés
nélkül, Tyerentyijhez fordult.

- Ez már a májusi ünnep, vagy még nem?

- Még nem.

- Hát mikor kezdődik? Hamarosan?

Ezt mondva Petya felkészült arra, hogy túlzottan vídám, mosolygós arcot vágjon.

A felnőttekkel folytatott beszélgetéseinek sokéves tapasztalata alapján tudta, hogy most azt fogják neki feladni: "Amikor itt lesz az ideje, azonnal elkezdődik." "És mikor lesz itt az ideje?" "Amikor elkezdődik, itt lesz az ideje."

De Petya nagy csodálkozására Tyerentyij úgy válaszolt neki, mint egy felnőttnek:

- Előbb elmegyünk a Kis Forrásig, ott felvesszünk egy embert, azután ott megkezdjük a májusi ünnepet.

S valóban, a Kis Forrásnál beugrott a csónakba egy nádpálcás, elegáns úriember. Nagy lendülettel Tyerentyij mellé telepedett, lopva a part felé sandított és megszólalt:

- Húzzátok meg! Gyerünk ...

A matróz volt.

De istenem, micsoda elegancia!

A két fiú nyitott szájjal, lelkesedve, de egyben lesújtva bámulta. Mindeddig nem is gondolták, hogy egy ember ilyen szép és elegáns is lehet.

Az még semmi, hogy krémszínű nadrágja, zöld zoknya és vakító fehér vitorlavászon cipője volt.

Az is kevés, hogy lila selyemzsebkendő kandikált ki kék kabátja felső zsebéből, és pávaszemmintás nyakkendője zafírkövekkel kirakott, patkó alakú tûvel volt megtûzve.

297

Még az sem számított, hogy mellén páncélszerűen feszült a kemény Ingmell, nyakát pedig alig tudta forgatni a magas keménygallér miatt, amelynek két sarka elöl úgy volt lehajtva, mint egy névjegye.

Végül az sem nyomott a latban, hogy csíkos szalaggal díszített kemény "gigerli" szalmakalapja elegánsan félreecsapva ült a fején.

Mindez még kevés volt.

De a hasán óralánc fityegett, számtalan apró csecsebecsével, két kezén pedig szürke posztókesztyű feszült.

Ez aztán már valóban az elegancia csimborasszója volt!

Ha a két fiú mindeddig nem tudta eldönteni a kérdést, hogy ki a legelegánsabb, legpompásabb és legképízatosabb jelenség a világon: a századírnok-e avagy a kvaszárus, akkor most már valóban nevetséges lett volna ezen még gondolkozni is.

Szemhunyorítás nélkül oda lehetett adni az összes limonádéárusokat és írkokokat a matróz kipödört bajuszáért.

A két fiú még az evezést is abbahagyta, annyira elbáméskodtak ezen a csodálatos jelenségen.

- Petya! - kiáltott fel Gavrik. - Oda nézz, kesztyűje is van!

A matróz köpött egyet a fogai között, olyan messzire, hogy a két fiú még álmában sem tudott volna akkorát köpni, és haragosan nézett Gavrikra.

- Hát mire volna az jó, hogy akárki rámereszthesse két birkaszemét az én horgonyomra? Azért húztam rá ezt a tokot. Na, barátocskám, eleget bolondoztunk!

A matróz elkomorodott, megpödörte a bajszát, dühösen pillantott a nevetéstől fulladozó Tyerentyijre, és elkiáltotta magát:

- Emberek, a naszádra! Átveszem a parancsnokságot! Evezőt a víz-be! Egy! Kettő! - vezényelt a matróz, mint egy valódi hajóskapitány. - Bal, gyöngébben, jobb, húzd meg! Egy! Kettő! ...

A két fiú engedelmeskedett, és a bárka kifutott a nyílt tengerre. A víztükör a déli nap ezüstös lángjában égett.

293

A parttól félversztnyire már gyülekeztek a halászbárkák.

Örömteljes rémület égető érzése fogta el Petyát. Pontosan úgy érezte magát, mint amikor először ment Gavrikkal az ősszel a város körülzárt negyedeibe.

Ámde akkor egyedül voltak. Most pedig erős és titokzatos felnöttek voltak velük, akik a legkisebb tanújelét sem adták annak, hogy azelőtt bármikor is látták volna Petyát.

Pedig Petya tudta, hogy nagyon jól emlékeznek rá, és ismerik őt. A matróz egyszer rá is kacsintott, mintha azt akarná mondani: semmi baj, barátocskám, fő, hogy élünk!

Petya a maga részéről szintén úgy tett, mintha életében először látná a matrózt.

Ez nagyon vidám játék volt, bár egy kissé félelmetes. Általában a bárkában mindenki nagyon jókedvű volt, talán egy kissé túlságosan is boldognak látszott.

A bárkát hamarosan számtalan hasonló bárka fogta közre, amelyek az előzetes megbeszélés értelmében az Árkádiával szemben gyülekeztek.

A különböző színű bárkák egész flottája vette körül a szegény néhai nagyapó kopott, öreg bárkáját.

Az összes Kis Forrás-i, középforrási, valtuhai, árkádiái, aranyparti halászok itt voltak, mindazok, akik tegnap utolsó útjára kísérték az öreg halász koporsóját. Eljött néhány távolabb lakó, lüstdorfi és dofinovkai halász is. Az egyik bárka Ocsakovból érkezett.

Mindenki ismerte egymást, barátok és szomszédok voltak.

Jól kihasználva az adott alkalmat, a halászok hangos, élénk beszélgetésbe merültek, karjukat a víz fölött lóbálva. Olyan zajt csaptak, mint a halpiacon. Minden egyes új bárka érkezését hangos kiáltozással, vidám, kitörő örömmel üdvözölték.

Mire nagyapó bárkája bekerült a forgatag közepébe

- a hullámok között már ott úszkált néhány üres sörös-

300
üveg -, minden oldalról felhangzottak az üdvözlő kiáltások :

- Megjött Tyerentyij!

- Vigyázz! El ne süllyeszd az én teknőmet a te páncélos cirkálóddal!

- Hé, nyamvadtak, engedjetez utat a főpolitikusnak!

- Tyerentyij! Kedves barátom! Hol fogtad azt a fiatalurat? Orövoár - rezervoár... párlévu franszé, möszjő?

Tyerentyij felfújta az arcát, és színlelt fontoskodással hajlongott mindenfelé, lengette kiscigombos sapkáját.

- Mind egy ellen! - kiáltotta mókás, vékony hangon. - Ne üssetek mind egyszerre, hanem sorjában. Szervusz! Szervusz! Fegya! Szervusz! Sztjepan! Adj' isten, Vaszilij apó! Hé, Mitya! Élsz még? Azt hittem, hogy már rég felfaltak a Kis Forrás-i halak! Hé, öreg sós hering! Szása! Húzd meg egy kicsit balra!

Mialatt Tyerentyij felelgetett az öt megrohanó régi barátainak, elvtársainak, boldog mosollyal nézett körül, szinte a füléig húzta szét a száját.

Elégedetten nézte a sok bárkát, és fennhangon olvasta a bárkák neveit:

- Szonya, Szonya és még egy Szonya, megint Szonya és Szonya Lüstdorfból és még három Szonya Lanzseronból! Ez már teszi! Nyolc Szonya! Nagya, Vera, Ljuba, Sura, Motya ... Jaj, mamám! Hová kerültünk? Forduljunk vissza! - emelte színlelt rémülettel sapkáját a szeme elé.

Ezekon a bárkákon kívül volt még vagy négy Olga, hat darab Natasa, legalább tizenkét Háromkirályok és a nagy ocsakovi bárka egy kissé különös, de mulatságos elnevezéssel: Ohó, Puskin derék legény!

Amikor a csend és a rend helyreállt, Tyerentyij könyökével oldalba bökte a matrózt.

- Kezdd meg, Rogyion!

A matróz nyugodtan levette kalapját, térdére tette, és egy apró fésűvel megfésülte a bajuszát. Azután felállt, és hogy biztosabban álljon, szétvetette a lábát, majd vi-
301

lágos és tiszta hangon, hogy mindenki jól hallja, megszólalt:

- Üdvözöllek benneteket, odesszai halász elvtársak! Köszöntelek benneteket május elseje alkalmából!

Beszéd közben a matróz arca komoly, határozott lett.

- Azt hallottam itt, hogy néhányan szeretnék tudni, ki vagyok én, aki eljöttem hozzátok, ki ez a furcsa fiatalúr, aki kesztyűt és keménygallért hord, mint egy mőszjő. Hogy erre válaszoljak, megmondhatom, hogy az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt bolsevik frakciójának tagja vagyok, és az odesszai bizottság küldött engem ide. Én ugyanolyan munkásember és tengerész vagyok, mint ti itt mindnyájan. Ami pedig a keménygallérra, a pikémellényre és a vasalt nadrágra vonatkozik, hát erre a kérdésre szintén nagyon szívesen válaszolok egy másik kérdéssel. Ti itt mind odesszai halászok vagytok, hát bizonyosan fogtok tudni válaszolni az én kérdéseimre. Mondjátok meg, hogy a szkombernek miért van olyan szép világoskék csíkos, recés kék bőre? Nem tudjátok? Majd mindjárt megmagyarázom. Azért, hogy azt a szkombert nehezebb legyen észrevenni a Fekete-tenger kék vizében, és így ne akadjon olyan könnyen horogra. Érthető?

A bárkákon végighömpölygött a nevetés hulláma.

A matróz körülnézett, megrázta a fejét, és folytatta:

- Hát én is éppen ilyen hal vagyok, aki azért húzott magára ilyen díszes bőrt, hogy nehezebben vegyék észre. A bárkákon még jobban nevettek.

- Szép kis hal!

- Egész delfin!

- És nem félsz, hogy egyszer mégiscsak horogra ke-

rülsz?

A matróz megvárta, amíg elhallgatnak a közbeszólók, és megjegyezte:

- Nos, próbálj megfogni. Csúszós vagyok én!

Azután folytatta:

- Ahogy így körülnézek, elvtársak, a mi vizünkre és a mi földünkre gondolok. A nap szépen ragyog. A ten-

302

gerben rengetegfajta hal van. A földeken rengeteg gabona. A kertekben különböző gyümölcsök: alma, barack, cseresznye, meggy, körte, szőlő. A sztyeppén lovak, bivalyok, tehenek, bárányok, a föld mélyében arany, ezüst, vas és mindenféle különböző fém. Azt hinné az ember, hogy van elég, jut belőle mindenkinek. Úgy vélem, hogy az emberek mind elégedettek és boldogok lehetnének. De képzeljétek el - nem így van! Mindenfelé vannak gazdag emberek, akik egyáltalán nem dolgoznak, de mindent elvesznek maguknak, és mindenfelé vannak koldusszegény emberek, akik éjjel-nappal dolgoznak, mint a rabszolgák, és még sincs semmijük sem. Miért van ez így? Erre a kérdésre nagyon egyszerű a felelet. Nézzük meg közelebbről a halászt. Mit csinál a halász? Halat fog. Kifogja a halat, és rnegy a piacra. És például mennyit adnak a piacon a halásznak száz külön-téért? Harminc-nyolcvan kopekot!

A matróz egy pillanatra elhallgatott és körülnézett.

- Még jó, ha harmincat adnak - szólalt meg egy öreg halász, aki nagyon hasonlított nagyapóra, és a Delfin nevű otromba bárka orrában helyezkedett el. - Tegnapelőtt négyszáz darabot vittem, a kofa meg huszonöttnél többet nem akart fizetni, akármennyit is beszéltem neki! Pedig ő maga a szemem, láttára adta el nyolcvanért százát.

Mindenki felélénkült. A matróz a legfájóbb pontot érintette. Mindegyik halász igyekezett elmondani sérelmeit. Az egyik azon panaszkodott, hogy vitorla nélkül milyen nehéz az élet. A másik azt kiabálta, hogy a kofa a torkát szorongatja.

A gyerekek sem unatkoztak, amíg a felnőttek így zajongtak. Néhány halász magával hozta a májusi ünnepélyre a gyermekeit is. A bárkában új perkálsruhácskákba öltözött mezítlábas, szelíd kislányok ültek, napégette, komoly, kerek arcú kisfiúk. A fiúk kék szaténblúzt és matrózgombokkal díszített halászsapkát viseltek. Természetesen mind Gavrik barátai, játszópajtásai voltak.

303

Magától értetődik, hogy a gyerekek sem maradtak el a felnőttek mögött. Azonnal incselkedni kezdtek egymással, és két perc sem telt el, mikor valóságos tengeri csata tört ki. Gavrik egy jókorát kapott a képére egy döglött hallal, Petya pedig a vízbe ejtette a sapkáját, amit alig tudtak aztán kihalászni.

Hatalmas vízsugarakkal fecskendezték egymást, és olyan zajt csaptak, hogy végül Tyerentyij rájuk kiabált:

- Hé, hagyjátok már abba, ne ordítsatok, mert megbíbalom a fületeket!

De a matróz túlkiabálta a zajt:

- Tehát arról van szó, hogy a burzsujok elveszik tőlünk a munkánk háromnegyed részét. Mi pedig mit csi-

nálhatunk? Ha csak fel is emeljük a fejünket, ők mind-
járt karddal ütnek a koponyánkra - bumm! Vernek
bennünket, elvtársak - ütnek-vernek! Felhúztuk a vö-
rös zászlót a Potyomkinra, de nem tudtuk megtartani.
Felkelést szerveztünk - de az ugyanígy végződött. Még
elgondolni is szörnyű, mennyi munkásvér ömlött Orosz-
országban mindenfelé! Hány testvérünk pusztult el
akasztófán, a cári börtönökben és a száműzetésben!
Erről nekem beszélni sem kell, tudjátok ezt jól ti ma-
gatok is. Tegnap temették el egy öreg társatokat, aki
csöndben és észrevétlenül egész életét gyermekei és
unokái boldogságáért áldozta. Megszűnt dobogni az öreg
halász nemes munkásszive. Az öreg halász lelke elszál-
lott. Hol van most ez a lélek? Nincs, és soha többé nem
lesz... De lehet, hogy most itt röpköd fölöttünk, mint
a sirály, és örvendezik, hogy nem hagyjuk abba a mi
munkánkat, újból és újból hozzákezdünk, hogy mindad-
dig harcolunk a szabadságunkért, amíg végleg le nem
döntjük lábáról a gyűlölt cári uralmat...
A matróz elhallgatott, zsebkendőjével megtörölte iz-
zadt homlokát. A szél, mint egy kis zászlót, lobogtatta
a fehér kendőt.

Mély, néma csönd lebegett a bárkák fölött.

De a partról már idáig hallatszottak a rendőrök riadt
füttyei. A matróz odanézett, és kacsintott egyet,

304

- Már nyugtalankodnak a barátaink. Nem baj! Fű-
tyülj, csak fűtyülj! Fújjad csak azt a sípot, talán kifújsz
belőle valamit, te nyavalyás!

Öklét dühösen rázta a part felé, majd fügét mutatott
a rendőröknek.

- Nesztek, egyétek meg!

És Fegyá, a szép halászlegény, aki eddig gyönyörű
bárkája, a Nagya és Vera orrában heverészett, most
rázendített harmonikáján a Honvág című indulóra.
Honnan, honnan nem, minden bárkán előkerült az
ennivaló. A matróz is benyúlt táskájába, ételt szedett
ki onnan, és egyenlően elosztotta a bárka utasai között.
Petyának két sósperec és egy lilára festett húsvéti tojás
jutott.

A májusi ünnep valóban a munkások vidám húsvétja
volt.

A rendőrök sípolva futkároztak a parton. A bárkák
megindultak, ahányan voltak, annyifelé. Szürke felhők
emelkedtek lassan a láthatár szélén.

Fegyá felnézett az égre, széttárta két karját, és zengő,
tisztá tenor hangján rágyújtott az ismert matróznótára:
A tenger szélesen terült el,
és bömbölt a hullámverés.

Elvtárs, m, a nagy útra megyünk el,
a bűnös föld a ködbe vész.

Az evezők csillogtak.

Elvtárs, az erőmből már nem telik -
így szólott társához a másik . . .

A dal mind messzebről hallatszott, mindjobban el-
halkult, már-már alig jutott el idáig.

A matróz ekkor ismét kiadta a parancsot:

- Evezőt a víz-be! Egy! Kettő! Egy! Kettő!

És Tyerentyijt jól hátba vágva, ő is rázendített:

20

Fehér hajó

Fekete-tengeren,

hogy elvitte a kedvesem .."'.
négy éve már ...

- No, hékások! Miért nem segíttek?

És Tyerentyij a két fiúval együtt vidáman belevágott:
JVe sírj, Maruszja,

enyém leszel!

Visszajövök hozzád,

szép szerelmesem.

Egy fehér sirály mozdulatlanul kiterjesztett szárnyakkal, zajtalanul suhant el a bárka fölött. Olyan volt, mint-ha röptében elkapta volna a vidám dalt, és magával vinné korallszínű csőrében, mint egy fickándozó, ezüstszínű halacszkát.

A két fiú sokáig nézett a madár után, és arra gondoltak, hogy talán nagyapó hófehér lelke repül el fölöttük, hogy megnézze régi bárkáját és unokáit.

A májusi ünnep véget ért.

De még sokáig nem kötöttek ki. Még vagy két órát keringtek a tengeren, hogy kivárják a kedvező pillanatot.

Először Tyerentyij t tették partra valahol az Aranypart mellett, azután elvitték a matrózt Lanzseronig.

A matróz, mielőtt kiszállt volna a bárkából, alaposan körülnézett. Végül legyintett egyet.

- Semmi baj, valahogy majd csak lesz ... - És csontfejű nádpálcáját a hóna alá csapva, kiugrott a partra. - Köszönöm, legényké! - mormogta sietősen. - A boldog viszontlátásig!

S e szavakkal eltűnt a sétálók tömegében.

Petya csak vacsorára tért haza, feltört, hólyagos tenyerekkel és vörös, egyetlen nap alatt leégett arccal.

306

45. KEDVEZŐ SZÉL

Elmúlt egy hét.

Ez idő alatt Petya egyetlenegyszer sem volt a tengerparton. Nyaralni készültek, és Petya az utazás előkészületeivel foglalatostkodott. Hol papával, hol meg a névvel ment a városba bevásárolni.

Körös-körül már mindenütt nyár volt.

Az odesszai május semmiben sem különbözik a júniustól. A város kimerült a huszonöt fokos forróságban. Az erkélyek és az üzletek kirakatait piros szalagban, rojtos szélű, vitorlavászonból készült redőnyök védték a nap hevétől. A virágzó akácfa éles árnyékot vetettek ezekre a redőnyökre.

Kilógó nyelvvel futkároztak a kutyák, víz után szimatolva. Az utcákon a forró levegő árja úszott. A "belvárosban" hatalmas napernyők alatt, kis zöld asztalok mögött üldögéltek a pénzváltók és a virágárosok.

A cipősarok belesüppedt a megoldadt, puha aszfaltba.

Az utcán nagy katlanokban mindenütt kátrány rottyogott.

Ó, micsoda élvezet volt ez: egész nap az üzleteket járni, és bevásárolni a nyaralásra! Dobókarikát, szandált, lepkefogó hálót, horgot, labdát, rakétát vettek. És a furcsa formájú, könnyű csomagokat diadalmasan cipelték haza a hűvös, kellemes lakásba a nyitott nyári lóvasúton.

Bár Petya maga még a fülledt városban tartózkodott, türelmetlen lelke már messze járt, már a hajón utazott, és messze vitte az utazás szele.

De egyszer korán reggel az udvaron felhangzott az ismerős fütty. Petya az ablakhoz futott, és lenn az udvar közepén megpillantotta Gavrikot. Egy perccel később már ott állt mellette. Gavrik rendkívül gondterhes arcot vágott. Határozottan összeszorított szája, szürkés sápadtsága és túlságosan, gyanúsan ragyogó szeme arról tanúsodott, hogy valami nagy baj történt.

Petyának összeszorult a szíve.

307

- No - kérdezte, akarata ellenére is suttogóra fogva a hangját -, mi van?

Gavrik komoran elfordult.

- Semmi. Akarsz velünk jönni csónakázni?
- Mikor?
- Most mindjárt. Én, Motya és te. Vitorlával.
- Nem hazudsz?
- Hazudik a kutya!
- Vitorlával?
- Köpj szemem, ha nem igaz.
- Csónakázni?
- Csónakázni. Akarsz?
- Micsoda kérdés ez?
- Nos, akkor indulás!

Csónakázni egy valódi vitorlás csónakon!

Mondanunk sem kell talán, hogy Petya nem szaladt vissza a sapkájáért. Tíz perccel később a két fiú már a tengerparton volt.

A bárka a felállított árboccal és a felcsavart vitorlával már ott ringatózott a tenger part menti, könnyű hullámain.

Motya mezítláb szorgoskodott a bárka fenekén, egy kis hordó vizet és egy cipőt tett be éppen az ülés alatti ládába.

- Vigyázz, Petya! - kiáltotta Gavrik, és vállával nekifeszült a csónaknak.

Mindketten megnyomták és minden különösebb nehézség nélkül a mélyebb vízre tolták a csónakot, majd beleugrottak.

- Indulás!

Gavrik ügyesen kibontotta és felhúzta a vadonatúj, négyszögletes vitorlát. A gyöngye szél lassan kifeszítette a vásznat, és a bárka kissé oldalt dőlt. Gavrik a csónak farába térdelt, s nyögve rakta helyére a kormányt. Amint a kormány a helyén volt, a csónak megindult, egyenesen előre.

- Vigyázzatok!

308

Petyának alig maradt rá ideje, hogy leguggoljon, és behúzza a fejét.

A szél elfordította a kereszttrudat, és az közvetlenül a feje fölött lendült át balról jobbra. így megnyílt előttük a távol a ragyogó tenger felé, s a kifeszült vitorla elfedte az agyagos partot, ahol a gaz és a vadvirágok között ott állt Motya mamája, kezét szeméhez emelve.

Gavrik erősen meghúzta a kereszttrudat, és nekivetette a hátát. A víz halkán csobogott a csónak pereménél. Könnyű ugrásokkal, lapos fenekével a hullámokat

paskolva, a bárka kiért a nyílt tengerre, és megindult a part mentén.

- Hová megyünk? - kérdezte Petya.
- Majd meglátod.
- Messzire?
- Majd megtudod.

Gavrik szemében ismét valami baljós, figyelmeztető fény csillant meg.

Petya Motyára nézett. A kislány a csónak orrán ült, meztelen lábait a vízbe lógatta, és mozdulatlanul nézett előre. Arcán szigorú merevség. A szél összekócolta kibontott haját, amely még nem volt elég hosszú ahhoz, hogy befonják.

Egy kis ideig mind a hárman hallgattak.

Egyszer csak aztán Gavrik a zsebébe nyúlt, és egy meglehetősen nagy, fekete acélórát húzott ki onnan. Fontoskodva füléhez emelte, úgy hallgatta a ketyegését. Néhány sikertelen próbálkozás után felkattintotta az óra fedelét fehér foltos körmével, ami, mint ismeretes, szerencsét hoz az embereknek.

Petyát sokkal kevésbé lepte volna meg, ha Gavrik zsebéből egy élő óriáskígyót vagy egy marék drágakövet húzott volna ki.

Egy saját zsebóra! Ez majdnem ugyanaz volt, mint ha valakinek saját kerékpárja vagy saját montekrisztója van. Sőt, ez talán még többet jelent.

Petyának elállt a lélegzete. Nem hitt a szemének. Teljesen le volt sújtva.

309

Gavrik pedig eközben hozzákezdett, hogy mutatóujjával egyenként sorra vegye a számokat, orra alatt morolva:

- Egy óra, kettő, három, négy, öt... Kilenc és még egy kicsi. Jól van. Odaérünk idejében.
- Mutasd! - kiáltott fel Petya, szinte magánkívül a meglepetéstől.
- Ne nyúlkálj!
- A tied?
- Nem ...

Gavrik megfogta Petya karját, közelebb húzta, és titokzatosan suttozta:

- Ez hivatalos óra. A bizottságtól. Érted?
- Értem - bólogatott Petya, bár egy árva kukkot sem értett az egészből.
- Figyelj ide - nézett Gavrik sandán Motya felé. - A mi matrózunkat elkapták. Érted? Most börtönben ül. Már hatodik napja. A májusi ünnep után még ott a parton, Lanzseronnál elcsípték. Csakhogy neki persze más néven vannak iratai. Egyelőre nincs semmi baj. De ha azok a disznók rájönnek a dologra, akkor imádkozhatsz, és keresztet vethetsz rá - menten felakasztják. Érted? És minden percben rájöhetnek, hogy ki ő tulajdonképpen. Esetleg leborotválják a bajuszát. Vagy talán találhatnak valami Júdást, szembesítik vele, és úgy jönnek rá. Most már érted, hogy milyen csúnya história ez?
- Hazudsz! - kiáltott fel Petya ijedten.
- Ha egyszer én mondom neked, akkor elhiheted.

Tudom, hogy mit beszélek. Most aztán figyelj ide még egy kicsit. Amíg ő ott ül a börtönben, és azok nem tudják, hogy kicsoda, addig előkészítették a szökését. A bi-

zottság dolgozik ezen. Ma pontosan fél tizenegykor meg fog szökni a börtönből, egyenesen a Nagy Forráshoz megy, onnan meg a mi bárkánkon, vitorlával visszamegy Romániába. Most már érted, hová megyünk? A Nagy Forráshoz. Oda visszük a bárkát. Az órát pedig Tyerentyij hozta nekem a bizottságtól, hogy el ne késünk.

310

Gavrik ismét előhúzta az órát. és nagy igyekezettel nézegette.

- Mindjárt tíz óra. Csak egy kicsike hiányzik. Éppen idejében érünk oda.

- De hogy fog megszökni? - aggodalmaskodott Petya. - Hisz őrzik őt ott a börtönőrök meg a rendőrök!

- Az nem számít! Mindennap fél tizenegykor sétálni viszik a börtönudvarra. Csak át kell neki szaladni a kerteken, a Kis Forrás-i úton pedig már vár rá Tyerentyij egy bérkocsival. Ezzel a kocsival jönnek egyenesen a bárkáig. Érted?

- Értem. De hogy mászik keresztül a börtön falán? Hisz az nagyon magas. Ilyen, ni! Olyan magas, mint egy ház. Amíg mászik a falon, addig lelövik.

Gavrik összeráncolta a homlokát.

- De nem! Figyelj csak! Miért kellene neki keresztülmászni a falon? A falat Tyerentyij fölrobbantja.

- Hogyan robbantja föl?

- Ostoba vagy! Mondom, hogy fölrobbantja. Lyukat fúrt bele, és éjjel abba a lyukba a bizottság egyik embe-
re beletette a tanamitot. Ma pedig fél tizenegykor, amikor a mi matrózunk sétája kezdődik, Tyerentyij a másik oldalról meggyújtja a zsinórt, és - a kocsihoz szalad. Ott fog várni. A tanamit meg akkorát durran ...

Petya szigorúan nézett Gavrikra.

- Mi durran?

- A tanamit.

- Hogyan?

- Tanamit - ismételte Gavrik kissé bizonytalanab-
bul. - Ami robban. Miért?

- Nem tanamit, hanem dinamit! - javította ki Petya.

- Hát legyen dinamit! Nem fontos, csak az a fő, hogy a falat kilyukassza.

Petya csak most ébredt tudatára, hogy tulajdonképpen mit is jelentenek Gavrik szavai. Egészen libabőrös lett a háta.

311

Nagy, sötét szemével barátjára nézett.

- Add a becsületszavadat, hogy ez igaz.

- Becsületszavamra!

- Vess keresztet!

- Isten bizony!

Gavrik gyorsan és őszintén keresztet vetett, miközben a Nagy Forrás-i zárda kápolnájának tornyán ágaskodó keresztre nézett. De Petya e nélkül is hitt neki. Csupán a rend kedvéért követelte az esküt. Petya egész leikével érezte, hogy mindez igaz.

Gavrik leengedte a vitorlát. A bárka szelíden beleütött a csónakkikötő kis hídjába. A part puszta volt és néptelen.

- Van zsebkendőd? - kérdezte Gavrik Petyát.

- Van.

- Mutasd!

Petya előhúzta zsebkendőjét, amelynek láttára nagy-nénje valószínűleg elájult volna.

De Gavrik teljesen meg volt elégedve. Komolyan és fontoskodva bólintott.

- Megfelel. Dugd el!

Azután ismét megnézte zsebóráját. Éppen "tíz óra volt meg még egy egészen kicsi".

- Én itt maradok a bárkában - döntötte el Gavrik -, te pedig Motyával szaladj fel, és álljatok meg az első sarkon túl, az utcában. Ott várjátok őket. Amint meglátjátok, hogy jönnek, intsetek a zsebkendővel, hogy kifeszítsem a vitorlát. Érted, Petya?

- Értem ... És ha az őr utánuk lő?

- Nem találja el őket - mondta Gavrik mély meggyőződéssel, és komoran elmosolyodott. - Aki most őrt állt ott, az is Dofinovkára való, jó ismerős. Szaladj, Petya! Amint észreveszed őket, azonnal integess! Meg tudod csinálni?

- Micsoda kérdés ez?

Petya és Motya kimásztak a bárkából, és futni kezdtek a part felé.

A gyerekek itt jól ismertek minden kis ösvényt, 312

ugyanúgy, mint a hosszú tengerpartot Lüstdorftól egész Lanzseronig.

A virágzó bokrok között bujkálva feljutottak a magas partra, és két villa között megállapodtak, az első utca sarkán.

Innen szemmel tudták tartani a főutat és a tengert is. Messze lenn, a csöppnyinek tűnő kikötőhíd mellett ott himbálózott a kis bárka. Gavrik alig látszott, olyan mákszemnyi volt.

- Motya, ide figyelj! - nézett körül Petya. - Én itt fölmászok az eperfára, onnan messzebbre el lehet látni, te pedig menj tovább ebben az utcában, és jól nyisd ki a szemed. Meglátjuk, hogy melyikünk veszi őket észre először.

Az igazat megvallva semmi értelme sem volt annak, hogy Petya felmásszon az eperfára, mert lenről mindent nagyszerűen lehetett látni. De Petya már parancsnoknak érezte magát. Szeretett volna valami nagy hőstettet véghezvinni.

Nekifutott, és krákogva, lihegve fölkapaszkodott a fára, és rögtön elszakította a nadrágját. De ez egy csöppet sem zavarta, sőt ellenkezőleg, még harciasabb és büszkébb lett tőle.

A fa tetején meglovagolt egy ágat, és szigorúan nézett lefelé.

- No! Mit állsz ott? Indulj!

- Mindjárt!

A kislány hűséges, ijedt szemével nézegette lenről Petyát, aztán mindkét kezével lesimította szoknyáját, és lassan megindult a járdán.

- Állj! Várj!

Motya megállt.

- Figyelj ide! Amint meglátod őket, azonnal kiabálj nekem! Ha pedig én látom meg őket előbb, majd én

kiabálok neked. Jó lesz így?

- Jó - mondta a kislány vékony hangon.

- No eredj!

Motya megfordult, és megindult a világoszöld rü-

313

"T

gyező, virágzó akácfák árnyékában. Apró, meztelen lábának nyoma kirajzolódott a porban.

Elment a sarokig, ott állt egy darabig, majd visszafordult.

- Még nem jönnek. Hát nálad?

- Még nálam sem... Menj vissza még egyszer!

A kislány ismét elsétált a sarokig, majd ismét visszatérve jelentette, hogy nála még mindig nem jönnek.

- Itt sem . . . Menj még egyszer vissza!

Kezdetben Petyának nagyon tetszett ez a játék.

Rendkívül kellemes volt a magas fán csücsülni, és feszülten figyelni az utca vége felé, hogy nem jelenik-e meg ott egy robogó kocsi.

Élénken maga elé képzelte a vágató lovakat és a kocsist, aki feje fölött forgatja az ostort. A kocsi robogva vágat. Revolverrel a kezében ugrik ki belőle Tyerentyij és a matróz. A börtönőrök futnak utánuk. Tyerentyij és a matróz lövöldözik. A börtönőrök a golyóktól találván holtan esnek össze, egyik a másik után . . . Ő pedig - mármint Petya - teljes erejéből lobogtatja a zsebkendőt, kiabál, ügyesen leugrik a fáról, és mindent otthagya odarohan a bárkához, hogy a vitorla kifeszítésénél segítsek. Motya pedig csak ekkor veszi észre, hogy megérkeztek. No de ez már így van, ilyenek a lányok . . .

. . . De az idő egyre múlt, és egy árva lélek sem mutatkozott a láthatáron. Kezdett unalmassá válni a játék.

Petya már unta a vakító fehér országutat, amelyen hol egy hintó robogott végig, bakján egy Anyeginnak öltözött angol kocsissal, hol meg egy jegeskocsi döcögött nagy zörgés közepette. A nagy forróságban majd elolvadt, és kis híja, hogy szomján nem halt.

Nagy unalmában alaposan és részletesen szemügyre vette a szomszédos villát: világoszöld pázsit, kaviccsal beszórt út, tujafák, szobrok, virágágyak, lila virágok . egy hatalmas vázában, hosszú, keskeny levelű álóé és egy festő, aki valamilyen tájképet festett.

SÍ 4

A kipödört bajuszú, spanyolszakállas festő, bársonysapkával a fején, hatalmas napernyő alatt ült egy tábori széken, és kissé előrehajolva, hosszú nyelvű ecsetjével dolgozott. Az előtte levő állványon egy félig kész kép tarkállott.

A művész egyet húz ecsetjével, azután kedvtelve nézegeti. Megint húz egyet, és megint nézegeti.

Bal keze feltartott hüvelykujján egy hatalmas palettát tart, ami sokkal szebb, mint maga a kép. Ovális alakú deszkalapon értelmetlen, de csodálatos rendetlenségben vannak összekeverve az összes színek: a tenger, az ég, a föld, az orgona, a fű, a felhő, a bárkák színének összes árnyalatai.

Közben pedig megérkezett egy porlepte kocsi, és a mellékutcán lassú léptekkel közeledett két ember. Motya

szaporán szedte a lábait, és torkaszakadtából kiabált:

- Nálam már megérkeztek! Integess, integess!

Petya majd leesett a fáról. Kirántotta zsebéből a kendőt, és kétségbeesetten csóválta a feje fölött.

A bárka erősebben kezdett hintázni, mert Gavrik ugrott és Petya felé hadonászott.

Petya eperfája alatt pedig ezalatt lassan elhaladt Tyerentyij és a matróz. Lángvörös arcukon izzadságcseppek csurogtak végig. Petya még nehezen lihegő lélegzetüket is hallotta.

A matróz födetlen fővel ment, és erősen sántított.

Elegáns, krémszínű nadrágja - ugyanaz, amiben Petya utoljára látta őt a májusi ünnepen - el volt szakadva, és téglaszínű foltok ütöttek át rajta.

Piszkos, félig leszakadt inge alól kilátszott erős, verejtéktől fénylő melle.

összeszorított öklén kidagadtak az erek. Bajusza lekonyult. Borostás arcából erősen kiütközött két pofacsontja. Szeme szárazon szikrázott. Nagyokat nyelt.

- Jó napot, bácsi! - kiáltott Petya az eperfa tetején.

Tyerentyij és a matróz felnéztek a kisfiúra, és elnevelték magukat. Petyának úgy tűnt, hogy a matróz még kacsintott is egyet.

315

De máris futásnak eredtek lefelé, szürke porfelhőt hagyva maguk mögött.

- Ohó, én láttam meg előbb őket! - mondta elégedetten Motya.

Petya ezalatt leászott a fáról, de úgy tett, mintha nem hallaná Motya megjegyzését.

A kisfiú és a kislány szorosán egymás mellé állva

nézte a bárkát, amelyre már felhúzták a vitorlát.

Látták a matróz apró alakját, amint beugrott a bárkába. A vitorla kifeszült. A szél - mint egy könnyű szirmot - messze elvitte a parttól. Most a kis kikötőhídon csak Tyerentyij és Gavrik állt. Egy perccel később Tyerentyij is eltűnt.

Gavrik egyedül maradt. Intett Petyának és Motyának, és lassan megindult fölfelé. A bárka, vígan táncolva a hullámok hátán, gyorsan haladt a fényesen kéklő, nyílt tenger felé.

- Elment egyedül - mondta Petya csöndesen.

- Nem baj! Tettünk be neki kenyeret. Egy egész cipót. Meg nyolc jókora halat.

Hamarosan Gavrik is csatlakozott két társához.

- Hála isten, útnak indítottuk! - vetett egy nagy keresztet magára. - Már kezdett veszélyes lenni.

- De mi lesz a bárkával? - kérdezte Petya. - Most elveszett a bárka?

- A bárka elveszett - vakarta meg komor képpel Gavrik a feje búbját.

- Hogyan lesztek meg bárka nélkül?

- Ne izgulj! Valahogy majd csak megleszünk.

Semmi sietős dolguk nem volt.

Átmásztak a kerítésen, és csöndesen megálltak a festő háta mögött.

A kép most már majdnem kész volt. Lélegzetüket visszafojtva nézegették, és elbűvölte őket a kis darab vásznon megjelenő világ, amely egészen más volt, mint a valóságban, de mégis úgy hasonlított az igazira, mint

egyik vízcsepp a másikra.

- Itt a tenger, de a bárka nincs rajta - suttogta Motya,
316

~r

és mintha véletlenül történne, Petya vállára tette a kezét. Halkan kuncogott.

De a festő vékony ecsetjét belemártotta a fehér festékbe, és a kép közepén a fénylő, kékre festett tengerre egy kis foltot ejtett.

- Vitorla! - sóhajtott fel lelkes csodálattal Motya.

Most már a festett tengert semmi sem különböztette meg az igazitól. Minden pontosan olyan volt rajta. Még a vitorla is.

S a gyerekek, csöndesen lökdösve egymást könyökükkel, sokáig nézték hol a képet, hol meg az igazi, végtelen nagy, nyílt tengert. Ködös kékségében mind kisebb lett nagyapó bárkájának fehér, légiesen könnyű vitorlája, olyannak látszott, mint egy sirály.

Távolban egy fehér vitorla
kék tenger ködén átragyog ...

TARTALOM

1. Búcsúzás
2. A tenger
3. A sztyeppén
4. Itatás
5. A szökevény
6. A Turgenyev hajón
7. A fénykép
8. "Ember a tengerben!"
9. Odessza éjjel
10. Otthon
11. Gavrik
12. "Hát ez is ló?"
13. Madám Sztorozsenko
14. "Alantasok"
15. Bárka a tengeren
16. "Toronylöveg ... Tűz!"
17. A céllövölde gazdája
18. Kérdések és feleletek
19. Másfél font árpa
20. Reggel
21. "Becsületszavamra! ..."
22. Közei-Malom
23. Gavrik bácsi
24. Szerelem
25. "Engem elloptak!"
26. Üldözés
27. Nagyapó
28. Felvételi vizsga
29. A kerületi őrszobában
30. I/A oszt. tan.
31. Kondratyenko tábornok temetése
32. Köd
33. Gombok
34. A pincében
35. Becsületbeli adósság
36. A nehéz táska
37. Bomba
38. A felkelők vezérkara
39. Pogrom

40. Az őrnegyi egyenruha
41. Karácsonyfa
42. A Szalonka tér
43. A vitorla
44. Május ünnepe
45. Kedvező szél

|